

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת האזינו ושבֿת שובֿה תחילת תשפ"א

אספקלריא ליום הכפורים תשפ"א

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת האזינו ויום הכפורים תשפ"א..... ח

אספקלריא לפרשת האזינו ושבת שובה תחילת תשפ"א

ח.....

ח אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר.....
ציר החיבור בין 'אשר לא הלך בעצת רשעים' וגו' ל'כי אם בתורת ה' חפצו'

ח.....

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר, מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים.....
מצינו בתורה אות אחת שהיא תיבה שלימה!

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי השנה.....
אם מותר לקפל הברזל שבמסיכה בשבת.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק.....
התורה הקדושה מכפרת כשעירים בבית המקדש.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. כה פניני עיון בפרשת השבוע.....
כה

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס.....
הלל על ש'אתה בחרתנו' | נקודה למחשבה.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב.....
שירת האזינו ומגילותיו של משה רבינו.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס.....
א-ל אמונה ואין עול.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר).....
ברכת התורה בניגון ונוסח המעורר "והכהנים והעם העומדים בעזרה..!"

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
מכון 'למעשה' אשדוד..... מה
מה הקללה שאני אקניאם בלא עם.....

מאור שעשועי / הרב מנחם צבי גולדבאום, מח"ס 'מוסר דרך', 'מאיר דרך', ו'אפיקי
חיים'..... לא דבר ריק הוא
לא דבר ריק הוא.....

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי
בית המדרש' וש"א"ס..... מה
הפולמוס סביב הפיוטים 'מלאכי רחמים' ודומיו.....

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי
אהרן'..... האם אפשר למכור עבירות שבידו לאחר
האם אפשר למכור עבירות שבידו לאחר.....

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... נה
בענין עיקר וקיום הכל הוא בטחון בהשי"ת.....

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס
יוסף החדש' וש"א"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'..... נט
עשיתי תשובה ונתפשרתי.....

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית...ס
לחיות באמת.....

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... סו
עוד ארבעים יום - וְנִינְוָה נֶהְפְּכֶת!!!.....

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל'
ו'שמעתתא דספיקות'..... סט
למען נחדל מעושק ידינו - הערות בענין האם מותר לגזול מהמדינה.....
שמועות מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א, והגר"י אדלשטיין שליט"א.....

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל / מג"ש בכולל תורת מרדכי..... עח
אתה אדם חדש – כוחה של תשובה!.....

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד..... פא
מעלת ימי עשרת ימי תשובה ויום הכפורים.....
התבוננות בימים הנוראים.....

אספקלריא ליום הכפורים תשפ"א..... פז

אספקלריא ליום הכפורים – דבר המו"ל / ישראל אברהם קלאר..... פז
ימים מבולבלים? ימים גדולים!!!..... פז

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... פט
אמירת ארבעת המזמורים הראשונים – סגולה להנצל מטומאה..... פט

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים..... צב
"כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות" – אופן אמירת הוידוי... צב

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר
ירושלים..... צח

"יום שימת אהבה ורעות יום עזיבת קנאה ותחרות", עבירות בין אדם
לחברו מעכבות, כי אם יש פירוד אי"ז נחשב "לפני ה' תטהרו"! (וביאור
שייכות התשובה ליכנסת ישראל'.....) צח

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי..... קג
בקשת מחילה לאחר מיתה..... קג

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר,
ירושלים..... קו
מדוע כלל ישראל סובל מעלילות דם | עצה לכפרה ביום הכיפורים..... קו
רחיצת הפה ביום הכיפורים לאיסטניס..... קט

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על
הלכות המועדים וחדשי השנה..... קיא
השימוש בסבון או אלקוג'ל בשבת וביום כיפור..... קיא

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' 'תפילה כהלכתה' 'הליכות
בת ישראל'..... קיד
"היום הקדוש" - יום הכיפורים תשפ"א..... קיד

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב
זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק..... קכד
שיעורין לחולה ביום הכפורים..... קכד

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס,
דומ"צ באשדוד..... קכח
פנינה לערב יום הקדוש..... קכח
הערות והארות בסדר עבודת יום הכיפורים..... קכט

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים וש"ס..... קלב
העבודה הנדרשת בשעת נעילה..... קלב

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס שלמי חיים, מודיעין עילית קלז
בענין ההוספות בקריאת התורה בימים הנוראים..... קלז

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים קמב
האם "אכילת בשר ושתית יין" ביום הכפורים יכולה לכפר כמו צום?... קמב

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזקוב..... קמז
כפרת השעיר המשתלח לעומת כפרת התשובה..... קמז

לְדַעַת – אוצר ידיעות בענייני המועד / הרב אליעזר הלוי אפל קנא
מהו השם המפורש?... קנא

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב קנו
אין דבר העומד בפני התשובה..... קנו

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
מכון 'למעשה' אשדוד..... קנט
למה רק כאשר השטן הולך ה' מטמין את העבירות..... קנט

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד קסא
בענין בטחון ותשובה..... קסא

נשכימה לכרמים / הרב גרשון יהודה וינטרוב, מח"ס זכרון פנחס, ראש כולל 'יערה'
במושב יערה..... קסה
איגרת ל' מספר אור ישראל..... קסה

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל / מג"ש בכולל תורת מרדכי קעב
המפתח בידך!..... קעב

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מנצ'סטר קעד
השעיר לה' והשעיר המשתלח..... קעד

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק.... קעח
תשובה הוא דבר שיש לו מתירין, ולכן צריך לכפרת יוה"כ, הגם דעד יוה"כ
נתבטלו רוב עבירות..... קעח

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד..... קפב

בגדר חיוב תשובה ביום הכפורים..... קפב

חינוך קפה

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קפה.....

בין אדם לתלמידו..... קפה

חידות קפז

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... קפז

שאלות בפרשת האזינו..... קפז

חידותא דאפטרטא שבת שובה (הושע יד, יואל ב)..... קפז

חידותא דמועדא יום הכיפורים שחרית (ויקרא טז)..... קפז

חידותא דאפטרטא יום הכיפורים (ישעיה נז-נח)..... קפז

חידותא דאפטרטא ספר יונה..... קפז

תשובות לחידותא נצבים..... קפח

תשובות לחידותא וילך..... קפט

חידותא דאפטרטא נצבים-וילך (ישעיה סא-סג)..... קצא

תשובות חידותא דמועדא א' דראש השנה (בראשית כא)..... קצב

תשובות חידותא דאפטרטא א' דראש השנה (שמואל א-א-ב)..... קצג

תשובות חידותא דמועדא ב' דראש השנה (בראשית כב)..... קצג

תשובות חידותא דאפטרטא ב' דראש השנה (ירמיה לא)..... קצד

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ..... קצה

כתב חידה לפרשת האזינו..... קצה

פיתרון כתב החידה לראש השנה: 'חתימה'..... קצו

פולמוס קצז

פולמוס / הרב אלימלך כהנא, ורבני ולומדי אספקלריא..... קצז

אמירת 'לדוד ה' אורי וישעי' ביום כפור..... קצז

פולמוס / הרב יהודה לב מח"ס לב המועדים, ורבני ולומדי אספקלריא..... קצט

מקור למנהג שצמים שלוש צומות לפני הבר מצווה או הבת מצווה..... קצט

אספקלריא לדרך היומי.....רא

אספקלריא לדרך היומי – הארות במסכת עירובין.....רא

סימנא טבא / הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים, הרב אברהם דניאל עבשטיין מח"ס מי מנוחות, הרב שמואל דוד בערקאוויטש – ברוקלין

.....רא

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים.....רא

סיפור.....רז

“מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים

וינשטוק.....רז

פרק ל"ח – “החשיפה מעולם האמת”.....רז

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב.....ריז

גדולה זכות הויתור – נס ההצלה הבלתי ייאמן של הגר"ח קרייזוירט זצ"ל ריז

אספקלריא לפרשת האזינו ויום הכפורים תשפ"א

אספקלריא לפרשת האזינו ושבת שובה תחילת תשפ"א

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

ציר החיבור בין 'אשר לא הלך בעצת רשעים' וגו' ל'כי אם בתורת ה' חפצו'

נמשיך בס"ד לביאורים נוספים, השוכנים על ציר החיבור בין פסוק א' לפסוק ב'.

רבי שלמה קלוגר מבאר:

מי שהוא עצמו אינו לומד ואומר שיקבל שכר עבור שמפרנס את הלומדים, זה דרך ליצנות ("מושב לצים"), כי באם הוא חפץ בתורת ה' הוא הוגה תחלה ב"תורתו" שלו עצמו, כי יודע שהתורה היא חייו.

גם את המשך המזמור מבאר רבי שלמה קלוגר על פי דרכו זו, שהעושה כך לא יודמנו לו עניים מהוגנים וממילא לא יקבל שכר, עי"ש.

[תהלות ישראל (ר"ש קלוגר, מח"ס "חכמת שלמה")]

*

עוד מפרש רבי שלמה קלוגר:

אם מתרחק מהמקום שהרשעים נמצאים, שעושה סייג לתורה, אז ניכר שהוא "חפץ" בתורה ונהנה מקיומה, ולכן יזכה להשיג את חכמת התורה. כי ההימצאות במקום שהרשעים נמצאים אינה איסור גמור אלא סייג לתורה.

[מגן אבות (ר"ש קלוגר, מח"ס "חכמת שלמה", אבות פ"א מ"ג)]

*

לענין דבריו שההימצאות במקום שהרשעים נמצאים אינה איסור גמור אלא סייג לתורה, יש לציין שבספר "עבד המלך" לר"ש הומינר כתב שמפסוק "אשר לא הלך בעצת רשעים" אנו למדים שאסור להימצא בחברת הרשעים [וכן משמע מפירושים נוספים], והגיב על דבריו אלו האדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל (אגרות קודש כב, ח, תנו), שיתכן שאין נכלל כאן "איסור" להימצא בחברת הרשעים, ורק עצה טובה השמיענו. עי"ש ראיותיו מלשון הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ו ה"א), וכן מלשונות חז"ל.

*

ובאופן נוסף מבאר רבי שלמה קלוגר:

אשרי האיש שמתרחק מסביבת הרשעים, שעושה סייג לתורה. כי החפץ רק ב"תורת ה'" כצורתה בלא סייגים, אינו זוכה לכוין לאמיתה של תורה, וכשלומד נחשב כאילו הוא הוגה תמיד ב"תורתו" שהוא המציא.

לעומת מי שלא הלך בעצת רשעים וגו', שעושה סייגים לתורה, שהוא כעץ שתול על פלגי מים שגם פריו יתן בעתו – שיזכה להשיג את האמת בתורה ("מה ששיגי כפי שכל אלוקות").

ועלהו לא יבול – אף במה ששיגי משכלו האנושי יסכים הקב"ה עם דבריו, עי"ש.

[א"ה, ראה דברי חז"ל (סוכה כא, ב וע"ז יט, ב) מפסוק זה, ש"שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה תלמוד", וראה אבן יחיא.

ובדרך זו נראה לבאר גם הלאה: וכל אשר יעשה יצליח – שתהיה הצלחה לעצות שייעץ. השוה למדרש שוחר טוב "וכל אשר יעשה יצליח – שהכל צריכין לעצתו".

[מגן אבות (ר"ש קלוגר, מח"ס "חכמת שלמה", אבות פ"א מ"ג)]

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר, מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

מצינו בתורה אות אחת שהיא תיבה שלימה!

ה' לה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלווא הוא אביך קנך הוא עשך ויכננך (לב, ו)
בתלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק א' הלכה ט' אמרינן:

רבי יושע בריה דרב חננאל אמר (לגבי כתיבת הפסוק ה'לה' תגמלו זאת) צריך לכתב ה"א (של ה'לה') למטה מארכובתו של למ"ד (אות ה"א של ה'לה' תגמלו צריך לכתוב קטנה ושתהא למטה מגג הלמ"ד) ה'לה' תגמלו זאת (שכאשר הה"א למטה מכפיתה של למ"ד אז נשמע שהיא תיבה בפני עצמה ונפרשה): ה' לה' תגמלו זאת.

לדברי הירושלמי משמעו של פסוק הוא משמעות של שאלה ותשובה

מדברי הירושלמי חזינן שמשמעו של הפסוק ה'לה' תגמלו זאת, הוא משמעות של שאלה ותשובה, השאלה, ה'לה' תגמלו זאת, כיצד יתכן לעשות כן להקב"ה שנהג עמכם במידות כה רבות של חסד, והתשובה, 'עם נבל ולא חכם' (מערכי לב).

'אות' הוי ג"כ מציאות בפ"ע

עוד חזינן מהך ירושלמי ש'אות' הוי ג"כ מציאות בפ"ע, וכמו שהוכיח כן הגאון מרוגטשוב זצ"ל במכתבו לבעל ה"כוכבי יצחק" (ג' אלול תרצ"ה), וכן כתב החתם סופר ב'תורת משה' (עמ' ג') 'ומצינו בתורה אות אחת שהיא תיבה שלימה - ה'לה' תגמלו זאת - ה' דהלה' היא אות אחת תיבה בפני עצמה'.

יצויין שהך דדינא בכתיבת הה"א למטה מארכובתו של למ"ד לא הובא בבבלי ובספרי התורה שלנו אנו כותבים כירושלמי הזה.

שיעור מלאכת כותב בשתי אותיות

והנה במשנה (שבת עג.) מבואר דשיעור מלאכת כותב הוא בשתי אותיות. ובביאור הטעם למה חייב רק בשתי אותיות, ולא באות אחת, ביאר הגר"א נבנצל שליט"א בספרו 'ירושלים במועדיה' בג' אופנים א') שיעור זה הוא הלכה למשה מסיני כשאר שיעורין (עי' סוכה ה:). ב') שתי אותיות הוא שיעור חשוב שכן כך היו כותבים על קרשי המשכן, ופחות מזה אינו שיעור חשוב ג') אין תיבה בלשון הקודש שיש בה פחות משתי אותיות.

שיטת המנחת שי שרק בכתיבה נחשבת אות זו תיבה בפני עצמה ולא בקריאה

אבל אם נקוט כטעם האחרון, קשה לכאורה, דהלא מצאנו בלשון הקודש תיבה בת אות אחת בלבד, בפרשת האזינו "ה' לה' תגמלו זאת", שאות ה' הראשונה היא תיבה בפני עצמה. ואומר הגר"א נבנצל שיש ליישב עפ"י המנחת שי שמפרש, שרק בכתיבה

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר, מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת
ומועדים

מצינו בתורה אות אחת שהיא תיבה שלימה!

נחשבת אות זו תיבה בפני עצמה, ולא בקריאה וא"כ אינה נחשבת לגמרי כתיבה בפני
עצמה.

*

לע"נ גיסי הגדול הרב ישראל ביבלחט"א הרב אליעזר זוו' האשה החשובה חיה מרים
בת יבדלחט"א יצחק מתתיהו. ת.נ.צ.ב.ה.

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי השנה

אם מותר לקפל הברזל שבמסיכה בשבת

א. אם יש לאסור קיפול ברזל המסכה משום מיחזי כמתקן כלי / ב. אם יש לאסור משום מכה בפטיש / ג. סברת הרבנים שמתירים קיפול הברזל שבמסכה / ד. סברת הרבנים שמתירים משום דדמי ליישור כובע רך שהתקמט / ה. אם יש להתיר משום שנשלם מלאכת הכלי כבר בבית חרושת / ו. אם יש להתיר משום שהמסכה היא חד פעמי / ז. אם יש להתיר משום דדומה להרכבת מזרק חד פעמי / ח. אם יש להתיר משום שזה מעשה הדיוט / ט. אם יש להתיר ע"פ הבוטשאטש שכל דבר שמתעקם ומיישרים אותו בקלות בלא טרחא כלל, אין בזה איסור / י. אם יש להתיר מטעם שאין זה עשיית כלי אלא שימוש בכלי / יא. העולה לדינא בענין זה.

במסיכה החד פעמית, בחלקה העליון יש פס מתכת דק משולב בתוך המסכה, אותו מהדקים על האף (וזה מועיל גם שלא יעלו אדים על המשקפיים וכדומה), ואותו ההידוק נשאר גם כשמסירים אותו מהאף, והשאלה אם מותר בשבת לעקם ולהדק את המתכת, או שיש בזה איסור של מכה בפטיש או מיחזי כמתקן.

אם יש לאסור קיפול ברזל המסכה משום מיחזי כמתקן כלי

א. וכתב הג"ר משה ברנדסדרופר (הובא בס' הביאני חדריו עמ' קלה) שלכתחילה יש להמנע מלעשות כן בשבת משום דמיחזי כמתקן מנא, ולכן יקדים ויחבוש את המסכה בערב שבת ואז היא תקבל את כפל צורת האף ואחר כך יוכל להשתמש בה בשבת ללא חשש.

וכן מבואר בקצות השולחן (סי' קמו הע' ו) בשם הבן איש חי (שנה ב' פ' פקודי אות יד) גבי כריכת המצנפת על כובע בקיפולים שונים בסדר יפה (כפי שהלכו חכמי הספרדים), שיש לאסור זאת משום דמיחזי כמתקן מנא, ורק אם כורך המצנפת כשכבר לבוש עם הכובע על ראשו ליכא איסור, דדרך לבישה הוא, עיין שם.

ומקור דין זה של מיחזי כמתקן מצינו בגמרא (שבת קיג.) גבי מקפלים את הכלים בשבת (ופרש"י כדי לחזור וללבושן בו ביום), והגמרא מגבילה את ההיתר בארבעה תנאים, אך בלי זה אסור, ודין זה נפסק בשולחן ערוך (סי' שב ס"ג), ובטעם האיסור פירשו רש"י והר"ן (שם ד"ה ובשני) והמאירי (ד"ה המשנה השניה) שבקיפולו נראה כמתקן הבגד שלא יתקמט. [ועיין בערוך השולחן (סי' שב סעי' י-יג) שכתב שלדעת הרמב"ם (בפכ"ז משבת ה"ז) האיסור הוא משום תיקון כלי ממש, ולדעת הראב"ד (על הרמב"ם שם) והתוספת (שבת שם ד"ה מקפלים) האיסור הוא משום טירחה יתרה, ועיין בתוספת יום טוב (פט"ו

מ"ג) שכתב שיתכן שטעם האיסור הוא מחשש שמא יבוא לידי כיבוס, שכן קיפול הבגד נעשה מיד לאחר הכיבוס כדי שלא יתקמט, ואכמ"ל].

וכן מצינו לגבי קיפול מפיות, שמובא בשם הגרש"ז אויערבאך (שש"כ פי"א סמ"א, ושולחן שלמה סי' שג סקי"ח, ומאור השבת ח"ב מכתבי הגרש"ז א"כ) שקיפול מפיות נייר בצורה מיוחדת כדי ליפות בהן את השולחן שאף זה בכלל תיקון מנא ואסור. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סל"ה אות ב) ובחוט שני (שבת ח"ב פל"ג סוסק"א) שהסתפקו בזה. וכמו כן הובא (שש"כ פט"ז סי"ט ושולחן שלמה שם סק"ט) בשם הגרש"ז א"כ שגם קיפול נייר כדי לעטוף בו ספר בכלל תיקון מנא ואסור.

ונראה שכוונת הגרש"ז אויערבאך לאיסור "מיחזי כמתקן" ולא לאיסור מתקן מנא ממש, ובזה מיושב מה שתמה בשו"ת באר משה (ח"ח סי' לד) על הגרש"ז א"כ: "וראיתי בספר שמירת שבת כהלכתה (פי"א ס"מ) שאוסר לקפל ניירות בצורה מיוחדת כדרך שרגילים לעשות לכבוד אורחים עיין שם שאוסר משום בונה, ואין לאיסור זה יסוד בהלכה וגם אין יעלה על הדעת שבנייר רק כרוק (אולי צ"ל כרוך) בעלמא יהי שייך דין בונה, והוא רחוק מהשכל, וכבר כתבתי בספרי באר משה שמנייר רך שרי לעשות כל צורה שהוא, רק מנייר קשה אסור וכנ"ל ברור להלכה למעשה, ועוד מה צורה להמפיות בעלמא שיהיה אסור, וברור שאין איסור כלל בדבר ופשוט שמותר בהיתר גמור", עכ"ל. והנה, יעויין בשמירת שבת כהלכתה שם שכתב בשם הגרש"ז אויערבאך לאסור זאת משום דדמי לבנין ולא משום בונה ממש, נורק גבי קיפול נייר בצורה מיוחדת כתב בשמירת שבת כלהכתה בפט"ז סכ"א בשמו שאסר זאת משום מתקן כלין, ויתכן שהבאר משה הבין שכוונתו לאסור מצד בונה ולכן תמה על דבריו, אבל האמת שאסר זאת משום דדמי לבנין, וכעין שמצינו איסור דדמי למתקן מנא גבי קיפול בגדים וכמש"כ לעיל.

אך יש לעיין בעצם דימוי המסכה למיחזי כמתקן, שהרי מצינו גבי קיפול בגדים חילוק בזה, שכן כתב המגן אברהם (סי' תקמא סק"ה) בשם רבינו ירוחם גבי קימוט בגדים שאם אינם מתפשטים כשלובשן אסור לעשותן, וביאר הלבושי שרד (סק"ב וסק"ד) שאם אינם מתפשטים היינו שנשאר מקומט אפילו כשלובשו, וכיון דהקמטים חזקים כל כך הוי ליה מעשה אומן ואסור, ובסעיף קטן ד' ביאר דבריו דאם הקימוט מתפשט כשלובשם אין איסור. ומטעם זה נראה לומר כן גם גבי מסכה, שקימוט רצועת המתכת אינו נשמר, דומיא דחלוק, ואינה נעשית על ידי כלי, לכן מותר אף בשבת, ולפי"ז יהא מותר להתאים בידו את המסכה לפי האף, מאחר והצורה אינה נשמרת, ואין לאסור משום מיחזי כמתקן, וכן כתב בקובץ באר התורה (מס' 52 עמ' 43).

ועיין גם ברמב"ם (פכ"ב מהל' שבת הכ"ב) שכתב "אסור לתקן בית יד של בגדים ולשברם שברים שברים כדרך שמתקנין בחול הבגדים כשמכבסין אותן". ובערוך השולחן (סי' שב ס"י) אחר שהביא דברי הרמב"ם כתב "ומבואר דכל הדברים הוא מטעם תקוני כלים, ואין זה קיפול פשוט אלא קיפול כמעשה אומנות, כמו שכתב על בית יד שברים שברים, כלומר קמטים קמטים, אבל בקיפול פשוט אין קפידא בכל גוונים". וכן יש לומר

בנידון דידן שמותר לקפל ולתקן את המסכה על אפו כיון שזה דבר קל ומעשה הדיוט והוא אינו בכלל מתקן מנא.

אם יש לאסור משום מכה בפטיש

ב. אמנם שמעתי ממורי חמי (הגר"ד סופר שליט"א) שלענין איסור מיחזי כמתקן אלא לנו אלא מה שאסרו חז"ל ואין לדמות מילתא למילתא על דברים אחרים שלא מבוארים בש"ס ובפוסקים ולומר שיש בהם איסור מיחזי כמתקן, ולכן הורה בענין קיפול ברזל המסכה שיש בזה חשש איסור מכה בפטיש, דכיון שפס המתכת מיועד כדי להתאימו לאף, אם כן בקיפול המתכת כדי להתאימו לאף הוא גומר להכין את המסכה כדי ללבושה על האף, ויש בזה חשש איסור מכה בפטיש.

ועיין בספר וביום השבת להג"ר ישראל מאיר ווייל (ח"ז עמ' נג הע' 33) שכתב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל גבי השימוש בפקקי אוזניים המצויים מספוג קשה, שלכתחילה ראוי שלא להשתמש בפקקי אוזניים בשבת, מפני שצריך לדוחקם לפי גודל האוזן, ועומדים בכיוצם איזה זמן, עד שחוזרים לגודלם הטבעי, ויש לחשוש למכה בפטיש, ורק בשעת הדחק אפשר להקל בזה. **ועיין בחוט שני** (שבת ח"ב פל"ו סק"ג) גבי פקקי אוזניים העשויים משעוה שיש בהכנסתם לאוזן משום איסור בונה.

סברת הרבנים שמתירים קיפול הברזל שבמסכה

ג. מאידך, הגר"מ גרוס (אגרתא דחדוותא חלק מד אגרת תשנח אות טז עמ' שלז) כתב להתיר עיקום הברזל שבמסכה, שכל שהוי צורת שימוש לא הוי בכלל איסורא דמכה בפטיש, כי הוא צורת שימוש האדם ולא לגמר הכלי, ואין הבדל בין מסכה חדשה למסכה ישנה שנשתמש בה כבר. ועוד טעם כתב, שכיון שראוי הוא גם בלא המתיחה ורק הוי כתוספת, לא חשיבא בזה מלאכת מכה בפטיש, ולהכי לא דמי לסימן תק"ט ס"א שפוד שנעקם, דישרותו הוי אופן של שלמות הכלי, ובענין המסכה התועלת בחבישתו.

וכעין זה כתב הגרי"מ רובין (הביאני חדריו עמ' נג הע' רכב) להתיר זאת לכתחילה, שאין בזה משום בונה או מכה בפטיש, ואף שכתב המגן אברהם (סי' שמ סקי"א) שמחט שנתעקמה אפילו מעט אסור לפושטה, נראה דכל זה במחט שכאשר נתעקמה אפילו מעט נחשב הדבר כקלקול ויש חשיבות במעשהו לישרה, מה שאין כן בנידון דידן שהשינוי הוא כמאן דליתא ואין חשיבות למעשהו ובלאו הכי המסכה ראויה לשימוש גם מבלי התיקון.

וכעין זה כתב הג"ר מנחם מנדל פוקס (קובץ באר התורה מס' 52 עמ' 43) וז"ל: "אלו שרצו לאסור, מן הסתם כוונתם על פי מה שכתב המגן אברהם (סי' שמ סקי"א) בשם ספר הזכרונות שמחט אסור לישרו משום בונה או מכה בפטיש, והמגן אברהם מציין לסימן תקט, ומסתמא כוונתו לסעיף א' שם שיפוד שנצרף אסור לתקנו, והיינו הך, ולכן חששו האוסרים בנידון דידן. אבל לעניות דעתי פשוט דבנידון דידן אין שום חשש, דשאני התם שזהו צורת הכלי, המחט או השפוד, וצורה זו מקובלת בעולם, וגם הוא מחזיק מעמד בצורתו לאורך ימים ואינו עומד להתעקם בדרך כלל, מה שאין כן במסכה הזאת, הלא אין שום צורה מקובלת איך צריכה להראות מסכה זו, כי הלא כל אדם יש לו מידה

אחרת באורך וברוחב, ואם כן לא נקרא פעולה זו עשיית כלי, וגם ישנם כאלו אשר לא מקפלים כלל, ומשאירים המסכה כמו שהוא ובפרט שאינו מתקיים, וכל פעם שלובשים אותו לוחצים עוד פעם בכדי שיהא במדתו הנצרך, ובפרט שמסכה זו עשויה לכך שכל אחד מקפלו לפי ענינו וגם משנים אותו, ומה גם כי פעולת קיפול זו דומה למי שלובש בגד אשר סוגרים אותו כגון על צוארו (או מקום אחר) על ידי סקאטש, אשר פשוט שאין כאן שום יצירה של צורת בגד או כלי, כי עשוי לכך להתאים לעצמו לפי הצורך ואינו בר קיימא בצורה זו, לאור כל הנ"ל פשוט כבעיתא בכותחא שאין כאן שום חשש, עכ"ל.

וכן כתב הגר"י פוקס (מח"ס תפילה כהלכתה ועוד) כמובא בקובץ באר התורה (שם עמ' 45) וז"ל: "בעניין התאמת המסכות החד פעמיות בש"ק על ידי כיפוף הברזל, שהרי לא כל האפין שווים, דומני שהדבר מותר, שאין זה אלא ככיפוף סגר מתכתי או מפלסטיק קשיח, באריזות כמו בלחם או חלה פרוסה, שמותר, כפי ששמעתי מפי קדשו של מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, כשדברנו על סגר של "פעקלאך הנזרקים בשמחת עליה לתורה, שהעיר, שאין לפתול קצה אחד על הקצה השני ולסובבן זה על זה, שהרי זה כפותל שני חוטים שהוא קושר בשבת, ולדעת ביאור הלכה בחוט מתכתי די אפילו ב"חצי סיבוב" וכבר קושרים חלילה, אלא כהצעתו יש לסגור הסגר בכריכתו בעיגול על גבי עצמו מסביב אפילו בהידוק, שאין בזה מעשה קשירה כלל מבלי לפותלו, ועוד למה הדבר דומה, קל וחומר להתאמת גובה הסטנדר לצרכי המתפלל או הלומד אפילו בפתיחת ברגים משני הצדדים (פרט למנחת יצחק ח"ט סי' לח שנוטה להחמיר) שלרוב הפוסקים מותר, ראה משנה ברורה (שיג, מה ומז), בהליכות שלמה ואז נדברו ועוד, כמו הברגת טרמוס או עגיל, שכל שכך דרך שימוש, אין בזה בונה או מכה בפטיש, ויש מ"מאריך אף" ויש המקצר, הכל לפי אורכו ורוחבו של האף, ובמידה שאדם מודד (אף בש"ק) - מודדים עמו".

סברת הרבנים שמתירים משום דדמי ליישור כובע רך שהתקמט

ד. וגם בגיליון עיטורי מרדכי (הל' מסכה במגיפה הע' 3) כתב בשם הג"ר משה שאול קליין והג"ר מנחם מנדל לובין שמותר להצמיד את המסיכה לאף, אפילו שיש חוט ברזל שמתעגל מסביב לאף, ולא שייך בזה מכה בפטיש, דכיון שהחוט רך, הוי כמו כובע רך, ואפילו שמצמיד את החוט מסביב לאף, לא ישאר באופן קבוע ואחרי שיוריד את המסיכה יחזור כמו שהיה.

וכן דעת החזון איש (דינים והנהגות פי"ד אות כד), הגרש"ז אויערבאך (מאור השבת ח"א מכתב יא אות ח), והגר"י פיישר (שו"ת אבן ישראל ח"ט סי' סג בהערותיו לסי' שב) גבי מגבעות שהן רכות שנתקמטו שמותר לחזור וליישרם, ואין בפעולה זו משום תיקון מנא, דכיון שהם רכות לכן אינן בגדר מקולקלות אף בעודן מקומטות, שהרי צורתן הראשונה עדיין עליהן, וממילא מה שמיישר אותן אינו נחשב לתיקון, ואף אם התקמטו כל כך עד שאינם ראויים כעת ללבישה, אף על פי כן מותר ליישרם דסוף סוף הרי אינם נחשבים על ידי זה כמקולקלים. וכן כתב הג"ר ישראל מאיר ווייל (וביום השבת ח"ז עמ' נב הע' 26) ובאורחות שבת (ח"א פי"ג ספ"ד) בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל. ועיין עוד מה שכתב בזה הגרמ"מ קארפ (הל' שבת בשבת ח"ב עמ' סז) בשמו.

ורק מגבעות שהן קשיחות (כמו שמצוי בכובעים העגולים) דעת החזון איש (זכר לדוד עמ' שלא, ועי' גם אורחות רבנו ח"א עמ' קלט) שאם הם נתקמטו אסור לחזור ליישרן, שהרי לגבי חומר שהוא קשה נחשב הקמט כ'קלקול' ופגם ולכן מה שמיישרו נחשב כתיקון כלי, ודינו כמחט שנתעקמה שכתבו הפוסקים (מגן אברהם סי' שמ סקי"א, ומשנ"ב סי' תקט סק"ז) דנחשב כמקולקל ואסור ליישרו. והגר"צ אבא שאול (בשו"ת אורל"צ ח"ב פכ"ז תשובה ט) כתב לאסור אפילו במגבעת רכה שאם נתמעכה המגבעת ואינה ראויה ללבישה, אסור לתקנה משום מתקן מנא].

אם יש להתיר משום שנשלם מלאכת הכלי כבר בבית חרושת

ה. ויש שכתבו (הובא בס' הביאני חדריו עמ' נג הע' רכב) שיש להתיר זאת על פי דברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל המובאים בספר בנין שבת, שכל דבר שיוצא מבית האומן בצורה מסויימת, ואחר כך בא האדם לעשות בו תוספת תיקון, אין בכך משום מכה בפטיש, משום שמלאכת יצירת הכלי מסתיימת בבית האומן, ואם הוא אינו מקפיד לעשות את התיקון הלזה, לא יחשב הדבר תיקון מנא. ומעתה, כיון שהמסכה נמכרת באופן שחוט הברזל ישר, אות הוא שכך היא צורתה המושלמת של המסיכה, ועיקום החוט סביב האף לא מוגדר תיקון המסיכה, אלא שימוש במסיכה.

ועיין בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' מד) שכתב בשם המהר"ם אריק זצ"ל שכלי שמצד עצמו כבר נשלם וראוי לתשמישו ורק עושין בו פעולה מסויימת כדי להתאימו לצורכי הבעלים, (וכגון מה שנותנים סוליה לתוך נעל כדי להתאים את הנעל למידת רגלו של הבעלים), פעולה כזו איננה נחשבת כתיקון הכלי והיא מותרת. ובספר פיה פתחה בחכמה (פט"ו הע' יד) הביא דבריו, וכתב שיש להביא סימוכין לזה מהא דמבואר בתוספת (שבת סד: ד"ה ובלבד) ובמשנה ברורה (סי' שג ס"ק מח) שמותר לתת מוך לתוך מנעל בשבת. וכתב שהוא משום הך סברא שהמנעל מצד עצמו הרי הוא כבר מושלם לגמרי ומה שנותנין המוך לתוכו הוי רק משום צורך אישי ואין בפעולה זו משום תיקון מנא.

וכן כתב לי הגר"ח רוטר (דומ"ץ העיר אלעד ומח"ס שערי חיים) שגדר מכה בפטיש הוא בדוקא בכהאי גוונא שההכאה האחרונה היא גמר המלאכה של יצירת החפץ, וכאן החפץ גמור ומושלם, ומה שכל אחד מתאים את המסכה לאפו על ידי לחיצה על הפס המתכת, אין זה אלא ענין של שימוש ואין לזה קשר למלאכת מכה בפטיש, וכי סלקא דעתך לומר שקודם השימוש אינו מקבל טומאה, עכ"ד.

וביאור סברא זו היא, שבגד שנעשה מעיקרו לשנותו מצורה לצורה כפי נוחיותו, כבר הושלמה מלאכתו, ושוב אין פעולת עשיית הצורה בו נחשבת כהשלמת מלאכת הבגד. [שהרי אילו חפץ המפעל, היה קובע בה את העיצוב, אך כיון שאין הפרצופים והתחושות שוות, הניח את אפשריות העיצוב לפי התאמת הלובש, ואם כן אין העיצוב יחסי במסיכה, ולפיכך אין שינויי העיצוב נחשבים כהשלמתה].

אמנם סברת הגרש"ז אויערבאך צריך ביאור, דהא מבואר בגמרא בשבת (קג.) "דחק קפיזא בקבא חייב", ורש"י (ד"ה דחק) פירש שחקק כלי שמכיל ידה קטנה (גי' לוגיז)

בחתיכת עץ גדולה שאפשר לחקוק בה כלי שיכיל קב שהוא ד' לוגין שחייב משום מכה בפטיש, אולם רבינו חננאל (ד"ה דחק) וכן הרשב"א (ד"ה דחק) והריטב"א (ד"ה זה) בשם רב האי גאון פירשו דמדובר בכלי גדול שמכיל ד' לוגין, שחקק חריץ בדופן למדידת שיעור ג' לוגין. כלומר, למרות שהכלי כבר היה ראוי לתשמישו (וכך הוא מיוצר ונמכר ומתייחסים אליו ככלי גמור), מכל מקום אסור להוסיף לו תשמיש נוסף. ומבואר מזה שמלאכת מכה בפטיש איננה רק הכשרת הכלי לשימושו אלא גם הוספת תועליות ותשמישים בכלי מוכן, וכפי שכתב המאירי (ביצה לד, א): "שכל שמחדש דבר להשתמש בו תקון כלי הוא ואסור", וזה דלא כסברת הגרש"ז אוערבאך, וצריך ביאור.

אם יש להתיר משום שהמסכה היא חד פעמי

ו. ויש שרצו להתיר משום שהמסכות עיקרן חד פעמיות, ואם כן אין שינוי צורתן נחשב 'מלאכה'. אך תמהני עליהם, כי גמרא ערוכה היא בביצה (לג): שאסור לקטום קיסם לחצוץ בו שינוי, למרות שהקיסם הוא חד פעמי ואחר כך נזרק לפך. ומבואר שגם בכלים חד פעמיים שייך איסור מכה בפטיש, וכן פסק הגרש"ז אויערבאך (שו"ת מנח"ש ח"ב סי' יא סק"א) שגם בכלים חד פעמיים יש איסור מכה בפטיש, והוכיח כן מהגמרא הנ"ל.

אם יש להתיר משום דדומה להרכבת מזרק חד פעמי

ז. וראיתי בקובץ באר התורה (מס' 52 עמ' 44) שרצה לדמות את המסכה להרכבת מזרק חד פעמי שהתיר הגרי"ש אלישיב (אורחות שבת פ"ח סע"ב) להרכיב המזרק, משום דהמזרק עשוי לכך, והיינו שכן דרך ייצורו של המזרק הזה, להכינו בשני חלקים נפרדים ורק בשעת השימוש להרכיבם, ולכן כבר מעת ייצור ב' החלקים נגמרה עשיית המזרק ואין רואים את המצב שבו כל חלק עומד בפני עצמו כקלקול או כחוסר השלמה של המזרק, וההרכבה אינה נחשבת תיקון כלי אלא רק השתמשות בעלמא, עיין שם. ולפי זה הוא הדין בנידון דידן גבי מסיכה שכיוון שהדבר עשוי לכך, שכל אחד יוכל להדק את רצועת המתכת לפי מידתו, לא מיקרי תיקון אלא שימוש בעלמא.

אך יש לעיין אם זה דומה ממש למזרק חד פעמי, כיון שמזרק חד פעמי כבר בעת ייצור ב' החלקים נגמרה מלאכת הכלי, והרכבתה אינה אלא שימוש בכלי, מה שאין כן במסכה שייצור הבד אם שילוב רצועת המתכת אינה נגמרה, אלא נותנים לכל אדם לגמרה בקיפולו לפי מידתו ובכך נגמר צורת המסכה, ויש לעיין.

אם יש להתיר משום שזה מעשה הדיוט

ח. עוד ראיתי בקובץ באר התורה (שם עמ' 45) שכתב להתיר על פי דברי המאירי (שבת מח: ד"ה מחזירין) שכתב על הא דאיתא בגמרא שמותר להחזיר מוכין שנשרו מהכר, שטעם הדבר הוא משום ש"אין זה עשיית כלי אחר שההדיוט יכול להחזירם ואין צריך אומן", ומבואר מדבריו שמעשה הדיוט אינו בכלל עשיית כלי. ואם כן גם בנידון דידן אין דרך האומן שעושה את המסכה לקפל המסכה על האף של כל אחד ואחד, אלא כל איש ואיש עושה את זה לעצמו, וזה מעשה הדיוט, ולכן כבר גמר מלאכת אומן כשהחפץ ראוי

למכור בשוק, ומה שהקונה אחר כך בביתו עושה איזה תקון באותו חפץ אינו בכלל מכה בפטיש.

אמנם דברי המאירי צריך ביאור גדול, דהא גמרא ערוכה היא בביצה (לג): שאסור לקטום קיסם לחצוץ בו שיניו, משום מתקן כלי, למרות שקיטמת הקיסם אינו אלא מעשה הדיוט ולא מעשה אומן, ומבואר מזה שגם כלי שהדיוט יכול לעשותו אסור משום מכה בפטיש, וצריך ביאור.

אם יש להתיר על פי הבוטשאטשר שכל דבר שמתעקם ומיישרים אותו בקלות בלא טרחא כלל, אין בזה איסור

ט. ואחר העיון בדברי הפוסקים נראה לעניות דעתי שאין לאסור זאת משום מכה בפטיש מב' טעמים.

חדא, דיעויין באשל אברהם בוטשאטש (סי' שיג ס"ו ד"ה עוד מצאתי) שכתב וז"ל: "עוד מצאתי במה שקורין בריל הטיה בהמתכות שיתקיים על החוטם (יתכן שכוונתו למשקפיים של פעם שהיה עשוי בלי ידיעות על האוזניים אלא היה תפוס על האף כבזמנם) אולי חמור בשבת קודש, והגם כלאחר יד, יש לומר דחמור כי הוי ליה מעין מלאכה ממש ופסיק רישא חמור, אך הטיה שאינה להתקיים, כגון הצדדים שהם עד האוזניים, ושם טוב להכניס הפנים ביניהם ונוטים מעליהם להתקרב לפנים, בכך לא שייך גם שבות ומכל שכן כלאחד יד וכוונתו רק להניח בצד עיניו", עכ"ל. וכן כתב בסימן שמ (ד"ה ועמגן אברהם) גבי קיפול קרסים וז"ל: "שכחתי ונטלתי בשבת קודש קרס מהקרסים דקין שבבתי יד המלבוש כנהוג כאן כידוע, ועלה בליבי פחד אולי חו ושלום היה כעין כפיפה כל דהיא בהקרס דרך אחיזה ביד כי היה מחוסר כפיפה קצת, וגם אחר שנטלתי ידי ממנו נשאר מחוסר כפיפה קצת רק שהיה ליבי מהסס אולי היה כלאחד יד על פי שכחה חלק מרגע במהירות איזה כפיפה כל דהו כי הברזל דק ורך, אך מכל מקום נראה דאין בזה דררא דמלאכה כלל על פי סימן תקט גבי שיפוד שנעקם ודו"ק, ומכל שכן שהחשש על כל דהו ומקודם לא היה מחוסר כפיפה בהחלט כי היה כפוף, וגם אחר כך איננו כפוף בשלימות לכאורה אין בזה פתחון פה והשי"ת יעזרנו תמיד וישמרנו", עכ"ל.

ומבואר מדבריו שהטיה שאינה להתקיים או כפיפה כל דהו של ברזל דק ורך אין בזה חשש מכה בפטיש, ואם כן הוא הדין בנידון דידן גבי מסכה שרצועת המתכת דק ורך ובכפיפה כל דהו שמקפלו כדי להדקו על האף אינו מתקיים, ולכן אין לאוסרו משום מכה בפטיש.

אם יש להתיר מטעם שאין זה עשיית כלי אלא שימוש בכלי

י. ועוד טעם נראה שאין לאסור משום מכה בפטיש, משום דאין זה עשיית כלי אלא שימוש בכלי, ודמי למה שכתב בשו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' כו) גבי מה שנהגו הספרדים לכרוך מצנפת על ראשם, אף שיש בזה תקון גדול, וז"ל: "בשאלה בענין המצנפת שהיו לובשין גדולי בני עמינו וכו', כורך עליהם הבגד הגדול שקורין שאל, בכריכה מהודקת ומהודרת בכמה קיפולים זה על גב זה, מעשה אומן שאין כל אדם יודע

לכרוך אותה, ומחזיק אותה במחטים קטנים שתוחב בה, ובוזה המצנפת הזאת חזקה שיוכל להסירה מעל ראשו, ולהחזירה כמה פעמים ביום, ועד חודש ושני חודשים ויותר תשאר בתיקונה כמו שהיא וכו', ונסתפקתי אי שרי לתקן המצנפת הזאת בראשו מתחלה בשבת. וכתב בתשובה להתיר וז"ל: "לית בה חשש משום מתקן מנא יען כי הוא כורך אותה בראשו, וכיון דמתקנה בראשו דרך לבישה הוא זה, ואין זה נקרא מתקן מנא אלא הוא מתקן מלבוש על ראשו, כדרך שהוא חוגר חגורתו", עכ"ל, עיין שם.

ומבואר מדבריו שבענין התאמת המלבוש לאדם הוי ליה בגדר דרך לבישה והשתמשות בבגד ולא מתקן מנא, ואם כן בנידון דידן שדרך לבישה של המסכה היא לקפל המסכה על האף, ואין בזה מתקן מנא כלל, אלא רק דרך לבישה, ותו לא. והאמת שזה גם הטעם שהתיר הגר"מ גרוס קיפול הברזל שבמסכה (כמבואר לעיל אות ג) משום שהוא השתמשות בכלי ולא עשיית כלי.

וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פט"ו ס"נ) בשם הגרש"ז אויערבאך שמותר להעמיד בגד במצב הרגיל לשימוש, אף כשהוא קשיח, כגון להחזיר את הצווארון, ואת הכפל שבמכנסיים, כי אין בזה שום טירחא, ובקל מעמידו על מכונו וצביונו. ומסתבר שהטעם הוא כמבואר, שהוא אופן של שימוש, ואין זו פעולה לתקן את הכלי.

ועיין גם בשו"ת באר שרים להגר"ר אברהם יפה שלזינגר (ח"ד סי' עד אות ג) שכתב לחשוש לכתחילה לאיסור מכה בפטיש גם בחתיכת קרטון ונייר מקופל בקיפולי הכובע כדי להתאימו למידתו כשנותן אותו עתה לראשונה, וכתב דבשלמא נתינת הפלסטיק בתוך שולי הצווארון בשבת אין בו גם משום מתקן מנא, היות וגם בלי נתינתם אפשר ללכת בחולצה והוא רק ליפוי הדבר, לא כן בכובע שמבלי שיתחוב נייר הקרטון בתוך הכובע יפול הכובע על פניו ואז הוי לכאורה מתקן מנא בשבת.

ולפי דבריו נראה לומר שמסכה דומה לצווארון היות וגם בלי קיפול רצועת המתכת והידוקו לאף אפשר ללכת עם המסכה והוא רק לנוחיות יתר ושמירת יתר מפני הנגיף, ולכן לפי דבריו יהיה מותר לקפל הברזל שבמסכה.

יא. העולה לדינא בענין קיפול ועיקום רצועת המתכת שבסמכה והידוקו לאף בשבת, שדעת הגר"מ גרוס, הגר"ר מנחם מנדל פוקס (כמובא באות ג), הגר"ר משה שאול קליין, והגר"מ לובין (כמובא באות ד), וכן כתב בעל האורחות שבת (הגר"מ רובין) כמובא באות ג, וכן כתב לי הגר"ח רוטר (כמובא באות ה) שמותר לקפל ולעקם רצועת הברזל שבמסכה בשבת. ודעת מורי חמי (הגר"ד סופר שליט"א) שיש בזה חשש מכה בפטיש.

אמנם הגר"ר משה ברנדסדרופר (כמובא באות א) כתב להחמיר בזה משום איסור מיחזי כמתקן כלי.

ונראה שאם קיפל כבר את רצועת הברזל מערב שבת, שוב יכול לקפלו שוב בשבת לכולי עלמא, כי בכך זה כבר דרך שימוש ואין זה עשיית כלי אלא השתמשות בכלי לכולי עלמא, וכל הנידון הוא רק כלפי הקיפול הראשון שעושה מאז קנייתו.

אך לגבי המסכה השקופה שמחברים לה ב' ידידות, נראה שבזה יש חשש מכה בפטיש לכולי עלמא, ואולי זה דומה להרכבת מזרק חד פעמי כמובא באות ז, וצריך עיון למעשה.

*

המערכת:

נידון זה עלה לפולמוס באספקלריא, והגיב הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון שליט"א,
דומ"צ באשדוד:

בודאי שמותר לעקם את החוט, ואין פה שום תיקון, זה חד פעמי ועומד לזריקה מיידית
וזה בדיוק כמו שעוטף מאכל בניר כסף שלא מתקן כלום.

וגם לחבר את הפלסטיק לשקף אין בזה שום תיקון ויכול להכניס ולהוציא.

בכבוד רב

ובברכת כוח"ט,

א.מ.י. מרקסון

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

התורה הקדושה מכפרת כשעירים בבית המקדש

יְעֹרֵף כַּמָּטֵר לְקַחֵי תִזְלַ פֶּטֶל אִמְרָתִי כְּשֹׁעִירִים עָלַי דְּשָׂא וְכַרְבִּיבִים עָלַי עֶשֶׂב (לב, ב)

וכתב רש"י, כשעירים לשון רוח סערה, מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם, אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן עכ"ל.

ואיתא בספרי כאן בזה"ל: דבר אחר יערוף כמטר לקחי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אין יערוף אלא לשון הריגה, שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל, על מה עגלה מכפרת על שפיכות דמים כך דברי תורה מכפרים על כל עבירות, כשעירים עלי דשא ועל מה שעירים מכפרים על חטאות כך דברי תורה מכפרים על חטאות וכרביבים עלי עשב מה רביבים באים תמימים ומכפרים כך דברי תורה מכפרים על כל עונות ועבירות עכ"ל הספרי.

ויש לבאר דע"י יגיעה ועמל בתורה הקד' מתכפר לו, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער ד' אות טז) שהמיגע עצמו בתורה מתכפר גם עוון חילול ה' ע"ש.

ובספר דברי אגדה (פרשת האזינו) למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל כתב, דאם דברי תורה באים הוא במקום השעירים, הלא דברי תורה יכולים למלאות גם את מקומם של שעירי יום הכיפורים עכ"ד.

וכן הובא בשם האדמו"ר מבעלז זיע"א בספר טללי אורות (עמ' רנ), שביאר דברי הספרי ע"פ דברי הרמב"ם בהל' תשובה (פרק א') שכתב שבזמן שהיה בית המקדש קיים נתכפרו כל הד' חילוקי כפרה ע"י שעיר המשתלח (וע"ע בגמ' ביומא דף פו ע"א).

ואמר שזו כוונת הספרי "כשעירים עלי דשא", שלתורה הקדושה יש לה כח של השעירים, גם של שעיר המשתלח המכפר על חילול ה', כי בכוח לימוד התורה אפשר לתקן את כל החטאים, ואפילו חטא של חילול ה' ח"ו, עתכ"ד.

(והנה במקור דברי האדמו"ר מבעלז אלו, ראיתי שהובא בספר עקבי חיים סימן סב אות ג' שהביא שבתורה אור חוברת א' כתוב שהאדמו"ר מוהר"א מבעלזא זצוק"ל היה אומר כן בדרשת כל נדרי בשם אביו מרן מהרי"ד זצ"ל, וע"ש מה שדן שם האם השמועה נמסרה באופן מדויק שהרי לא מבואר ברמב"ם שהשעיר מכפר על עוון חילול ה', ע"ש עוד, אבל כמדומני ששיטת הרמב"ן שהשעיר מכפר ועי'. ומה שאמר כן האדמו"ר זצוק"ל ביום כיפור לכאורה בא להורות שגם ביום כיפור יש מצוות לימוד תורה, וכמו שכבר הבאנו בקובץ באר התורה מס' 2 בשם כ"ק האדמו"ר מצאנו זיע"א שמה שקוראים בפרשת העריות במנחה ביום כיפור, מחמת שלא לומדים ביום כיפור ואם האדם לא לומד ביו"כ אז צריך להזהירו ע"כ, וראה עוד מה שכתבנו בלימוד תורה ביו"כ, בסוף קונטרס שיח יוסף ח"ח ע"ש] וע"ע בפרדס יוסף עה"ת שם).

וראה עוד באגלי טל בהקדמה שע"י לימוד העיון בתורה הקד' נתקן בזה אפילו העבירות החמורות. ויתרה ע"ז הביא הבני יששכר (חודש תשרי מאמר ד' דרוש יד) בשם מרן החיד"א שהתורה מכפרת אפילו על עבירות שאין תשובה מועלת, והיינו כנ"ל דמכפרת ג"כ על עון חילול השם.

עוד יש לבאר מה שהתורה הקדושה מכפרת כמו שעירים, ע"פ מש"כ הבית הלוי (ח"ב דרוש טו) שביאר שמלבד הכפרה על המעשה העבירה, נצרך לעקור הנטייה והתשוקה שבלבו שנעשה על ידה מעשה העבירה, וכח לימוד התורה הוא לעקור את התשוקה ע"ש, והיינו דע"י מתיקות ועונג לימוד התורה הקד' שמנווט את כל רצונתיו אל התורה הקד', בהא איכא כפרה.

ומ"מ משמע מדברי רש"י בפרשתין שכתב "כשעירים לשון רוח סערה, מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם, אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן", שהד"ת מרוממים את האדם כך שאין הוא נצרך לכפרה כלל, ויבואר ע"פ מש"כ החזו"א באגרתו הידועה שע"י שהאדם לומד תורה הוא מתרומם ומגיע לדרגת מלאך אף שהוא מתהלך בין בני אדם, וא"כ תו אינו נכשל בעבירות וממילא אי"צ לכפרה.

ובעיקר הא דתורה מכפרת, הנה כן איתא בסוף מנחות דף קו ע"ב שכל העוסק בתורה א"צ לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם. ועוד דאיתא בתנחומא (פרשת ויקהל) בענין הארון שאמרו שם שהוא נושא עוונותיהם של ישראל, ופשוט שהכוונה הוא לתורה שבו שנושא את עוונותיהם של ישראל. וראה עוד בזוה"ק (פרשת שלח דף קנט ע"א) דכל מאן דאשתדל באורייתא כאילו מקריב כל הקורבנות שבעולם לפני הקב"ה, ולא עוד אלא שהקב"ה מכפר לו על כל חובותיו ומתקנין ליה כמה כורסיין לעלמא דאתי.

וכן ראה עוד במדרש משלי (ו' ג') הואיל ונתפסתם במצודות יום הדין, אין לכם אלא לישב ולהתעסק בד"ת, למה שהתורה מכפרת עוון, וכן איתא גם במדרש תנאים (דברים לב ב) וערפו שם את העגלה בנחל, מה עגלה מכפרת על שפיכות דמים כך התורה מכפרת על כל העבירות, כשעירים עלי דשא, מה שעירים באים על האדם ומכפרין כך תורה מכפרת על כל פשעים ע"ש.

וכן הא דנתבאר דגם על אותם העוונות שאין הקורבנות מכפרים עסק התורה מכפרת, הוא מפורש במאמרי חז"ל, במסכת ראש השנה דף יח ע"א בזבח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר בדברי תורה, וכן אמרו במסכת מגילה דף ג' ע"ב גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין, וראה בזוה"ק (פרשת צו דף לה ע"א) מאן דלעי באורייתא לא צריך לקורבנות ולא לעולות התורה עדיף מכלא וקשורא דמהימנותא דכלא וכו', משמע מלשנו "עדיף מכלא" דמעלת לימוד התורה גדול מקורבנות, וע"ע בזוה"ק פרשת קדושים דף פ' ע"ב ע"ש, וכן ראה עוד במדרש הנעלם (וירא דף ק ע"א) אמרו וכו' יעסקו בתורה ואני מוחל להם בשבילה 'יותר' מכל הקורבנות שבעולם, ע"ש עוד.

ובתנא דבי אליהו (פרק ט') וכך אומר הקב"ה לישראל, בואו והכניסו עצמכם דברי תורה, וראו מה שכתבתי לכם לישא את פשעיכם ולמחול את עוונותיכם ולהעביר את

חטאתיכם מעל פני עב"ל. מבואר בלשנו "והכניסו עצמכם לדברי תורה", שע"י לימוד התורה הקד' הוא 'נכנס' בד"ת, ואפש"ל דהוא כמו מקוה, וכמו שאמר רבי עקיבא מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל, והיינו ע"י לימוד התורה הקדושה וכמ"ש החת"ס (איני זוכר מקומו כעת).

ויש להוסיף בזה, דברי הרמב"ם בסוף הלכות מקואות בענין טהרת המקוה, וז"ל: דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו והרי הן מכלל החוקים, וכן הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים הוא שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא, והדבר תלוי בכוונת הלב, ולפיכך אמרו חכמים טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל, ואעפ"כ רמז יש בדבר כשם שהמכיון לבו לטהר כיון שטבל טהור, ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר כך המכיון לבו לטהר נפשו מטומאת הנפשות, שהן המחשבות האון ודעות הרעות כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים טהרתם מכל טומאתיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם עכ"ל.

וביאור דברי הרמב"ם "והביא נפשו במי הדעת" מי הדעת הכוונה הוא לתורה הקדושה, דלהנצל מדעות כוזבות הוא רק ע"י התורה הקד' והוא מה שנקרא 'דעת תורה', ע"י שאדם לומד כמה וכמה שעות ברציפות, ומתמיד כך יום ולילה, ע"י כן מקבל דעת תורה כיצד להתנהג.

ומצינו עוד חידוש בדברי הירושלמי בר"ה (פ"ד סוף ה"ח) דעצם קבלת עול תורה מהני. וכך איתא שם, א"ל הקב"ה מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם ע"ש. וראה עוד בבעל הטורים (במדבר כח כז) שהביא מדברי הירושלמי שם שבכל המועדים נאמר לחטאת חוץ מבעצרת בשביל שנתנה בו תורה שמכפרת על לומדיה.

ובספר כתר ראש לרבינו חיים מוואלוז'ין כתב שמי שזהיר ללמוד בלילה ג' שעות לשמה, מוחלין לו על עוונותיו זולת עבירות שבין אדם לחבירו, כי כוחות הנפש אינו נתקן אלא בתלמוד תורה עכ"ל, וראה עוד בדגל מחנה אפרים (פרשת חוקת) שכתב בשם הזוה"ק (ח"ג דף קסט ע"א) שמי שעוסק בתורה לשמה מוחלין לו כל עוונותיו ע"ש.

וכן ראה בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן שנח) בשאלה למעשה מבעל תשובה שכתב שם, שבמחכ"ת נראה ודאי שד"ת מכפרים, ולא מבעיא אם לומד בסדר קדשים שכבר אמרו רז"ל עה"פ זאת התורה לעולה וכו', אלא אף הלומד שאר עניינים מכפר, וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ומנחה טהורה, איזה מנחה טהורה שהיא בכל מקום הוי אומר זה ת"ח שיושב ועוסק בתורה, כאילו הקריב מנחה, ולכן אמרו החש בראשו וכו' יעסוק בתורה, שאף שבודאי באו היסורין מחמת עון, וא"כ מה יועיל לו עסק התורה אם לא תיקן עונו ואם עשה תשובה למה לי התורה ובלא תשובה מה מהני עסק התורה, ובע"כ דהתורה מכפר עון, ובפרט אם לומד לשם כפרה ודאי מכפר, אם עכ"פ עזב דרכו הרעה דלא הוי כטובל ושרץ בידו וכו' ע"ש שלכן הקל

לבעל תשובה וכו' שקשה לו לצום ע"ש עוד. נולפי דבריו מיושבים דברי המהרש"א בחידושי אגדות במס' עירובין דף נד ע"א על מאי דאמרינן שם שהחש בראשו יעסוק בתורה שהרי אסור להתרפאות בד"ת ע"ש שתירץ שלהגן שאני ע"ש, ולפי דברי הגר"ש קלוגר א"ש].

אבל לכאורה כ"ז מהני רק עם תשובה, וכמו שכתב הגר"י אלחנן בספר נחל יצחק (ח"ב בפתיחה אות יב) שכתב שם, כי עסק התורה גומרת הכפרה מיד כשעשה תשובה, וכמו שכתב הנפש החיים ולכן הזהירו כל ספרי יראים לבעלי תשובה שיעסוק בתורה שאז יהיה פטור מיסורים וכמו שאמרו חז"ל בברכות דף ה ע"ב על העסוק בתורה יסורים בדלים הימנו וכו' ע"ש.

ומ"מ י"ל דעיקר התשובה היא התורה, דע"י שלומד תורה מראה ששב על עוונותיו, וכמו שכתב בחתם סופר עה"ת (דברים) שעיקר התשובה היא עסק התורה ללמוד וללמד, ולא עשיית צדקה וכו', דאם היה אפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק לא מהני לו כל צדקות שבעולם ע"ש.

וכמו כן יש לומר דמה שאמרינן ב"ונתנה תוקף קדושת היום וכו' ותתפילה ותשובה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה", חוץ מהא דנתבאר דתשובה היינו נמי תורה. אפש"ל דצדקה נכלל בזה ג"כ לתורה הקדושה, וכמו שאיתא במדרש שוחר טוב (משלי יא) וצדקה תציל ממות, אמר רבי חנינא בן דוסא, אין לך צדקה שמצלת את האדם מדינה של גיהנם אלא תורה בלבד, אפילו נתחייב ת"ח לדבר עבירה יכולה להציל אותו ע"כ לשון המדרש, ומוכח דהתורה חשיבא כמו צדקה.

ולפי דברי החת"ס דלימוד התורה הוא כמו תשובה, ראה בספר ברוך משה בפרשתן, שכתב לבאר עפ"י"ז מה שאיתא במסכת אבות (פרק ו' משנה ב) בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, ובזוה"ק (פרשת נשא דף קכו) כתב שהכרוז יוצא ואומר "שובו בנים שובבים", ולכאורה קשה מדוע הכרוז מכריז על תשובה, וי"ל דכיון דעצם התשובה היא לימוד התורה הקד', לכן שייכא הך בהך, וכמשנ"ת.

עוד יש להביא כאן בזה דברי השל"ה הקדושה במסכת תענית (פרק תורה אור) שכתב שכיון שהעוסק בתורה כאילו הקריב הקרבנות לכן התלמיד חכם הוא נקרא כהן גדול ע"ש, וא"כ יש להוסיף לפי מה שהבאנו שבמקום השעירים יש את התורה וכמו שעבודת השעיר בבית המקדש היה נעשה ע"י הכהן גדול כך מי שלומד תורה ונעשה תלמיד חכם הוא חשיב כמו תלמיד חכם.

וראה עוד בסידור התפילה לרוקח (עמ' מב) על הברייתא דרבי ישמעאל שפירש שמה שאומרים ברייתא דרבי ישמעאל אצל הקרבנות לומר כשם שהקבנות מכפרים כך דברי תורה מכפרים דכתיב זאת התורה לעולם מי שלומד זאת התורה אינו צריך לא עולה ולא חטאת ע"ש.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

לב, י: ימצאהו בארץ מדבר ובתוהו ילל ישימון יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו.
רש"י פירש ימצאהו, שהקב"ה מצא את כלל ישראל במדבר מקום ציה ושממה,
"יסובבנהו" שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבן בתחתית ההר
שכפאו עליהם כגיגית, יבוננהו, שם בתורה ובינה [וכן תירגם אונקלוס אלפנון פתגמי
אורייתא], יצרנהו, מנחש שרף עקרב ומן האומות עכ"ד.

לכאורה הקב"ה לימדם חכמה ובינה כבר במעמד הר סיני בשנה ראשונה, וזה קודם
שהקיפם וסובבם בדגלים בחודש אייר בשנה שניה, וא"כ קשה דהיה צריך לכתוב הפוך
יבוננהו יסובבנהו וגו', וצריך עיון.

שוב הראוני לתרגום יונתן [פרשת בא יב, לז] על הפסוק ויסעו בני ישראל מרעמסס
סוכותה שכתב תמן אתחפיו שבעת ענני יקרא וכו', ומבואר שכבר סיבבן בז' ענני כבוד
כשיצאו ממצרים, ועיין שם בפירוש יהונתן שסובר כרבי עקיבא דאמר אין סוכות אלא
ענני כבוד שנאמר [ישעיה ד, ה] כי על כל כבוד חופה עכ"ד. וכך יוצא גם מתוך דברי
הגר"א המפורסמין בתחילת שיר השירים שלכך עושין סוכות בתשרי על שם ענני כבוד
שנסתלקו בחטא העגל וחזרו בסוכות, עיין שם בפירוש איפה שלמה להגר"ש ברוודא
זצ"ל, וממילא הגם דבקרא מפורש רק שהיה ענן ה' הולך לפניהם יומם ועמוד האש
לילה, עם כל זה באופן מסויים היו מסובבין בכל ז' עננים כבר בצאתם ממצרים, ולפי זה
שפיר כתיב יסובבנהו ואח"כ יבוננהו.

*

לב, כ: כי דור תהפוכות המה.

במדרש תנחומא פרשת שלח דריש ליה על המרגלים, וז"ל ועליהם משה אומר כי דור
תהפוכות המה וגו' שנבחרו מכל ישראל על פי הקב"ה ועל פי משה, שנאמר וייטב בעיני
הדבר ואקח מכם וגו', מכאן אתה אומר שהיו צדיקים בעיני ישראל ובעיני משה וגו',
ואחר כך לסוף ארבעים יום נהפכו ועשו כל אותה צרה, והם גרמו לאותו הדור שלקה
אותה המכה, שנאמר כי דור תהפוכות המה, שנתבררו צדיקים ונתהפכו.

ובספר ברית שלום פרשת שלח ביאר יותר, מאי לשון היפוך שייך כאן. ונראה דקאי
דוקא על אלו שני הנשיאים סתור ונחבי, שהיו משבט נפתלי ואשר, ועשו היפך
מברכותיהם שבירך אותם יעקב אביהם, דהנה בברכת אשר נאמר (בראשית מט, כ) מאשר
שמינה לחמו והוא יתן מעדני מלך, משמע שברכתו היה שלא יחסר מזונותיו, וסתור בן
מיכאל שהיה נשיא לשבטו אמר ההיפך, והיינו סתור סתור מעשיו של הקדוש ברוך
הוא, ופירש רש"י הכחיש ועשה שונאו בדאי, בן מיכאל, שנעשו שונאו של הקדוש ברוך

הוא מך, וכתב המהרש"א בחידושי אגדות שלו שאמר מבלתי יכולת של הקב"ה כביכול ליתן מזונות לישראל בארץ, אם כן שפיר הוי דור תהפוכות, שהפך ממידותיו ומברכותיו שהוא שמינה לחמו ומעדני מלך, והוא אמר מך, מבלתי יכולת לתת מזונות.

וכן דרש גבי נחבי בן ופסי שהיה משבט נפתלי, שהיה ברכתו נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר (שם כא), ותרגום יונתן אילה אזגד, פירוש, לשון שליח, דהיינו שהוא שליח נאמן להשיב אמרי אמת לשולחיו, כדכתיב הנותן אמרי שפר, אולם נחבי בן ופסי שבא משבט נפתלי עשה ההיפוך מזה, ולכך דרשינן עליו נחבי שהחביא דבריו של הקב"ה, בן ופסי שהפסיע על מדותיו של הקב"ה.

*

לב, מז: כי לא דבר רק הוא מכם.

עיין רש"י שפירש דקאי על שכר של יגיעת התורה כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם.

ולכאורה אם כן מדכתיב כי לא דבר מלשון דיבור יש לדייק כמו שכתב בפסקי תשובות [סימן מז אות ה] דלדברי הכל מצות עשה מן התורה אינו מקיים אלא כשעוסק בתורה בדיבור בפיו ובמשמיע לאזניו, והעיון והעמקה בלימודו בכלל המצות עשה, הגם שאינו אלא בהרהור במחשבתו כי אם יוציא אז מחשבותיו בפיו תיטרד מחשבתו ויקשה עליו להבין עמקן של דברים, אבל תמיד מצוה איכא גם בהרהור בדברי תורה אלא שאינו מצות עשה של תורה אלא מדין "והגית בו יומם ולילה", ולכן בכל מצב שיש בידו קושי להוציא לימודו בפיו מצוה רבה איכא להרהר בדברי תורה, ולא נחלקו השו"ע וביאור הגר"א אלא לענין חיוב ברכת התורה אם חלה גם על הרהור בדברי תורה הגם שאינה בגדר מצות עשה של תורה עכ"ד.

ועכ"פ נראה דהשכר הרבה על תלמוד תורה שאין דומה לו הוא בדוקא כשמוציא בפיו ומקיים מצות עשה של תורה, ואתי שפיר.

*

לב, מז: ובדבר הזה תאריכו ימים.

הלשון "בדבר הזה" צריכה ביאור כיון שמדובר כאן על התורה בכלל. וכתב ברוקח דקמ"ל אפילו בדבר אחד שמחזיק בו כדאמר בפרק בני העיר [מגילה כז, ב] במה הארכת ימים.

ובגמ' ברכות [כד, ב] אמרינן היה מהלך במבואות המטונפות, לא יקרא קריאת שמע, ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא, פוסק. ואם פסק מה שכרו? אמר רבי אבהו עליו הכתוב אומר: ובדבר הזה תאריכו ימים. ופירש"י בשביל דיבור זה שנוהרתם עליו, תאריכון ימים.

ובירושלמי [פאה פ"א] איתא כי לא דבר רק הוא מכם, זה תלמוד תורה. כי הוא חייכם, זה כיבוד אב ואם. ובדבר הזה תאריכו ימים, זו גמילות חסדים. על האדמה, זה הבאת

שלום בין אדם לחבירו. וכנגדן ארבעה דברים שהן נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואילו הן עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, ולשון הרע כנגד כולן.

*

לב, מט: עלה אל הר העברים הזה הר נבו.

בתולדות אדם שם כתב בפסיקתא זוטרתא גריס שמתו בו ג' נביאים שלא ע"י עבירה, ולפ"ז נקרא נבו ע"ש נבואה שמונחין בו ג' נביאים. ויש מפרשים נבו, נוטריקון 'נחש בו' שמתו בעטיו של נחש עכ"ל.

ולכאורה קשה הלא משה ואהרן מתו בעוון מי מריבה שלא קידשו שמו של הקב"ה לדבר אל הסלע לעיני כל ישראל, א"כ מהו שמתו בעטיו של נחש.

ויש לומר כמו שכתב בלבוש האורה דודאי חטאם במה ששינו והיכו על הסלע לא היה ראוי לעונש גדול כל כך שימותו בלא זמנם, שהרי טעות ושגגה היתה בידם שהרי הם דברו אל הסלע אחר ולא הוציא מים אז אמרו שצריך להכותו וכו' כמו שפירש"י בפרשת חוקת והמיתה לא היתה בכלל העונש כמו שפירשתי לעיל פרשת פינחס, וכיון שהיתה להם מיתה טבעית ולא בעונש חטאם לכך זכו למיתה נשיקה בלי צער מיתה. ובגלל עונש חטאם היה נגזר רק שלא יביאו את בני ישראל לארץ בתורת מנהיגות וכו', ויראה לי שזו מידה כנגד מידה ממש, שמפני שהם היו מנהיגיהם ומלמדיהם של ישראל להועיל, מוטל עליהם שילמדו ליראה את ה' ולקדש שמו יתברך. ועתה שהם היו הסיבה שימרו ישראל את פי השם ולא קדשו שמו, מכאן והלאה ראויים הם לעונש זה שהם לא יהיו עוד מנהיגים... ומה שלא נתן מנהיג אחר לישראל ומשה ישאר בחיים ויבוא אל הארץ כאחד משאר העם מישראל או יהיה נשיא לשבט לוי, יראה לי שזה תלוי בזה שהשם יתברך שהוא היוצר כל והוא יתברך צופה כל הנסתרים והוא חפץ ביקרו של משה טבע האנושי, וידוע דאע"ג דמשה התפלל על זה לכשיראה משה מנהיג אחר לישראל שהוא יהיה אחד מתלמידיו ולא הגיע לחצי מדרגתו של משה והוא ישב בתוך עמו כאחד מהם כפוף לאותו מנהיג, ודאי יצטער בלבו על זה, לא מצד קנאתו בו רק שטבע האנושי כן נותן, ואם יניחחו בחיים ולא יבוא אל הארץ כל שכן שיהא צערו גדול מזה, לכן אמר ה' יתברך דטבא ליה עבדי ליה כי טוב לנו מותו וימות בנשיקה כל כך בלא צער מיתה כלל, ויתענג בתענוג הגדול שאין לו שיעור הצפון לו בעוה"ב מכל חיי עוה"ז כי שכרו הרבה מאד, ואינו צריך לשכר קיום מצוות א"י, ואף גם זאת אעשה לו למלאות רצונו שיראה את הארץ ואמר לו כי מנגד תראה את הארץ עכ"ל.

*

לב, נ: כאשר מת אהרן אחיך.

עיין רש"י שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי וכו'.

כבר העירו דלכאורה יוצא דהלבשת בגדי כהונה לאלעזר היתה שלא לפי הסדר ובעי שילבש כסדרן, אך ברש"י חוקת [כ, כו] כותב באופן אחר שהוריד מאהרן את בגדי הכהונה גדולה ושם אותם על אלעזר, ומשמע שהוריד את כולם יחד וצ"ע. אמנם בספר הארות חיים כתב דבחז"ל מבואר דבאמת הלבשה והפשיטה היו בדרך של מעשה ניסים והוי כסדרן עיין שם.

*

לב, נ: ומות בהר אשר אתה עולה שמה, והאסף אל עמיך כאשר מת אהרן אחיך בהור ההר ויאסף אל עמיו.

עיין משך חכמה שדקדק אמאי הכא כתיב כאשר מת, ובפרשת פינחס [כו, יג] הלשון ונאספת אל עמיך כאשר נאסף אהרן אחיך, עיין בדבריו הנפלאים.

ובפשוטו היה נראה דרש"י נתכוון ליישב זאת במה שכתב כאן כאשר מת וגו' באותה מיתה שראית וחמדת אותה. שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון א"ל משה לאהרן עלה למיטה ועלה וגו' פשוט ידך ופשט וגו' עכ"ד, היינו באותו אופן ובאותה צורת מיתה שהיה לאהרן אחיך.

ובמה שכתוב בפינחס כאשר נאסף אהרן אחיך ופירש"י מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן, נראה דלאו היינו לאופן וצורת מיתה של אהרן, אלא במה שקיבל אהרן גזירת שמים להאסף ולמות מן העולם על פי גזירת ה', וכמו שפירש האור החיים שם על פי דברי הילקוט שאמר לו משה לאהרן אחי מקובל עליך למות אמר לו הן, אמר לו נעלה להר, מיד עלו, והוא מה שרמזו במאמר כאשר נאסף אהרן פירוש שהסכים גם הוא על האסיפה. וטעם הדבר שעושה ה' כסדר זה, לפי שאינו חפץ ליטול נפש הצדיק אלא ברצונו לרוב חיבת ידידיו, גם שבזה ישלמו באושר השלם כאמור [דברים ו, ה] "ובכל נפשך" עכ"ד.

והנה בפירוש נחלת יעקב פרשת פינחס העיר דלעיל בפרשת חוקת [כ, כו] ד"ה את בגדיון הביא רש"י לראיה את הפסוק כאשר מת אהרן אחיך והוא האמור בפרשת האזינו (כאן) ולא הביא קרא דהכא וצ"ע עכ"ל.

ולדברינו אתי שפיר כיון דהתם שהזכיר רש"י ההיא דעלה למיטה ועלה פשוט ידך ופשט וגו' הראיה היא מקרא דהאזינו דהכא כאשר מת אהרן אחיך דמשמע שהיה לאהרן אופן וצורת מיתה מיוחדת דלזה נתאוה משה, ולא מקרא דפינחס כאשר נאסף דאיירי על קבלת אסיפה ומיתה כדאיתא בילקוט וזה לא הזכיר רש"י התם.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

הלל על ש'אתה בחרתנו' | נקודה למחשבה

צום גדליה. על הקו נמצא אבא של בחור שבנו נ"י לומד אצלי בשיעור בישיבה. וכך הוא מספר לי: "החותן שלי, יהודי נפלא העובד לפרנסתו וקובע עיתים לתורה, עושה מעשה חסד יומי קבוע. הוא מגיע בכל יום ויום למאפייה באשדוד, יחד עם חברו הטוב. בעלי המאפייה כבר מכינים להם את כל הלחמים והלחמניות שנשארו והשניים לוקחים הכל ונוסעים לחלק אותם למשפחות נצרכות. כך מידי ערב, במשך שנים. בשבוע שעבר חלה החותן שלי בקורונה, והוא הכניס לבידוד גם את חברו ושותפו לחלוקת הלחם. חברו לא אהב, בלשון המעטה, את הבידוד הזה. הוא יכול לעבוד מהבית, אך לחלק את הלחם, הוא לא יכול. הוא היה עצוב ומדוכדך על שנמנע ממנו לקיים את מצוות החסד הקבועה שלו. היהודי מצא לעצמו מחליף ועדיין - הוא כאב שהפסיד את עשיית המצוה בגופו"

"ואז נחתם הסכם השלום בין ישראל לאיחוד האמירויות, ובשעת חתימת ההסכם נפלה רקטה באשדוד. רסיסי הרקטה פגעו בנהג המחליף, שהחליף במעשה החסד את החותן שלי וחבירו, והוא פצוע 'בינוני עד קשה'. הרסיסים התעופפו בדיוק ברגע ובמקום בו שניהם היו אמורים להיות, אילולי הקורונה של חמי והבידוד של ידידו. אינני יודע חשבונות שמים, אבל חותני וחברו - ניצלו. זאת עובדה."

*

"אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביום הכפורים? אמר להן: אפשר, מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה לפניך?" (ערכין י, ב)

"באמת תמהו מלאכי השרת מאי טעמא אין אומרים שירה והלל בראש השנה ויום הכיפורים על הנס הנפלא הזה שתודה לה' יתברך 'אתה בחרתנו מכל העמים', ועדיין חביבותא גביה, ובכל שנה ירדנו עשר מעלות בעוונותינו הרבים, ומכל מקום בתקופת השנה הרי אנו יהודים כמו שהיינו, ישתבח הבורא על זה, שהוא נס גדול יותר מקריעת ים סוף". (חתם סופר דרשות דף שמט).

בליל ראש השנה דיברתי בבית הכנסת. אחר שציטטתי ממקורות רבותינו על גודל החיוב ביום זה להתכנס לתוכינו פנימה ולבדוק במה עלינו להתקדם, כעבדי המלך ית"ש, הקראתי את דברי ה'חתם סופר' הנפלאים הללו, המזכיר לנו להודות, גם בראש השנה ויום כיפור, להקב"ה, על שבחר בנו והוא אוהב ורוצה אותנו, ואמרתי: "כולם מכירים את המעשייה על האשה היהודיה שאמרה ש'אין לה זמן לעשות מצוות'. "אני קמה חצי שעה לפני הנץ להכין כוס קפה מהביל לבעלי שיחיה. מברכת ברכות השחר ועונה אמן על

ברכותיו של בעלי. אחרי זה אני מתפללת עם הנץ. כעבור שעה-שעה וחצי, כשאני מסיימת להתפלל, אני אומרת תהילים עד שמונה בבוקר. אז אני מכינה ארוחת בוקר לשכנתי האלמנה ועוזרת לה לסדר ולארגן את הבית. בתשע וחצי אני נוסעת לכותל להגיד קצת תהילים וכשאני חוזרת באחד עשרה וחצי, אני מכינה ארוחת צהרים לבעלי ולעוד כמה משפחות עניות... וכך ממשיכה האשה ומתארת את סדר היום העמוס לעייפה שלה והיא נאנחת בצער ואומרת: "אני לא יודעת מה יהיה. אין לי זמן בכלל לקיים מצוות"....

הציבור חייך מהמעשייה הנושנה. "אבל האמת היא שכולנו נמצאים באותו המצב. במה אנחנו עסוקים כל היום? במצוות ובמעשים טובים. כולם פה קמים בבוקר ומתפללים במנין, מניחים תפילין, אומרים 'אמן יהא שמיה רבה', קדיש, קדושה וברכו. רובם כאן הולכים ללמוד בכולל או בישיבה. יושבים שעות על גבי שעות ביום ולומדים, לומדים ולומדים. כל מילה של תורה, היא מצות עשה מדאורייתא, "ותלמוד תורה כנגד כולם". אחרי זה מתפללים מנחה, אוכלים ונחים כדי שיהיה כח ללמוד, מטפלים בילדים, עוזרים בבית, מסייעים לאחרים. מתפללים מעריב....

"גם אלו שאינם לומדים בכולל, מקיימים מצוה בכך שהם מפרנסים את משפחתם. הם כל היום שומרים על עצמם לא להסתכל מה שלא צריך, לא לקרוא או להביט במה שאסור. כולנו מחנכים את הילדים שלנו בדרך התורה ושומרים עליהם מכל משמר. גם אלו שעובדים, קובעים עיתים לתורה, מתאמצים, לומדים דף גמרא בכל מצב, כל יום ויום. כמה מצוות אנחנו עושים בכל יום? מאות רבות!! הרי כל יהודי מברך באזור מאה ברכות בכל יום. כל מילה של תורה היא מצוה. כל היום אנחנו הולכים עם ציצית ומקיימים בכל רגע מצות עשה מהתורה. כמה גמילות חסדים אנחנו עושים, כיבוד הורים, כבוד חכמים, חינוך הילדים, הכל נע אצלנו סביב המצוות".

"להשתפר תמיד צריך. אסור לעשות עבירות. אבל קודם כל- שפשוט נתמוגג מהמצוות שאנחנו עושים בכל מקרה כל היום. בכל מקרה אני הולך ללמוד תורה בכולל, או לשיעור. אז מדוע שלא אסתובב בתחושת אושר?! הרי אני הבן של הקב"ה. הוא בחר בי מכל העמים ורוצה לשמוע אותי לומד!! אנחנו כל היום עושים מצוות. אם כך, מדוע שלא נרגיש מאושרים ושמחים מכך שכל הזמן אנחנו מקיימים אותם ונעים סביבם?! נעצור לרגע, לפני הלימוד, לפני התפילה ונחשוב: מיליארדי סינים, יפנים, הודים, אמריקאים, ברזילאים, רוסים. מיליוני מוסלמים. ולהבדיל, מיליוני יהודים שלא זכו. ואני? אני הולך כעת לדבר עם הקב"ה, להתפלל אליו יתברך. הוא שומע אותי. הוא רוצה לשמוע מה יש לי לומר. אני הולך כעת ללמוד את התורה הקדושה שלו, את ה"מכתב לאלוקים". כל מילה היא קיום רצונו יתברך. כל מילה- מצוה. אני מברך ברכה, אני מכסה את ראשי כל היום בגלל שכך הקב"ה רוצה. היש מאושר ממני בתבל?"

"נבקש עוד מעט, בתחילת הסעודה, "שירבו זכותינו כרימון". כולם שואלים: מה שייך לבקש שהזכויות שלו יתרבו? הזכויות שאספנו, זה מה שיהיה לנו. מה שייך לבקש שהזכויות יתרבו לפתע פתאום? ואכן, נאמרו על כך הסברים רבים, והנה הסבר נוסף:

אנחנו עושים כל כך הרבה דברים טובים, אבל אנחנו לא מרגישים שהם 'זכויות'. הבה ונבקש מהקב"ה, הבה נקבל על עצמנו, שנתחיל להרגיש כמה זכויות אנו אוספים לעצמנו כל יום ויום. אנחנו עושים הרי בלאו הכי את כל אותם מעשים טובים. אז הבה נייקר אותם, נחשיב אותם, ואז נשתמש בהם כמנוע לצמיחה ועלייה נוספת"....

רגע לפני 'מעריב' ניגש אלי ר' יוסף וסיפר לי שכשהתגורר באופקים, לפני שנים רבות, שמע דברים דומים מהגר"ש פינקוס זצוק"ל, שאמר: "אתה בכל מקרה עונה לטלפון לאבא שלך, אז תכווין לשם מצוות כיבוד אב. אתה בכל מקרה עוצר ולוקח את שכנך ברכבך, אז תחשוב בלב שאתה מקיים כעת מצוות גמילות חסדים. אתה לומד בשבת בכל מקרה עם הבן שלך וחוזר איתו על מה שלמד השבוע, אז תכווין למצוות עשה דאורייתא של 'ושננתם לבניך', תתמוגג על הזכות העצומה ללמוד איתו, וכן הלאה"....
שה"עשה טוב" שלנו ירומם ויעשיר אותנו.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

שירת האזינו ומגילותיו של משה רבינו

הַצּוֹר תָּמִים פָּעִלוּ כִּי כָּל דְּרָכָיו מְשֻׁפָּט א-ל אַמוּנָה וְאִין עוֹל צְדִיק וְיֵשֶׁר הוּא (לב, ד)

שמתי אל לבי שפסוק זה דומה מאוד לפסוק האחרון של מזמור שיר ליום השבת (תהילים צב) "לְהַגִּיד כִּי יֵשֶׁר ה' צוּרֵי וְלֹא עוֹלָתָהּ בּוֹ", שמלבד שהתוכן של שני הפסוקים שווה, גם המילים בשניהם דומות מאוד, כאן "הצור" ושם "צוריי", כאן "ואין עול" ושם "ולא עולתה בו", כאן "וישר הוא" ושם "כי ישר ה'", הלא דבר הוא?

ושוב שמתי אל לבי שיש בפסוק זה השוואה ברורה גם לתחילת אותו פרק, שנאמר שם "לְהַגִּיד בַּבֶּקֶר חֲסִדְךָ וְאַמוּנָתְךָ בְּלִילוֹת", ואחר כך "כִּי שִׁמְחַתְנִי ה' בְּפַעֲלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֶּן", וביאר הגר"א ששמחתני ה' בפעלך הוא כנגד להגיד בבוקר חסדך, שפעלך היא ההנהגה הגלויה בחי' הבוקר, ובמעשי ידיך ארנן הוא כנגד ואמונתך בלילות, שהיא ההנהגה הנסתרת, ולפ"ז בפסוק דילן ג"כ נזכרו שני ההנהגות הללו, "תמים פעלו" היא ההנהגה הגלויה הנקראת שם "פעלך", ו"א-ל אמונה" הוא ההנהגה הנסתרת הנקראת שם "אמונתך".

ואחר כך נזכרתי שבאמת השוואה זו אינה מקרית כלל, שהרי מזמור שיר ליום השבת נתחבר ע"י משה רבינו בכבודו ובעצמו, כמו שכתב רש"י בתהילים צ' שכל הי"א מזמורים מתפילה למשה איש האלקים עד מזמור לתודה משה רבינו אמרם, וכן מבואר במדרש שוחר טוב שם, וכן כתב רש"י בב"ב י"ד ע"ב ד"ה על ידי משה, וכן מוכח בסנהדרין קי"א ע"ב שהפסוק עדותיך נאמנו מאוד וגו' הוא מדבריו של משה רבינו, ע"ש ברש"י, וגם שירת האזינו נאמרה מפי משה רבינו.

עוד שבתתי וראיתי שהמילים והמושגים הנ"ל חוזרים על עצמם גם בעוד כמה ממזמוריו של משה רבינו, ולא רק הם, אלא עוד הרבה מושגים וביטויים חוזרים על עצמם שוב ושוב במזמורים הללו ובשירת האזינו, וההתבוננות בכל הדברים יחד מאירה את הדברים באור חדש ובהיר, ובמסגרת זו לא נוכל לעמוד על כל הדברים, ונציין רק מה שנוגע לשירת האזינו:

במזמור תפילה למשה (תהילים צ') אמר "שִׁבְעֵנוּ בַּבֶּקֶר חֲסִדְךָ וְנִרְנְנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל יְמֵינוּ", והוא מקביל ממש למה שאמר במזמור שיר ליום השבת "לְהַגִּיד בַּבֶּקֶר חֲסִדְךָ וְגו' כִּי שִׁמְחַתְנִי ה' בְּפַעֲלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֶּן", וגם שם כינה את הנהגת השי"ת "פעלך" במה שאמר "יִרְאֶה אֶל עַבְדֶּיךָ פְּעֻלָּךְ", וכן במזמור לכו נרננה (תהילים צ"ה) אמר "אֲשֶׁר נִסּוּנֵי אַבּוֹתֵיכֶם בְּחַנוּנֵי גַם רָאוּ פְעֻלֹתַי", וכן מה שאמר שם "וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכָי", הוא כמו שאמר כאן בשירת האזינו "כִּי כָּל דְּרָכָיו מְשֻׁפָּט".

והדברים מבוארים מאוד, שדור המדבר הכירו בהנהגה הגלויה של השי"ת, ולכן אמר "גם ראו פעלי", אך עדיין "לא ידעו דרכי", דהיינו שלא הבינו את ההנהגה הנסתרת של צדיק ורע לו ורשע וטוב לו שעליה אמר משה לקב"ה "הודעני נא את דרכך" כמבואר בברכות ז' ע"א, ולכן ניסו את ה' עשר פעמים ובאו בטענות על הנהגתו ית', ועל זה אמר משה רבינו כאן "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט", שכמו שראיתם איך תמים פעלו כך תאמינו שכל דרכיו משפט.

ובמזמור לתודה (תהילים ק') אמר: "עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה", והוא מקביל לפסוק "כי שמחתני ה' בפעלך במעשי ידך ארנן", ואח"כ אמר "כי טוב ה' לעולם חסדו ועד דר ודר אמונתו", והוא מקביל לפסוק "להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות".

ובמזמור תפילה למשה אמר "שובה ה' עד מתי והנחם על עבדיך", והוא כנגד מה שאמר בשירת האזינו "כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם", וכן ביאר באגרת הנחמה לרבינו מיימון אבי הרמב"ם, וז"ל: "וכאשר נארך הזמן הזה על הנביא אמר שובה ה' עד מתי והנחם על עבדיך, שוב כעסך ותהיה כאיש מתחרט על מה שקרה לאוהבו כאשר כעס עליו, והוא הבטחת אלקים לנו ע"י נביאנו כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם, והתפלל הנביא שיקויים זה ואמר והנחם על עבדיך".

וגם מבחינת תוכן הדברים יש השוואה רבה בין הפסוק הפותח את שירת האזינו לכמה ממזמוריו של משה רבינו ע"ה, שפסוק זה מדבר על יושר משפטי הנהגת השי"ת בעולמו, וזה ממש עניינו של מזמור שיר ליום השבת, וכן נזכר עניין זה בסוף מזמור לכו נרננה כנ"ל, וכן במזמור תפילה למשה עסק בענין זה, אמנם לא בביאור הענין אלא בתפילה לה' שיביא את הישועה לצדיקים שכעת רע להם, ואז יראו את אמיתת הנהגתו, כמו שאמר יראה אל עבדך פעלך, כנ"ל.

וכן דיבר משה רבינו בארוכה על ענין זה במזמור א-ל נקמות ה', תחילה התפלל על זה ואמר "אל נקמות ה' אל נקמות הופיע. הנשא שפט הארץ השב גמול על גאים. עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלו. יביעו ידברו עתק יתאמרו כל פעלי און. עמך ה' ידכאו ונחלתך יענו. אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו. ויאמרו לא יראא יה ולא יבין אלקי יעקב", ואח"כ הוכיח את אלו המטילים ספק בהשגחת השי"ת ואמר "בינו בערים בעם וכסילים מתי תשכילו. הנטע און הלא ישמע אם יצר עין הלא יביט", [ומה שאמר "בינו בערים בעם וכסילים מתי תשכילו", הוא כעין מה שאמר במזמור שיר ליום השבת "איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת"], ואח"כ ביאר שיסורי הצדיק הם טובה עבורו ושלות הרשע רעה עבורו ואמר "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת" ופירש רש"י "כי היסורין גורמין לו להשקיט להם מימי דין גיהנם עד שיראה שיכרה לרשע שחת", וכן אמר "כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב", ופירש רש"י "כי עד צדק ישוב משפט. היסורין שלהם עד שיצדקו בשבילם ואחר המשפט כל ישרי לב יתקבצו כי יטלו שכרם".

וכן במזמור יושב בסתר עליון דיבר משה רבינו על שמירת הקב"ה על הצדיק בתקופת ההסתר והגלות, ובמזמורים צו-צט אמר שירה לה' על הגאולה העתידה שאז יגלה הקב"ה את כוחו ויחודו וישפוט את כל הארץ וינקום נקמת עבדיו וישמחו כל ישרי לב.

ומה שאמר במזמור שיר ליום השבת "מָאֵד עֲמָקוּ מִחֻשְׁבְּתֶיךָ", נראה דרמו למה שאמרו במנחות כ"ט ע"ב שהקב"ה הראה למשה רבינו ששוקלין את בשרו של ר' עקיבא במקולין, ואמר לפניו משה רבינו "רבש"ע זו תורה וזו שכרה", ואמר לו הקב"ה "שתוק כך עלה במחשבה לפני".

וכן ידוע מה שאמרו חז"ל בב"ב י"ד ע"ב שמשה רבינו כתב את ספר איוב, וכל כולו של ספר איוב עוסק בארוכה וברחבה בשאלות רבות המתעוררות על הנהגת השי"ת בעקבות השאלה של צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, שעל זה נתווכחו איוב וחבריו עד שענה להם הקב"ה בעצמו, ועד הסוף הטוב שהיה לאיוב שבו השתכר בכפליים כנגד כל צרותיו.

ועתה בא וראה דבר פלא, דהנה משה רבינו התפלל "יִרְאֶה אֶל עַבְדֶּיךָ פֶּעֶלְךָ וְהִדְרֶךָ עַל בְּנֵיהֶם", משמע שכך היא המדה שמי שמקבל יסורין זוכה לבסוף לראות ולהבין את יד ה' ומדת טובו, וכן זוכה שיראה "הדר" על בניו, ושני הדברים הללו נתקיימו באיוב באחריתו, שאחרי שנתגלה אליו הקב"ה והסיר את כל ספיקותיו אמר איוב "לְשִׁמְעֵ אֲזֵן שְׁמֵעֲתֶיךָ וְעֵתָה עֵינַי רְאֵתֶךָ" (איוב מ"ב ה'), ובזה נתקיים "יראה אל עבדיך פעלך", (שהרי איוב היה עבד ה' והקב"ה קרא לו "עבדי איוב"), ועל הבנות שנולדו לו אח"כ נאמר (שם פסוק ט"ו): "וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יְפוֹת כְּבָנוֹת אִיּוֹב בְּכָל הָאָרֶץ", ובזה נתקיים בו "וְהִדְרֶךָ עַל בְּנֵיהֶם".

ומשה רבינו אמר "שִׁמְחָנוּ פִּימוֹת עֲנִיתָנוּ שְׁנוֹת רְאִינוּ רָעָה", דהיינו שהתפלל שיזכו לשנות שמחה כמספר שנות היסורים, אך זה ביקש רק כפי מידת הדין, (כי משה היה נוהג כפי מידת הדין כמ"ש בסנהדרין ו' ע"ב שמשה היה אומר יקוב הדין את ההר), אך הקב"ה נהג עם איוב לפני משורת הדין ונתן לו ימי שמחה מאה וארבעים שנה, כפול מימי צרותיו, וכן את שאר הדברים שהפסיד השיב לו הקב"ה בכפלים ככתוב בסוף ספר איוב.

ועוד יש להוסיף שמצאת אברהם אבינו מחרן עד צאת בני ישראל ממצרים היה 425 שנה (שהרי משנולד יצחק עד יצי"מ היה ארבע מאות שנה, ואז היה אברהם אבינו בן מאה, וכשיצא מחרן היה בן ע"ה), ומיום שבאו לארץ עד גלות בבל היה 850 שנה כמבואר בגיטין פ"ח סוף ע"א, הרי שגם בני ישראל היו בארץ ישראל כפלים מהזמן שהיו בארץ לא להם.

מגילותיו של משה רבינו

הנה כפי שנתבאר מתוך הדברים שיש בידינו ממה שרבינו ע"ה, הרבה מהדברים עוסקים בענין צדיק ורע לו ורשע וטוב לו, וכנראה יש לזה שייכות עם מה שביארו חז"ל בכמה מקומות שמשה רבינו ביקש להבין את ענין צדיק ורע לו, ומי שאנו שנעמוד בסודו של אדון הנביאים ע"ה, אכן על דרך הפשט יש לזה ביאור פשוט מאוד, כדלהלן:

דהנה כשבא מרע"ה לפני פרעה ואמר לו לשלח את בני ישראל אמר פרעה: "תכבד העבדה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר", ואמרו ע"ז במדרש (שמו"ר ה' י"ח): "והיו בידם

מגילות שהיו משתעשעים בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלם לפי שהיו נוחין בשבת, אמר להם פרעה תכבד העבדה [על האנשים] ואל יהו משתעשעים ואל יהו נפישין ביום השבת", וכע"ז איתא במדרש תהילים מזמור קי"ט ואמרו שם שע"ז נאמר לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי", ובהגהות ר' מתתיהו שטראשון ב"ב י"ד ע"ב הביא מספר מאור עינים אמרי בינה פ"ד שכתב בשם חכם נכרי מימי רבינו הקדוש שמצא במגילה קדמונית "איך מרע"ה היה מוליך ומביא בידיו את ספר איוב לאחד אחד מזקני ישראל בשעבוד מצרים, למען ישמעו ולמען ילמדו כי יש תקוה לכל בוטח בה", שאחר הרע יקבל גם טוב וחסד ממנו", (והובא זה גם בסה"ד), וכתב רמ"ש דלפ"ז קרוב מאוד שהמגילות שנזכרו במדרש הנ"ל הם מספר איוב, ובהקדמת המלבי"ם לספר איוב כתב: "וע"כ אמרו חז"ל שמשה ע"ה כתב ספר איוב, ואמרו במדרש שהיה מנחם בו את בני ישראל בהיותם תחת סבלות מצרים", (ואולי כוונתו למש"כ בשמות רבה הנ"ל).

ולפ"ז נראה שגם חלק מהי"א מזמורים של משה רבינו בתהילים היו מאותם מגילות שכתב במצרים כדי לנחם את ישראל ולחזק את ליבם בימי צרתם, ולכן כל המזמורים עוסקים בענין זה של השגחת הקב"ה על הצדיקים, ושכל היסורים לטובה והכל באמת ובמשפט, ועל הטובה המיועדת להם לעתיד לבא.

ואמנם מזמור לכו נרננה על כרחך נכתב בסוף הזמן שהיו ישראל במדבר, שרק אז יכל לומר "אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר" וגו', וכן מזמור תפילה למשה איתא בספרי שאמרו משה רבינו ביום מותו, אך שאר המזמורים אפשר שהם חלק מהמגילות הנ"ל, אך יתכן מאוד שגם בזמן המדבר ובימי השופטים המשיכו לעסוק במגילות אלו, כי עדיין לא באו אל המנוחה ואל הנחלה, ואם כן גם את הפרקים לכו נרננה ותפילה למשה תיקן משה רבינו לאמרם בשבת.

ובספר אמת ליעקב להגר"י קמינצקי זצ"ל כתב לבאר לפ"ז את עניינו של הפרק "מזמור שיר ליום השבת" שלפי הפשט לכאור' תמוה מה ענין המזמור ההוא ליום השבת, הא מלבד הפתיחה לא נזכר בו שום דבר השייך לענייני השבת, אך להנ"ל יתכן שמזמור זה הוא אחד המגילות שכתב משה לבני ישראל להשתעשע בהם בשבת, שבהם ניחם אותם ולכן פתיחתו היא "מזמור שיר ליום השבת".

ובפי' ר' חיים פלטיאל על התורה כתב: "ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי, ר"ת בשבת", ולהנ"ל יתכן שרומז שגם מזמור זה נכתב עבור יום השבת להשתעשע בו ולהתנחם מצרותיהם.

ונראה דמלבד זה שבשבת היו פנויים מהשעבוד גם השבת מצד עצמה היא הזמן הראוי להתבונן ולהתחזק באמונה בהשגחת הקב"ה על כל הברואים, כי השבת היא יסוד האמונה בבריאת העולם, ונכלל בזה האמונה שהקב"ה מנהיג את כל הבריאה גם היום ממש כמו בשעת הבריאה, וגם שהשבת היא מעין עוה"ב ויש בה נשמה יתירה, ואז יש יותר כח להשיג את ענייני ההנהגה העל טבעית.

וראה זה פלא שרוב המזמורים של משה רבינו נאמרים בכל ישראל בקבלת שבת, והמזמורים "תפילה למשה" ו"יושב בסתר עליון" נאמרים בתפילת שחרית של שבת, וכן חוזרים אז על "מזמור שיר ליום השבת" ו"ה' מלך", נמצא שכמעט כל מזמוריו של משה רבינו נאמרים בשבת, כפי שבזמנו נהגו ישראל להשתעשע בהם בשבת.

וקבלת שבת נאמרת בזמן תוספת שבת שאז נאמר "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד", ודבר בעתו מה טוב להשתעשע באותה שעה במזמורי משה רבינו, לרנן ולהריע לצור ישענו, אשר קידש את יום השביעי ורצה בו, להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס

א-ל אמונה ואין עול

הצור תמים פעלו פי כל דרכיו משפט, א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא (לב, ד) בספר "מראש אמנה" להגרא"מ שך זצ"ל בפרשתינו (עמ' שמ"ה), כתב הרב לשאול, הרי ידועים דברי חז"ל בהנהגת הקב"ה כי פעמים מוצאים אנו "צדיק ורע לו", וזה דווקא בעוה"ז, שמייסרים אותו מעט על מעט מעבירותיו כדי שיקבל את חלקו בעוה"ז וישאר זך ונקי לעוה"ב, ועל דרך זה מה שאמרו שם "רשע וטוב לו" היינו שהרשע מקבל את כל שכרו המועט על מעט המצוות שעשה בעוה"ז, על מנת שלא ישארו לו זכויות בעוה"ב, ושם הוא יירש גהינם על עבירותיו.

והקשה שם הרב קושיא עצומה: הלא רשע זה, אע"פ שרשע הוא, הרי סוף כל סוף הוא עשה מצוות כאן בעוה"ז ועליהם מגיע לו שכר. וא"כ כיון שאנו משבחים את הקב"ה ש"כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול", א"כ הכיצד זה מנהיג ה' כך לתת לרשע את שכרו על מצוותיו בעוה"ז, הרי בכך נגרם לו עוול בל יתואר, דכי ניתן להחליף את שכר העולם הבא שהוא שכר נצחי, יקר ונשגב שאינו ניתן לתפישה במושגים גשמיים, המגיע אף לרשע על מעט המצוות שעשה, בכמה מטעמי הנאות בעולם הזה הכלים וחלפים ברגע קט? הלא על הקב"ה נאמר "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט", וכיצד זה "מעניש" את הרשע בעונש קשה עד מאוד, להמיר ולהחליף את הדבר העצום שמגיע לו בכמה הנאות פעוטות ערך, שרק לאחר שיעלה לעולם העליון יראה כיצד ערכם האמיתי אינו שווה ערך לשכר הנצחי, ומדוע א"כ לא ישמר לו שכר נצחי על חלקו המועט שכן עשה?

וכמו כן הקשה הרב על הנהגת ה' להנחיל לצדיק עונש בעוה"ז על עבירותיו שעשה, דגם זה לכאורה אינו ממידת הצדק והיושר, דהלא העונש בעלמא דקשוט הוא עונש כ"כ נורא ואש של גהינם הוא אחד מששים מאש של ימינו, וא"כ כיצד ניתן להמיר את עונש הגהינם הקשה השמור לעבירות בייסורים הניתנים בעוה"ז, שהם כאין וכאפס לעומת העונש האמיתי המגיע לעוברי עבירה, וכי השי"ת ח"ו חשיד שלא נותן עונש לאדם כפי המגיע לו?

וכתב הרב שם לתרץ בזה"ל: "ההסבר לכך הוא בהכרח, שגם הנהגות אלו הן גילוי של מידת המשפט ומידת הרחמים. מידת המשפט שבה נידון הרשע, מחייבת להעניש אותו בעונש נוסף, אשר חומרתו עולה לאין ערוך על כל העונשים שהוא מקבל על חטאיו ופשעיו. והוא – המרת שכר הנצח עבור מצוותיו בשכר חולף בעולם הזה!

מאידך, מידת הרחמים שבה זוכה הצדיק להיות נידון, מחייבת להיטיב עם הצדיק באשר הוא צדיק, ולהמתיק לו את עונשו על חטאיו על ידי תחליף של יסורין בעולם הזה. שתי המידות האלה הן מידות ממידותיו של הקב"ה אשר תמים פעלו, כי כן הוא משפט

הצדק שקבע הקב"ה: שיזכה הצדיק להיות נידון במידת הרחמים עקב צדקותו, ושיהיה הרשע נידון במידת הדין בגין רשעותו! שתי המידות האלו ניתנות לבחירת האדם, שכל אדם מעמיד את עצמו למשפט לפי מעשיו, לדין או לרחמים" עכ"ד הרב שך זצ"ל שם.

ונראה להוסיף ולתת טוב טעם לתרץ שאלה יסודית זו בדרכי החיים, וזה בהקדים את דבריו של ראש ישיבת טלז הראשון, הגרי"ל בלוך, בספרו הנפלא שיעורי דעת, במאמר "כי כל בשמים ובארץ" {בריש חלק ב'}, בו מבאר הרב שאלה יסודית נוספת, גבי רבי חנינא בן דוסא {בתענית כ"ה ע"א} שמבואר שהי בעוני גדול וביקש מן השמים שיתנו לו מעט משכרו לעוה"ב, ונעשה לו נס וירדה לו רגל של זהב מהשמיים, ולאחר שהראוהו בחלומו שישב בעוה"ב בשולחן עם ב' רגלים ולא עם שלש רגלים, עמד וביקש רחמים שיטלו בחזרה את מה שנתנו לו, ונעשה לו נס ויצאה יד מן השמיים ונטלה את אותה רגל של זהב.

ומקשה הרב בלוך: כיצד יתכן הדבר, שכאשר ביקש ר"ח בן דוסא שכר מן השמים ירדה לו רגל של זהב מן השמים, וכי בשמים באמת נמצאת רגל מזהב? הלא כל השכר שם הוא נצחי ורוחני שאינו במושגי העולם הזה שלנו, וכיצד קיבל ר"ח "המרה" משכר רוחני לגשמי?

ומבאר הרב, כי באמת השכר העליון הוא רוחני ונצחי שאין לנו בו השגה. אמנם, כאשר האדם מבקש שיורידו לו שכר מן השמים, אז כאשר השכר יורד לעוה"ז הוא "מתגשם" למושגי העוה"ז, והופך מדבר נצחי, לדבר פשוט ומגושם.

וזה לשונו שם: " והנראה לומר דבר חדש וכשנתבונן במאמרי חז"ל ונדקדק בדבריהם הק' נראה כי אמת הוא כי ענין שכר ועונש הניתן לו לאדם בעולם הזה אינו בא בתור תשלום ונכוי כנגד השכר המגיע ומוכן לו לעוה"ב שאם היה שכר זה ניכוי נגד השכר העליון אז לא הי' די וספק בו לנכות לו משכרו הנצחי כי מאחר שאין השכר הניתן פה דומה בשום צד לשכר העליון נמצא שלא קבל את אותו השכר המגיע ומוכן לו בעד מעשיו, כי אם שכר ועונש שמקבל האדם בזה העולם הרי הוא נוטל ממש את זה הענין הנמצא ומוכן לו למעלה, רק כשהוא מוריד את אותו השכר עצמו ממקומו העליון לזה העולם, הרי הוא מתגלם ומתגשם בענינים התחתונים, ולובש את צורתו לפי זה העולם, ואותם הדברים עצמם הנצחיים שבהיותם במקומם למעלה הם נשגבים וקדושים לאין שעור וערך, והתענוג וההנאה הכלולה בהם אין לנו שום מושג ודמיון, רק עין לא ראתה אלקים זולתך, אותם הענינים עצמם, בהשתלשם לעולמנו זה העובר ואינו קיים, הרי הם ג"כ מצטמצמים להנאות ותענוגים עוברים ובלתי קיימים, ובלבשם את צורתם לפי זה העולם, מקבלים הם ביחד עם זה גם את טעמו המר של העולם הזה" עכ"ל, והדברים מאירים.

לפי דברי והנפלאים, נוכל לתרץ גם את שאלת המראש אמנה הנ"ל, והדברים משתלבים בתירוץ של הרב שך ומשלימים זה את זה, דבאמת לעולם הצדיק יקבל את עונשו לפי מושגי העולם הזה בייסורים קלים ולא בעונשי גהינם קשים, וכן הרשע יקבל

את שכרו וחלקו לפי מושגי העוה"ז הנמוכים ולא לפי מושגי הנצח, ואין בזה ח"ו שום חיסרון במידת הצדק והישר של הקב"ה בחלוקת השכר והעונש, כי באמת השכר והעונש מצד עצמם הם שוים במידתם הן לצדיק והן לרשע ללא כל שינוי, אלא שכל השינוי בהם יגיע במקום שבו הם ניתנים. שבעוה"ז הם ניתנים בצורה גשמית ובעוה"ב שהוא בלתי מוגבל הם ניתנים בצורת נצחית, לפי ערך אותו עולם. ונמצא כי הצדיק והרשע מקבלים את אותו שכר בדיוק, רק הסיבה שהרשע מקבל שכר מועט זה מחמת שמקבלו בעוה"ז ו"אוכלו" במושגיו הגשמיים, ואילו הצדיק מקבל את אותו עונש בעוה"ז במושגיו הגשמיים, ונשאר זך ונקי לשכרו לעוה"ב.

אלא שעדיין, גם לאחר ביאור זה, השאלה במקומה עומדת: אף שהבנו כי השכר והעונש הם אותו דבר ממש, ורק משתנים לפי מצב העולם בו הם ניתנים, עדין יקשה, מה ראתה הנהגת הקב"ה לתת לרשע את מעט שכרו לפי מושגי העולם הזה הגשמיים והנפסדים, ומדוע שכרו שאמור להינתן לו בעולם העליון, יורד אליו ו"מתגשם" במושגי העולם הזה הנפסדים, וכי הוא ביקש אותו כמו שביקש רבי חנינא בן דוסא? ולכאורה היה ראוי מן הדין לשמור לו את אותו שכר מועט בעולם העליון ולא להורידו ולהגשימו למושגי העולם הזה, ולאחר מיתת הרשע ישמר לו חלקו היחסי, הרבה עונש גהינם ומעט שכר נצחי במושגי העוה"ב. ומדוע גם את אותו מעט שכר מקבל הרשע לפי מושגי העולם הזה הנפסדים.

ועל זה באמת השיב הרב שך שם כי זו הנהגת מידת הדין עם הרשע לתת לו את שכרו בדרך נפסדת וגשמית. אמנם נראה לבאר את הדברים בסגנון אחר, ואולי זה העומק בדבריו של הרב שך שם.

דהנה לימדנו חז"ל כי: "במידה שאדם מודד – בה מודדין לו" {סוטה ח' ע"ב}, ומכאן למדנו כי הנהגת ה' עם האדם, היא לפי איך שהוא התנהג בעולם הזה. גויש שלמדו זאת מקרא ד"ה' צלך", כמו הצל של האדם שעושה תנועות בדיוק כפי תנועות האדם, כי הקב"ה הוא כביכול הצל של האדם, ופועל לפי מעשיו של האדם. ולפיכך, הצדיק שכל ימיו שאף ללמוד תורה ולקיים מצוות ולהגדיל את שכרו לעוה"ב, ועל זה היה מצטער ומתאמץ כל חייו, הרי בחייו אלו הוא הוכיח כי כל חייו הוא "חי" את העולם הבא, ולכן שורת הדין נותנת שגם עמו יתנהגו באותה מידה, וישמרו לו את כל שכרו במושגי העולם הבא העליון והנצחי.

ואם קרה ונכשל בכמה עבירות, לא מן הדין שאותם עבירות ימנעו ממנו את שכרו הגדול והמובטח בעולם הבא, ולכן על מנת לא לרשת גהינם, הוא מזדכך ומקבל ייסורים בעולם הזה ובוה "מתנקה" ויהא ראוי לקבלת שכרו במושגי הנצח בעולם הבא. והטעם הוא, כי במעשיו הרבים הוכיח כי העבירות שבהם נכשל לא היו חלק ממהותו העצמית והאמיתית, אלא הם היו רק כשלונות ו"נפילות", ולכן אין מן הדין לשומרם לעתיד.

אבל הרשע, הרי כל חייו הוא הוכיח לכולם במה הוא חפץ ומה היא מהותו האמיתית, שהיא רדיפה אחר הנאות ותענוגות העולם הזה. לפיכך יתנהגו עמו גם מן השמיים בדרך

זו, ואת מעט המצוות שעשה, יתנו לו לפי ערך העולם הזה, כי מעשיו כל ימי חייו היו כעין תפילתו של ר"ח בן דוסא כבקשה לקבל את שכרו בעוה"ז, ובמידה שאדם מתנהג, בה מתנהגים עמו מן השמיים.

ולפיכך גם העבירות שעשה, לא היו רק בגדר נפילות וכשלונות חד פעמיים, אלא הורו על מהותו הפנימית והעצמית, שהוא בחר בהם מרצונו ורדיפתו אחריהם, וזו ה"אמת" האמיתית שלו, ולא שת לבו לאזהרות ה' עליהם הנזכרים בתורה ובדברי חז"ל, ולכן גם העונש עליהם יהא בעולם האמת, במושגי הגהינם הקשה, שנברא לרשעים. ולפי זה באו כל הנהגות ה' בדרך מובנת וברואה, בין לצדיק בין לרשע, בין לשכרם בין לעונשם, כי אכן הקב"ה הוא: "אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא".

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

**ברכת התורה בניגון ונוסח המעורר "והכהנים והעם
העומדים בעזרה..!"**

פִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבו גְּדֹל לְאַלְקֵינוּ (לב, ג)

יש מגידים שיאמרו באמצע דבריהם "רבותי! שמעו נא, יש לי מרגליות נפלא להעניק לכם, תשמעו טוב..", ובזאת יעוררו עם הקהל השומעים, שכדאי להם להאזין ולהקשיב ביתר שאת וביתר עוז. ואלך אני הקטן בדרכם, להקדים כי באתי ליתן לכם מתנה חשובה, התעוררות נפלא שמבואר מתוך דברי חז"ל שמקשר פרשת השבוע וענינא דיומא בעבודת יום הכיפורים הבעל"ט. ואולי נכלל במאמרם ז"ל "הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו".

חידה איך לקשר פרשת השבוע בעבודת יום הכיפורים

ראשית דברינו להציע להקוראים החשובים שליט"א, חידה. והוא, כי איפה מצינו בפסוקים הראשונים של פרשת האזינו קשר ליום הקדוש המתקרב ובא? פסוק בפרשת השבוע שממנה נרגשים הרבה בתפלת מוסף של יום כיפור? [תתנו זמן לחשוב...]
התשובה היא, בפרש"י עה"פ הנ"ל "פִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבו גְּדֹל לְאַלְקֵינוּ" וז"ל כשאקרא ואזכור שם ה', אתם הבו גודל לאלקינו וברכו שמו, מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש". והוא מגמרא מפורשת (יומא לז). לפרש המשנה (שם לה). מענינא דיומא, שבשעה שהזכיר הכהן הגדול השם המפורש ביום הכיפורים, היו עונין עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועוד. ודבר זה אומרים כמה פעמים ברגשי קודש בניגון המעורר "וְהִכְהִנִּים וְהָעַם הָעוֹמְדִים בְּעִזְרָה כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מִפְּרֹשֶׁת יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל בְּקִדְשָׁה וּבִטְהָרָה הָיוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִּים וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד". וע' במפרשי רש"י (משכיל לדוד, פי' הט"ז עה"ת ופי' ברע"ב עה"ת) בדרכים דומים לבאר מנ"ל זאת מפסוק זו, ומבארים משום דכתיב שם ה' ולא כתיב כי לה' אקרא אלא שם ה', דמשמע שמו המיוחד והיינו שם בן ארבע אותיות שאינו נקרא ככתבו אלא במקדש בלבד.

איך להתעורר בעבודת יום הכיפורים?

ויש בזה אופנים שונים איך נאמרו מילים אלו של העבודת יום הכיפורים, וכמובן אינם סותרים אהדדי, אלא אלו ואלו דברי אלקים חיים. ביסוד ושורש העבודה (שער י"א, פ"ט) כותב וז"ל "אחיי ודעי איך ומה צריך האדם להתעורר בבכי גדול ועצום בשעה שהוא אומר והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים את השם הנכבד והנורא מפורש יוצא מפי כהן גדול כו' על העדר הכבוד הגדול של יוצרנו ובוראנו ית"ש ויתעלה זכרו לעד שהיה אז כשהיו שומעין את השם הנכבד והנורא יוצא מפי כהן גדול בקדושה

ובטהרה, וכל העם העומדים אז בעזרה נתנו כבוד גדול לקדושת שמו הגדול והנכבד, ונפלו על פניהם, ואמרו בשמחה רבה ועצומה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ובזה נתגדל ונתקדש אז שמו הגדול והנורא בכל העולמות העליונים והתחתונים, ועתה מיום שחרב בית מקדשו נהפך כל זה לתוגה ואנחה, ולא עוד אלא שאנו גורמין בעונותינו ובפשעינו בכל עת ובכל שעה חלול שמו הגדול כביכול, ואנה נוליק חרפתינו אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, וארז"ל (ירושלמי יומא א' א') כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו, ואיך לא יעורר לבו הטהור אל הבכי גדול ועצום ואנינות גדול בלבו על זה, וביחוד כשנופל על פניו ואומר היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם יבכה בכי גדול על העדר כבודו וקדושת שמו הגדול עתה כנ"ל. עכ"ל.

רשפי רש קודש מהמקובל הגה"ח ר' יצחק משה ארלנגר שליט"א

ומצד שני, מצינו בקונטרס "לפני ה' תטהרו" (פרק י') מהגה"ק ר' יצחק משה ארלנגר שליט"א שכותב מבין דבריו "אכן גם אנו ברוב תשוקה בשמוע אזני שכלנו את השם הנכבד והנורא מפורש יוצא מפי כהן גדול בקדושה ובטהרה נופלים אנו אל פנינו ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, גופינו אמנם כאן בעולם, אמנם רוחינו רואה באור החיים קרבה אל אור הנערב אור העליון צח ומצוחצח ורגע כמימרא נדבקים בזה האור המופלא אהה! מי יוכל לתאר ולבאר את תוספת האורה הניתוספה עתה אל הנשמה, ועתה ראה נא את דברי אור עינינו האור החיים הקדוש מה שחקק בגיילי האש על התורה (דברים כ"ו י') וזה לשונו הקדוש "ואומרו והשתחווית לפני ה', בזה העיר ה' רוח חיים בטובה המופלאת בעדות המופלג אשר יזכו אליו הצדיקים, והוא שתתקרב נפש הצדיק לפני אור הנערב ותשתחוה לפניו באין מסך מבדיל, אשרי נפש אדם שתגיע לגדר מופלג כזה, והוא אומרו והשתחווית לפני ה' אלקיך, שם תכיר הנפש אלקיה" עכ"ל. ק. ובכן אשרינו מה טוב חלקינו ברגעים מופלגים אלו אשר נפשינו מתהלכת בארצות החיים כורעת ומשתחוה להדר זיו העליון, גם גופינו נופל ארצה על פניו - ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

ובהמשך דבריו כותב ברשפי אש "ובכן, ובמורא גדול זו גילוי שכינה, בעת כזו אשר מתבטלים אנו אליו לגמרי, נכללים אנו באורו יתברך כנר בפני האבוקה, ובכן כמה נפלאה שעה זו וכמה נוראה, ועתה פלגי מים ירדו עינינו מהשתוקקות והתלהבות, וכל חד לפום שיעוריה יבין ויביט נפלאות לפי שורש נשמתו, וכה יתעלה ויתקדש בעת הכריעה וההשתחוויה, אשר בעת הזו הלא תכלל הנפש במאצילה, ותרפא מכל תחלואה אשר דבקו בה, והיתה לה שמחת עולם, ובכן ירוץ עבדך כמו איל הנתחווה אל מול הדרך. עכ"ד.

ילפינן ברכת התורה ג"כ מהאי קרא

והנה, בזאת הפסוק, מצינו עוד דרשה בחז"ל, והוא גמרא ערוכה בברכות (כא.). "מנין לברכת התורה לפניה מן התורה, שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו". ובמהרש"א מבאר דבר נורא איך ילפינן מזה לברכת התורה, וז"ל מנין לברכת התורה כו'. מצאתי

כתוב דהכי משמע ליה ברכת התורה כי שם ה' אקרא, דהיינו כשאני קורא בתורה שהיא כולה שמות של הקב"ה, שכל התורה באותיותיה היא שמותיו של הקב"ה כדאיתא במדרשות וק"ל, עכ"ד. הדברים ידועים מרמב"ן בהקדמתו לפירושו עה"ת, והאורחה"ק עה"פ הנ"ל מביאו מהזוה"ק כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, ע"ש.

להתקשר יחד הני שתי דרשות חז"ל

ובזאת, כאשר רואים כי שני דרשות אלו מתאחדים במילים אלו. "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא" - כאשר שומעים מפי הכהן הגדול השם הנכבד והנורא, "הָבוּ גִדְלָ לְאַלְקִינוּ!" - תענו אחריו ברוך שם כבוד מלכותו... ועוד, "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא" כאשר ניגשים ללמוד תורה"ק שהיא כולה שמותיו של הקב"ה, אזי "הָבוּ גִדְלָ לְאַלְקִינוּ!" - תברכו קודם ברכת התורה! כמה התעוררות ורגשי קודש יכולים לשאוב מזה, הרי הניגון מצלצל באזנינו הניגון הנאמר בהתעוררות רב "וְהִפְתָּנִים [...] וְהָעַם [...] הָעוֹמְדִים בְּעֶזְרָה, כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים [...] אֶת הַשֵּׁם [...] הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא, מִפְּרֶשׁ יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל [...] בְּקִדְשָׁה וּבְטָהֳרָה... הָיוּ פּוֹרְעִים וּמְשַׁתְּחוּיִם וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם וְאוֹמְרִים בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד!!! וְהָרִי, רבוּתִי חֲבִירִי וַיְדִידִי, כֹּל פֶּעַם שׁוֹכִים לְלַמּוֹד בְּתוֹרָה"ק יֵשׁ גִּי'כ "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא!" כי התורה"ק שמותיו של הקב"ה, קוב"ה ואורייתא חד היא! ומצווים אנו על זה לברך ברכת התורה - "הָבוּ גִדְלָ לְאַלְקִינוּ!". איזה מין ברכת התורה יאמר כאשר נזכר בדעתו ומצלצל באזניו הניגון של "והכהנים...", וכמו בעצם הלימוד, ולכל הפחות בפסוקים הראשונים שלומדים מיד אחרי ברכת התורה, הפסוקים של ברכת כהנים והברייתא של אלו דברים, שיהיו נאמרים בקודשה וטהרה, אף אם אין ממש במצב של כורעים ומשתחוויים ונופלים על פניהם...

דברי הב"ח

ושפיר הזכירני בזה בן-אחי הר"ר בנימין זאב היילפרין שליט"א דברי הב"ח הנוראים (או"ח סי' מ"ז) "ונראה דכונתו יתברך מעולם היתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתנו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה, ולכן נתן הקב"ה תורת אמת לישראל במתנה שלא תשתכח מאתנו, כדי שתתדבק נשמתנו וגופינו ברמ"ח איברים ושס"ה גידין ברמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה שבתורה, ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ה' המה ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה והארץ כולה היתה מאירה מכבודו ובוזה יהיה קישור לפמליא של מעלה עם פמליא של מטה והיה המשכן אחד. עכ"ד. ויש לציין מה שמצינו בספר שפתי צדיק (ריש פ' וילך) כותב ששמע מזקנו החידושי הרי"ם אשר הר"ר מענדלי מרימינאווי זי"ע למד דברי הב"ח אלו בכל יום.

^א ע' בתלמידי רבינו יונה ברכות ה: בדפי הרי"ף אודות תורה שבע"פ, וע"ע באבודרהם. ובכל אופן, לפי המבואר בתניא פ"ד ופ"ה מדברי הרמב"ם, הרי הוא ורצונו אחד, וקוב"ה ואורייתא חד הוא, ושפיר שייך בכל המבואר.

למה עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה

וע' ביאורו הנורא של הבאר מים חיים (פ' צו) למה עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה כדאיתא בסנהדרין נט. כי הרי כפי המבואר "אדם ההוגה בתורה, הנה הוא מדבק הבל פיהו שהוא נפשו ונשמתו ממש (כמו שאמר הכתוב (שיר השירים ה', ו') נפשי יצאה בדברו) אליו ברוך הוא הנעלם בתורתו, והיא בחינת נשיקין, ואתדבקות רוחא ברוחא, והרי נעטרות נשיקות שונא, וכביכול אינו יכול לסבול הבל פה הנכרי ונשיקותו, כדמיון הכפרי שיבוא וינשק את המלך ודאי שחייב ארבע מיתות בית דין בעד זה. ע"ש עוד דברים המעוררים מאד.

דברי רבינו יונה המעוררים

ויש לסיים כי מו"ר הגר"ח קויפמאן זצוק"ל בעמח"ס משחת שמן דרש בכולל הרבנים בגייטסהעד יצ"ו בחודש אלול ימים קצרים לפני פטירתו (יארצייט כ"ד תשרי), ותבע משומעי לקחו מדברי רבינו יונה בשערי תשובה (השער השלישי - אות יז) **וַיְמַה תְּקוּת הַנְּבִרָא אִם לֹא יִשִּׁים עֲמַל נַפְשׁוֹ וְעָקַר עֵסְקוֹ בְּדַבְרִים אֲשֶׁר נְבִרָא בְּעִבּוּרָם!** יכולים לברוח מעבירות ולעמול על זה קשה, אבל רבינו יונה מאריך שם אודות "מעלות עליונות" וביניהם מצוות עשה של יראת השם, ואהבת השם ודביקות ה' - שמחוייבים להשקיע כח ומוח, לב ונפש לקנות מעלות אלו. וכפי המבואר, בברכת התורה ובלימודה יכולים להתעורר רב.

גודל מעלת ההכנה לקראת לימוד התורה

כמה התעוררות יכולים לשאוב מפסוק זה "כִּי יֵשֶׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גִדְל לְאֵלְקִינוּ" שיהיה להברכת התורה ולימוד התורה"ק פנים חדשות. ליתן לכל הפחות רגעים אחדים להכין לפני התחלת הלימוד, ואולי אף להתרגל לקיים דברי הפלא יועץ (ערך דיבור) **ומה טוב שיהא רגיל לומר בפה קודם כל לימוד וכל תפלה** "הריני מתחרט חרטה גמורה על כל מה שהכעסתי את בוראי, ואני רוצה בלב שלם ובנפש חפצה, לשוב בתשובה שלימה, ולעבוד את בוראי עבודה שלימה עבודה תמה, עזרנו אלק"י ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו מכבוד שמך על דבר כבוד שמך".²

וכמה נפלאים דברי הרמח"ל בספרו "דרך השם" (חלק ד פרק ב - בתלמוד תורה) בסוף דבריו בדברים נוראים עד למאד, וז"ל "ואולם מי שמטהר ומקדש עצמו במעשיו, הוא ימשיך בתלמודו השפעה כשיעור ההכנה שהכין את עצמו, וכשיעור שירבה בהכנה כן ירבה יקר התלמוד וכחו (!) והוא מה שמצינו בחכמים הקדמונים, שתורתם היתה מעטירתם כח גדול ונותנת להם מעלה ויקר, מה שלא נמצא בדורות האחרונים, מפני יתרון הכנתם על הכנת האחרונים. וכבר אמרו על יונתן בן עוזיאל, שבשעה שהיה עוסק בתורה כל עוף שהיה פורח עליו היה נשרף, מפני עוצם השראת השכינה שהיתה שורה עליו על ידי לימודו". עכ"ד. וזאת תפילתי דמיגו דזכי לאחריני, זכי נמי לנפשיה. אכ"ר.

² וע' בלוית ח"ן שבועות תש"פ אודות גודל החשיבות להרהר בתשובה לפני הלימוד.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה'

אשדוד

מה הקללה שאני אקניאם בלא עם

הם קנאוני בלא א-ל פֶּעֶסוּנִי בְּהַבְלִיָּהֶם וְאֲנִי אֶקְנִיאֶם בְּלֹא עִם בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעִיסֶם (לב, כא)
צ"ב מה הקללה שאני אקניאם בלא עם?

מי שאין לו עם קשה יותר כי אין לו אחריות על עמו

אלא ביאר הרב אליהו ברוך פינקל זצ"ל בספרו מרא"ב (האזינו) שיש לפרש דיש רעה יתירה כשהמלחמה במי שאין לו עם ואין לו שם, שמי שיש לו עם ממילא יש לו מחויבויות בדרכי המלחמה מחמת העם שלו אך מי שאין לו עם שנלחם בעם אין המלחמה שוה, וגם להיפך כשהמלחמה כנגד עם הרי יתכן להשמיד העם הנלחם ולהכריתו שהוא דבר ידוע משא"כ כשאין הלוחם ידוע יקשה ביותר להכריתו, וכמו שרואים היום במלחמות המנוהלות ע"י מחתרות וארגונים שמנהלים מלחמה הרבה מעבר לכחם אם היו עם ומדינה מוגדרים. (דבר זה אמרו רבינו בזמן המלחמה בלבנון קיץ התשס"ו).

ועוד תירץ דכידוע יש לכל אומה שר של מעלה ועיקר המלחמה היא בשרי מעלה ומזה משתלשלת המלחמה למטה, וממילא נוחה יותר היא המלחמה כנגד עם שהמלחמה נגד שר המיוחד לאותו עם אבל אם המלחמה במי שאינו עם אין כאן מלחמה בשר מיוחד אלא מלחמה כוללת. עכ"ד.

לא יוכלו להשביע את השר

והחת"ס תירץ וז"ל 'הם קנאוני בלא אל ואני אקניאם בלא עם י"ל דמרמו דאיתא במדרש קראתי למאהבי המה רמוני ואמר במדרש איכה שישראל שהיו יודעים בהשבעות המלאכים ובהשבעות השרים בטחו שישביעו שרים של אש ומים אבל הקב"ה שנה להמלאכים ממשלתם עיי"ש ואמרינן נמי בפ' ערבי פסחים סגולה להבריא הרע יתחיל בלא ויסיים בלא ובאל ויסיים באל עיי"ש ברש"י ותוס' אי הוא תפלה או אל ארך אפים ולפירש"י פסחים קי"א הם פסוקים מפ' בלעם והנה כל הסגולות אלו לא היו יכולין להועיל לסלק חיל כשדיים שעליהם נאמר הן זה העם לא הי' ולא הי' עם בפ"ע ותלויים באחרים והיינו דקאמר הם קנאוני בלא א"ל שיעשו סגולות ואני אקניאם בלא עם ועיי"ז לא יועיל עכ"ל

הלימוד מזה למעשה. שאין עצה ואין תבונה נגד ה' ואם האדם עושה עבירות וחושב שיכול להינצל כי יודע שמות הקודש וכו' או שאר חשבונות ה' מראה לו שהוא לא ינצל.

לתגובות: P0583271323@gmail.com

מאור שעשועי / הרב מנחם צבי גולדבאום, מח"ס 'מוסר דרך', 'מאיר דרך', ו'אפיקי חיים'

לא דבר ריק הוא

פִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִפֶּם פִּי הוּא חַיִּיכֶם (לב, מז) וברש"י: לא לחנם אתם יגעים בה, כי הרבה שכר תלוי בה, כי הוא חייכם וכו'.

הסיבה שהעולם מתרשלים בלימוד התורה

וז"ל מו"ר רבי יעקב ניימן זצ"ל בספרו דרכי מוסר: "בא לידי קונטרס סדר דרך הלימוד על פי דעת רבנו הקדוש ר' נחמן מברסלב זיע"א, ומובא שם שהעולם מתרשלים בלימוד תורתנו הקדושה מפאת מדת השכחה שטבועה באדם וכו', ומאחר ששוכחים מה שלומדים נדמה להם כי לריק יגיעתם וטרחתם, ועל כן מתרשלים לגמרי, עיין שם שמאריך בזה, ומביא דלעתיד מזכירין לאדם את כל מה שלמד, ואף מה ששכח, והוכיח מדברי המדרש קהלת רבה (פ"ב סי' א'): ר' חזקיה בש"ר סימון בר זבדי אמר, כל התורה שאת למד בעולם הזה הבל הוא לפני תורה שבעולם הבא, לפי שבעולם הזה אדם למד תורה ושוכח, אבל לעתיד לבוא מה כתיב תמן (ירמיה ל"א), 'נתתי את תורתך בקרבם', עיי"ש.

מעלות התורה תלויות בלימוד התורה ולא בידיעת התורה

ונראה לי לומר, שאל לאדם להתיאש ולהתרשל שלומד תורה ושוכח, ואינו צריך לחשוב כי יגיעתו לריק, היות ואם תכלית לימוד התורה היה רק לדעת את התורה, דהיינו דלומד מסכת בבא קמא שידע את כל דיני נזיקין ותו לא, אזי אם שוכח את אשר למד ודאי שיתיאש ויתרשל, היות וטבע האדם הוא שאם לא רואה תועלת מיגיעתו אינו מרגיש סיפוק בנפשו, אך על כל בן תורה לדעת כי תכלית לימוד התורה אינו רק מה שידוע את דיני התורה שלמד, אלא אומר רבי מאיר (אבות פ"ו) 'כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה', וממשיך רבי מאיר ומונה, 'ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי לו, נקרא רַע, אהוב, אוהב הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק וחסיד ישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות, ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה, ונותנת לו מלכות וממשלה וכו', ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים, כל המעלות הללו אינם תלויים כלל אם האדם זוכר את אשר למד, יגיעת התורה היא היא אשר מקדשת ומטהרת את האדם שיזכה לכל המעלות האלו וכו', עכ"ל מו"ר זצ"ל בספרו דרכי מוסר, ועיי"ש המשך דבריו.

לענ"ד חידוש כאן חידוש גדול מאוד, שאף מי שאיננו זוכר כלל את תלמודו, "נהנין ממנו עצה ותושיה", ולדבריו צריך לומר שהלומד תורה לשמה זוכה למעין רוח הקודש להשיא עצות טובות ונכונות, ולא דוקא מחמת שהוא נותן עצות המבוססות באופן ישיר על ראיות מהתורה.

דיו החכמה על נייר המחוק אין ערך אליה ואין מספר לעוצם שויה

אולם לגופם של דברים "שהעולם מתרשלים בלימוד תורתנו הקדושה מפאת מדת השכחה שטבועה באדם", נראה לענ"ד חיזוק אחר, ובהקדם משנה נוספת באבות (פ"ד): "אלישע בן אבויה אומר, הלומד ילד למה הוא דומה - לדיו כתובה על נייר חדש, והלומד זקן למה הוא דומה - לדיו כתובה על נייר מחוק", וכבר ביאר רבינו יונה שם זו"ל: "ואל יאמר הזקן, 'הן אני עץ יבש אחרי שאין התורה מתקיימת בידי, ולמה אקרא והבל איגע?', כי מכל מקום שכרו אתו אשר למד וטרח ועשה מצוה, ומה לו אם לא יזכרנה, שבין כך ובין כך השכר נותנין לו. משל לשוכר שנתן לשני פועלים טרסקל נקובה לדלות בו מים ופסק עמהם לעשות עמו מלאכה זו יום אחד, טפש אומר, 'מה תועלת במלאכתי?', הפקח אומר, 'ומה לי? השכר יתן לי!' כך הזקן מה לו אם הוא שוכח, שכר נותנין לו, אחד המרבה ואחד הממעט בזכרונו ובלבד שיתכוין לבו בשמים", עכ"ל.

וביותר לפי דבריו הנפלאים של החזון איש: "...חובת האדם בעולמו כל עוד הנשמה בקרבו, להשתדל להיות הולך וגדל, ואם אמנם הלומד זקן דומה לדיו כתובה על נייר מחוק, אבל לגודל יקרת החכמה ורב ערכה, גם דיו החכמה על נייר המחוק אין ערך אליה ואין מספר לעוצם שויה"!!! עכ"ל.

לתגובות: goldm@enativ.com

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' וש"ס

הפולמוס סביב הפיוטים 'מלאכי רחמים' ודומיו

מְלַאכֵי רַחֲמִים מְשַׁרְתֵי עֲלִיּוֹן. חָלוּ נָא פָּנֵי אֵל בְּמִיטֵב הַגְּיוֹן. אוֹלֵי יָחוּס עִם עֲנִי וְאֶבְיוֹן וְכוּ'.
מְכַנְיְסֵי רַחֲמִים הַכְּנִיסוּ רַחֲמֵינוּ, לְפָנֵי בַעַל הָרַחֲמִים. מְשַׁמְיְעֵי תְּפִלָּה הַשְּׁמִיעוּ תְּפִלָּתֵנוּ,
לְפָנֵי שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה. מְשַׁמְיְעֵי צְעָקָה הַשְּׁמִיעוּ צְעַקְתָּנוּ, לְפָנֵי שׁוֹמֵעַ צְעָקָה. מְכַנְיְסֵי דְמָעָה
הַכְּנִיסוּ דְמְעוֹתֵינוּ, לְפָנֵי מְלַךְ מִתְרַצֶּה בְּדְמָעוֹת. הַשְׁתַּדְּלוּ וְהִרְבוּ תְּחִנָּה וּבִקְשָׁה, לְפָנֵי מְלַךְ
אֵל רַם וְנֹשֵׂא וְכוּ'.

בְּרַכּוֹנֵי לְשָׁלוֹם מְלַאכֵי הַשְּׁלוֹם מְלַאכֵי עֲלִיּוֹן מְמַלְךְ מְלַכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

פיוטים אלו ודומיהם עוררו פולמוס נרחב בספרי הראשונים והאחרונים, דהא איתא
בירושלמי ברכות (דף סג' ע"א): אבל הקב"ה אינו כן אם בא על אדם צרה לא יצווח לא
למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצווח ואני עונה. ובפיוטים הללו אנו לכאור' מבקשים
בקשות מהמלאכים.

בספר שבלי הלקט (סי' רפב') כתב: ואומרים מכניסי רחמים וכו' מכניסי דמעה וכו' ואין
בזה משום משתף שם שמים ודבר אחר וכו' והרב אביגדור כהן צדק זצ"ל הביא ראיה על
זה מהא דאמרינן בסנהדרין (מד' ע"ב) בפרק נגמר הדין, רבי יוחנן אמר לעולם יבקש אדם
רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה. ופי' רבינו שלמה זצ"ל
שייסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהיה לו מסטינים מלמעלה. וגם במדרש
על פסוק 'השבעתי אתכם' אומרת כנסת ישראל למלאכים העומדים על שערי תפלה ועל
שערי דמעה הוליכו תפלתי ודמעתי לפני הקב"ה ותהיו מליצי יושר לפניו שימחול על
הזדונות ועל השגגות ונאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגו'. ועי' בספר
ליקוטי מהרי"ח (ח"ג עמ' צד') שכ"כ בתשובת מהרי"א (או"ח תשובה כא') בשם התניא
רבתי שנוסח מכניסי רחמים הוא עפ"י הגמ' שם. ורבו גאון ישראל ר' מרדכי באנעט, היה
אומר פיוט מכניסי רחמים, ועי' בסידור רב עמרם שכתב, קולי לאלקים קולי למשרתיו
בקשו רחמים עלי, והוא כעין הפיוט מכניסי רחמים. (ליקוטי מהרי"ח שם)

ובשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קמו') כתב, שהמהר"ל מפראג (נתיב העבודה פרק יב')
מיאן לומר את הפיוט 'מכניסי רחמים' שאין לנו להתפלל להמלאכים כי אם לה' יתברך
לו לבדו ראוי להתפלל ואין להתפלל לזולתו. ועי' בחתם סופר שם דמטעם זה גם פזמון
'מלאכי רחמים' וחרוז 'מדת הרחמים התגלגלי וכו' אין לומר, רק מחמת שהן קל כביר לא
ימאס תפילת רבים נהג (החתם סופר) לומר עם הציבור פזמון 'מלאכי רחמים' וחרוז
'מדת הרחמים', אך פיוט 'מכניסי רחמים' נהג (החתם סופר) להאריך בנפילת אפים
(שבסוף הסליחות) עד שמגיע הש"ץ לשומר ישראל, עי"ש.

וביאר הדברים בשו"ת ציץ אליעזר (ח' יד סי' מח'): ומה נפלאים המה דברי הח"ס בתשובותיו שמרחיב לבאר שיטת המהרי"ל מפראג ז"ל שמיאן לומר פיוט מכניסי רחמים שאין לנו עם מלאכים כלום כ"א ה' אלקינו שומע קול תפלתנו, ושאלוהו דהרי כל הספרים ספרי נביאים מלאים ותלך לדרוש את ה' להתפלל, ומבאר בכזאת, כי דרך להעמיד מליץ בין מלך להדיוט כשאין ההדיוט חשוב וספון לפני המלך או אינו יכול להטעים דבריו כראוי, ויען ישראל לפני מלאכי השרת ואינם צריכים למליץ לפני אוהבם ית"ש והוא מקבל בסבר פנים יפות אפילו בלשון עלגים וגמגום אם כן המליץ הלז אינו אלא קטנות אמונה חלילה, אך כל ישראל שותפים וגוף א' ונפש אחת וכשאחד מצטער גם חבירו מרגיש ועמו מצטער, ועד"ז המתפלל על חבירו צריך שיחלה עצמו עליו, פי' שיראה כאלו גם הוא חולה, וכיון ששניהם בצער טוב יותר שיכנס הראש משיכנס הרגל ע"ד משל הת"ח הוא הראש והמצטער שהוא עתה שרוי בדין הוא בבחינת רגל וקצת נזוף טוב להכניס הראש כיון ששניהם בעלי דברים ולא המליץ בעד אחר עכ"ד, ודברי פי חכם חן.

בספר הוראות והנהגות מרבינו חיים מוואלוז'ין זצ"ל (י"ל עפ"י כת"י תלמידו) כתב, שמעתי ממנו (מהגר"ח), מה שנוהגים העולם לומר בליל שבת 'ברכוני לשלום' וגם בסליחות 'מלאכי רחמים' אין דעתו נוחה בזה, וכן אמר, לא ידעתי הבקשה למלאכים הלא אין להם כח מאומה וגם אינם בעלי בחירה לשאול מהם מאומה כי הכל בהכרח כי אם האדם זוכה מוכרחים בע"כ לברכו, ואם רעה תמצא בו אזי תיכף מקללין אותו. ואף דכתיב (איוב לג' כג'): אם יש עליו מלאך מליץ אחד וגו'. הוא הכל לפי מעשה האדם, אם זוכה אזי נברא מלאך ממעשיו ובהכרח יהיה מליץ מליץ שלו, ולהיפך ח"ו להיפוך. ואמר שמיום עמדו על דעתו לא אמר כל הנ"ל, רק אמר אבות העולם אהובי עליון חלו נא וכו'. רק לא רצה לגעור באומרים.

כתב בספר אורחות רבינו בשם רבי חיים קנייבסקי שליט"א ששמע בשם החזו"א זצ"ל, שאין להקפיד מלומר הנוסח מלאכי רחמים, כאילו שאנו מבקשים מהמלאכים ח"ו, משום שאין זה אלא כמו דרך ענוה שמראה שאין ראוי לו לבקש בעצמו. ובעל הקהילות יעקב דילג את הפיוט 'מכניסי רחמים' ולא אמרו וכך הורה לבנו רבי חיים שליט"א שלא לאמרו (שם).

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

האם אפשר למכור עבירות שבידו לאחר

נביא בעזהשי"ת תשו' מהמהרש"ם ח"ג קנ"א, הקשורה לעבירות ומצוות שהם ענינא דיומא בימים קדושים אלו שאנו נמצאים בהם, ונפרש דבריו הקדושים.

שאלה: אדם מכר לחבירו את העבירות שלו בכסף שנתן לו, ובתקיעת כף, האם זה מועיל או לא?

"בדבר מה שאירע בקהילתכם ביום ט"ו לאדר שמכר אחד לחבירו העבירות שלו, ונתן המוכר לקונה שלושים רובל כסף, ועשה תקיעת כף". היינו שהיה מעשה, באחד שמכר לחבירו את כל העבירות שלו, והמוכר שילם לו תמורת מה שלוקח ממנו את העבירות שלושים רובל כסף, ועשו תקיעת כף על הקנין". ורו"מ הביא דברי רמב"ן עה"ת (פ' כי תשא) בפסוק "מי אשר חטא לי אמחנו מספרי", שכתב דמשרע"ה רצה שימחו שמו מספר החיים תמורתם, והשי"ת השיב מי אשר חטא לי אמחנו מספרי", הינו שהשואל רצה להוכיח מתשובת השי"ת למשה שאין לעשות דברים כאלו, ומי שחוטא יענש בעצמו, ומוכח שלא מועיל למכור את העבירות. "ומשבת פט: שאמר יצחק פלגא עלי", והיינו שיצחק ביקש מהשי"ת שימחול על עוונות בניי, ואם לא פלגא עלי ופלגא עליך, והיינו שאני לוקח חצי מהעבירות שלהם על עצמי. "ומסוטה כ"א גבי הלל ושבנא", היינו ששם איתא בגמ' שהלל עסק בתורה ושבנא עבד עיסקא, לסוף א"ל תא נערוב ולפלוג, יצאה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו, ורואים שא"א לקנות מעש"ט ומצוות לאחר שכבר נעשו. "וזוה"ק פ' לך גבי ר"י בן פזי, ורמ"א יו"ד סימן רמ"ו", והיינו שהרמ"א (שם בס"א) פסק שיכול אדם להתנות עם חבירו, שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלקו בשכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתן לו". ומשם משמע שא"א להעביר זאת מאחד לשני. "וגם כתב דהוי דבר שאין בו ממש ואינו במכירה". והיינו שהשואל טען שנחשב דבר שאין בו ממש ולא שייך למכור זאת.

תשובה:

מדין כסף לא מועיל כיון שהמוכר נתן כסף ולא הקונה ומשיב לו המהרש"ם "והנה בגוף הקנין שהיה בכסף, הנה הקונה צריך שיתן למקנה, אבל בנידון דידן היה להיפוך", והיינו שקנין כסף צריך שהקונה יתן למוכר ולא להיפך, וכיון שבנידון דידן היה להיפך, לכן לא מועיל מצד קנין כסף.

מדין סיטומתא מועיל אפי' על דבר שאין בו ממש, ומו"מ בזה

"אך י"ל דהקנין בתקיעת כף שהוא קנין סיטומתא, וא"כ אין בזה מקום לבטל משום דהוי דבר שאין בו ממש, דמבואר בתשו' הרא"ש כלל י"ג דסיטומתא מהני גם בדשלב"ל וכדו".

והיינו שהמהרש"ם מחדש דסיטומתא מועיל גם בדבר שלא בא לעולם וגם בדבר שאין בו ממש, ולכן ר"ל שבעובדא דידן כיון שהיה תקיעת כף נחשב סיטומתא, ומועיל אפי' לקנות דבר שאין בו ממש. אמנם בסימן ר"א מביאים הקצות והנתיבות מהמרדכי שלא מועיל סיטומתא על דשלבל"ע, ובאמת המהרש"ם לשיטתו (ח"ב סימן רי"ח) שכתב שם שאף אאפ"ל קים לי כדעות שסיטומתא לא מועיל על דשלבל"ע, אכן בשו"ת בית יצחק (ח"מ סימן ס' סק"א) חלק וסובר שאפשר לומר קים לי שסיטומתא לא מועיל על דשלבל"ע. ובשו"ת חת"ס (ח"מ ס"ו) ובשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב קצ"ה) ובשו"ת שו"מ (קמא ח"ב סימן ל"ט) כתבו שבמקום שהמנהג ברור לקנות אף דשלבל"ע במעשה מסויים, לכו"ע מועיל לקנות מדין סיטומתא.

ודחה המהרש"ם: "וי"ל דקנין סיטומתא אינו בדבר דלא שכיח כלל ואין בזה משום מנהג הסוחרים כמובן". והיינו דסיטומתא שהוא מנהג הסוחרים שייך רק בדבר שהוא שכיח, משא"כ מכירת עבירות שאינו דבר המצוי כלל.

בעובדא דידן מועיל אף בלא שום קנין, מאחר שכל קנין מטרתו להוכיח על גמירות דעת, ובדבר שהוא כלפי שמיא לא צריך הוכחה וסגי בגמירות דעת לחודיה

"ובפרט דדוקא בדיני אדם בעינן מעשה שיעיד על מחשבתו, ולכן צריך שיעשה מעשה גמור". והיינו שהמהרש"ם סבר שמה שצריך בכל העברת בעלות מעשה קנין, אינו משום שחפץ אינו עובר בעלות בלא מעשה, אלא כל ענינו של המעשה קנין הוא להוכיח על הגמירות דעת של המוכר והקונה, ולכן כל שהוא דבר הנוגע לשמים לא צריך לעשות מעשה קנין, כיון שכלפי שמיא הכל גלוי וידוע. "וגם בזה מצאנו בש"ס ב"ב פ"ח הכא ביר"ש עסקינן, ומבואר ברשב"ם דבגמר בלבו לבד קנה". והיינו שבגמ' שם מוכח שבגמירות דעת לבד סגי, ולא בעי מעשה קנין אלא להוכיח בדיני אדם. "ומכ"ש בדבר שהוא רק כלפי שמיא אשר כל תעלומות לפניו גלויים א"צ תורת קנין כלל". והיינו שבדבר שנוגע רק כלפי שמיא, כגון מכירת עבירות, לא צריך מעשה קנין להוכיח את הגמירות דעת, אלא שכיון שיש לו גמירות דעת גמורה, ממילא העבירות עוברים בעלות כלפי שמיא.

מועיל להיות ערב על השני ולהתחייב מדין ערב קבלן, והקב"ה רצה מזה גובה רצה מזה גובה

"ובעיקר הדבר אי מהני קבלת האיש להענש בגלל חבירו, הנה כל הערבות שקבלו ישראל בערבות מואב להיות ערבים זל"ז הוא רק בברית ואלה שקיבלו עליהם בעצמם. ובמדרש רבה שיר השירים בפסוק "משכני אחריו נרוצה", אר"מ כשעמדו ישראל על הר סיני א"ל הקב"ה הביאו לי ערבים טובים וכו' נביאינו ערבים לו וכו' הרי בנינו עורבים אותנו וכו', ובודאי הקב"ה שומר תורתו, וכמ"ש במד"ר פרשת משפטים בפסוק "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו", דהקב"ה מקיים כל משפטי התורה, ואם הערב משלם נפטר הלוח, ובסוכה דף כ' אר"ל הריני כפרת ר"ח ובניו וכו', ופירש"י כהא דהבן אומר אחר אביו הריני כפרת משכבו. הרי דגם באיש זר מהני אם קיבל ע"ע יסורים לכפר על חבירו.

ובמשנה פ"ב דנגעים אר"י גבי בהרת עשה וכו' אר"י בנ"י אני כפרתן וכו', ועיין בפ"י הר"מ שהוא מאמר יאמר אותו האוהב וכו', ואם לא יועיל למה אמר כן ולמה הציב אותו רבינו הקדוש במשנתו, ובע"כ דמועיל שפיר". והיינו שמוכיח מכמה ראיות שמועלת ערבות אף לגבי מצוות ועבירות.

"אלא דודאי תלוי ברצון השי"ת אם ירצה לגבות מן הערב, דגם בדיני אדם רצה מזה גובה רצה מזה גובה, ולכן גבי משה רבינו ע"ה לא רצה השי"ת למחות שם משה ולמחול לישראל ורצה לגבות מהלואה עצמו, וגם לא רצה לקבל הערבות, וביד מלואה שלא לקבל שום ערב". והיינו שהמהרש"ם דוחה ראיית השואל ממה שהקב"ה לא רצה לקבל את משה לערב על עוונות בנ"י, שאין משם ראייה שלא מועלת ערבות, אלא אפשר שמועיל ערבות, אלא שתלוי ברצון המלוה דהיינו השי"ת אם לקבל את הערב לערב או לא, וכמ"כ אם לגבות תחילה מהערב או מהלואה, ושם הקב"ה דהיינו המלוה לא רצה לגבות ממה רבינו אלא מעם ישראל דהיינו הלואה בעצמו. ולהלן מוסיף המהרש"ם דנחשב ערב קבלן, ולכן אם רוצה המלוה דהיינו הקב"ה יכול לפרוע מן הערב תחלה.

ראיות שאפשר להיות ערב ע"ז

"ובשו"ת מהר"מ אלשקר סימן ק"א העתיק בענין זה תשו' רב האי גאון, וכתב שם שאין נתפס שום קנין בשכר עוה"ב כי צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה, ובכ"ז המוכר תורה ומצוות עליו לקבל פורעניות, והועתק בס' ד"ש עה"ת במגילת איכה, ובספר דברי גאונים כלל כ"ד דין י"ט, ומבואר מלשונו דהגם שרשעת הרשע עליו תהיה ואין בו תורת מכירה, אבל מ"מ נראה פשוט דלא גרע מדין ערבות הנ"ל, ומי יודע אם אולי ירצו מן השמים להפרע מן הערב, וזה ענין בקשת יצחק שקיבל עליו לכפר בעד ישראל, ועיין סוכה מה: ארשב"י יכול אני לפטור כל העולם מן הדין, ובירושלמי פ"ט דברכות ה"ב בשינוי קצת". והיינו שאף אם לא מועיל מכירה למצוות ועבירות, מ"מ יועיל מדין ערבות, שאולי ירצו מן השמים לתבוע הערב תחילה. וזה מה שביקש יצחק להיות ערב בעד כלל ישראל, וכן אמר רשב"י שיכול לפטור העולם כולו מן הדין, כיון שיהיה ערב בעד כלל ישראל.

לסיכום המהרש"ם ר"ל שמתחייב מדין ערב קבלן מי שקונה את העבירות, ותליא ברצון הקב"ה ממי לפרוע העונש אם מן הלואה דהיינו מי שעבר את העבירות, או מהערב דהיינו מי שקנה את העבירות.

המהרש"ך חלק ומוכיח שא"א להיות ערב על עבירות, וכן שותף, והמהרש"ם דחה זאת, ולמעשה כתב שגם המוכר וגם הקונה ידאגו, אלא שהקונה ידאג יותר

"וזה כמה שנים בהיותי בימי חורפי אירע לפני עובדא בשנים שנשתתפו במצוות ועבירות ועשו קנין ושטר שותפות", והיינו שנשתתפו שני אנשים בכל המצוות והעבירות שיעשה כ"א מהם, "וכתבתי לגאון מהרש"ך ז"ל מבראד, והשיב לי כי עובדא כזו אירע בימי ר"י בן הרא"ש שנשתתף הוא עם חבירו כן ומת חבירו קודם, והר"י בן הרא"ש גילה פני המת במטתו לפני ביהכ"נ בתוך קהל ועדה שיזכור השותפות, ופתח המת פניו

כמשחק עליו כי אין ממש בקנין הזה, ושהובא מעשה זה במעבר יבוק", והיינו שהמהרש"ך השיב למהרש"ם שממעשה זה הוכח שלא מועלת שותפות כזו ואין נתפס קנין על מצוות ועבירות.

אכן דוחה זאת המהרש"ם "אבל המעיין ימצא שהיה שם עובדא אחרת שנשבע לו חבירו שיבוא אליו אחר מותו, ולזה שחק עליו דכיון שמת נעשה חפשי מן המצוות, ומשא"כ בנידון דידן, ולכן המוכר לא ישמח במכירתו, אבל הוא לאות על חרטתו בלב שלם ומסייע לכפרתו אי עושה תשובה, ואולי ירצו בשמים להקל מעונשו ולהפרע מהקונה, וכולי האי ואולי, והכל מדין ערבות שקיבל הקונה על עצמו כדין רצה מזה גובה וכו' ובערב סתם נפרעין מהלוה תחילה, ואולי הנידון דידן הוא כערב קבלן, אבל הקונה יתאבל על רוע מעשיו ומעשי חבירו וירא ויפחד וידאג לנפשו פן יענש ממרומים מפני שנכנס ברשות ערבות בעדו." והיינו שהמהרש"ם מכריע שהמוכר עדיין ידאג לנפשו ויעשה תשובה, אבל אפשר שכיון שנתחרט בלב שלם ויש סימן על כך במה שמכר בכסף את העבירות שלו, יכול להיות שהשי"ת ירצה להקל בעונשו ולפרוע תחילה מן הקונה כדין ערב קבלן, והקונה צריך להתאבל גם על מעשיו וגם על מעשי חבירו, ובכך שנכנס לערבות על מעשי חבירו זה עצמו מעשה חמור, שהראה בעצמו שאינו מפחד מהעונש כלל, ולכן יפחד וידאג לנפשו.

אפשר שלא מועיל להיות ערב כי הקנין בטל, ודחיה לזה

"ויש לדון בנידון דידן, דכיון שהוא נכנס לדבר בתורת מקח וקנין ואין זה מועיל, א"כ גם הערבות בטילה". והיינו שמקשה דכיון שהקונה נכנס בתורת מקח ולא ע"מ להיות ערב, ובתורת מקח המהרש"ם כתב לעיל דלא מהני, כיון דאין כאן קנין כסף, כי המוכר נתן כסף לקונה, ואין כאן קנין סיטומתא, כיון שהוא לא שכיח, לכן אפשר שכל הערבות תתבטל. ויש להקשות על המהרש"ם דהלא כתב לעיל שבדבר שהוא כלפי שמיא מועיל ע"י גמירות דעת אף בלא מעשה קנין, וא"כ מדוע נחשב שהקנין אינו מועיל. ונראה כונתו, שכיון שהתכוין להקנות בקנין כסף או סיטומתא, והוא לא מועיל לא מצד כסף ולא מצד סיטומתא, א"כ לא נתקימה כונתו, ואיך יהיה ערב. ומתרץ המהרש"ם "אבל יש לדון בזה מדברי תשו' הרא"ש, שהובא בטור חו"מ סוף סימן רנ"ו, שכתב אם לא תוכל לזכות מכח המתנה תזכה מתורת הפקר, וה"נ בג"ד הרי קיבל ע"ע להתחייב בעד חבירו, וכן מוכח מהריטב"א שהובא בש"ך סימן קכ"ו סקל"ח, ודברי הטור שהובא שם סקע"ב דאף שנעשה בתורת קנין גם אם לא מהני בתורת קנין מהני מדין ערב". והיינו שאף שנתכוין להקנות בקנין, כיון שלא מועיל הקנין מועיל מדין ערב, שהרי היתה לו כונה כללית להתחייב בעד חבירו. "זולת אם המוכר יחפוץ במעותיו בחזרה, יען כי איננו מקח גמור, כי אז יתבטל הערבות כמובן". והיינו שמחדש המהרש"ם שאם המוכר רוצה לחזור בו מהעיסקה ולקבל המעות בחזרה יכול, ואז תתבטל כל הערבות.

שיטת המהרש"ם שערב לאחר מתן מעות משתעבד בקנין כסף

"וחיוב הערבות חל ע"י הכסף, כמו שהעליתי בתשו' למו"ץ דקהילת ויזניצא, והבאתי ראייה מהריטב"א בדף ע"א ואס"ד ב"מ צט, וראיתי דברי הבית מאיר לאבהע"ז סימן כט בענין זה ואכה"ל, ועכ"פ העליתי שם דגם אחר מתן מעות חל הערבות אם קיבל שכר", והיינו שהמהרש"ם מחדש דבהא דפסקינן (סימן קכ"ט ס"א) דערב לאחר מתן מעות בעי קנין, לא בעינן דוקא קנין סודר אלא אף קנין כסף מועיל להתחייב בגמירות דעת גמורה להיות ערב אף לאחר מתן מעות. ויש להעיר דבסימן קכ"ט ס"ד מצינו מח' הראשונים אם מועיל קנין שטר להיות ערב לאחר מתן מעות, דלרמב"ן מועיל קנין שטר, ולרמ"ה ולרמב"ם ולטור לא מהני, ומבאר שם הסמ"ע סק"ב טעם החולקים, דהוא משום דערב נחשב אסמכתא, וע"כ לא מועיל רק קנין סודר לסלק האסמכתא. והביאור בזה נראה דבקנין סודר יש מעלה מיוחדת שמוכיח את גמירות דעתו יותר מכל קנין, ובאמת בבית מאיר הנ"ל כתב דקנין כסף בערב לאחר מתן מעות דינו כקנין שטר ותלוי בפלוגתת הראשונים, אכן המהרש"ם סובר דלכו"ע קנין כסף מועיל בערב לאחר מתן מעות. והביאור בזה נראה שסבר דקנין כסף הוא יותר מגלה על גמירות דעת מקנין שטר, וע"כ לכו"ע מועיל קנין כסף, אף שבשטר נחלקו הראשונים.

בנד"ד שהיה מודעה אפשר שלא מועיל, אמנם ראוי לעונש ולקנס

"ומכ"ש בנד"ד שהיה גם תקיעת כף. ובפרט כלפי שמיא, שכבר כתבתי שא"צ מעשה קנין בפועל, והעיקר תליא בגמר בלב. ואולם רו"מ כתב שהיה בנד"ד מסירת מודעה שעושה רק לפני דהיינו כלפי חוץ, מצד זה יש לבטל כל המעשה, דאף דבמכר לא מהני מודעה בלא אונס, מ"מ בנד"ד שאינו חל בתורת מקח, ורק מצד שקיבל עליו הערבות, שפיר י"ל דכלפי שמיא גליא שעשה רק לפני", והיינו שכיון שמועיל כאן מצד ערבות כלפי שמיא ולא מצד קנין, ע"כ כל שעשה זאת רק כלפי חוץ וגילה זאת במסירת מודעה, מסתבר שמועיל לבטל את המסירה כלפי שמיא.

וביאור הדבר, שאם היה חל כאן קנין בדיני אדם א"א לבטל זאת עם מודעה, אבל כיון שמה שחל הוא רק בדיני שמים, לכן מסתבר שאפשר לבטל זאת ע"י מסירת מודעה. "וכעין מה שאמר במגילה דף יב. הם לא עשו אלא לפני. ובכ"ז ראוי לעונש ולקנס יען שחילל שם שמים כאילו כופר בשכר ועונש וכמתלהלה היורה זקים ואמר הלא משחק אני, וגם לשחוק כזה יכאב כל לב שומע, והנלע"ד כתבתי".

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין עיקר וקיום הכל הוא בטחון בהשי"ת

וַיֹּאמֶר אֶסְתִּירָה לְפָנֵי מֶלֶךְ אֲרָאָה מָה אַחֲרֵיתֶם פִּי דוֹר תְּהַפֵּכֶת הַמֶּלֶךְ בָּנִים לֹא אֵמֵן בָּם (לב,
(כ)

וביאר הגר"א (אדרת אליהו שם) וז"ל: "בנים לא אמן בם, לשון קיום, שלא נתקיימה תורתם בידם מחמת חסרון בטחון, כמ"ש (סוף מס' מכות) בא חבקוק והעמידן על אחת והוא בטחון שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, וכן אמרו העולם על עמוד א' הוא עומד שנאמר וצדיק באמונתו יחיה", עכ"ל. ומבואר מדבריו שכוונת הגמ' שבא חבקוק והעמידן על אחת, אינו רק על 'אמונה', אלא קאי גם על 'בטחון'. [ולבאר מהו 'אמונה' ומהו 'בטחון', כבר כתב החזון איש (אמונה ובטחון פ"ב, אות ב') וז"ל, "האמונה היא המבט הכללי של בעליה, והבטחון המבט של המאמין על עצמו, האמונה בבחינת הלכה, והבטחון בבחינת מעשה", עכ"ל. ויש לציין עוד שמי שאינו נוהג בבחינת הלמעשה חסור בעיקרי האמונה, דאיתא בסוטה (מח, ע"ב): "תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר - אינו אלא מקטני אמנה", ע"כ. הרי להדיא מבואר דמי שאינו בוטח בהשי"ת שיהא לו מה יאכל למחר, חסור בעיקרי האמונה].

והדברים תמוהים מאוד, דאמאי נימא, דמי שחסור מדת הבטחון בהשי"ת, אין תורתו מתקיימה בידו? אה"נ דלית ליה בטחון, וזהו עוולה גדולה, אבל אמאי מגרע מתורתו? וכן מובא מהגר"א (אבן שלמה פ"ג) וז"ל, "ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו וכו', ומי שלבו טוב במדת הבטחון אף על פי שעובר על עברות חמורות, הוא יותר טוב ממי שמחסר בטחון שעו"ז בא לידי קנאה ושנאה, אע"פ שעוסק בתורה ובגמילות חסדים, שכל זה אינו אלא לעשות שם", עכ"ל.

המאמין בהשי"ת כאילו מקיים כל התורה כולה

ופי' הריטב"א (שם) וז"ל, "בא חבקוק והעמידה על אחת. שהמקיים אותה מקיים כל התורה, והיא האמונה בשם כראוי בקבלת אלהותו ויחודו ועול מלכותו כדרך שנצטוינו בפרשת קריאת שמע שכוללת כל התורה, והיינו דכתיב וצדיק באמונתו יחיה כדרך שנאמר בכל המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", עכ"ל. וכן כתב רבינו בחיי (כד הקמח ענין בטחון) וז"ל, "מאחר שאתה מתחבר באמונה נמצא שאין אתה מתבטל מן המעשה הטוב אפי' שעה אחת שהרי אתה מקיים מצות האמונה שאתה כולל בה כל התורה כולה. וכמו שדרשו ז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד): וצדיק באמונתו יחיה", עכ"ל. ודבריהם תמוהים מאוד, מדוע מצות האמונה בהשי"ת איכא קיום של כל התרי"ג מצוות?

עיקר נתינת התורה לישראל כדי שישומו בטחונם בה'

וכעין יסוד זה איתא בדברי רבינו הגר"א במשלי (כב,יט) וז"ל, "ועיקר נתינת התורה לישראל הוא כדי שישומו בטחונם בה' כמ"ש וישומו באלקים כסלם וגו', והוא לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם, והוא כלל כל המצוות וכו'", עכ"ל. וצריכים להבין, מהו יסוד החשיבות של אמונה ובטחון, עד כדי כך, שנחשב לעיקר היסוד בנתינת התורה לישראל?

מדת בטחון הוא דביקות בהשי"ת

ונראה לומר עפ"י מה שיסד המשך חכמה על הפסוק "ובו תדבק" שלמד מקרא מצות "בטחון", וביאר שמדת הבטחון הוא דביקות בה', ונעתיק כאן מקצת מתוך אריכות דבריו הק' (דברים י, כ) וז"ל: "אמנם לדעתי היא מצוה פרטית כוללת כל אנשי האומה, כל אחד לפי ערכו, וזה מה שלא מצאנו בתורה רק רמזים עליה. וזהו ענין הבטחון, שהפליג ירמיהו וקלל (ירמיה יז, ה): "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו". ודוד בכל תהלותיו אחז בה (תהלים כו, א) "בה' בטחתי לא אמעד", (שם קטו, ט) "ישראל בטח בה'". וישעיהו אמר (כו, ד) "בטחו בה' עדי עד". והענין, כי יש בטחון מוסרי, כבטחון העם בהמלך כי הוא ידאג למחסורם. ויש בטחון טבעי, כמו האשה תבטח בבעלה כי הוא ידאג בעד מחסורה. ויש בטחון יותר חזק, כבטחון הבן באביו המלך, כי ידאג בעדו כמו שדואג עבור עניני עצמו ויזמין לו כל מחסורו. כל אלה הענינים נקבצו אצל השי"ת "הוא מלכנו, הוא אבינו", אם כן "הוא יושיענו" (ע"פ ישעיהו לג, כב). ומסיבת האמונה כי השם דבוק לנבראיו להכין להם טרפם וצרכם, ולהגן עליהם מהמדה והחולי, והעדר הענינים הנדרשים, ומרגיש עליהם יותר ממה שמרגיש האדם, וכביכול (ישעיה סג, ט): "בכל צרתם לו צר". והוא בעל היכולת האחד האמיתי הנצחי, ויודע כל מקריו ומצפוניו ועלילות בני אדם, אם כן הוא חושש לטובתם, יותר מהם על עצמם. אם כן הלא יהיה האדם יושב בטח ושליו ושקט, ולא יעשה הסיבות המוכרחות רק למה שהטילה על הנבראים גזירת הבורא יתברך, כמו שדבר בארוכה החסיד בשער הבטחון. וזה הענין נקרא "ובו תדבק", שכיון שיצייר האדם שהוא דבוק להשגחה העליונה מהשי"ת, ומרגיש השי"ת בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו, וכמו שדרשו על (שמות ג, ז): "כי ידעתי את מכאוביו", ובאגדת בראשית על "מה אקוב" וכו'. אז האדם בטוח ונח, ואינו דואג מאומה לעניניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו, ומרגיש בהעדריו כביכול. וזה נקרא דביקות, והיא מצוה כוללת בבחינות שונות לכל אנשי האומה בלא הברל", עכ"ל.

ועי' במה שהאריך המהר"ל (מכות שם) וז"ל, "ואמר בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה וגו', ביאור זה כי ע"י אמונה יש לאדם דביקות בו יתברך, כי אין עצם האמונה רק הדביקות בו יתברך שהוא מאמין בו ומתדבק בו יתברך באמונתו ואין דבר זה ענין חלקי. כי כל הדברים אשר אמרנו למעלה ע"י אחד מהם יש לאדם דביקות בו יתברך במה, והאמונה היא עצם הדביקות ולא נחשב זה דביקות במה, ולכך העמידן על אחת היא האמונה ובמקום אחר (נתיב האמונה פ"ב) פרשנו עוד. והבן הדברים האלו אשר אמרנו כי אין לבאר יותר מזה, אך כאשר תעמיק כל הדברים

מבוארים, נמשכים מן החכמה ומגיעין עד הבינה ואל הדעת, ובדרך זה נמשכים אל יסוד ואמת ואמונה והבן זה, "עכ"ל.

שלימות האמיתי הוא רק בדביקות בהשי"ת

וע"ע מש"כ בענין דביקות בה' ית' במסילת ישרים (פרק א') וז"ל, "וכשתסתכל בדבר תראה כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים עג, כח): "ואני קרבת אלקים לי טוב". ואומר (שם כז, ד): "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבת בבית ה' כל ימי חיי וגו'", כי רק זה הוא הטוב. וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה. אמנם לכשיזכה האדם לטובה הזאת, ראוי שיעמול ראשונה וישתדל ביגיעו לקנותה, והיינו שישתדל לידבק בו יתברך בכח מעשים שתולדתם זה הענין והם הם המצות, "עכ"ל. ומבואר מדבריו הק' ששלימות אמיתי הוא רק ע"י הדביקות, וכ"כ בעוד כמה ספרים הק'. ולפי"ד מובן שפיר דברי הגר"א הנ"ל, שעיקר נתינת התורה היה כדי ששימו בטחונם בה', דהא רק ע"י בטחון אמיתי שייך להגיע לאותו שלימות האמיתי.

תכלית של כל המצות

וכל זה מפורש בדברי המאירי במכות (שם) ז"ל, "כל המצות פונות אל תכלית אחת והוא התכלית שראוי לכל משכיל להדריך עליו כל פעולותיו, והוא הכונה לעבודת השם, והוא שאמרו: וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והוא שדרשו בכאן על כלל המצות בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה", "עכ"ל.

ונראה בביאור הענין, דמי שהוא בעל בטחון אמיתי, הרי הוא ממילא מגיע להך דרגה של דביקות בהקב"ה, כי בעל בטחון אמיתי אינו אלא מי שהוא דבוק בהקב"ה באמת ובתם לבב. ועי"ז ממילא נעשה עובד ה' באמת, כי כל חפצו הוא לעשות רק רצון ה', וכי הוא דבוק רק ברצון ה' ית'. ובכך, כל ימי חייו - בכל עת וכל רגע - הקב"ה לנגד עיניו, ועי"ז נתעלה מעלה עד שמגיע למדרגת הכתוב (תהלים טז, ח): "שויתי ה' לנגדי תמיד", שהוא מעלת הצדיקים כמוש"כ הרמ"א בפתיחתו לשולחן ערוך, ודו"ק.

המחוסר בטחון עובד עצמו ואינו עובד השי"ת

ומבואר מכל הנ"ל דמי שאין לו בטחון בהקב"ה, כל עסקו בעבודת ה' אינו משום שהוא עובד הקב"ה, רק הוא עובד את עצמו, וא"כ יש לפרש דברי הגר"א (הנ"ל) דמשום הכי מי שמחוסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו, משום שאם חסר בטחון בהשי"ת, אין לתורתו שום שויות. אבל מי שבוטח בה', אף אם עובר עברות חמורות, כיון שיש לו בטחון, הוא יותר טוב ממי שאין לו בטחון, משום שעבודתו של הבוטח בה', הוא עסק בעבודת ה', ולא עסק של עצמו!

בביאור תחילת דינו של אדם

ואפשר להוסיף על זה, דהנה בגמ' שבת (לא, ע"א) איתא: "אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה", אולם איתא במס'

קידושין (מ, ע"ב): "אמר רב המנונא: אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה". ועמד ע"ז בתוס' (שם בד"ה אין) וז"ל, "והא דאמר בפרק במה מדליקין (שבת לא, ע"א) כשמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה היינו דווקא לענין שאלה ששואלין לו על משא ומתן אבל מ"מ נפרעים ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה", עכ"ל. וכבר דשו ביה רבים ליישב סתירה הנ"ל, אך לפי דברי הגר"א הנ"ל, נדמי שאינו מאמין ובוטח בהקב"ה, אין שום שווי לתורתו כי כל עבודתו לה' ית' הוא רק למען הרבות כבוד וגדולה לעצמו], יש ליישב, דלעולם תחילת דינו של אדם הוא על דברי תורה, אבל כדי שיהיה תורתו תורה דיליה, קודם כל צריך להיות מאמין ובוטח בהקב"ה, וע"כ קודם ששואלים על התורה, מבררים אם הוא בעל בטחון. [ועל דרך זה יש לבאר אמאי מיעוט תאוות נכלל בכלל קניני התורה, והא, משום שמי שיש לו תאוה כל תורתו ועבודת ה' הוא רק לכבוד עצמו ולא לכבוד בוראו.]

בביאור פתיחת דברי החובת הלבבות לשער הבטחון

ועל פי כל הנ"ל יש לבאר דברי רבינו בעל החובת הלבבות בתחילת השער הבטחון שפתח ואמר: "אמר המחבר מפני שקדם מאמרנו בחיוב קבלת עבודת האלקים ראיתי להביא אחריו מה שהוא צריך יותר מכל הדברים לעובד האלקים יתברך והוא הבטחון עליו בכל דבריו בעבור מה שיש בו מן התועליות הגדולות בענין התורה ובענין העולם. ותועלותיו בו בתורתו: מהן מנוחת נפשו ובטחונו על אלקיו יתברך כמו שהעבד חיב לבטח על אדוניו", עכ"ל.

ולפיכ"ז שפיר י"ל דזהו כוונתו "מה שהוא צריך יותר מכל הדברים לעובד האלקים ית', והוא הבטחון עליו בכל דבריו". כלומר, דמעלות בעל בטחון אינו רק שכל מה שהוא צריך הוא משים בטחונו בהקב"ה וממילא חייו מאושר במנוחת הנפש והרחבת הדעת, אלא, דבעל בטחון אמיתי ממילא נעשה "לעובד האלקים ית'" ע"י בטחונו ודביקות בבוראו.

ובזה יתבאר נמי כוונתו במש"כ: "כמו שהעבד חייב לבטוח על אדוניו", משום שכל מהותו של עבד הוא להיות עובד את אדוניו, ולא לעבוד את עצמו, ה"ה האדם צריך לעובד את ה' ולא את עצמו, ומי שאין בטחונו שלם באלוקיו, כל עבודתו אינו עובדת ה', רק עבודת עצמו.

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

עשיתי תשובה ונתפשרתי

בבטאון "מחמדי התורה" להגאון רבי שלמה שורץ שליט"א, (גליון כ"א) האריך על המדרש שאדם הראשון פגע בקין, ואמר לו מה נעשה בדיןך, ואמר לו עשיתי תשובה, פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת. ע"ש.

והסביר בכמה אופנים ע"ש.

*

והנה שמעתי מכ"ק מרן האדמו"ר משומרי אמונים בעל ה"חוקי חיים" זיע"א, ביאור
נפלא על כך,
ואלו דבריו:

הילקוט שמעוני (רמז ד') בהפסוק (תהלים צב א-ב) מזמור שיר ליום השבת, שאדם הראשון כשפגע קין יוצא מלפניו יתברך שאל אותו מה נעשה בדיןך, אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי, החל אדם מטפח על פניו, ואמר כך הוא כח של תשובה וכו', ומיד עמד ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה', אמר ר' לוי המזמור הזה, אדם הראשון אמרו וכו', ובא משה וחדשו על שמו וכו', עד כאן.

- והענין הוא כי "להודות", הוא לשון "ווידוי" על כל השבוע, והוא גם כן לשון "הודאה", מפני דעיקר עת התשובה הוא בשבת, ואז נטהרין מכל עוון. ובזה נכון דברי מרן האריז"ל כי בעת מזמור שיר ליום השבת, נחית משה רבינו ע"ה משמיא עם הרבה נשמות, ואהדיר לבני ישראל הקדושים שני העדיים שהתנצלו בהר חורב, והוא מכיון "ששמו" רמוז בקרביה דאותיות ראשי תיבות של 'מזמור שיר ליום השבת, הן אותיות 'ל'מ'ש'ה, וממילא עיקר טוב וברכת ישראל תבואתה על ידי, להודות [מלשון ווידוי] להוי"ה. עכד"ק.

ודפח"ח.

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

לחיות באמת

פִּי לֹא דָבַר רַק הוּא מִפֶּם פִּי הוּא חַיִּיכֶם וּבְדָבָר הַזֶּה תֵּאָרִיכוּ יָמִים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ (לב, מז)

לא דבר ריק.

אלא מה – מלא?

לא.

זה לא 'מלא'. זה 'הוא חייכם'. זה החיים בעצמם.

טעם החיים

'אמר רבי מנא כי לא דבר רק הוא מכם, ואם הוא רק – מכם הוא, למה שאין אתם
יגיעין בתורה. כי הוא חייכם, אימתי הוא חייכם – כשאתם יגיעים בו' (ירושלמי פאה פ"א
ה"א).

שאינ אתם יגיעים בתורה. שאין 'עמל'. שלומדים – אבל בשטחיות.

ואם אין יגיעה ועמל, אם לא 'נותנים נפשם עליו' (שם), זה 'ריק'.

כל למדן – יודע. המילים הקדושות של הגמרא, הם לא דיו שחור על גבי יריעת ניר. הם
לא 'דומם'.

– הם 'חי'. 'מדבר'. רוטט. נובע. מנביע. לפעמים הם אפילו פוצחים בשירה קסומה.

וכל זה – כשאתה לומד בעיון. כשאתה מעמיק. כשאתה שואל את עצמך תמיד – מה
כתוב כאן. מה הסברא שמסתתרת מאחורי הדין. מה ההגדרה. כשאתה מקמט את המצח
היטב, וגם את כל מה שמאחורי המצח. בקיצור – נותן את נפשך.

ואז – הדברים נובעים מבפנים. אז עולה החידוש. ההגדרה המדוייקת. הסברא הנפלאה.

וזה כל כך מתוק. הרבה יותר מכך: זה החיים בעצמם.

[וכמובן – אפשר להרוס את ההרגשה הנפלאה הזו. יגעת ומצאת. אם המחנך עמל
בצורה עקבית, בשטתיות, להרוס אצל החניך את הטעם בלימוד – הוא יצליח. ופעמים
רבות הלומד כן נהנה, אבל הוא לא שם לב לכך. צריך לזהות את ההנאה, ולהקדיש
תשומת לב אליה.]

'כך היה ר' סימאי אומר אין לך פרשה שאין בה תחיית המתים' (יל"ש האזינו תתקמב).

בכל פרשה בתורה – יש 'חיים'. חיים שאינם נפסקים – תחית המתים.

שטחיות – אסון

וכשלומדים באופן שטחי, וחושבים שההבנה השטחית – היא האמיתית, זהו אסון.
היתה מי שלימדה אותנו מהן תוצאות השטחיות. קראו לה – תמנע.
'ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו'.

תמנע היתה בת למשפחה 'חשובה' מאוד – משפחת 'אלופי אדום'. היה זה אז – יחוס
משופרא דשופרא.

והיא בחרה להיות פילגש. מדוע?

כי היא היתה תאבה – להידבק בזרעו של אברהם. לא הסכימו לקבל אותה כאשה, ולכן
– היא החליטה להיות פילגש. לאליפז.
אליפז. זרעו של אברהם. כמובן.

תמנע, למדה את ה'סוגיא' של משפחת אברהם, דרך מגילת היוחסין. מי נולד ממי. שם
היא מצאה את השידוך ה'נפלא': אליפז. ענבי הגפן בענבי הגפן.

אם היא היתה קצת 'נותנת את נפשה', ללמוד בעיון – היא היתה מוצאת שאליפז הוא
ממש לא ב'תורת' משפחת אברהם. שהוא לא ב'גדר' זרע האבות הקדושים.

שהוא – הכי רחוק משם! ההיפך הגמור!

וגם את זה כל למדן מכיר. מה שנראה בהשקפה ראשונה – לפעמים, או אולי בדרך
כלל, הוא ההפוך לגמרי. הצד השני – הכי רחוק.

והתוצאה היתה – האסון הגדול ביותר שיתכן: עמלק.

וכך נוצר החסר הנורא של 'אין הכסא שלם'. מחסר ב'עיון'. מלימוד שטחי. מ'ריק'.

התבוננות

גם האויב הגדול שלנו. הגדול ביותר שיש. הוא זקן, והוא גם כסיל. והוא גם – ואולי
בעיקר – שטחי.

הנשק שלנו נגדו, הוא תמיד – התבוננות. המעיין במסילת ישרים, בכל פרקי 'בדרכי
קניית', ימצא – התבוננות.

החיים, לא אלו האמיתיים דלעיל, אלא מה שנקרא בפי העם 'חיים', הם – אצים רצים.
ללא הרף.

כך נראה לנו. זהו אותו האויב, המומחה מספר אחד במדיה. במה ש'נראה'.

– ב'ולא תתורו'.

יש לנו זמן. הרבה זמן. ואם נשכיל לנצל אותו, נוכל לחיות חיים אמיתיים. אם נקדיש
זמן – להתבוננות. להעמקה בחיים.

על הראש שלנו, מונחת דרך קבע – פיסת בד שחורה. אפשר להתחיל להתבונן בה. מהי. מדוע אני חובש אותה. מה היא מסמלת. השאלות הן – כמו של חילוני גמור, שאינו יודע מאומה. אנחנו עצמנו, נופתע מהתשובות שאנחנו נענה. ולא רק נופתע. אלא – נוכל 'לחיות' את הכיפה. להרגיש בה – חיים. הלא העמקנו, התבוננו.

וכך – בכל שטחי החיים.

חכמה ובינה

יום הכיפורים.

רבותנו מלמדים אותנו, שזהו יום בו יש גילוי של ספירת ה'בינה'. וגילוי זה – מתקן את החטאים. מאיר את החשכה הנוראה שהם יצרו (מבואר בקיצור במאמר החכמה לרמח"ל ד"ה ענין אחת).

האדם, הוא עולם קטן. כל מה שיש בעולם, יש באדם. הספירות העליונות, העולמות הרוחניים, הכל. ולכן, עבודת האדם, משפיעה – על כל מה שיש בעולם.

אצלנו, ה'בינה', היא – שורש ההתבוננות.

החכמה, אלו הידיעות. ידיעת התורה לבדה, היא מצות תלמוד תורה. אבל היא לעולם לא מחלחלת לנפש, למידות, לחיים – אם אין גם את ה'בינה'.

אם האדם אינו מתבונן במה שהוא למד, אם הוא רק 'יודע', זה לא מועיל מאומה. אולי כן, קצת מאוד. אבל לא זו דרך העבודה.

פעמים רבות שמענו מפי תלמידים – הרב, אני כבר יודע את זה. אני יודע הכל.

וזו טעות. טעות החיים. כי בלי התבוננות במה שאתה 'כבר יודע', התורה לא נעשית 'תורת חיים'.

וכשתלמיד התבונן במה שהוא **כבר יודע**, הוא הופתע לגלות – כי לאחר **יום אחר** של התבוננות – שוב, במה שהוא כבר ידע קודם לכן – הוא כבר חש שינוי.

– זה נכנס לחיים.

זה נהיה 'דעת' – השילוב של חכמה ובינה. התוצאה שלהן. וכבר אמרו לנו חז"ל: דא קנית, מה חסרת. דא לא קנית – גם אם קנית הרבה הרבה 'ידע' – מה קנית.

שיקול הדעת

החיים הרגילים, זה המידות. התאוות. הרצונות. הם מנהיגים אותנו – באופן רגיל.

אם נעקוב אחרי הצורה בה אנחנו מקבלים החלטות. גם בזה, שמענו פעם מתלמיד – 'הרב, אני חושב על זה כל הזמן'. בירור קצר העלה, שהוא לא חשב על זה כלל. הוא לא התבונן. הוא רק 'הולך עם זה'. זה עולה – כמו שמיצי הקיבה עולים. עוד פעם, ועוד פעם. הוא מרגיש. לא חושב. מי שיתבונן היטב, יגלה שזה אכן כך.

וכשזה עולה, פעם הוא מרגיש צד אחד, ופעם אחרת – את הצד השני. פעם שיקול אחד, ופעם אחרת שיקול אחר. שוב – מרגיש.

כך אנו חיים ('אנו' – בדרגת הכותב. לאחר בקשת המחילה ממי שכבר זכה להיות 'חי').

[כאן, ההדרכה היתה – קח דף ועט, וכתוב את שני הצדדים. ובכל צד – כתוב את השיקולים לטובת אותו צד.

כבר לאחר הכתיבה הנ"ל, הדברים נראים אחרת לחלוטין.

השלב הבא – לשקול, בהתבוננות, את ה'משקל' של כל שיקול. הצד ש'שוקל' יותר, הוא הצד הנכון.]

ננסה להמחיש. [הדברים נכתבו בעבר מעל גבי במה זו, ומובאים כאן שוב.]

שנים של עבודה. מרפקים פה ושם. דחיפה של זה ודריכה על אחר. והוא הצליח במשימה: תואר כבוד הוצמד לשמו.

המשימה העיקרית, מבטי האנשים שסביבו – שיהיו מלאי הערכה וכבוד והתפעלות מעוצם הודו – אף היא הוכתרה בהצלחה מרשימה. לפחות לטעמו – אשר למזלו, אינו אנין יתר על המידה.

כעת הוא בדרכו לארוע חשוב. מחלצות יקרות אשר נבחרו בקפידה, עוטות את ה'מרבח רימה' שלו. ארשת פניו אף היא מותאמת היטב. כובד ראש מצד אחד, והבעה נחושה ועזה מצד שני. כך נראה לו, על פי הנסיון, שהמבטים הנ"ל מלאי תוכן התפעלותי.

הוא מתיישב בהדר על כסאו אשר בשורת ה'מכובדים'. הארוע מתחיל.

בתחילה – הוא נהנה. הארשת המוקפדת משתנה פה ושם, לפי הרצוי והנדרש. התואר המוצמד לשמו מניח את דעתו. הכל כפי המתוכנן. משביע רצון בהחלט.

אבל בהמשך הערב, הרצון הנ"ל מתחיל להיות פחות שבע. הוא אפילו קצת רעב.

ה'מכובד' שעל ידו, מקבל תואר אחד יותר ממנו. בטנו המכובדת, מתהפכת.

המאכלים שעל שולחנו – מושכים את עינו. מעוררים את תאווה. אבל הם נותרים על השולחן. כי, מה לעשות, אבל – לא נעים...

כולם מסתכלים עליו. מבטו העז והנחוש – מתעמעם. הנחישות מופנית אל קערת החומוס, הלועגת לו ממקומה – הרחוק מעט ממקומו. הוא מגבש אסטרטגית הנגשה לקערה ללא בקשה מה'חשוב' אשר לצידו, וזו נכשלת באופן מידי.

אולי הוא יקום מעט, וינגיש אליו בעצמו את מושא נחישותו?...

אבל... הציבור מביט בהוד מעלתו. אם ידו הנכבדה מאוד תישלח אל הקערת – ההוד והמעלה ילכו ויתקטנו.

והוא באמצע. קרוע ושסוע.

התאווה. הרעב המקרקר. החומוס קורא לו. ומצד שני, הכבוד. הגאווה. רום המעלה. מה שהוא חושב – או מדמיין – שיתכן שחושבים עליו. ייסורים מכפרים.

שליטה ושמחה

וכשה'בינה' מאירה את המידות, היא גם מכוונת אותן. עלינו – להשליט את ה'בינה' על המידות. על הרצונות, על ההימשכויות. ועד כמה שנתבונן, היא אכן תשלוט. וזהו החסד העצום שעשה איתנו ה' אלוקינו – האפשרות לחזור בתשובה. התשובה – מקורה בבינה.

אתה מתבונן. מנסה להמחיש לעצמך – את הידוע לך. מה מטרתו של תואר הכבוד דלעיל, ומה מטרתה של קערת החומוס הנכסף. מה המטרה – של תארי הכבוד. מה התועלת שבהם, ומה ההרס שהם יוצרים. מה המטרה הכללית, למה בכלל נבראתי. למה אני חי.

וכשאתה מתבונן, אתה תיווכח – החומוס ייהפך לתפל. תארי הכבוד – יקבלו את מקומם הראוי, עידוד קל – ותו לא.

וזה גם שווה מאוד – כאן. כי המטרות החשובות דלעיל – הכבוד והחומוס – אינן בהישג ידך. אבל המטרה הגדולה, האמיתית, לשמה אתה חי – היא בהישג ידך ממש. קרוב אליך. בפוך ובלבבך.

וכשאתה משיג את המטרה שלך – זהו סוד השמחה.

לעשות רצונו

ולא נוכל לסיים קודם שנוסיף נקודה אחת. והיא – העיקר. ההתבוננות הגדולה ביותר שלנו, צריכה להיות – למה נבראנו. מה המטרה. למה רצה ה' לברוא עולם, לפזר בו יצורי אנוש לרוב, וביניהם – אני שליט"א. מה המטרה של כל זה.

במושגים שלנו (ורק כדי להמחיש, זה ח"ו אפילו לא בגדר משל) – אני הייתי 'יורד' מכל הסיפור מראש. למה כל הכאב ראש הזה. למה לצוות, להתחנן, לזעוק – ואף אחד כמעט לא שומע. רוב העולם – מתמקד במטרות נמוכות הרבה יותר מהקערית דלעיל.

חלק – עובדים קשה. על הגדלת חשבון הבנק, או על טיפוח הכרס המשתפלת. הם גם מדמיינים שיצליחו אי פעם. בענין האחרון – זה דוקא עובד. והתוצאה אינה כה מרנינה. אבל בזה הראשון, הדברים יגעים. וידוע ליודעים.

חלק קטן יותר – משתדלים גם, מידי פעם, לעשות מעשים טובים. הסיבה – להרויח כבוד, כסף.

ה'בינה' של כל אלו, מונחת אי שם במעמקי המצפון המציק. ועד כמה שהמידות גדלות, אלו הרוחניות – וגם אלו הגשמיות, המצפון הנ"ל משתתק יותר ויותר.
חלק קטן ממש, מקיימים את הרצון האמיתי. אבל בדרך כלל, הסיבה שלהם היא – לקבל שכר. להרויח.

ומה עם השי"ת? מה עם הסיבה שלו? זה מעניין מישהו??

על זה ננסה לחשוב. להתבונן. להעמיק. שזה יהיה ה'חיים' שלנו. ננסה לומר להשי"ת – איכפת לי ממך. מהרצון שלך. אני מנסה, לפחות.

וזה החיים בעצמם – באמת. זה הדבר שבזכותו ניכתב ונחתם לחיים טובים מאוד. כי מי שעושה למען השי"ת, ה' רוצה את החיים שלו.
ויה"ר שנזכה.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

³ אולי יש בנותן טעם להביא כאן את דברי התיקוני זוהר – המבהיר את הדברים, וגם מגלה לנו את האטימות הנוראה בה אנו שרויים. ונשים לב, שהתביעה הנוראה – היא דוקא על אלו העמלים בתורה. להם, יש את האפשרות לעשות משהו.

תיקוני זוהר תקונא תלתין דף עג עמוד ב:

נתיב תניינא ורוח אלקי"ם מרחפת על פני המים מאי ורוח אלא בודאי בזמנא דשכינתא נחתת בגלותא האי רוח נשיב על אינון דמתעסקי באורייתא בגין שכינתא דאשתכחת בינייהו והאי רוח אתעביד קלא ויימא הכי אינון דמיכין דשינתא בחוריהון סתימין עיינין אטימין דלבא קומו ואתעררו לגבי שכינתא דאית לכוין לבא בלא סכלתנו למנדע בה ואיהו בינייכו ורזא דמלה קול אומר קרא כגון קרא נא היש עונך ואל מי מקדושים תפנה והיא אמרת מה אקרא כל הבשר חציר כלא אינון כבעירין דאכלין חציר וכל חסדו כציץ השדה כל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין ואפילו כל אינון דמשתדלין באורייתא כל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין בההוא זמנא ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב לעלמא ודא איהו רוחא דמשיח וי לון מאן דגרמין דיזיל ליה מן עלמא ולא יתוב לעלמא דאלין אינון דעבדין לאורייתא יבשה ולא בעאן לאשתדלא בחכמה דקבלה דגרמין דאסתלק נביעו דחכמה דאיהי י' מינה ואשתארת ב' יבישה ווי לון דגרמין עניותא וחרבא וביזא והרג ואבדן בעלמא והאי רוח דאסתלק איהו רוח דמשיח כמה דאתמר ואיהו רוח הקדש ואיהו רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת י"י.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

עוד ארבעים יום - ונינוה נהפכת!!!

ויהי דבר ד' אל יונה שנית לאמר: קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא אליה את הקריאה אשר אנכי דבר אליך: ויקם יונה וילך אל נינוה כדבר ד' ונינוה היתה עיר גדולה לאלקים מהלך שלשת ימים: ויחל יונה לבוא בעיר מהלך יום אחד ויקרא ויאמר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת: ויאמינו אנשי נינוה באלקים ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם: ויגע הדבר אל מלך נינוה ויקם מפסאו ויעבר אהרתו מעליו ויכס שק וישב על האפר: ויזעק ויאמר בנינוה מטעם המלך וגדליו לאמר האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומים אל ישתו: ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלקים בחזקה וישבו איש מדרך הרעה ומן החמס אשר בכפיהם: מי יודע ישוב ונחם האלקים ושב מחרון אפו ולא נאבד: וירא האלקים את מעשיהם פי שבו מדרך הרעה וינחם האלקים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה:

הנה יונה הנביא לא אמר להם על מה ולמה עומדת לבוא עליהם הרעה, אולם הם הבינו מיד, חזרו בתשובה וניצלו.

ומה הם הבינו?

שקודשא בריך הוא לא עביד דינא בלא דינא. ואם נינוה עומדת להיחפר, הרי זה אך ורק בגלל מעשיהם הרעים, ולכן מיד מטעם המלך עשו תשובה כוללת, והקדוש ברוך נחם על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה...

אם רק נבין את מה שהבינו הם, נוכל לקטוע את שרשרת ההדבקה והתחלואה, למגר אותה, לסוים אותה, ולחזור לחיים חדשים, ממש כמו לפני כשנה, כמו פעם כשעוד לא היתה קורונה...

אוי, איזה חלום מתוק! חלום שכזה שכל עם ישראל מבינים ומחפשים בשלמי באה עליהם הרעה, מתקנים המעשים שבים מדרך הרעה, חלום שבו לא נצטרך אפידמיולוגים, מערך בדיקות וחקירות, תגבור של אנשי רפואה ומקצוע למיניהם, רק פשוט חיסון טבעי שכבר הצליח במאה אחוז... עם תופעות לוואי טובות ומדהימות, איזה חלום מתוק, חלום של תשובה.

ואם לא כל עם ישראל, לפחות אנחנו, נקרא אל אלקים בחזקה, ונאמר:

השיבנו ד' אליך ונשובה - חדש ימינו - כקדם...

*

הנה אנחנו עומדים בימי התשובה. והם ימים המסוגלים לתשובה. וכתב היערות דבש שכל אחד יכול להרגיש בקל התעוררות לתשובה, והנה זהו זמן מיוחד שבמיוחדים, והימים הללו הם החשובים ביותר מכל השנה. ובפרט לאנשים כמונו שכל אחד יודע מנגעי לבו, וחפץ להשתפר ולשפר מעשיו.

והנה יש להקשות קושיא עצומה עלינו שאין אנו מתעוררים לתשובה ותיקון המעשים כראוי, כיצד יתכן זה.

ואמנם כמדומה כי אם חסר הרגש בעשי"ת זהו משום שחסר ההכנה של אלול, ואם חסר הרגש באלול זהו משום שחסר בהנהגה של כל השנה.

והיסוד הוא שאם האדם מחפש ומבקש עצות לתשובה, הלא בימים אלו יתאמץ ביותר כי יודע הוא כי זה הזמן המסוגל, אבל אם אין מחפשים כלל דרכי התשובה, מהיכתי תיתי להתעורר בעשי"ת. וזו צרה גדולה.

והעצה כפי הנראה להתחיל להתבונן כי רצונינו לעשות רצונך אלא שהשאר שבעיסה מעכב. ולנסות לפתח את הרצון הפנימי שקיים וישנו אצל כל איש מישראל הכשרים, לעשות רצון ד'.

והנה להבין מצבינו בעשי"ת, נפתח במשל, כי החייט שיקלע לשוק אריגים ילך מדוכן אל דוכן יבדוק וישוה מחירים יחפש סחורה בכל מקום, ככל צרכו, כי יודע שלא כל פעם מזדמן לו זה, אבל אם תופר מנעלים או מוכר ירקות נקלע לשוק כזה, לא יחפש ולא יבקש כלום וברבות הימים ישכח אפילו שהי' במקום כזה. וזהו המצב בימים נוראים, שאם אדם שייך לתשובה והתעוררות, הוא מנצל באופן מקסימלי את ההזדמנות לזה, ולעולם לא ישכח את אותו יום, אבל אם אינו בר הכי, אזי אין לו שום רגש מיוחד, ובזמן קצר ישכח שעברו עליו בכלל עשרת ימי תשובה. והעצה כנ"ל לפתח את ההרגש, כי רצונינו לעשות רצונך אלא שהשאר שבעיסה מעכב. ולהתחיל לפתח הדעה הנכונה האמיתית בביאור חובתו בעולמו.

וכתב היערות דבש, אשרי לאדם שלא יניח אפי' רגע אחד בימים אלו מתשובה ועבודת ד'.

והנה בכל הספרים כתוב, וביותר בהקדמה למעלות התורה, כי עיקר התשובה היא לימוד התורה.

והנה אמר התנא כי לכך נוצרת. הרי שכל היצירה של האדם הוא בשביל התורה. וברש"י ריש בראשית, בשביל התורה שנקראת ראשית. הרי דזהו העיקר.

והנה ביערות דבש, כי בז' ימים שבין ר"ה ליו"כ צריך בכל יום לתקן מה שפגם באותו יום כל ימי חייו. ולפי פשוטו י"ל כי האדם צריך לתקן כל הסוגים של הנסיונות שלו, ויש נסיון מיוחד לשבת ויום שישי ויום ראשון וכן בכל יום, וצריך לתקן הכל. וכן אנו יש לנו לתקן הסדר א' והסדר ב' והמנחה וערבית והשחרית, והמוסר, וסדר העיון וסדר הבקיאיות.

ומתקרבים אנו ליו"כ, שהוא שיא של רחמים ואהבת ד' לעמו. והי' המשגיח זצ"ל נוהג לאמר, כי בקלם היו אומרים שביום כיפור נשפך ים של רחמים. והנה זקוקים אנו לרחמים, ויש רחמים. וצריך לנצל.

וצריך לחפש עצות לחיזוק תורה ותפילה ומוסר, וכל אחד צריך לבקש עצות איך להבין יותר גמרא ורש"י ותוס', ואיך לקבל חשק ללמוד, ואיך לקבל חשק לחזור, ואיך לרצות לדעת ולזכור. ואיך לקבל טעם במוסר, ואיך לקבל טעם בתפילה. ואיש לרעהו יאמר חזק, ונזכה בעזר ד' לגמ"ח טובה ולראות בישועת עם ישראל.

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'

למען נחדל מעושק ידינו - הערות בענין האם מותר לגזול מהמדינה

א. בקובץ לזכרו של הג"ר יעקב יוסף זצ"ל במאמרו של הרב יוסף חיים אוהב ציון מובא שהגר"א גנחובסקי זצ"ל שכיחן כר"מ בישיבת טשיבין, שסמוכה לביתו של הגר"י יוסף, ומכיון שהגר"י יוסף כיהן כחבר כנסת בשנת תשמ"ד, ע"כ יש לו טלפון בחינם על חשבון המדינה לכל ימיו, ומכיון שלהגרא"ג היו לא מעט שיחות טלפון לחו"ל שעלו בזמנו כסף רב, ע"כ היה מגיע לביתו של הגר"י ומדבר בטלפון זה שהוא בחינם, והגר"י אמר שלמרות שהוא עצמו אינו חושב שמותר לקחת כסף מהמדינה, מ"מ לא ימנע מהגרא"ג לעשות כן אם חושב שהדבר מותר, וביררתי עובדה זו אצל בנו של הגרא"ג, הג"ר שלמה גנחובסקי שליט"א, ותלמידו המובהק הג"ר שמואל פיש שליט"א, ואמרו לי שלא שמעו מעולם דבר זה, ולא ידוע להם על קשר כלשהוא עם הגר"י יוסף, ואם היה כזה קשר ודאי היו יודעים מכך.

ב. שמעתי בשם הגרי"ב שרייבר שליט"א שאמר שאביו הג"ר פנחס זצ"ל שהיה ניצול שואה, ונתייתם מאביו ואמו הי"ד, היה באפשרותו לקבל הון עתק כפיצויים מגרמניה, לו היה מצהיר שהיה באירופה בזמן שהוריו נרצחו, [ואליבא דאמת הי' כבר בטהרן], ושקל בענין והחליט שאי"ז השתדלות המחויבת, ואמר הגרי"ב דאמנם אביו לא היה אדם עשיר, אולם חיתן את כל ילדיו, ולא הלך מן העולם עם חובות, [ויש לציין שהמשגיח דפוניבוז' מו"ר הגר"א גינזבורג זצ"ל הי' אומר שהתשדלות היא קנס, וע"כ כשיש צד איסור כבר לא קנסוהו לעשות השתדלות זו, אמנם יל"ע בזה ממה שהקילו בפוסקים בהפסד מרובה, וצ"ע] ושמעתי מהגר"ר אליהו דיסקין שליט"א שבדידי' הוה עובדא והיה לו ניסיון של ממונות בכסף של קופת חולים, ובסופו של דבר החמיר בזה, ואמר שהקושי להחמיר בדבר, משום שאי"ז נותן תחושה רוחנית כמו אדם שמשלם כסף רב על אתרוג וכדו', ודו"ק בזה.

ג. שמעתי מהגר"ר עמרם פריד שליט"א בעניין נסיעה באוטובוס בלא תשלום, שיש המקילים בדבר מכיון שהמדינה משלמת לחברה ללא קשר כמה אנשים נסעו באוטובוס, [ויש להעיר שמבחינה מוסרית ישנה בעיה לעלות לאוטובוס בלי לשלם, מכיון שמשרד התחבורה שולח אוטובוסים לפי כמות התיקופים ברב קו, וע"י זה שישנם כאלו שאינם משלמים מבחינת החברה הר"ז כאילו האוטובוס חצי ריק, וע"כ אינם מאמינים שיש עומס בקווים, וגורם נזק לאותם המשלמים שעקב זה נוסעים בצפיפות רבה] ואמר דאין להקל בזה, והיינו משום שהאוטובוסים הם בבעלות החברה, וא"כ בזכות החברה

להתנות שאסור לעלות ללא תשלום, ומי שעולה בלא תשלום הוא גולן מחמת שעולה ללא הסכמה, ולא מחמת שלא משלם, ואלא דא"כ יל"ד שלא מחויב לשלם אחר שכבר עלה, כיון דבלא"ה כבר עלה בלא תשלום, וע"ז ענה הגר"ע פריד דמ"מ מחויב למנוע איסור למפרע, וכבר דנו בזה האחרונים האם אדם מחויב למנוע איסור למפרע, עי' בשו"ת חידושי הרי"מ [חו"מ סי' ט'], והארכתי בזה בקונטרס מנחת רפאל [ח"ג סי' א'] והוכחתי מתוס' בשבועות [יט,א] שאדם מחויב למנוע את עצמו מלעבור על איסור למפרע.

ד. ויש לציין שבחברת נתיב אקספרס ישנה שותפות של עכו"ם, וא"כ בכך שלא משלם הו"ל הפקעת הלוואתו שמותרת, וכך שמעתי מהגרש"צ רוזנבלט שליט"א, אמנם יל"ד בזה בכל עניין המניות היאך דנים ענין זה, ונושא זה רחב מאוד ואכמ"ל, ויעוי' בספר יסודות בחו"מ מתורת הגר"י ברטלר זצ"ל דס"ל דאין בעלות לחברה בע"מ כלל, והוי כמו בעלות לבהמה.

[ואמנם לא מיקל בזה לגבי ריבית כדעת האגרות משה, יעו"ש].

ה. אמנם ראה בספר "אורחות הרב וראש הישיבה" הג"ר אלחנן פרץ שליט"א מתורת רבו הגר"פ שיינברג זצ"ל לגבי נסיעה באוטובוס ללא תשלום, שאחר שהוכיח שיש איסור גמור לקחת ממון המדינה ללא רשות, כתב להקל למבוגר לעלות לאוטובוס עם רב קו נוער, וזאת שעפ"י בירור שעשה המדינה משלמת באופן כללי ללא הבדל נוער או מבוגר, ומהחברה אינו גוזל משום שהתשלום הוא מהמדינה, אמנם לפי טעמו של הגר"ע פריד יש להחמיר בכה"ג.

ו. וכמו"כ נשאלתי האם מותר לקחת שקיות נשיאה מהסופרמרקט ללא רשות, כיון שהתשלום מועבר למשרד להגנת הסביבה, ואמרתי שאסור לקחת, והיינו משום שאמנם הכסף מועבר למדינה, אך מכיון ששקית זו עולה לבעה"ב, וכיום לא מעלה את המחירים של המוצרים עקב השקיות, ולפני שעבר חוק השקיות גלגל שוק זה כמיליארד ש"ח, ועקב החוק ירדה צריכת השקיות בארבעים ושנים אחוזי הנוסעים, וא"כ הוי גזלה מבעה"ב ולא מהמדינה. [וכמו"כ יש שטענו שכמות האוטובוסים היא לפי הנרשם במכשירים על כמות הנוסעים, וא"כ אדם שלא משלם גוזל את המקום עליו הוא יושב, שכיון שלא שילם ע"כ האוטובוס יותר מלא, וכמו"כ לגבי רישום פיקטיבי של בחורים ואברכים בישיבות וכוללים, שאי"ז לקיחת ממון מהמדינה, כיון שהתקציב הישיבות והכוללים הוא גלובלי, ולא לפי מספר הבחורים, וע"כ נחשב שגזול מישיבות אחרות, והיינו דווקא כשרושם אברכים שלא לומדים כלל, ולא כשמסיבות טכניות רושם אברכים שלומדים במקומות אחרים אצלו, אכן לגבי תביעה ממונית, יל"ד האם שאר האברכים יכולים לתבעו ממון, כיון שאינו לוקח ממון בידים, אלא גורם שיכנס כסף לחשבון הבנק, וכידוע הכסף בבנק הוא בגדר הלוואה ולא פיקדון, וממילא מי שפורץ בדרך ממוחשבת לחשבון בנק, אינו גולן אלא בגדר קורע שטרותיו ל חבירו, כיון שמוחק את החוב של הבנק לאותו אדם, וא"כ חייב רק מדינא דגרמי].

ז. שמעתי סברא נוספת לאסור לקיחת ממון מהמדינה, בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א, משום שגורם שהמדינה תגבה מיסים נוספים, וא"כ מכשילם בגזל, ויל"ע בזה האם נימא דאדם בודד אינו גורם לכך, ומאידך גיסא הגר"ג נדל זצ"ל ס"ל בענין קניית אג"ח של המדינה, דהו"ל רוצה בקיומו ע"י דבר אחר, ושמעתי מנכדו שיחי' שע"כ אחז שזו מצוה לגנוב מהמדינה, כיון שבכסף זה נעשים דברים האסורים עפ"י הלכה, ויל"ע בזה מאחר ואת הדברים הנוגדים להלכה בלא"ה יעשו, ואם יחסר להם כסף יפחיתו בתקציב לענייני דת, ויש לברר שמועה זו, וכמו"כ שמעתי שהגר"ח גריינימן זצ"ל היה לוקח ערבות לד' מינים מיערות קק"ל, וכלומר דס"ל שלא זו בלבד שאין בזה חשש גזל, אלא אף דאית בי' דין "לכם", והיינו דעדיף מגזל עכו"ם שכתב ע"ז המג"א [סי' תרל"ז סק"ה] בשם היראים דאף למ"ד גזל עכו"ם מותר, מ"מ לא הוי לכם, והיינו משום דס"ל שלוקח את ממונו שנלקח ממנו שלא כדין.

ח. כמו"כ יל"ע מחמת סברא נוספת דאמנם אין למדינה סמכות לגבות מיסים לשיטות אלו, אך מ"מ לא יוכל לגבות יותר מכמה ששילם, וא"כ הרבה מהציבור החרדי שבקושי משלמים מיסים ומאידך גיסא מקבלים קצבאות רבות כקצבת ילדים והבטחת הכנסה, וחופשות לידה ועוד, וא"כ הסכום שמקבלים הוא הרבה יותר ממה שנותנים. [ואמנם יש הטוענים שהציבור החרדי יכול להחזיק את עצמו מבחינה כלכלית - ראה קונטרס "עובדות או הסתה" שכתב הרב שלמה בניזרי - הנה מלבד שדברים אלו לא עומדים במבחן המציאות, מחמת שחסרים שם פרטים רבים ואכמ"ל, חשבון זו כולל את הציבור החרדי, כולל העשירים שבו, אולם לדעה זו שלמדינה אין סמכות גבייה, וא"כ כל אחד לא יכול לקחת יותר ממה שנתן].

ט. כמו"כ שמעתי בשם הגר"ח פ ברמן שליט"א מראשי ישיבת פוניבז' שיש לחלק בין לקיחת ממון מהמדינה, לבין אי תשלום מיסים, והיינו משום שאף אם נאמר שאחרי שהממון אצלם יש להם בעלות, מ"מ אינו מחויב לשלם להם מיסים, כיון שאינו מכיר בבעלותם, [והכסף שאחרים שילמו אינו נשאר בבעלותם כיון שהתייאשו מכסף זה].

י. בידידי הו עובדא שהתבקשתי לעזור בכתב תביעה לאדם שנפגע מחברת חשמל, והתביעה היא כמובן בערכאות, ולכאו' יל"ד שאין היתר לגבות את כל הפיצויים שניתנים עפ"י חוקי המדינה, אלא את דמי הנזק בלבד, [ואמנם זו החלטה שלהם שלא ללכת לדין תורה, אבל עדיין אי"ז מתיר לגבות ממון שלא מגיע עפ"י דין] אולם בחברות ביטוח יש לומר ששפיר דמי לתבוע בערכאות את כל הפיצויים, כיון שכך סוכם שהפיצויים יקבעו בערכאות, ובחברות ממשלתיות, ולכאו' תליא בנידון האם מותר לקחת ממון מהמדינה ללא הסכמת, אלא דיש מקום לומר דדמי לחברת ביטוח, כיון שדנים אותם לפי חוקיהם.

יא. ראיתי מובא מהרב יעקב וירזבינסקי שיחי' מנהל ישיבת אורחות תורה ששאל את הגראי"ל שטיינמן זצ"ל האם מותר לבקש תקציב מהאפוטרופוס הכללי [שכל מי שמת בישראל ללא יורשים, הכסף מועבר למדינה, שמעבירה את הכסף לעמותות שונות] ואמר הגראי"ל דהוי גזל גמור, כיון שאין לך אדם בישראל שאין לו יורשים, וא"כ הוי

גזילה מהיורשים האמיתיים, ויל"ד בזה מאחר והכסף אינו בעין, אלא כל הכסף מעורב בחשבונות הבנק מכלל הכסף של המדינה, ועוד דהוי זוטו של ים, מאחר והמדינה לקחה ממון זה, ואע"ג דאינו אבודה ממנו ומכל אדם, י"ל עפ"י מה ששמעתי ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א בשם הגר"ש רוזובסקי זצ"ל שה"כל אדם" הוא שיעור ב"אבודה ממנו", וא"כ אף הכא הדבר אבוד ממנו באופן מוחלט, וצ"ע.

יב. [אמנם יש מקרים מסוימים שהדבר אסור, וכגון במעשה שנשאל אאמו"ר שליט"א באישה עשירה שמתה בספרד ללא יורשים, והתקשר עו"ד מספרד לאישה בישראל ששמה הוא כשם אותה אישה בספרד, והציע לה שתצהיר שהיא קרובת משפחה, והיא תקבל את כל עשרות המיליונים, והיא תיתן לו אחוזים נאים, ופסק אאמו"ר שליט"א לאסור, כיון שאין לך אדם בישראל שמת ואין לו יורשים, וא"כ גזל את יורשי אותה אישה, והתם לא הוי זוטו של ים, כיון שהכסף עוד לא נלקח לאוצר המדינה, וכן הוי אותו ממון ממש, ודו"ק].

יג. שמעתי מאאמו"ר שליט"א להעיר שאף אי נימא שמותר לגנוב מהמדינה, מ"מ בעל עסק שמקבל מע"מ מהקונים, אין לו לקחת את הממון לעצמו, כיון שהוא סה"כ שליח להעביר את הכסף לרשויות המס, וכמעט כל אדם [מלבד ה"קנאים"] מעדיף שהכסף ילך למדינה וחלק ממנו יחזור אליו, מאשר שכל הכסף ילך לאדם פרטי.

יד. יל"ע להסוברים שמותר לגנוב ממון מהמדינה, א"כ היאך הנציגים החרדים מצביעים על העלאת מיסים, והא הוי גזל שלא כדין, והנה על כל עניין ההצבעות לתקציבים לחילולי שבת וכדו', כבר דנו בזה והתירו מכמה סיבות, אולם אם הנציגים יוזמים דבר זה, צ"ע.

טו. יש לציין שהרבה מהשאלות על ההסתכלות למדינה בענין דינא דמלכותא, הם ג"כ שאלה השקפתית, ראה לדוגמה בשו"ת יביע אומר [ח"ו או"ח סי' מ"א] ודו"ק היטב בזה.

*

שמועות מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א, והגר"י אדלשטיין שליט"א

[עפ"י הבנת הכותב]

א. בפלוגתא דהרמב"ם [פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ה] והתוס' [ע"ז נד,א], האם כשעבר ולא נהרג בג' עבירות, האם מחויב מיתה, כיוון שהיה מחויב למות ולא לעבור, ושמעתי בשם רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א לבאר דפליגי האם נחשב אונס, דלדעת הרמב"ם אע"ג דאינו אונס, מכיון שלא עשה את זה ברצונו, ע"כ פטור מיתה, ואילו לדעת התוס' מכיון דבכה"ג ליכא טענת "מאי הו"ל למעבד", ע"כ חייב מיתה.

ב. הנה נחלקו האחרונים האם יש חצי שיעור במצות עשה, דהיינו האם אדם שיש לו חצי כזית מצה, האם מחויב לאכלו מדין חצי שיעור, ויסוד פלוגתתם ביארנו במקו"א

דנחלקו בגדר ח"ש, האם הוי סייג, שמא יגיע לשיעור שלם, וזה לא שייך בח"ש במצוות, או דלמא דהוי איסור משום שבעצם רק בדרגה קלה יותר, וזה שייך אף בח"ש במצוות. ונראה לדון ולחדש דבפ"ר אדם שיודע שיוכל להוליד רק בן או בת, בזה לכו"ע יהי מחויב לעסוק בפ"ר [ומשום "לא תהו בראה" פשיטא דחייב]. והיינו משום דדוקא בכזית יש מקום לדון דחצי כזית אינו כלום, כיון שאין אכילה פחותה מכזית, אולם בפ"ר ודאי שאף בבן או בת איכא קיום קצת של המצוה, ושוב שמעתי כע"ז בשם רה"י הגריי"ג אדלשטיין שליט"א.

ג. בציוני אבלות כתב הגרב"צ קוק שליט"א לגבי כניסה לבית הכיסא בבית החולים, שהרי שם לכאו' הוא רה"י, וע"ז אמר הגריי"ש שביה"כ שייך לרבים ומיועד לרבים, והדברים צ"ע טובא שהרי אין לך רה"י גדולה מזה, שהרי לעולם לא יהיו שם ג' אנשים, [שזהו התנאי לרה"ר לגבי טומאה, עי' נזיר נז,א] וכן אמר לי מו"ר הגריי"ג אדלשטיין שליט"א לתמוה על הוראה זו, כפי שפורסמה בביטאון הלכה ומעשה תמוז תש"ע, וע"כ ביאר הגרב"צ קוק את הוראת הגריי"ש שדיבר על ביה"כ בבתי חולים, שהטומאה מגיעה מהצד, וע"כ כשהדלת פתוחה הוי רה"ר כיון שהוא חלק מהמחלקה, ואילו כשהדלת סגורה הר"ז חלק נפרד מהמחלקה, והנה אי"ז פותר לא את ביה"כ במירון ששם הטומאה מגיעה מלמטה, וכן לא את בתי הכסא שהדלתות גבוהות בגובה יותר מג' טפחים מהקרקע, ומה שביאר הגרב"צ קוק מדברי הגריי"ש אמנם הדברים נפלאים, אולם מדובר בהוראה שונה לחלוטין ובטעמים שונים.

ד. בשו"ת ויאסוף שלמה [דף פ"ז ע"ג] כתב ללמוד הלכה למעשה מדברי המשנה למלך שאהל זרוק הוא בדבר שעף באויר, ולא בדבר שנגרר על גבי קרקע, להתיר למכונת ליסוע על גבי קברים, דשפיר הויא חציצה בין הטומאה למכונת ושפיר דמי, ע"ש. וכן העלה בשו"ת כפי אהרן – אפשטיין [סי' ס"ו] בהסתמכו ע"ד המשנה למלך, ע"ש. ועי' לשדי חמד [מערכת א' כלל רכ"ח] שלמד מדברי המל"מ שאם הסוכה היא ע"ג עגלה, והעגלה מהלכת על הארץ לכו"ע חשיבא אהל, אלא שהרב אהל יעקב מנשה כתב להוכיח דלא כדברי המל"מ, ע"כ. ועי' בספר כל בו הל' אבילות [ח"א עמ' ע"ח] שמביא בשם הגאון רבי ישעיה זילברשטיין זצ"ל שהסתמך ע"ד המל"מ להתיר להלכה למעשה, וכן בשו"ת זכרון יוסף – שטיינהרט [חיו"ד סי' כ"ג ד"ה ומיהו] כתב כהמשנה למלך, שכיון שרגלי המכונות נוגעות בקרקע הוי כמונח על הארץ דהוי אוהל מעליא, וכן שמעתי ממו"ר רה"י הגריי"ג אדלשטיין שליט"א, ולא דמי כלל לעוף הפורח באוויר [אהלות פ"ח מ"ה], ע"ש. וכן הגאון רבי יצחק אלחנן [הובאו דבריו בשו"ת מלמד להועיל [חיו"ד סי' קס"ג], ובשו"ת ברכת רצ"ה [סי' י"ב]] שיש להתיר לנסוע ברכבת שע"ג קברים, ואע"ג דאהל זרוק לאו שמיה אהל, מ"מ יש סמוך על המשנה למלך שאם השידה נגררת ע"ג קרקע לכו"ע הוי אהל. ולפי"ז במכונת בתוך מנהרה יש להקל, מכיון דלדברי המל"מ לא חשיב אהל זרוק, וא"כ הר"ז חוצץ מפני הטומאה, לגבי הכהן היושב במכונת, וכן חוצץ את הטומאה מהמכונת של החברא קדישא.

ה. בקונטרס גם אני אודך [ח"א סי' ב'] כתבנו להסתפק האם כשמתברך ע"י יותר כהנים איכא ריבוי ברכה, והגר"י אדלשטיין שליט"א כתב בקונטרס ישא מדברותיך עה"ת להוכיח מדברי הרמב"ם [פט"ו מהל' תפלה ה"ז] ומקורו בירושלמי בגיטין [פ"ה] דאין הכהנים מברכים, אלא הקב"ה מברך, שנאמר "ואניאברכם", ועל הכהנים מוטל רק אמירת הפסוקים, ובנותן טעם להביא מה שראיתי דהגרש"ש קרליץ זצ"ל בבחרותו הקשה לבעל היונת אלם מה הייתה ההו"א שיהיה שומע כעונה בברכת כהנים, ורק משום בקול רם ליכא לדין שומע כעונה, וכמ"ש הבית הלוי, [ובספר מנחה חריבה בסוטה לח,א להגר"פ אפשטיין ראב"ד ירושלים כתב דאחר שהבית הלוי שמע שבאיטליה נהגו לברך ברכת כהנים ע"י שומע כעונה חזר בו] הא בעי' שהכהן יברך, ואטו בברכת צדיק יהי' אפשר לברך ושהצדיק ישמע, ויחשב כאילו הצדיק בירך, ואמר היונת אלם עפ"י הירושלמי הנז' דאין הכהנים מברכים, אלא הקב"ה מברך.

ו. כתב הגר"י אדלשטיין שליט"א בקונטרס ישא מדברותיך עה"ת בשם הגר"א גנחובסקי זצ"ל דמי שאין לו לד' כוסות אלא כוס שאינה טבולה, יכול לשתות בכוס זו, דיבוא עשה [דרבנן] דשתיית ד' כוסות, וידחה ל"ת [דרבנן] דשתייה בכוס שאינה טבולה, ואע"ג דאי"ז בעידנא, דהא בשעה שעובר על האיסור שזה במשהו, אינו מקיים המצוה שזה ברוב רביעית, מ"מ כיון דשם המצוה הוא בכל הכוס שפיר דחי.

ונראה דהגר"א גנחובסקי זצ"ל ביאר דבריו אליבא דכו"ע, דאי אליבא דהפסקי תוס' בזבחים [צז,ב אות סט] דהיכא דא"א שיהי' בעידנא ליכא דין בעידנא, א"כ ה"נ הכא דא"א שיהי' בעידנא, וביאור דברי הפסקי תוס' נראה לומר עפ"י הר"ח בשבת [קלב,ב] והריטב"א [ר"ה לב,ב] דכתבו דהא דבעי' בעידנא היינו משום דחיישי' שמא יעבור על הלאו ולא יקיים העשה, ולפ"ז היכא דא"א לא בעי', ויתירה מזו כתב במלוא הרועים [כלל ח] דהא דבעי' בעידנא הוי מדרבנן בלבד, [ואמנם בשו"ת דברי יציב האריך להוכיח שלא כדברי המלוא הרועים].

ז. כתב הגר"י אדלשטיין שליט"א בקונטרס ישא מדברותיך עה"ת לדון האם מקיימים מצות מעקה בכל רגע, או דלמא דמקיים רק בשעת עשיית המעקה, ואחת מראיותיו דאין מקיימים בכל רגע, דא"כ אמאי בתוס' בב"ק [נו,ב] שהקשו לגבי עוסק במצוה דא"כ כל אחד שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו יפטר מכל המצוות, ומהא דלא כתבו תוס' אף מעקה דאינו מקיים בכל רגע, ואינו מוכרח דאטו תנא כי רוכלא ליחשיב וליזיל, ונקטו תוס' דוגמאות המצויות בכל אדם, ולא מעקה שאינו מצוי אצל כל אדם.

ובאמת יל"ע מדוע לא כתבו תוס' מצות ישוב ארץ ישראל ששייכת אף בנשים, ומקיימה כל הזמן בין בלילה ובין בשבת, ולכאוי' ניתן להוכיח מזה כדברי הגר"א לויסון שליט"א שהשהות באר"י אינה מצוה גמורה, ויש לדחות דמכיון ובעלי התוס' לא חיו באר"י וכן האמוראים, ע"כ לא ראו תוס' טעם להביא דוגמא זו.

ח. שמעתתא מהג"ר ישראל אדלשטיין שליט"א שאמר שגדר איסור לא יטמאו, אינו דין כללי על הישראל שלא לטמאות כהנים, אלא הוי דין שאם הכהן נטמא ע"י הישראל, עובר הישראל איסור, וא"כ דין זה מתחיל רק לאחר שכלפי היחיד יש כאן טומאת כהנים.

ט. ידועה דעת הנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] דשווג בדרבנן אין צריך כפרה, והביא ראיה לדבריו מהשו"ע [חו"מ סי' רל"ד ס"ה] דמי שמכר לחבירו דבר איסור דרבנן, ונודע לו לאחר שאכל, אי"ז מקח טעות, והוכיח מזה דהיינו משום דשווג בדרבנן אי"צ כפרה, שמעתי בשם הג"ר צבי יהודה אדלשטיין שליט"א מראשי ישיבת אורחות תורה דביאר דברי השו"ע דהיינו משום דמאיסור דרבנן לא בדילי אינשי, נמי כיון שהוא דין בתוצאה, ליכא דין מתעסק.

י. הנה דנו הפוסקים האם אישה יכולה לברך על ספירת העומר, והיינו לפי השיטות שאישה יכולה לברך על מ"ע שהזמן גרמא, [או לדעת הרמב"ן בקידושין לד,א דספירת העומר לא נחשבת כמ"ע שהז"ג, והרבה קולמוסין נשתברו כדי לבאר את דבריו] והיינו משום החשש שמא תשכח, או משום החשש שמא תשכח ששכחה, ושמעתי מהגר"י אדלשטיין שליט"א שהגרא"ל שטיינמן זצ"ל אמר לו שהוא היה סופר עם אשתו מ"ח יום בלא ברכה [או שהיה מוציא אותה בברכה], וביום המ"ט הייתה מברכת, כיון שאז אין חש שמא תשכח, ולא חשש שמא תשכח שהיא שכחה.

יא. בספר ארח מועדים כתב הגרצ"י אדלשטיין שליט"א לדון לגבי אינו מתכוין בבל יראה, אכן לענ"ד ל"ש בכה"ג אינו מתכוין, כיון דאין אנו דנים את המעשה אלא את התוצאה, ודוגמא לדבר מדברי הרמ"א [יו"ד סי' שע"ב ס"א] דכהן ישן הנמצא באהל המת מחויבים להעירו, אע"ג דאין לך מתעסק גדול מזה, והביאור בזה הוא משום שכל היכא שעיקר הנדון הוא התוצאה ולא הפעולה, ל"ש דינא דמתעסק.

יב. בגיליון עיונים [גיליון ט"ו] פורים תש"פ, כתבהגר"י אדלשטיין לדון על מי שנמצא בבין השמשות של מוצאי פורים, ולא קרא את המגילה, האם מחויב לקרוא מגילה, או דילמא שפטור כיון דהוי ספק דרבנן לקולא, והנה יש להעיר כמה הערות, חדא דקריאת מגילה לדעת הרבה מהפוסקים הוי דברי קבלה, וא"כ ספיקו לחומרא, ועוד דאפשר לומר שאינו מחויב, והיינו משום שאף אחרי שיקרא ספק אם יצא יד"ח, והיינו עפ"י הבית הלוי הנודע דאין ספק דאורייתא בספק יום, וכ"כ הפרי מגדים [או"ח סי' קצ"ד], והמהר"ם ש"ך [ב"מ ו,ב], אמנם דעת המשנ"ב אינה כן, דיעו"י בסי' [תרצ"א ס"ק כ"ז] שכתב שמי שיש לו מגילה ספק כשרה, יקרא בלא ברכה, וחז"י שמחויב אף בספק קיום, וכמו"כ לכאו' יש להוכיח על דעה נוספת דלא כהפרי מגדים דהנה כתב החוות דעת [יו"ד סי' ק"י בבית הספק] שלדעת הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא, היינו משום שהתורה אסרה את הוודאי ולא את הספק, וע"כ אף במצות עשה אם יקח ספק אתרוג לא יקיים מצוה כיון שאתרוג ודאי צייתה תורה ולא אתרוג ספק, וא"כ היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן מחויב ליטול אף ספק אתרוג, והיינו לכאו' דלא כהפרמ"ג שאף מדרבנן אינו מחויב ליטול אתרוג ספק. [א"ה אח"כ העירוני להוכיח מהמשנ"ב במקו"א לא כן, ממש"כ דמי שלא קרא מגילה עד בין השמשות, שאינו מחויב לקרוא, וא"כ אף נפשט ספקו של הגאון שליט"א.]

אולם יש לדון עוד במש"כ דשמא הקולא היא לומר שיצא יד"ח, ולא שלא יצא יד"ח והפסיד המצוה, והנה דבר זה שייך נמי בכל ענייני תשלומין בתפילה, והתם כמדומה שנוקטים שהקולא היא לומר שלא יתפלל, ולענ"ד נראה דתליא בב' התירוצים אמאי כל ספק דרבנן אינו ספק דאורייתא משום לא תסור, שלפי תירוץ הזהר הרקיע דבמקום ספק לא גזרו רבנן כלל, א"כ פשוט שלא יקרא, משום שאין תקנה לקרוא, וולפ"ז אף אין עניין להחמיר, ודלא כהמשנ"ב בסי' י"ג, וראה בשיעורי רבי שמואל מכות ג, ב מה שהוכיח בזה מהבית יוסף בחו"מ סי' ע"ב] ואילו לפי תירוץ הש"ש שבספק דרבנן רבנן לא תיקנו את הדין של הלחומרא, בהא יל"ד מה נחשבת הקולא.

יג. הסתפקתי לדעת האמונת שמואל [ח"א סי' י"ד] שאין איסור לפנ"ע היכא שהמכשיל אינו מצווה באותה עבירה, האם מותר לנזיר להכשיל כהן באיסור טומאת מת, דמחד גיסא י"ל דמכיון ולמעשה הוא מצווה באותה פעולה אסורה הרי עובר בלפנ"ע, ומאידך גיסא י"ל דמכיון ואינו שייך בשם האיסור א"כ שפיר אינו עובר בלפנ"ע. והאירני ידידי הרב אברהם שמחה אדלשטיין שיחי' דודאי דליכא לפנ"ע בכה"ג דהא טעמא דהאמונת שמואל הוא משום דהוי איסור פרטי דהיינו שזה פרט באותה עבירה, וא"כ פשיטא דטומאת מת של נזיר אינה פרט בעבירת טומאת מת של כהנים, ודפח"ח.

יד. שמעתי מידידי הרב יהודה אדלשטיין שיחי' להסתפק לגבי ג' אנשים ואחד מהם כהן, שנזרקה ביניהם ספק טומאת מת, האם מותר לאחד מהם שאינו כהן לעזוב את המקום, באופן שיגרום שע"י כך יהיה רה"י (כמבו' בנוזיר נו, א דרה"ר הוי כג' אנשים), ויטמא הכהן [וכמובן דמיירי בכה"ג שהכהן אינו יכול לעזוב]. האם חשיב כאיסור לטמאות כהן, או דלמא דהוי גרמא, ונדון זה מצוי באנשים שבאים לבקר כהן חולה המאושפז בבית חולים.

ויש לדון בספק זה בכמה אופנים, חדא במה שדנו האחרונים (עי' מנחת חינוך מצוה רס"ג אות ל"ד ועוד) האם ספק טומאה ברה"ר טהור הוי דין לכתחילה, או דלמא דהוי דין בדיעבד, ודין בהל' טומאה בלבד, אבל לכהן אסור לכנס לשם כדין כל ספק דאורייתא, [ובקונטרס "גם אני אודך" (ח"א סי' ה')] ביארנו דתליא נמי בחקירה האם האיסור הוא להמצאות בסביבת המת במצב הגורם לטומאה, או דלמא דהאיסור הוא להיכנס למצב ודינים של טומאה, ועי' בספר פתחי נזיר על הרמב"ם הל' נזירות (פ"ה הט"ו) במה שכתב בחקירה זו בארוכה, ודו"ק]. ומעתה יש לומר, דהמחמירים התם לכהן להכנס לספק טומאה ברה"ר, וטעמם הוא שמצד הלכות קריבה למת אין חילוק בין רה"ר לרה"י, וכל החילוק הוא בדיני הטומאה, ממילא בנידון דידן זה סברא להקל, משום שבעזיבתו את המקום אינו גורם טומאה נוספת לכהן, אלא רק דיני טומאה, ובהא לא עובר על "לא יטמאו" ולפנ"ע, [עי' נזיר (מד, א) וברמב"ם (פ"א מהל' אבל ה"ו)]

ובאופן נוסף יש לדון דיש לחלק בין האיסור לטמאות כהן, לאיסור לטמאת תרומה, כלומר דלו יצוייר ובמקרה זה תהיה באתו מקום תרומה פשיטא שיהיה אסור לצאת, והיינו משום דבשונה מהאיסור לטמאות כהן, שאסור הוא ביחס לכהן הנטמא, שלא יטמא אליבא דאמת, בתרומה האיסור הוא לגרום לשריפת התרומה, וזה תלוי ברמה

המציאותית, וראי' לדבר יש להביא, מהא דכהן שנטמא אסור לו להטמא שוב פעם כמבו' ברמב"ם (פ"ה מהל' נזירות הט"ו), ואף לדעת הראב"ד (שם) דשרי כבר כתבו הרבה מהאחרונים דהיינו דוקא לגבי מלקות, אבל איסור איכא בכל גוונא (עי' בדגול מרבבה יו"ד סי' שע"א ועוד), משא"כ תרומה דאחרי שנטמאה אין שום איסור לטמאותה שוב פעם, ודו"ק.

טו. יש להקשות דכל חייבי מיתות בי"ד יאסרו את גופם בקונם על שליח בי"ד, כלומר יאסרו את צווארם בשחיטה, ואת גופם בדחיפה כדי למנוע סקילה וכדו', וזה ודאי לא שייך דא"כ בטלת תורת מיתות בי"ד. ושמעתי מידידי הרב יהודה אדלשטיין ליישב את עצם הקושיא, דהא כל הקושיא קשה דוקא לשיטת הנמוקי יוסף (נדריים טז, ב) דאדם יכול לאסור על חבירו אפי' נגיעה, דאי לא תימא הכי אף בסקילה והרג וכדו' אי"ז מעשה שימוש בגוף החפץ, אלא דחיפתו או חיתוכו, ורק מדין נגיעה קאתינן עלה, וא"כ מעתה י"ל דהנמוקי יוסף לשיטתו לא תיקשי, כיון דס"ל דבנדריים בעיקרון עשה דוחה אף ל"ת ועשה, כיון דאיתא בשאלה [ולא כמשנ"ת למעלה] והא דבנשבע לבטל את המצוה, לא אמרי' עדל"ת, כיון דפשע בעצם השבועה לבטל את המצוה, וא"כ הא הבי"ד לא פשעו בשבועתו של אותו אדם שחייב מיתה, וא"כ בכה"ג אמרי' אף עשה דוחה ל"ת ועש"ה, ושמעתי מידידי הנז' דהציע תי' זה והתי' הבא קמי' זקיננו מו"ר רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א והסכים עמו. ודפח"ח.

ובאופ"א תירץ הרב הנז' את הקושיא עפ"י מש"כ הראשונים לתרץ מדוע בכל נודר לבטל את המצוה, לא יבוא עשה דמצוה וידחה ל"ת דנדריים, ותירצו כיון דהמצוה היא על הגברא, ואילו האיסור נדר הוא בחפצא, וע"כ אינו דוחה, ומעתה י"ל הקושיא דהכא הוי חפצא וחפצא, דהא מצות "ובערת הרע מקרבך" הוי דין בחפצא שיתבער, וא"כ הא האיסור הוי נמי בחפצא שיתבער, ולא דין בגברא לבער את הדבר הרע.

לתגובות: Zx0527103930@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל / מג"ש בכולל תורת מרדכי

אתה אדם חדש – כוחה של תשובה!

שובה יִשְׂרָאֵל (הושע יד, ב, הפטרה)

אברך צנום למראה היה רבי דוד מלעלוב. זה שש שנים רצופות שהוא מכחיש את גופו בגינוני טהרה ופרישות ובעינויי צומות וסיגופים על מנת לקדש ולטהר עצמו לעבודת קונו, עד שבגלילות לעלוב כבר ידעו הבריות לספר שכבר קיים את כל תשובת "ספר הקנה" ובנוסף הוא מתענה משבת לשבת, פרוש מכל הבלי עולם, אך בעבודת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה.

כאשר הגיע הרה"ק רבי דוד מלעלוב לליו'ענסק להתייצב לפני הרבי רבי אלימלך זיע"א, היה זה בערב שבת אחר חצות. הוא פסע בחרדה אל הקודש פנימה כדי לקבל מהצדיק ברכת שלום.

שאלו הצדיק – מאין באת.

מלעלוב, השיב.

שאלו הצדיק – מי הוא האיש הגרוע ביותר בעיר מגוריך לעלוב, לדעתך?

משפשפש רבי דוד ולא מצא מענה, שלחו הצדיק מעל פניו, ולפי גירסא אחת אף החזיר פניו לכותל והתבטא בחריפות: מי הוא זה אשר מלאו לבו לבא ולדרוך על מפתן ביתי, וריח רע נודף ממנו?...

לבו של רבי דוד נשבר בקרבו. הוא החליט לבא אל הצדיק שוב לאחר התפילה, אך שוב פנה הצדיק למקורביו והצביע עליו ואמר: מה לזה בביתי?...

רבי דוד חזר לאכסנייתו בדאבון לב. משנטו צללי ערב בשעת סעודה שלישית, שוב הוליכוהו רגליו להיכלו של הצדיק, אמנם הפעם הוא הסתתר מאחורי החלון. באותה שעה נשא רבי אלימלך דברו ואמר:

ישנם אנשים הבאים אלי אחרי שהרבה עסקו בתורה ובעבודה ובסיגופים שונים, ומקיימים 'תשובת הקנה' שנים רצופות, ואחר כל העבודה הזאת, סבורים הם שראויים כבר שתשרה עליהם רוח הקודש, ובאים לכאן ומבקשים שאושיט להם רוח הקודש. אבל הם מאנים את עצמם, כי בכל עבודתם לא התחילו עדיין אף לא אחת מאלף אלפי אלפים, כטיפה מן הים וכחוט השערה, מן העבודה שעליהם לעבוד את הבורא יתברך שמו, ובזה שחושבים שעבדו ועשו הרבה בעבודת הבורא, הרי הם מתגאים. נמצא שכל עבודתם עד הנה לא הייתה אלא מלאה פניות וגאות. עליהם אפוא להתחיל מחדש לעבוד את הבורא באמת ובתמים ובלב שלם, בלתי לה' לבדו.

ביגון ובשברון לב, רבי דוד'ל הבין שהצדיק מתכוון אליו, עד שהוריד כנחל דמעה. לאחר שהבדיל על הכוס, אמר בלבו בענוות רוחו: אם כן אפוא, שכה גרוע אני, הנני מוכרח להשאר לשהות ממושכת בצל הקודש, ולהדחק להכנס לפני הצדיק למרות הדחיה, למען יורה לי הצדיק דרך תשובה ותיקון לנשמתני.

אז נכנס רבי דוד'ל לפני רבי אלימלך ואמר במר נפש: כעת יודע אני מי הוא האיש הגרוע ביותר בעירי לעלוב... אני הוא!

באותה השעה קם הצדיק לכבודו וקיבל פניו בחיבה יתירה, אף הושיבו אצלו ליד השולחן וכבדו כבוד גדול. לתמיהת בנו רבי אלעזר שלא יכל להתאפק ופנה ואמר לאביו: אבי! הלא זה האיש שפעמיים גרשתו מעל פניך מבלתי יכולת לסובלו.

ענהו הרבי רבי אלימלך: חלילה! הלא זה איש אחר לגמרי.

*

ספר העיקרים [מאמר רביעי פרק יח] שואל למה מועילה תפילה, הרי ה' לא גזר לתת לך? ועוד – למה צריך להתפלל, וכי השי"ת אינו יודע מה אתה צריך?!

הוא שואל, והוא עונה: התפילה שינתה אותך ונהיית איש אחר. עמדת לפני מלך מלכי המלכים והרגשת שאין בכוחך לפעול כלום אלא הכל מאיתו יתברך! מוכרח להיות שנהפכת לאיש אחר... לא ייתכן אחרת!

וזו מטרת התפילה – לשנות את המתפלל...

אחד מרבני ברסלב אמר לי פעם: חסיד ברסלב אמיתי, צריך להיות אדם מיוחד – כל יום הוא מתבודד עם קונו ועומד לפניו ביחידות! תאר לך איך יוצא אדם אחרי מעמד שכזה!... המשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל הורה לחולה שבא לפניו למען יתפלל לרפואתו – תלמד מוסר ותתראפא.

הלה עשה כדבריו ונרפא. אמר לו על כך רבי יחזקאל זצ"ל – זה לא מופת. אתה פשוט איש אחר. לימוד המוסר שינה אותך. לא עליך נגזרה הגזרה.

כיוצא בדבר אמר המשגיח רבי יעקב גלינסקי זצ"ל – אדם בוכה ומתפלל בימים נוראים. מקבלים את תשובתו ותפלתו וגוזרים עליו גזירות טובות.

אך בחלוף הימים הקדושים הוא שב להרגלו. בא השליח מן השמים ולא מוצא את אותו האיש שעליו נגזרו הדברים הטובים...

ואכן הרמב"ם כותב [הלכות תשובה פרק ב הלכה ב]: וימה היא התשובה, הוא שיעזב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמר בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר (ישעיה נה ז) 'יעזב רשע דרכו וגו'. וכן יתנחם על שעבר שנאמר (ירמיה לא יח) 'כי אחרי שובי נחמתי'. ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם.

וממשיך בפרק ז הלכה ז: כמה מעלה מעלת התשובה. אמש היה זה מבדל מה' אלקי ישראל שנאמר (ישעיה נט ב) 'עונותיכם היו מבדלים בינכם לבין אלקיכם'. צועק ואינו

נִעְנֶה שְׁנֵאָמַר (ישעיה א טו) 'כִּי תִרְבוּ תִפְלֵה' וְגו'. וְעוֹשֶׂה מִצּוֹת וְטוֹרְפִין אוֹתָן בְּפָנָיו
שְׁנֵאָמַר (ישעיה א יב) 'מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיְדֵיכֶם רִמְסֵ חֲצֵרֵי', (מלאכי א י) 'מִי גַם בְּכֶם וַיִּסְגֹּר
דְּלֹתֵיךְ וְגו'. וְהַיּוֹם הוּא מְדַבֵּק בְּשִׁכְיָהּ שְׁנֵאָמַר (דברים ד ד) 'וְאַתֶּם הַדְּבִקִים בְּה'
אֱלֹהֵיכֶם'. צוּעֵק וְנִעְנֶה מִיַּד שְׁנֵאָמַר (ישעיה סה כד) 'וְהָיָה טָרֶם יִקְרְאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה'. וְעוֹשֶׂה
מִצּוֹת וּמְקַבְּלִין אוֹתָן בְּנִחַת וְשִׂמְחָה שְׁנֵאָמַר (קהלת ט ז) 'כִּי כָּבֵד רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת
מַעֲשֵׂיךְ'. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׂמֵתָאִים לָהֶם שְׁנֵאָמַר (מלאכי ג ד) 'וְעִרְבָה לָהּ מְנַחַת יְהוּדָה
וַיְרוּשְׁלָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קִדְמֹנִיּוֹת'.

אם כן בידנו הדבר – נשוב בתשובה ונהפוך לבריה חדשה, טהורה ונקיה!

שבת שלום ומבורך!

גמר חתימה טובה!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

מעלת ימי עשרת ימי תשובה ויום הכפורים

בימים הקדושים והנעלים שאנו נמצאים עשי"ת, שחז"ל דרשו בהם "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב" שהקב"ה נמצא קרוב מאוד לבנ"א לקבל תשובתם, וכמבואר ברמב"ם שנמצא איתנו ממש, ומובא ברמב"ם (שם) שתפילת היחיד נשמעת כמו תפילת הציבור, אע"פ שיש מעלה לציבור שאין הקב"ה מתבונן כלפי כ"א ואחד בפנ"ע, והוא כקניית ארגז פירות שקונים את כל הארגז ביחיד ולא בוחנים כ"א בפנ"ע, אולם בקניית פרי אחד מתבוננים בו מכל צדדיו, וכן כלפי תפילת הציבור בימי השנה מתקבלת יותר מתפילת היחיד, אולם בעשי"ת תפילת היחיד יש לה תוקף וכח לפעול כתפילת הציבור.

חרדת הדין בדורות הקודמים היתה ניכרת מאוד ואפי' על פשוטי עם, בעלי בתים שלא היו עוסקים בתורה כל היום אלא בפרנסתם, אולם כשהגיע אלול, ר"ה, עשי"ת, יוה"כ, היתה ניכרת עליהם את "החרדה" וכמו שמסופר על הג"ר דוד פוברסקי, וכן עוד ראשי ישיבות בדור הקודם שהפסיקו את מסירת השיעורים שמסרו בישיבה תמידים כסדרם מגודל החרדה ואימת הדין.

ומסופר על הג"ר יחזקאל לוינשטיין זצ"ל כשקם להתפלל בבוקר ביוה"כ ובקושי היה אור שהיה מתבצבץ מאור מנורות הרחוב וכו', והתחיל לרקוד ולשמוח לאורך כל המזרח של ביהמ"ד על גודל השמחה העצומה שהקב"ה מעביר אשמותינו, פשעינו, וחטאתנו מידי שנה בשנה והוא היה חווה את גודל השמחה.

ומשל למה הדבר דומה, לעיוור שנחשב כמת, שלא מסוגל לראות מהו הדרך ברחוב, מה הוא אוכל, לובש, ולא שייך בלימוד, וגם בספר בכתב בריי"ל של העיורים שעוביו גדול מאוד המוכנס בו תוכן של קונטרס קטן וצר שאנחנו ברחמיו רואים וקוראים, והנה שמע שמעבר לים במדינה רחוקה יש פרופסור גדול שיכול לנתח אותו ולרפא אותו, ובבוקר שלפני הניתוח אותו עיוור קם ורקד ושמח מאוד, שיש סוף וקץ לכל צרותיו, ויש משהו שנשלח משמים לרפאותו.

כך אנו נחשבים כאותו עיוור בעוונותינו, שכל חטא ועוון פוגם בכל איברנו, ויוה"כ מכפר, ולדעת רבי אפי' עיצומו של יום מכפר [אמנם בתוס' ישנים ביומא (פה):] מתבאר שגם לרבי אין כפרה גמורה רק ע"י תשובה, וע"ע במש"כ בעניינים על השו"ע ח"ב סי' נ"ד].

והארכנו בעניינים על השו"ע ח"א [סי' פ"ח] בגדרי התשובה, שהקב"ה ברחמיו ובחסדיו הגדולים חידש את עניין התשובה עד כדי כך, שנחשב שלא חטא כלל וכלל והמצב הקדום חוזר ונחשב שהאדם נולד מחדש.

ושמעתי ביאור נפלא בשם השפת אמת על הפסוק אצל שרה בפרשת וירא [בראשית י"ח, ט"ו], שכאשר ה' אמר לאברהם למה זה צחקה שרה בקרבה וכו', נא' בפסוק ותכחש שרה ותאמר לא צחקתי כי יראה, ויאמר לא כי צחקת וכו', ולכאורה פסוק זה טעון ביאור וכי ח"ו שרה מכחישה ומשקרת על מסר שהקב"ה מעיד באופן ברור לאברהם. וע"ע שכך הקשה הרמב"ן ועיי"ש במש"כ לישיב שהיו נראים כבנ"א ושרה לא ידעה שהם מלאכים, ואברהם בחכמתו כן ידע שהם מלאכים, ועיי"ש.

והשפת אמת ביאר באופ"א ששרה עשתה תשובה על זה שפקפקה בליבה על גילה המבוגר, שאין לה סיכוי להוליד שהרי הקב"ה כל יכול "היפלא מה" דבר", וכיון שחזרה בתשובה א"כ נהפכה למציאות אחרת, והיא לא אותה שרה שהיתה קודם, ולכן אמרה לא צחקתי כיון שלאחר התשובה חשיב בריאה חדשה, ועל דא טען אברהם שכל מה שהקב"ה חידש בתשובה דהוי כבריאה חדשה הוא רק כאשר התשובה היתה מאהבה אבל אצלך הוי תשובה מיראה, וכמו שנא' בפסוק (שם) "כי יראה", וכיון דהוי מיראה לכן אין את נחשבת כבריאה חדשה, ודפח"ח.

וכן יוה"כ הוא יום שמוגדר חסד עצום לכ"א ואחד, וכעין משל שאם ראובן היה חייב לשמעון מאה אלף דולר, ושמעון מחל לו איזה שמחה גדולה היה שמח, ואם ראובן היה חייב לשמעון מליון דולר, ושמעון היה מוחל לו השמחה היתה כפולה ומכופלת, והנה כל ערך של מציאות עבירה היא הרבה יותר מאשר לפרוע מליון שקל, והקב"ה ברחמיו מוחל על כל העבירות של עם ישראל וכביכול הוי מחילה על שווי של מליארדים וטריליארדים וכו'.

וכדי להמחיש את ימי הרחמים העצומים שיש בימים הנוראים בכלל וביוה"כ בפרט, מסופר על חזקיה שהיה מלך קדוש, ובשמים רצו למנותו למשיח, ומובא במדרש על הפסוק "שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל", שקר החן זה דורו של משה, והבל היופי זה דורו של יהושע, אשה יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה המלך, שנעץ חרב בביהמ"ק, ואמר שכל מי שלא ילמד תורה ידקר בחרב זו, ובדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו תינוק ותינוקת שאינם בקיאים בהל' טומאה וטהרה, והעולם הגיע לשלימות בתורה.

ועד כדי כך שהמדרש אמר שזכה חזקיה למה שלא זכה דוד המלך, שדוד המלך ביקש "ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם" [תהילים כ'], ומאידך חזקיה לא היה צריך לצאת למלחמה, אלא ביקש מהקב"ה כשבאו האויבים אתה נלחם בשבילי, והוא עלה לישון כדי להמשיך למסור שיעורים למחרת, וכך היה שבא סנחריב ושאר האויבים המלאכים ערכו איתם מלחמה.

והנה בנו מנשה פעל בדיוק את ההיפך בטומאה, שחטא והחטיא את הרבים, העמיד צלם בהיכל וכו', ובסוף חייו תפס אותו מלך בבל והניח אותו בסיר נחושת והתחיל לבשל אותו, ומובא במדרש שמנשה התחיל לצעוק את כל השמות של העבו"ז שבעולם פרעה ענני, בודאה ענני, ואין קול ואין עונה ואין קשב.

ולבסוף אמר שזוכרני מבית אבא שלימדני "כי ימצאוך רבות צרות ורעות ושבת עד ה'"
אם אתה עונה לי אתה הוא האלוקים, ואם אין אתה עונה לי אין אתה האלוקים, ומובא
במדרש (שם) שהקב"ה עשה לו נס והצילו מאותו סיר, עכת"ד המדרש.

ולכאורה דברי המדרש מופלאים שלא די בכך שכל החיים של מנשה היה חוטא
ומחטיא את הרבים, וגם כשהגיע למצב סכנה כ"כ גדולה, בתחילה מבקש מכל העבו"ז
שעבד אותם שהם יצילו אותו, ורק לבסוף לאחר שפנה והתפלל לעשרות סוגי ע"ז פנה
להקב"ה, ולא רק זה אלא שפנה להקב"ה באופן של איום שאם אתה עונה לי אתה הוא
האלוקים ואם אתה לא עונה לי אין אתה האלוקים, ולכאורה הוי עזות פנים עצומה, לא
רק שכל חייו הכעיס את הקב"ה ולא עוד אלא שמזכיר את כל האלילים בתחילה, ואת
הקב"ה מזכיר רק בסוף ובדרך איום, ובודאי שהקב"ה לא היה צריך לענות לו.

אלא חזינן מדברי המדרש הללו יסוד עצום, שהרי מנשה לא היה מלך פשוט, הוא היה
בנו של חזקיה המלך שהיה גדול הדור וראוי למנותו למשיח, וכאשר אמר להקב"ה הוי
טענה חזקה שאבא לימד אותי שאתה לא כשאר אלהים, אלא הקב"ה ללא מגבלות, ולא
כשאר בנ"א שיד לוחצת יד, ראובן עשה טובה לשמעון ולכן יגמול שמעון לראובן טובה,
אולם אצל הקב"ה אין מושג של מגבלות שהקב"ה לא רק כלי קיבול בהישג הבנתנו כוס
או סיר או בריכה, אלא הקב"ה הוא אוקיינוס של רחמים, ומושג של רחמים הרי הוא
ללא מגבלות כלל, ולכן גם כאשר מנשה הגיע לדיוטא אחרונה והזכיר את הקב"ה לבסוף,
אולם כלפי שמיא אין מושג של מגבלות ורחמיו עצומים וגדולים עד אין סוף.

בענין התענית אינו "עינוי" כדי להצטער אלא איפכא, כדי להתרומם כמלאכים, שיש ג'
דברים שאנו דומים למלאכים שזקופים כמלאכים, דעת כמלאכים וכו', וג' לבהמה
אוכלים ושותים כבהמה וכו', והענין הוא להתרומם כמלאכים ביום גדול וקדוש זה.

המגיד מדובנא הביא משל נפלא על נוסח התפילה שאנו אומרים "אבינו מלכנו חטאנו
לפניך", מה ההדגשה "לפניך" וביאר (שם) משל למה הדבר דומה, לילד שעקב אחרי אביו
היכן הוא מחביא את הכסף וכו', ואח"כ הבן נתפס כגנב במחתרת מול אביו שגנב מאביו
וזה ההדגשה "לפניך".

ועוד יש לבאר שצורת התשובה צריכה להתבצע בעצם בב' חלקים א. שורש ועומק
החטא ששכח "להמליך את הקב"ה" והיא העבודה של ר"ה "המליכוני" כל עשי"ת הוא
לשון "מלך" וכו', במה שהאדם שכח את המציאות שה' הוא מלך והמרתני את דבריו,
ולכן חכמים לא התקינו נוסח של וידוי בר"ה וכו', ששורש כל החטאים הוא הענין לחדד
את מלכות ה', שהפועל היוצא מהמצב של חסרון ידיעה שהקב"ה הוא מלך הוא גורם
את כל החטאים וכן א"ש מדוע לא קבעה התורה את יום הכיפורים שהוא נקיון העבירות
לפני ר"ה שכך היה ראוי לבוא למשפט נקי מעבירות כיון שצריך בתחילה לטפל בשורש
הבעיה שהיא המלכת ה'.

והשלב הב' והוא עיקר התשובה שעל ידה אומרים להקב"ה דאע"פ שחטאנו החטא הרי
הוא "חיצוני" אנו "לא מחשיבים" את מציאות החטא, וכגון שר או ת"ח גדול שנמצא

סורך ובא להקב"ה ואומר לו אני לא ברמה השפלה וכו', אלא אני בנקודה המרוממת והעילאית וכל החטא הרי הוא חלק "חיצוני" ולא שייך אלי, והוא הנקודה העמוקה של התשובה "לשוב" לנקודה הפנימית שאכן אדם הוא מחובר ומרום בנשמתו להקב"ה.

ובזה א"ש מה שהנביא מגדיר את נקיון החטא למצב של נקיון הצואה, דהצואה היא חלק חיצוני מהאדם, והוא שורש ענין התשובה להתרום לשנות הרגלים התמסרות להקב"ה שאנו במציאות עמוקה וקשורה להקב"ה.

ובזה א"ש בהאי מעשה של ר' אלעזר בן דורדיא וכו' שעבר את כל העבירות וכו', והלך להרים וכו', ולא כתוב שעשה תשובה אתמהה מדוע לא מובא בחז"ל שעשה תשובה, ולכאורה צ"ל דהשורש של התשובה בעצם "להתנתק" מהמציאות של הרע ולהחשיבו כחלק נפרד מהאדם ולכן הלך להרים, לשמים, לארץ, להגיע לנקודה הפנימית שלו הקשורה להקב"ה והוא ע"י "בכיה".

ויש לבאר בזה את הפסוק שאנו קוראים בהפטרה של פרשת שובה, "אשר בך ירוחם יתום", ולכאורה קשה מה הקשר עניין היתמות לתשובה, ולפמש"נ כשם שאדם היה מחובר למשפחה לאביו או לאמו או לאחיו וכו', ועכשיו מתנתק ונפרד מהם, כך ענין התשובה שכל השנה והרגל חיים אדם מחובר להרגלים שליליים, עבירות וכו', וע"י התשובה הרי הוא מתנתק לגמרי מהרגלים הללו והוא לשון תשובה מלשון "לשוב", שהרי הקב"ה הוא חלק מעם ישראל, שנא' כי חלק ה' עמו.

*

התבוננות בימים הנוראים

כבכל שנה ושנה מתרגשים כאשר מתחילים הימים נוראים, וככל שמתקרבים ליום הדין ההתרגשות יותר גדולה, ר"ה ואח"כ עשי"ת, יוה"כ וההתרגשות הולכת ומתעצמת.

אולם חובת העבודה היא בכל אותם ימים ומל ה' "את לבבך ואת לבב" ר"ת אלול, והיינו בחיי היום יום אנחנו אוהבים את השטחיות, הן בלימוד, הן בתפילה, הן בעבודת ה', שהרי לעבוד את ה' בשטחיות העבודה הרבה יותר קלה, בלי מאמץ להתבונן במילות הנאמרות בתפילה, בלי להתבונן בעומק דברי הראשונים ולנסות לנתח ולהעמיק ולהבין את דברי תלמוד תורתך, ועל זה יש חובת היום "ומל ה' את לבבך ואת לבב זרעך" לחתוך את עורלת הלב שמכסה את "העומק" בעבודת ה' יתברך, ובפרט בעבודת הימים הנוראים, מהו עומק יום הדין, עומק יום הסליחה והכפרה, חיוב התשובה.

נאמר בפסוק "ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם", וכשמתבוננים בפסוק זה הרי זה מוסב על אותם דרכי ה', אותו לימוד תורה, אותה תפילה, אותם מצוות שעל זה הפסוק מציין שהצדיקים ילכו בם, והפושעים יכשלו בם, ולפמש"נ שהפושעים יכולים להיות לאו דוקא רשעים ופורקי עול תורה ומצוות, אלא גם אנשים יראים ושלמים, וגם ת"ח, אולם הם בגדר של "פושעים" שהרי גם הם הולכים בדרכי ה' אלא יכשלו בם, והסיבה לכך כאשר לא מעמיקים ומתבוננים היטב "בדרכי ה'", בעומק

הסוגיא והתפילה, בקיום המצוות, ולכן מגיעים למצב של יכשלו "בם", בדיוק באותו מסלול שהצדיקים מתעלים ומתרוממים, ומי שלא מתבונן, מי שלא מעמיק, הרי הוא במצב של "פושע", וממילא כושל מאותו לימוד, וקיום התורה והמצוות.

וכדי להמחיש זאת יש להביא משל שאדם כפרי נכנס לאיזה היכל עם נברשת מפוארת ששוויה כמה עשרות אלפי שקלים, ומתפעל מאותה נברשת כמה היא מפוארת וכמה מקרינה אור גדול, אולם אדם שהתבונן באור יודע שלא הנברשת מאירה אלא חוטי התיל המקרינים אור, ואדם שיעמיק יותר יתבונן ויבין שלא רק החוטים אלא סגירת המעגל החשמלי שמעביר אלקטרונים, ואדם שיותר יעמיק מבין שבעצם זרם החשמל מועבר דרך עמודי החשמל וקשור לחברת החשמל ולטורבינות וכו'.

וכן בעבודת ה' צריך תמיד להתבונן אם זה בלימוד, לברר את המקורות, הטעמים, הסברות, לחדד את הבנת הסוגיות, וכן בקיום המצוות בטעמים של המצווה, וכן שהתפילה לא תהיה כמצוות אנשים מלומדה, אלא להתבונן במהותם וכו'. וכן בחובת המ"ע המוטלת על כולנו היא התשובה, יום הדין, יום כפרת העוונות, להתבונן בעומק הימים הנוראים, מהו הדין, מהו החסד העצום שהקב"ה מעביר אשמתינו בכל שנה ושנה וכו'.

חכמים מתארים לנו שהראשונים לבם היה רחב כאולם, והאחרונים כהיכל, ואנחנו כנקב של דיסקית. והנה כשמתבוננים בדברי חז"ל, רואים את הפרופורציה העצומה, שהיה הבדל ענק בין הראשונים לאחרונים, ובפרט אלינו שהתבוננותנו כחור של מחט שהוא קטן מאוד, וכמה מילונים של גודל חללים של מחט אפשר להכיל "באולם" שהוא כמה וכמה מיליונים, ואם נדון כמה חורי מחט "בהיכל" הם כמה טריליונים וכו', והיינו שחז"ל מגלים לנו עד כמה אנחנו מצומצמים בהתבוננותנו בעבודת ה', שהכל הוא זעיר וקטן ביחס לקדמונינו שההתבוננות שלהם בעבודת ה' היתה לאין שיעור וקצבה, להבין ולהשכיל מהו כל מעשה מצווה ורצון ה' בכל מעשה מצווה ולימוד התורה, מהו הערך האמיתי של התורה, מה התכלית שבה באנו לעולם.

מובא בגמ' שר"א אמר לתלמידיו שחייבים לחזור בתשובה לפני המיתה, וכדתנן שוב יום אחד לפני מיתתך, והקשו לו התלמידים והרי אין אדם יודע מתי הוא ימות, וענה להם אדרבה, שיעשה תשובה כל יום ויום, עכת"ד הגמ', ולכאורה הוא פלא, מה טענת התלמידים ומה ענה להם ר' אלעזר, וצ"ל שהתלמידים שאלו בתמימות הרי אין אדם יודע את יום מיתתו, ועל דא ענה להם ר' אלעזר שצריך להתבונן בדברי חכמים, ואם אכן כן לא יודע יום מותו, א"כ חובתו לעשות כל יום ויום מעשה תשובה בפנ"ע.

ובפרט בימים הללו שהם ימי פחד הדין, צריך להתבונן שהקב"ה מחייב אותו לצאת משגרת החיים וכדי להתבונן צריך להיכנס למהלך של "פחד" שאילולי זה קשה לאדם להתבונן בעמדתו ובמעמדו ובצורת עבודת ה' שלו, וע"י הפחד הרי הוא משיג קרבת אלוקים עוצמתית יותר.

וכמו שחכמים דרשו במגילה, גדולה הסרת הטבעת יותר ממ"ח נביאים ונביאות שהקב"ה העמיד להם לישראל [מגילה יד.], והיינו שהסרת הטבעת לא הוי עוד אופן בעלמא לעורר אותנו אלא הוי מסלול חדש שמוציא את האדם מהמציאות שנמצא בה למציאות אחרת, ולכן במעמד זה הגיעו עם ישראל למציאות של "קיימו וקיבלו" קבלת אמת כיון שהיו צריכים להגיע לזעזוע ולפחד מוות שלא גזירה להשמיד ולהרוג וכו'.

וכמו שמובא בחז"ל על הרקיעים שהקב"ה ברא בששת ימי בראשית וכו', שלא היה להם קיום רק ע"י גערה", ומה הענין שהגערה יוצרת מציאות של קיום, ולפמש"נ א"ש שע"י הפחד והאימה עם ישראל הגיעו למציאות של התבוננות, של העמקה בקיום שלהם, וכן גם כלפי הבריאה כולה.

וכן מובא בחז"ל על אברהם אבינו שנא' "אני חומה" ושדי כמגדלות, ובהמשך הפסוקים (שם) אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף, ואם דלת היא נבנה עליה לוח ארז וכו', ומובא בחז"ל שאמונתו של אברהם אבינו היתה "יסודית" "עמוקה" ורחבה שהיא בגדר של "חומה", וכן בגדר של הכרת ה' באופן ששלמה המלך מגדיר אותה כחומה, וזה המשך הפסוק שעל מציאות של חומה כזאת בצורה אפשר להמשיך ולבנות טירת כסף והיינו את כל עם ישראל, אולם אם האמונה היתה שטחית וקלילה וכו', הרי היא בגדר של "דלת" שהאמונה מעורערת ולא חזקה ולא יסודית, א"א לבנות עליה את כלל ישראל, אלא רק לוח ארז.

וזה הענין בימים הנוראים, להתבונן מה התכלית שבאת לעולם, ובהתבוננות בעומק מקנה לאדם לפרוש מכל ענייני העוה"ז ולהידבק בבורא יתברך ולכן רק ע"י התבוננות בימים הנוראים שהם בגדר של "גערה" ופחד וזעזוע כהסרת הטבעת שמערער את הקיום של האדם, הוא יכול להגיע להתבוננות ברורה ויסודית, והקב"ה יעזרנו להתבונן ולהעמיק בתכלית בה הקב"ה ברא את העולם, ואת האנושות, כדי להיטיב לנו וכדי שנוכה להתענג על ה' יתברך, והוא רק ע"י התבוננות רוחנית אמיתית בתכלית ביאתנו לעולם, ולחדד את מלכותו יתברך שהוא שורש לכל החטאים, שהם בעצם כל תכלית הימים הללו, ועי"ז נזכה בס"ד לשנה טובה ומבורכת וגמר חתימה טובה, אמן.

אספקלריא ליום הכפורים – דבר המו"ל / ישראל אברהם קלאר

ימים מבולבלים? ימים גדולים!!!

נושא ה"קורונה" ממאן לרדת מסדר היום, ובמרכזו – איך לא? חגי ומועדי ישראל.
עם כל הקושי הכרוך בבירור האחרון שמתבצע כאן בראשית שנת תשוע"ה, ת'הא
ש'נת פ'עמי א'ליהו, נזכור היטב:

אם הסטרא אחרא נלחמת כעת במלוא הכח – אות היא לכך שהתקופה שבה אנו שרויים
גדולה היא וקדושה מאין כמוה!!

די בה בידיעה הזאת לתת עוז ותעצומות לעם, ברוך אלקים.
ובפרט כעת בבוא היום הקדוש – 'כי גדול יום ה' ונורא מאד ומי יכילנו'

*

הצדיק הקדמון "החסיד יעבץ" זיע"א, פירש את דברי המשנה באבות (פ"ה מ"ה), שם
כתוב שאחד הניסים שהיו בבית המקדש היה שמעולם לא ארע קרי לכהן הגדול ביום
הכיפורים.

החסיד יעבץ מביא, שיש מי שהקשה: מדוע שיארע, ובפרט שהיו שומרים עליו שלא
יירדם וכדו'?

ומתרץ: כי יצר הטוב ויצר הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהן קרוב
להיות מנוצח, יתחזק על עמדו לנצח, בראותו כי כלתה אליו הרעה.
ומביא החסיד יעבץ המשלה נפלאה לכך:

כמו שאור הנר מתחזק לפני שנכבה. ומביא המשלה נוספת, שישנה תופעה שאנשים על
ערש דוי, בעת פטירתם, מראים פתאום התחזקות כאילו הם בריאים.

ולכן היתה נטייה גדולה שיהיה הכהן הגדול בע"ק, דווקא ביום הכי קדוש בשנה – יום
הכפורים!!

*

אולי זה גם הטעם לכך שאף כל יהודי ראוי שידאג באופן מיוחד ביום כיפור פן יבוא
לידי טומאה ח"ו, אשר מטעם זה אומרים את ארבעת המזמורים הראשונים בתהלים
אחרי תפילת ליל היום הקדוש.

*

כללו של דבר:

ככל שהימים גדולים יותר, כך הם משופעים בבלבולים.

כך מלמדנו רבינו ה'נתיבות שלום' זצ"ל בשיחת פורים המשולש תשנ"ד - פניא דמעלי שבתא:

אכן היצר הרע על משמרתו יעמוד, לבלבל את דעת האדם בזמנים הכי גדולים וגבוהים.

וכמו שהשיב מרן בעל דברי שמואל זי"ע לבנו הרה"ק רבי יהודה לייב, ששאל אותו למה זה כך שדוקא בעשרת ימי תשובה מזדמנות לו הטירדות הגדולות ביותר, שהרי כל יהודי הי' רוצה להקדיש את עשרת ימי תשובה להתעלות ובפרט אדם גדול כמותו, ודוקא אז מזדמנים לו כל הדברים המבלבלים ומסיחים דעתו מקדושת הימים?

והשיב לו מרן זי"ע, שכך הוא סדר חיי האדם שככל שהימים יותר גדולים וקדושים כן היצר הרע מבלבל יותר את דעת האדם.

ומנה לו כמה זמנים גבוהים בחיי האדם, כגון חתן ביום חופתו שהוא בדרך כלל מבולבל, וכן ביום שאדם נפטר מן העולם, שזה הזמן הגדול ביותר כאשר עומד לעלות לעולם העליון, ולרוב אינו בדעתו אז, ואף אם הקב"ה עוזר לו והוא כן בדעתו הריהו גם כן כאוב ומוטרד מייסורים שונים המבלבלים אותו, ואין לו את יישוב הדעת הראוי.

שכך ברא הקב"ה את סדר חיי האדם וזה חלק מנסיונות החיים.

וראה גם דברי במאמרי 'בין כסה לעשור' - מאמר ראשון אות א, ובעוד מקומות.

*

אשרינו שזכינו לימים גדולים וקדושים שכאלו!

בתפילה שנתראה תכף יחדיו בהר ה' בירושלים בשוב ה' את שיבת ציון, ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו, זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו.

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
אמירת ארבעת המזמורים הראשונים – סגולה להנצל מטומאה

יש לומר בליל יום כפור את ארבעת המזמורים הראשונים שבתהלים, לפי שביום זה יש להזהר באופן מיוחד מן הטומאה, ובמזמורים אלו טמונה סגולה להנצל מטומאה.

*

הטעם שביום הכפורים יש להיזהר באופן מיוחד מן הטומאה:

- א. כי צריך להידמות ביום זה למלאכים (סדר היום).
- ב. וכן כי ביום כפור לא יוכל לטבול (הרבה ספרים).
- ג. ומפני שאמרו חז"ל (יומא פח,א) "הרואה קרי ביום הכפורים ידאג כל השנה כולה" (שער הכוונות)

ד. כי אז מתגברת הקדושה וכשרואה הטומאה שכלתה אליה הרעה היא מתגברת כדי לשרוד ולנצח (ראה מדור 'אספקלריא ליום הקדוש' - לעיל בגיליון זה)

*

והטעם שסגולת מזמורים אלו להנצל מהטומאה:

א. מנין תיבות ארבעת מזמורים אלו בגימטריא קר"י, ולכן אמירתם מסוגלת להינצל מטומאה.

החשבון: מנין התיבות 306, +4 עבור ארבעת המזמורים.

מקורות (לענין ליל יום כפור): סדר היום (ר' משה בן מכיר, דף נא) ש"שמע" שמזמורים אלו סגולה לקרי, ויש בהן ש"ו וכו' ושנראה לו שזהו הטעם שאומרים אותם בליל יום כפור; סדור השל"ה (הנקרא "שער השמים", רכח,א) בשם סדר היום; "פרי עץ חיים" (ר"ח ויטאל, שער כז – יום הכיפורים, פרק ב, משם עצמו); "משנת חסידים" ("מסכת יומא" ד,ג, דף ריח צד ב); סדור ר' שבתני; ועוד.

^ד בנגיד ומצוה (ר"י צמח, דף ל,ב): "הרואה קרי ביוה"כ ידאג כל השנה, ולכן נהגו וכו'" (מציון 'מע"ח' – מעץ חיים, ולא מצאתי לעת עתה). ועיין גם שער הכוונות (ענין יום הכפורים, שער הוא"ו, דף ק ט"א), אולם שם משמע לכאורה שאדרבה, בגלל רמזים אלו הרואה וכו' ידאג וכו', וכך נראה שהבין גם ב"תורת נתן" (ר"נ שפירא, דף נד ט"א), ויל"ע.

ועיין עוד: "מנחת יהודה" (ר"י גזפאן, חלק ב, אור יום הכפורים, פרק ב, עמוד שכה) וב"ארבעה שומרים" (רר"מ אלבאז, "שומר הברית", תקון יא) שהוסיפו עוד בעניין זה על פי מנין ש"י לפי הקבלה.

*

ב. האותיות הפותחות ומסיימות את ארבעת המזמורים הראשונים הינם כמנין סמא"ל ולכן סגולתם להעביר את הס"מ מעליו ולהכניעו.

החשבון: 126 + 5 עבור: א. ארבעת המזמורים והכולל, ב. שבמזמור הראשון מחשיבים גם את אות ה"א שבראש המלה השניה: "האיש", ג. עבור חמשת אותיות המלה "בברית".

מקורות (לענין ליל יום כפור): פרי עץ חיים (ר"ח ויטאל, שער כז – יום הכיפורים, פרק ב) שעם ארבעת הכוללים והכולל; משנת חסידים ("מסכת יומא" ד,י, דף ריח צד ב); שער הכוונות (ענין יום הכפורים, שער הוא"ו, דף ק ט"א) ושם כתב בנו ר"ש ויטאל גם את האפשרות שמחשיבים גם את ה"א של "האיש"; ובעל התניא כתב בסדורו שגם יכוין את שם ה' בניקוד "בברית", ומבואר ב"שער הכולל" (רא"ד לאוואוט, מו"ץ דק"ק ניקאלאייב, פרק מד, סוף ס"ק יג) שכוונתו שמצטרפים גם אותיות המלה "בברית".

*

ג. מנין התיבות שבארבעת המזמורים הראשונים בגימטריא "כפור".

החשבון: 306 בדקדוק.

מקורות: בספר "חמדת ימים" (חלק ג, פרק ד, אות ג. קיימת מבוכה אודות מחבר הספר ומיוחס בעיקר לר' בנימין הלוי מחכמי צפת): מנין התיבות שבארבעת המזמורים הראשונים בגימטריא (306) "כפור", לומר שסגולת אמירת כל התהלים לכפר ולהיות כופר נפש (יא"ק: כנראה כוונתו כי הוא גם בגימטריא "כופר"). [יא"ק: נראה להוסיף שסופי תיבות "אשרי האיש" עולה כמנין קר"י, ורומז שבאמירת התהלים יש סגולה להנצל מן הטומאה, ושמא אף סגולה מיוחדת רמוזה כאן במזמור הראשון יותר משאר המזמורים.]

וב"אמרות שלמה" (ר"ש ווילף, ענף טז, סעיף יט) נראה שביאר על פי דברי ה"חמדת ימים" הללו שלכן אומרים בליל יום כפור את ארבעת המזמורים האלו.

*

ומכח סגולת הטהרה במזמורים אלו, על פי רמזים אלו, מצאנו גם שלא בענין יום כפור:

¹¹ מנחת כהן (רמ"מ קרפמן, חלק ג, סדר השכיבה וכו' [מהדורה שניה], סעיף כד, הערת "מראה כהן" ה, עמוד קצא): לעניין זה נחשבים שני המזמורים הראשונים כשנים ולא כמזמור אחד, אף שחז"ל (ברכות ט,ב ועוד) החשיבום כפרשה אחת.

א. סגולה להשמר מטומאה: ספר זכירה (ר"ז סימנר מפלונגיין, י"ל תסט, ענין קריאת שמע שעל המטה) סגולה שלא יטמא וכו' יאמר וכו' ויכוין וכו', ואף מלשון סדר היום (הנ"ל) משמע ששמע באופן כללי שסגולת מזמורים אלו להנצל מהטומאה, ורק אחר כך הוסיף מדעת עצמו שלכן יש לאומרם ביום כפור, וכן היא משמעות שאר הספרים. ולכן גם יש לומר את מזמורים אלו בקריאת שמע שעל המטה.

(חלק מהמקורות: קיצור של"ה; וכן מובא בשם אשל אברהם סימן רלח (לא מצאתי?)) שכך נוהגים רבים וכן שלמים על פי האריז"ל; וכן כתב ביסוד ושורש העבודה (שער הי"א, האיתון, פרק ראשון) בנוגע ללילות ראש השנה, זה לשונו: "ויאמר קודם השינה ארבעה מזמורי תהלים הראשונים בכוונה עצומה, כי גם בכל השנה נכון לאמרם, כי הם מסוגלים שלא יבוא לידי קרי רח"ל, ומה גם בראש השנה"; ועוד).

ב. תיקון לעוון נדה ולמקרה לא טהור: בספר זכירה (שם בהמשך דבריו) "מתקוני החטא וכו' יזהר לומר וכו'", וב"שער היחודים" (ענף ג, פרק יא, דף מ ט"ג) נרשם זאת כחלק מ"תיקון פרטי לאיש אחד על עון נדה", וב"אמרות שלמה" (ר"ש ווילף, ענף טז) הובא כן בשם ספרי יראים בתורת "תקון למקרה לא טהור".

ג. מעלת הקוראם בכל לילה (על פי רמזים נוספים):

עדות ביהוסף (על מזמור ד):

א. בארבעת המזמורים הללו יש שלושים וששה פסוקים, לרמוז שכל מי שקורא אותם בכל לילה על מטתו נחשב מ"ו הצדיקים שמקבלים פני שכינה (עניין ל"ו צדיקים שמקבלים פני השכינה: סוכה מה, ב; סנהדרין צז, ב).

ב. בארבעת המזמורים הללו יש שלושים וששה פסוקים, כמנין פעמיים "ח"י", לרמוז שכל מי שקורא אותם בכל לילה על מטתו נקרא חי בעולם הזה וחי בעולם הבא (יא"ק: נראה להוסיף נופך, ששני המזמורים הראשונים בגימטריא ח"י ושני המזמורים השניים בגימטריא ח"י).

ג. בארבעת המזמורים הללו נזכר שם ה' שבע עשרה פעם כמנין "טוב" לרמוז שאם ישן מתוך מזמורים אלו אז "לא יפקד רע", אלא טעמו וראו כי טוב ה' אשרי הגבר יחסה בו (תהלים לד, ט) [שנאמר במשלי (יט, כג) "ושבע ילין בל יפקד רע", ובברכות יד, א דרשו מפסוק זה "כל המשביע עצמו מדברי תורה וכו'" (עי"ש)].

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות" – אופן אמירת הוידוי

ברמב"ם (הלכות תשובה פ"א ה"א) כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר "איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו" (נשא ה ו-ז) זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה, כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה, וזהו עיקרו של וידוי, וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח. וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה, ויתודו וידוי דברים שנאמר "והתודה אשר חטא עליה" (ויקרא ה ה), וכו"י עכ"ל.

-א-

בספר תורת משה להח"ס (מהדורא רביעאי, ענייני יו"כ) כתב: מעולם תמהתי שאומרים הוידוי ביום הצום בנעימת קול נעים מאד, ובלי ספק הנעימה היא קבלה לנו, והא הוידוי צריכים לומר בבכי ותחנונים שמתוודה על חטאיו ופשעיו שעשה. וניחא לי לפי מה שכתב הרמב"ם בפ"ק דהל' תשובה (ה"א) שהתשובה היא מצות עשה בעצמה היינו שיתחרט בלב ויקבל עליו בהסכמה גמורה שלא יעשה עוד דבר זה, אבל גם הוידוי הוא מצות עשה בפני עצמו ככ' "והתודה" (ויקרא ה ה), א"כ המצוה צריך להיות בשמחה, לכן אנו מנעימים בשמחה ואומרים הוידוי בקול נעים לכבוד המצוה. ועוד אם התשובה היא

¹ ז"ל הרמב"ם במנין המצוות (עשה עג) להתודות לפני ה' מכל חטא שיעשה האדם, בשעת הקרבן ושלא בשעת הקרבן, שנאמר "והתודו את חטאתם אשר עשו" (נשא ה ז), עכ"ל.

¹ בספר קול אליהו (תהלים לב ה) "חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עון חטאתי סלה", יש לפרש דהנה כאשר בא נתן הנביא אל דוד המלך ע"ה להוכיחו על מעשה דבת שבע, "ויאמר דוד חטאתי לה' ויאמר נתן אל דוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות" (שמואל ב' יב יג), ועיין שם בהמסורה שיש פסקא באמצע הפסוק בין תיבת לה' לתיבת ויאמר, ומשמעו כי כאן חסר מקצת דברים מה שהיה דוד רוצה לומר עוד, ובא נתן הנביא לתוך דבריו והפסיק דיבורו. וכדי להבין מה היו הדיבורים שלא הוציאם מחוץ לשפה צריך לומר שדוד המלך ע"ה חפץ עוד לומר המלות עויתי פשעתי, כדין של כל המתודים, שצריכים לומר חטאתי עויתי פשעתי. אך היודע תעלומות ובוהן לבבות ידע כי דוד אמר זאת בכל כך התלהבות ובחרטה מוחלטת עד אשר גם המלה האחת, חטאתי, היה די להעביר חטאו, לכן מיד בא נתן הנביא בתוך דיבורו חטאתי לה', ואמר לו גם ה' העביר חטאתך ועונך מכופר. והענין הזה הודיע לנו דוד המלך ע"ה כאן באמרו, "חטאתי אודיעך" ר"ל אמרתי חטאתי, "ועוני לא כסיתי" ר"ל גם עויתי חפצתי לומר, "אמרתי אודה עלי פשעי לה'" ר"ל שגם פשעתי חפצתי לומר כדין כל המבקשים סליחה, "ואתה נשאת עון חטאתי סלה", ר"ל שסלחת לי מיד אחר הדיבור חטאתי. (באר אברהם על תהלים מבנו ז"ל), עכ"ל. ועי' עוד מש"כ בזה בפרשת האזינו (לא כז).

¹¹ שם: וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן במיתתן או בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו, וכן החובל בחבירו והמזיק ממונו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר "מכל חטאות האדם" (נשא ה ו), עכ"ל.

מאהבה נהפכין העונות לזכויות כדאיתא בגמרא (יומא פו ב), לכן אנו מנגנים בשמחת לב שמתהפכים לזכויות וכו', עכ"ל. (כ"ה בספר שיר מעון ענייני יו"כ).

-ב-

והנה מש"כ בחתם סופר ועוד אם התשובה היא מאהבה נהפכין העונות לזכויות, נראה לפרש דבריו ובהקדם מש"כ בשו"ת בית אפרים (בהקדמה לאו"ח): ועוד מעלה יתירה בשמחה של מצוה שזה מורה שהוא עובד מאהבה, ולכן שמחה היא לו שעשה נחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו וכו'. ויש לפרש בזה דברי המדרש רבה (אמור ל ז, וע"ע בתנחומא אמור כב) שהביא הטור ריש הל' ר"ה (סי' תקפא), "ולקחתם לכם ביום הראשון" (אמור כג מ) וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא כו', אלא ראשון לחשבון עונות. וכתב הטור שם שבד' ימים שבין יוה"כ לסוכות הם עושים מצות סוכה ולולב ואין עושין עונות. ויובן לענ"ד ע"פ מ"ש ביומא (פו ב) לחלק בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה, דאם עושים תשובה מיראה נחשב לו כשגגות. משא"כ העושה תשובה מאהבה הזדונות כזכויות. והנה אמרו (אבות פ"ג מ"א) 'ודע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון', ולכאורה איפכא מיבעיא ליה.^ט וראיתי בסוף ספר שנות אליהו (ליקוטים זרעים ח"א) כי דין הוא שדנין אותו על שעבר עבירה, אך אין נפטר בזה שעדיין צריך ליתן חשבון על שהוציא זמנו לבטלה בעת ההיא. ולפ"ז נראה דאם חזר בו ועשה תשובה, אם הוא עושה תשובה מאהבה הוא פטור גם מהחשבון, כיון שכך הוא המדה שיחשבו הזדונות לזכויות, נמצא דאיגלאי מלתא למפרע שלא היה כאן זמן לבטלה כלל. וכו'. והנה התשובה שעושים בעשי"ת שהם ימי דין היא התשובה מיראה, ואח"כ כשמחבבין המצוה בסוכה ולולב שעושים אותם בשמחה, וכמ"ש הכתוב "ושמחתם לפני ה'" כו' (אמור כג מ), הוא מורה על תשובה מאהבה, וכו'. שע"י עשיית המצות אח"כ מאהבה שנעשה זכויות נפטר מהחשבון גם כן, והן הן דברי המדרש שאמר ראשון לחשבון עונות, דמכאן ולהלאה חושבנא, שמה שהיה עד עתה נפטר גם מהחשבון, עכ"ל.

ומבואר דלכן הוי סוכות ראשון לחשבון עונות, משום דכיון שעושים אותם בשמחה, נחשב כתשובה מאהבה, ועי"כ ניתקן החשבון של הדין והוא הזמן שעבר העבירה, משום דהוי כאילו עשה מצוה.

-ג-

ויש לפרש עד"ר זה מש"כ בחתם סופר אבל גם הוידוי הוא מצות עשה בפני עצמו ככ' "והתודה", א"כ המצוה צריך להיות בשמחה וכו', ועוד אם התשובה היא מאהבה נהפכין העונות לזכויות וכו', פי' דע"י שמקיים מצות הוידוי בשמחה הוה תשובה מאהבה וכמו שנתבאר בשו"ת בית אפרים ועי"כ מתהפכים העונות לזכויות.

בספר יסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק יא, בסוף עבודת יוה"כ) כתב: קודם שילך לביהכ"נ יאמר בפה מלא ובשמחה עצומה בזה הלשון: הריני מקבל עלי לענות נפשי וגופי

^ט וע"ע זרע יצחק (אבות שם) ובבית הלוי (פרשת נח) שכתבו לבאר אמאי נקט קודם דין ואח"כ חשבון.

ביום הכיפורים כאשר צויני יוצרי ובוראי ית"ש ויתעלה בתורתו הקדושה "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב" וגו' (אמור כג לב) עכ"ל.¹

הכוונה שמקיים מצוות היום בשמחה, והוא מורה שתשובתו מאהבה והעבירות נהפכים לזכויות. ולכן שפיר מה דאנו מנגנים באמירת הוידוי בנעימת קול נעים מאוד וכמו שנתבאר בספר תורת משה דבלי ספק הנעימה היא קבלה לנו.

-ד-

בפיוט ליל יוה"כ המתחיל 'אמנם כן' וכו' אנו מבקשים ומתפללים להקב"ה: 'הס קטיגור וקח סניגור מקומו' ע"כ.

והנה תיבת 'מקומו' קאי לכאורה על מקומו של הקטיגור, אמנם צריך באור כוונתו, **דהא הסניגור במקומו הוא עומד**, ומה הכוונה בהוספה זו שיקח מקומו של הקטיגור.

ויש לבאר בהקדם מה שאמרו (ראש השנה טז סוף ע"א) אמר רבי יצחק, למה תוקעין בראש השנה וכו', אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן, ע"כ.

ובפי' רש"י (שם ע"ב) כדי לערבב שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבבין את המצוות מסתתמין דבריו, עכ"ל.

ובספר המקנה קידושין (פתחא זעירא אות ט) כתב, ובענין זה פירשנו² מה שאמרו בר"ה (דף טז) למה תוקעין וחוזרין כדי לערבב את השטן, פרש"י מתוך שרואה שישראל מחבבין את המצוות. יש לפרש לשון '**כדי לערבב את השטן' שהוא מעורבב מלהשטין ולהזכיר את העוונות**, מיראתו כיון שרואה שמחבבין את המצוות דהיינו אהבת המצוות, פן יקובל התשובה מאהבה להפך את כל העוונות לזכויות, מתוך כך הוא מעורבב מלהזכיר את העוונות, עכ"ל.

פי' שכל עבירה שמזכיר נהפך לזכות, ולכן אינו יודע היאך להמשיך ולקטרג על העוונות.

ולפי מה שנתבאר מתפרש לשון בקשת הפיוט '**הס קטיגור וקח סניגור מקומו**', פי' שיקח הסניגור מקומו של הקטיגור ויתחיל למנות את העבירות [שזהו מקומו ותפקידו של הקטיגור].

והוא מאחר שהוא רואה שמכל עבירה נעשית מצוה, אז הוא מתערבב מלמנות את העבירות, וכמו שכתב המקנה לפרש דברי רש"י.

-ה-

בחת"ס (סוף פרשת כי תצא) כתב, (תהלים כז ד) "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבת בביית ה' כל ימי חיי", **יש לדקדק דהיה לו לומר שבת בביית ה' לאורך ימים**, אבל

¹ והאריך עוד בזה שם בסוף פרק העשירי בענין כוונת הצום.
² עי' פנים יפות עה"ת סוף פרשת ויקרא.

עתה שאומר כל ימי חיי אפשר שאינו מתפלל אלא על יום א'. וי"ל דקאי אבעל תשובה שמתפלל שזדונותיו של כל ימי חייו שעברו יהפכו לזכויות, ויהיה כאלו ישב בבית ה' כל ימי חייו שעברו וכו', עכ"ל. עי"ש בארוכה.

ושפיר שייך בקשה זו לאחר שנתקיימה בקשת "ה' אורי וישעי וכו' כי יצפנני בסכה" וגו' (שם ה). וכמו שנתבאר בשו"ת בית אפרים, דעל ידי שמחבבין את המצוות מתהפכין העוונות לזכויות ויהיה כאילו ישב בבית ה' כל ימי חייו.

סמוכין לדבריו בספר משכיל לדוד (חיי שרה כה יז) ואלה וכו' למה נמנו וכו'. דאף על גב שעשה תשובה מ"מ שנים הרבה הרשיע ולמה מנה הכתוב כל שנותיו דממילא מנה שנות רשעו אדרבא לישתוק מנייהו שכן הדין בבעל תשובה דכל פשעיו לא יזכרו לו ומתרץ כדי לייחס וכו' והואיל והוצרך להזכיר שנותיו מטעם האמור כתבם ג"כ ע"ד הצדיקים שנה בכל כלל וכלל להודיע שעשה תשובה וזדונות נעשו לו כזכויות וכאילו היו כל ימיו בתשובה וכדכתיבנא לעיל בריש פרשתא (כג א) והיינו דמסיים הכא לא נאמרה גויעה אלא בצדיקים, עכ"ל. והוא עד"ר שכתב בחתם סופר ויהיה כאילו ישב בבית ה' כל ימי חייו שעברו.

-ו-

שם בספר תורת משה להחת"ס: כתב עוד טעם על מה שאנו אומרים ביום הצום הוידוי בנעימת קול נעים מאד וז"ל: ועוד לפי מה שאיתא במדרש ע"פ "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד ג) דקאי על הוידוי, שהמתוודה נחשב לפני הקב"ה כאילו הקריב פרים, וזה ונשלמה פרים שפתינו בוידוי וקרבן טעון שירה לכך אנו משוררים בקול נעים (הגם שקרבן יחיד אינו טעון שירה ונסכים, מ"מ כיון שהציבור מתוודים יחד כולם הוה כקרבן צבור וטעון שירה) עכ"ל. י"ב (כ"ה בספר שיר מעון ענייני יו"כ).

מש"כ לפי מה שאיתא במדרש נראה דכוונתו למדרש אגדה (פרשת אחרי מות) אמר ר' יצחק ובמערבא אמרי לה משמיה דרבא בר מארי בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם מקניט את חבירו, ספק מתפייס ספק אינו מתפייס, ספק מתפייס ממנו בממון, ספק אינו מתפייס בממון, אבל הקדוש ברוך הוא מתפייס מן האדם בדברים, שנאמר "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" (הושע יד ג), ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה, שנאמר "וקח טוב" (שם), ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאלו הקריב פרים], שנאמר "ונשלמה פרים שפתינו" (שם), רצה לומר כי הדברים הם הוידוי, וכאשר האדם מתוודה ואינו חוזר לחטאו, כאילו הקריב פרים, שנאמר ונשלמה פרים שפתינו, עכ"ל.

²³ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טז הקדמה אות יא) ונראה להביא ראיה לדבר הח"ס האמורים מפרק נ"א שבתהלים שנקרא "פרק התשובה" והוא מתחיל ג"כ בלשון שירה "למנצח מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע" וכו'. ובעצם גם אדה"ר ניגן מדי קיימו מצות תשובה, כדאיתא במדרש (בראשית רבה כב יג) דפגע בו אדה"ר בקין א"ל מה נעשה בדינך, השיב לו, עשיתי תשובה ונתפשרתי, אמר כך גדול כחה של תשובה פתח ואמר "מזמור שיר ליוה"ש טוב להודות לה" וגו' (תהלים צב א), ומבאר המדרש שוח"ט על תהלים, דז"ש טוב להודות הכוונה טוב להתוודות", והנה יוצא לפי"ז שאמר שירה "מזמור שיר" על הוידוי שהתחיל להתוודות, עכ"ל.

ובפי' הרד"ק (הושע יד ג) ונשלמה פרים שפתינו - במקום פרים נשלמה לפניך וידוי שפתינו כי אתה רוצה בדברי תשובה יותר כי אין הקרבנות מועילות בלא וידוי העון כי בכלם נאמר "והתודה אשר חטא" (ויקרא ה ה), ובשעיר המשתלח לא היה אלא וידוי דברים כי לא היה קרב ממנו דבר על גבי המזבח אלא הוידוי כמו שנאמר "והתודה עליו את כל עונות בני ישראל" וגומר (אחרי טז כא), עכ"ל.³¹

-ז-

בתפארת ישראל (תענית פ"ד מ"ח אות סג): ונראה לי דמהאי טעמא נמי מנהג ישראל לשיר את האשמנו ביו"כ, והרי קינה מבעיא ליה, אמנם הוא לרמז שכולם נתהפכו לזכויות (עי' יומא פו ב), וראוי לשורר עליהם כעל זכויות, עכ"ל.

אמנם עדיין צריך למודעי, והא התשובה ביוה"כ היא בבחינת תשובה מיראה, וכמו שכתב בשו"ת בית אפרים (או"ח הקדמה, ד"ה ועוד מעלה יתרה) והנה התשובה שעושים בעשיית שהם ימי דין הוא התשובה מיראה. ואז הזדונות נעשו כשגגות (יומא שם), וצ"ע.

-ח-

בספר אור לשמים (פר' שלח בד"ה א"י) כתב לבאר דברי הגמרא (יומא שם) דלמסקנא נקטינן גם בתשובה מיראה דזדונות נעשים כזכויות עי"ש בארוכה, ולפי"ז אתי שפיר מה שכתב התפארת ישראל.³²

בספר ישמח משה (פר' האזינו בד"ה והנה מורי ורבותי) כתב, ויש לדקדק במה שכתוב "ארפא משובתם אוהבם נדבה" (הושע יד ה), וכי משובתם נרפא הם נרפאים ממשובתם. ועוד מה זה 'אוהבם נדבה', ואיך נמשך לכאן, וכו'. והנה נחזי אנן, דבעושה תשובה מיראה לא נרפא העבירה, רק הוא נרפא מן העבירה, דהזדון נעשה שוגג וכו', אבל לא נרפא. אבל בעושה תשובה מאהבה הרי נרפא העבירה, כי הזדון נעשה זכות והרע נעשה טוב. והיינו אמרו ית' בתשובת הרבים "ארפא משובתם" דייקא כי נעשו זכויות, ואף ששבים רק מיראה, ואינם מגיעים אהבת הבורא מן הדין לעשות הזדונות כזכויות כנ"ל,

³¹ ובספר יערות דבש (ח"ב דרוש י) ויש להבין מה מזמור בבא עליו וכו' קינה מבעיא ליה, וכאשר אמרו בעל תשובה צריך להיות תמיד מיצר ומקונן ומאנח ודמעתו על לחיו תמיד, ולשמחה זו מה עושה. אמנם ידוע מ"ש בזה (תיקונים תיקון ה' בהשמטות) על "לא תלין נבלתו על העץ" (כי תצא כא כג), הוא על אדם שיראה לעשות תיכף תשובה בו ביום, כי החטא תיכף נבילה בגופו, ואדם קרוי עץ, ולכך לא תלין נבלתו על העץ, וכל כמה שהעבירה נתייבשה, יותר פוגם בגוף ועושה רושם עד ששב מטהור לטמא, ונתנו סימן סרכה בת יומא לא שמה סרכה, כי אם נתיישן הדבר, היצר הרע גובר, והתשובה קשה, והחרטתו אינו מועילה כל כך, מה שאין כן תיכף, התשובה מועילה, כאשר דרשתי בזה כמה פעמים. וזה היה זמירות דוד, שלא איחר ה' לשלוח לו נתן להוכיחו על חטאו עד שנתישן הדבר ונשקע בחטא, רק תיכף שלח לו להוכיחו, ובאמת תיכף נתחרט ושב לה' ורפא לו. וזהו המכוון מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע, והיינו תיכף לא המתין כלל, רק תיכף כאשר בא אל בת שבע תיכף שלח נתן לו, וזהו מרוב חסד ה', ולכך זמר ואזל, עכ"ל.

³² ויש לומר עד"ר זה ג"כ, דמה שאנו אומרים את הוידוי ביום הצום בנעימת קול נעים מאד, לפי שאנו שמחים על מה שאין הקב"ה מניח אותנו להשתרש בחטאינו, ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה.

³³ אמנם צ"ב דא"כ גם באמירת הוידוי בתפילה של לחש יש לשורר, וי"ל.

מכל מקום 'אוהבם נדבה' אף שאין מגיע להם, כי נפישו זכותיה דרבים, והוא נכון בס"ד,
עכ"ל.^{טו}

ומבואר דבתשובת רבים אף דתשובתם מיראה, מ"מ מתקיים אצלם 'ארפא משובתם',
פי' דהעבירה עצמה נרפאה, והיינו משום דנפישו זכותיהו דרבים, והזדונות נעשים
לזכויות.

ומובן לפי"ז מה שנתבאר בתפארת ישראל על מנהג ישראל לשיר את האשמנו, לרמז
שכל עוונותיהם נהפכו לזכויות ואף שתשובתם מיראה, לפי שבשעה שאומרים את הוידוי
בציבור, דנפישו זכותיהו ונהפכים העוונות לזכויות וכמו שנתבאר בדברי הישמח משה,
ושפיר ראוי לשורר עליהם כעל זכויות.

^{טו} ועי' עוד בספר נר תמיד (דרוש ד' לעשי"ת) שכתב ג"כ עדר"ז, עי"ש בארוכה.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"יום שימת אהבה ורעות יום עזיבת קנאה ותחרות", עבירות בין אדם לחברו מעכבות,
כי אם יש פירוד אי"ז נחשב "לפני ה' תטהרו"! (וביאור שייכות התשובה ל'כנסת
ישראל')

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

"יום שימת אהבה ורעות יום עזיבת קנאה ותחרות", עבירות
בין אדם לחברו מעכבות, כי אם יש פירוד אי"ז נחשב "לפני
ה' תטהרו"! (וביאור שייכות התשובה ל'כנסת ישראל')

פי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מפל חטאתיכם לפני ה' תטהרו (ויקרא טז, ל)
* המאמר מוקדש לזכר ולע"נ הג"ר אברהם מאיר ב"ר ירחמיאל חיים לוי זצ"ל, אשר כל
הליכות חייו היו לאות ולדוגמא (לתוכן המאמר) בשילוב של שלימות האדם למקום
והאדם לחבירו כרוכים זה בזה! ת.נ.צ.ב.ה.

א [הגמ' ביומא (פז, א) מספרת, שר' זירא כי הוה ליה מילתא בהדי איניש (שהיו צריכים
לבקש מחילה ממנו), היה ממציא עצמו לפני מי שחטא לו, כדי שיבקש ממנו מחילה
וימחול לו¹⁰. וכן מובא שם מעשה עם רב, דהוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא (הטבח
חטא לו), ולא בא הטבח לפניו במעלי יומא דכפורי, אמר איהו, איזיל אנא לפיוסי ליה.

א. ולא מובן, מאין נובע מדת חסידות זו לרדוף אחרי הפושע כדי לסלוח לו, ולכאורה
מדת השכל מורה, שדי לסלוח לו כשהוא בא לבקש ממני מחילה¹¹.

ב. שנינו (יומא פה, ב) "עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין
אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו". וכתבו כמה מפרשים¹²,
שכונת המשנה הוא, שאם לא מרצה את חבירו, אזי אין יוה"כ מכפר גם על העבירות של
עניני בין אדם למקום.

ועלינו להבין, מדוע הכפרה על עניני בין אדם למקום, מותנה בעניני בין אדם לחבירו?
ג. בנוסח התפילה במוסף אחרי עבודת יום הכפורים אומרים: "נתת לנו את יום צום כו'
יום שימת אהבה ורעות יום עזיבת קנאה ותחרות". ומקורו בפרקי דר"א (פרק מה)
שאמרו: "מה מלאכי ישראל אין בהם אכילה ושתייה, כך ישראל אין להם אכילה ושתייה

¹⁰ בפלא יועץ (ערך תשובה) מוכיח מכאן שלא סגי במחילה גרידא אלא צריך גם ריצוי ופיוס, דאלי"כ מדוע לא סגי
שימחלו בלבם.

¹¹ ראה מש"כ הגר"י בלאזר זצ"ל (כוכבי אור אות ה, ג) שזה מצד הדבק במדותיו של הקב"ה, שהרי גם הקב"ה רודף
אחרינו כדי שנחזור בתשובה.

¹² כ"כ החת"ס (דרשות ח"א לה, ב; ח"ג מב, ב). וע"ע בסידור הגר"א (לפני תקיעות) שמובא שם: "כי איך אפשר
שהקב"ה יעביר על מדותיו, אם האדם הפחות הבא מטפה סרוחה לא יבקש להעביר על מדותיו". וע"ע בברכ"י (תרו,
א) שמביא שי"א שאם לא שב מעבירות שבינו לחבירו גם עבירות שבין למקום אינו מתכפר, ואסמכיה אמתניתין.
ואני אומר לא ניחא ליה למארייהו בהכי. אך מביא שגם בעבירות שבינו לחבירו יש גם חלק גבוה, וכל שלא פייס
את חבירו גם חלק גבוה אשר בה לא נתכפר.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"יום שימת אהבה ורעות יום עזיבת קנאה ותחרות", עבירות בין אדם לחברו מעכבות,
כי אם יש פירוד אי"ז נחשב "לפני ה' תטהרו!" (וביאור שייכות התשובה ל'כנסת
ישראל')

ביום הכפורים כו', מה מלאכי השרת שלום ביניהם, כך ישראל שלום ביניהם ביום
הכפורים כו', והקב"ה שומע עתירתן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר כו'".

וזה טעון הסבר, מדוע מהות יום הכפורים הוא "יום שימת אהבה ורעות ועזיבת
תחרות", מה השייכות בין האחדות לכפרת יוה"כ?

'בין אדם למקום' ו'בין אדם לחבירו' אינם ב' מערכות נפרדות

בן נקדים בדבריו המפורסמים של החזון איש ב'אמונה ובטחון' (ד, ה):

"מן המונחים הקיימים, כי תיקון המידות מתייחס לאלה המצות שהן בין אדם לחבירו,
וחובת היראה בשביל מצות שבין אדם למקום יתברך, ומן המונח הזה קיימת הדעה, כי
יש בני אדם שלמים במצות שבין אדם למקום יתברך וחסרים בתיקון המדות והן רעים
בין אדם לחבירו. אמנם, אין דעה זו קיימת באמת לחודר אל פנימית חזיון הזה, כי באמת
זה שמדותיו כברייטן ולא הותקנו ע"פ המוסר והדעה, והוא מסור ביד יצרו ואין יצרו
מסור בידו, לא יתכן שיהא שלם במצות שבין אדם למקום, ואם מקיימן במדה ידועה,
הוא רק מפני שאינו פוגש בהן התנגדות מטעם אחת המדות המגונות, אבל בהפגשו
בהתנגדות שלהן לא תעמוד יראתו בפניהן.

ומעשים בכל יום שהחרד הזה, לא עלה לתורה כאשר קראוהו לעלות, באשר חשב כי
לא לפי כבודו היא זו כו', וכרגע לא חת ממה שאמרו "ועוזבי כו'" זה שקורין לו לעלות
לתורה ואינו עולה. זאת אומרת, שאדם זה מקולקל בשרשו שיצר הרע שופטו, וכל עשיית
מצותיו הן פרי ההרגל המתאימות לכבודו ולתאותו ולמהלך חייו בשטפו הטבעי כו'.

ואמנם להיות הפגשו במלחמת המדות בדברים שבין אדם לחברו מצויה, והפגישה עם
התנגדותם לתפילה וק"ש וכיוצ"ב אינה מצויה, נדמה לבני אדם, כי הוא חרד לחצאין,
ויש בו מחיצה המפסקת בין מצות למצות, אבל האמת שזה וזה אין בו" (עכ"ד).

והנה מפשטות דבריו שם משתמע, שהחיסרון הוא רק מצד שאילולי שלימות בבין אדם
לחבירו, זה עלול להשפיע לרעה גם על עניני בין אדם למקום.

אולם הג"ר שלום שבדרון זצ"ל סיפרי^ט, מה שאמר מרן החזו"א: כידוע העולם רגיל
לחלק את התורה לשנים, חלק הראשון – מצות שבין אדם למקום, והחלק השני – מצות
שבין אדם לחבירו.

אולם טעות היא זו! באמת אין שום חילוק כלל, וכל החילוקים הללו אינם אלא
'סימנים' כעין 'הציבי לך ציונים', חלוקה אשר תכליתה הבנה מסודרת יותר של חלקי
התורה, אבל את האמת האמיתית צריך כל יהודי לדעת, כי אם אדם עושה חציצה בינו
לבין חבירו, נעשה ממילא חציצה בינו לבין המקום, לא פחות מאשר אם עושה בפועל
מחיצה בינו לבין המקום!

^ט זקניך ויאמרו לך עמ' רעח.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"יום שימת אהבה ורעות יום עזיבת קנאה ותחרות", עבירות בין אדם לחברו מעכבות,
כי אם יש פירוד אי"ז נחשב "לפני ה' תטהרו" (וביאור שייכות התשובה ל'כנסת
ישראל')

והטעם, שכן נאמר בתורה "כי בצלם אלוקים עשה את האדם", וממילא מי שחוצץ
ומבדיל בין עצמו להצלם אלוקים (קרי חבירו) ואינו חס על הצלם, עושה ממילא חציצה
בינו לבין האלוקים גם כן!

"לפני ה'"

ג] והמשיך החזון איש: שמכח זה דייק ראב"ע במשנה ביומא (פה, ב) מהפסוק של "מכל
חטאותיכם לפני ה' תטהרו", שעבירות של בין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר, כי על ידי
עבירה שבין אדם לחבירו, אין הוא עומד לפני ה' שהרי יש חציצה.

וכך כותב השל"ה (יומא תורה אור אות קלז) בשם הרמ"ק:

"כי הנשמות מתראות לפניו ביום זה, בסוד הבינה, שהוא שורש אל הנשמות, והנשמות
הנכנעות בתשובה, הם המעוררות התשובה העליונה, שכן דרך השרשים להתפעל
מענפיהם התחתונים. ועתה אם ימצא בינו לבין חבירו טינא, הרי הוא מפריד ומחלק
השורש העליון, וכמעט מכניס בו שנאה שהיא פירוד, ואיך אפשר שיושפע עליו אור
התשובה, והוא מפריד בו חס ושלום".

ושואל מרן הרב דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"א עמ' 264), מדוע הרמ"ק לא כותב
שעבירות של בין אדם לחבירו, לא יתכפרו עד שירצה את חבירו, כי עדיין לא תיקן את
חטאו? אלא משמע מדבריו שסובר, שעד שירצה את חבירו לא יכפר עליו יוה"כ בכלל,
גם על החטאים של בין אדם למקום. והטעם מחמת ענין הפירוד שהוא בסתירה לעצם
מהותה של יום הכפורים. וכמו שאמר החזו"א שאין זה נחשב "לפני ה'".

ועפ"ז מבואר היטב, שיום הכפורים מהותו הוא "יום שימת אהבה ורעות" – כי אכן בלא
זה לא שייך כפרת עוונות.

ד] ומוסיף השל"ה בשם הרמ"ק דבר נפלא, שלכן האמוראים היו רודפים אחרי
הפושעים, וכך הוא כותב:

"ולכן אנשי מעשה שבדור התנאים והאמוראים, אף אם היו הם הנעלבים, היו ממציאין
עצמם לעולביהם, כדי שיתרצו זה לזה, כדמוכח בגמרא (יומא פז, א). והענין לזה, כי סוד
הנשמות הם ששים רבוא כו' וכדי להמשיך מאור העליון, צריך שיהיו ששים רבוא לב
אחד, כדי שיתיחדו בשמא קדישא עילאה רברבא, דלא שריא אלא באחדות השלם, בענין
שהוא אחד. ולכן צריך שיתיחדו למטה הלבבות, ולמעלה הנפשות והרוחות והנשמות,
ואז ודאי שריא [עלייהו] שמא קדישא בסוד האחדות, כאשר נבאר בסייעתא דשמיא. ולכן
צריך לתווך השלום ולהחזיק בו ולהתאחד בלב אחד, כדי שימשיכו עליהם השם

³ ויש לצרף בזה מש"כ רבינו בחיי (ויקרא כג, מ) על סימני הקטורת שהן בעלי הריח הטוב, "וצוה הכתוב להכניס
בתוכן חלבנה שריחה רע, להורות על רשעי ישראל שיכנסו בכלל הצדיקים בעלי הריח הטוב, ויעשו כלם אגודה
אחת לפניו והוא מקבלם בתשובה". ולפי האמור בפנים, הענין לצרף את הרשעים, זה לא רק בשביל הרשעים, אלא
גם בשביל הצדיקים.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"יום שימת אהבה ורעות יום עזיבת קנאה ותחרות", עבירות בין אדם לחברו מעכבות,
כי אם יש פירוד אי"ז נחשב "לפני ה' תטהרו"! (וביאור שייכות התשובה ל'כנסת
ישראל')

"כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו"

הן עתה נבוא לבאר את השייכות של "כנסת ישראל" למערכת ימי התשובה^{כא}.
הנה מבואר בסוגית הגמ' ביומא (פו, א) שאין בכח של יום הכפורים למכפר על חייבי
כריתות, והביאור הוא ע"פ מש"כ בנפש החיים (א, יח) שענין הכרת הוא, שבחינת הנפש
נפסק ונכרת משרשו העליון וינתק החבל שהיה קשור ומודבק בו עד הנה. וז"ש (ישעיה
נט, א) "כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוקיכם" – היינו לבין אלוקיכם ממש.
ומוסיף מוהר"ח זצ"ל בדרשה לסליחות, לבאר מש"נ (דברים לב, ט) "יעקב חבל נחלתו"
– "כי האדם דומה לחבל שראשו קשור למעלה וסופו מגיע למטה וכשמנענע סוף החבל
למטה מתנענע גם הראש העליון הקבוע למעלה. אמנם האדם מכח עונותיו המרובים
מרתק את החבל ומפסיק את הקשר כענין הכרת ("ונכרתו הנפשות") שנפסק הקשר בינו
לבין קונו".

ולכן רק כל זמן שיש לאדם אחיזה בחבל, יש אפשרות לכפרת יוה"כ לכפר לו, אבל אם
נכרת החבל ואין לו אחיזה אין לו מקום לכפרת יוה"כ.

ומהו החבל הזה אשר משתלשל לבני ישראל והם קשורים בו?

זהו ההנהגה של "כי חלק ה' עמו", וכמש"כ מוהר"ח (א, יז): "וזהו ענין כי חלק ה' עמו
יעקב חבל נחלתו, כי הם כחלק ה' מדובקים כביכול בו יתברך שמו כו', כחבל הקשור
למעלה ומשתלשל ויורד עד למטה".

וכך גם כותב השערי אורה (שער א): "כנסת ישראל כו' היא המחזקת בה כל קהל
ישראל, ובה מתכנסים ומתקבצים, ועל ידיה נבדלו ישראל מן האומות, כמש"נ "ואבדיל
אתכם מן העמים להיות לי", והסוד "בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות
עמים למספר בני ישראל".

ומבואר מינה, שבדור הפלגה בעת שנפרדו ישראל מכל האומות, והם נמסרו להנהגת
שרים ומזלות, וישראל מונהגים על ידו יתברך, בעת ההיא נקבע שנפשותיהן של ישראל
חצובות מתחת כסא הכבוד ומשפעות ממנה, לעומת נפשות האומות שנמשכות ממקום
אשר איננו טהור (וכמש"כ המבי"ט בהקדמה שלכן נמסרה התורה רק לישראל). וזהו
המושג של "כנסת ישראל" – שכל נפשות ישראל חצובות כנשמה אחת מתחת כסא
הכבוד.

^{כא} ראה בזוהר (ח"ג קכב, ב) "תא חזי אפילו כנסת ישראל תשובה אקרי". וע"ע במדרש (איכ"ר ה, כא) "אמרה כנסת
ישראל לפני הקב"ה, "השיבנו ה' אליך", אמר להם הקב"ה, "שובו אלי ואשובה אליכם", אמרה לפניו רבש"ע, שלנו
היא, שלך היא, "שובנו אלקי ישענו והפר כעסך עמנו". וביסושה"ע (שער המים) כותב בשם האריז"ל במה שנאמר
"וּבְכַתְּהָ אֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ" – שאביה זה הקב"ה, ואמה זו כנסת ישראל (ראה בזוה"ח כי תצא צו, א).

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"יום שימת אהבה ורעות יום עזיבת קנאה ותחרות", עבירות בין אדם לחברו מעכבות,
כי אם יש פירוד אי"ז נחשב "לפני ה' תטהרו"! (וביאור שייכות התשובה ל'כנסת
ישראל')

ולכן כשבאים לבקש כפרה – שכאמור זהו תיקון למי שאחוז ותפוס בחבל הזה, לא יתכן
לפעול כלום כי יש פגם בחבל הזה, ולכן רק כשאינן חציצה בין אחד לשני, ניתן לכפר
עליהם, אבל כשיש חציצה ביניהם זה גורם שאינם עומדים "לפני ה'" ואז לא שייך כפרה.

[ו] ונסיים בדברים נפלאים ומרגשים שכותב החרדים (מצוות התלויות בא"י פ"ד):

"בהצדיק אדם נפשו, בכל ישראל יעשה רושם, ובו יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל, וכן
בהחטיא נפשו, בכל ישראל יעשה רושם, לכן תתעורר נפשך בכוונה גדולה לשוב
בתשובה ותכוין שעמך ישובו כל זרע ישראל, והיינו "שובה ישראל" בלשון יחיד והדר
כתיב "קחו עמכם דברים ושובו" בלשון רבים, ולכך מסיים "כי שב אפי ממנו" ופירשו
רז"ל אפילו האחד שישוב ישוב חרון אף ה' מכולם מן הטעם הנזכר, כי גורם שכולם
יהרהרו בתשובה, אפשר דהיינו דכתיב "אלמדה פושעים דרכיך וחסאים אליך ישובו",
נמצא מזכה אחרים עמו".^{כב}

לתגובות: 5322906@gmail.com

^{כב} בגמ' ביומא (פו, ב) אמרו "יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם", וציין שם הרע"א מה שביאר בזה הרמ"ע
מפאנו (מאמר חיקור דין ח"א פ"ד) שהכונה לחלק הערבות שנמחל בזכותו.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס

באר צבי

בקשת מחילה לאחר מיתה

בשו"ע בהל' יום הכיפורים (או"ח סי' תר"ו ס"א בהגה"ה) כתב הרמ"א דאף על פי שכל המבקש מחילה מחבירו צריך חבירו למחול לו, מכל מקום אם הוציא עליו שם רע אין צריך למחול לו. (ומקורו מהמרדכי וסמ"ג ועוד).

ובהלכה שלאחריה (ס"ב) כתב המחבר וז"ל: אם מת אשר חטא לו, מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לאלוקי ישראל ולפלוגי זה שחטאתי לו. עכ"ל. וכתב המ"ב (ס"ק י"ב) דזה קאי גם על מוציא שם רע, דאמרינן אילו היה חי היה מוחל לו. ע"כ.

ויש לעיין אי יסוד דין זה הוא מכח אומדנא, דאמדינן דעתו של הנפטר שמסתמא היה מוחל לו, אבל בגברא קפדנא שבודאי לא היה מוחל בחייו אין זה מועיל, או דלעולם מאחר ועתה הוא בעולם האמת וכעת הוא רואה ומבין שאין להקפיד על כך, אמרינן שהוא מוחל, וממילא אף בגברא קפדנא דידיעין בו שבחיים חיותו לא היה מוחל על כגון דא, מ"מ לאחר מיתה אמרינן דאילו היה חי היה מוחל.

ולכאורה בפשטות נראה ודאי כהצד הראשון, דהא לקמן בהלכות יום הכיפורים (סי' תרכ"א ס"ו) כתב השו"ע נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים ומזכירים נשמותיהם דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביוה"כ. וכתב המשנה ברורה (ס"ק י"ט) דהטעם שמועיל לידור עבור המתים, דאמרינן אילו היה חי היה נותן גם כן צדקה, ואפילו אם היה עני, היה טהור לב ורוצה ליתן, אבל בעבור רשע אינו מועיל (מג"א ס"ק ו' וש"פ). וחזינן להדיא דכל ענין זה דאמרינן דאם היה חי היה נותן גם כן זהו רק מכוח אומדנא שאכן כך היה נוהג, דהא גם רשע שנמצא בעולם האמת יודע ורוצה ודאי ליתן צדקה אלא שאינו יכול, ותו לא מהני לו מה שיתנו בעדו בעולם הזה.

ועוד י"ל בטעם דלא שייך לומר כהצד השני שאפילו אם בחייו בעוה"ז היה קפדן בעולם האמת כבר לא יקפיד וימחל, דהא ידוע שהאדם גם בעולם האמת נשאר עם אותם מידות ורצונות כפי שהיו עמו בזה העולם, ואם היה קפדן, כל עוד שלא טרח לעוקרם ולשרשם מליבו, נשאר בקפדנותו גם לאחר מיתתו, וכמו שהבאתי כאן בהערה כמה ראיות לזה^{כב}, וממילא לפי"ז נראה דגם מה דמהני בקשת מחילה על קברו לאחר מיתתו הוי דוקא בכה"ג דאמדינן דעתו שגם בחייו מסתמא היה מוחל לו.

^{כב} א', בברכות (יח): גבי שתי רוחות שמספרות זו לזו, אמרה חדא לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם, אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים. ועיין בספר 'מכתב מאליהו' (ח"ב עמ' 62) שהוכיח מכאן שהרגשות של הכבוד נשארו לה כפי שהיו לה בעוה"ז ומשום כך נתביישה

וא"כ לכאורה צ"ב מה שכתב המ"ב דזה קאי גם על מוציא שם רע, דהא לפי מה שכתב הרמ"א הנ"ל שעל הוצאת שם רע אינו צריך למחול, א"כ אכתי מה שייך לומר אומדנא שמסתמא היה מוחל לו, הא יתכן שלא היה מוחל לו על הוצאת שם רע, דהא ע"ז אינו צריך למחול.

ואמנם בגוונא של אדם רגיל, שאינו ידוע שהיה קפדן, עדיין יש מקום לומר דשפיר איכא אומדנא דמאחר וממידת ענוה הוא למחול גם על הוצאת שם רע, אמרינן דהיה מוחל לו גם על זה. משא"כ באדם שהיה ידוע בחיים חיותו כקפדן שאינו מוחל אפילו על דברים פחותים מהוצאת שם רע, דבודאי לא יהני בקשת מחילה על קברו. וכבר איתא בגמ' בכמה דוכתי על אנשים שהיו בטבעם קפדנים, וכדאיתא בב"ב (כט.). הני דבי בר אלישיב דקפדי אפילו אמאן דחליף אמיצרא דידהו, וכן בב"ב (קס:) והווי קפדי טובא ומגרשי נשייהו.

ומעתה לפי"ז נראה ליתן טעם ולהוסיף תבלין בהאי הלכתא שכתב הח"ח (כלל ד' בבאר מים חיים אות ל"ז) דאע"פ שאסור לגנות חבירו בענין מידות מגונות כגון גאווה או כעס שיש בו, מ"מ מותר לומר עליו שהוא קפדן, עיי"ש. ולכאורה צ"ב מאי שנא מידת הקפדנות שמותר לומר על חבירו, הרי לכאורה זו היא ג"כ מידה מגונה. אכן להנ"ל יש לבאר דידיעה זו על מידת הקפדנות אף אם מידה מגונה היא מ"מ לעולם חשבינן ליה לתועלת גדולה שידעו עליה, דהא מחמת קפדנותו עלול אח"כ להיות מצב שלא יועיל אפילו בקשת מחילה על קברו וכנ"ל, ועל כן יש ליידע זאת לחבירו עוד קודם שהלה יפגע ממנו, וממילא זה לא גרע מכל הצלת חבירו דהיכא דהוי תועלת גדולה כזו שרי.

אולם בעיקר דברי החפץ חיים נראה דאין צריך לזה, דבפשטות כוונת הח"ח מבוארת שם בדבריו דכל מידת הקפדנות במהותה אינה נחשבת כלל למידה מגונה, וכמו שהביא ע"ז ממה שאמרו על ב"ש שהיו קפדנים (שבת ל.). והביא עוד ראייה מרבי יוסי בסנהדרין (קיג.) שאמר על אליהו הנביא שהיה קפדן. ויעויין בדברי הגרי"ס זי"ע באור ישראל סי' י"ח בביאור מידת הקפדנות של ב"ש שזו היתה דרכם בעבודת השי"ת.

מזה שהיתה במחצלת של קנים. וכתב שם ח"ל: וזאת לדעת, כי אין מיתת הגוף משנה בעצם את מצבו הפנימי של האדם, הרשע שבזמן חיי הבלו דבק היה בדמיון, גם כשיפרד מגופו נשאר הוא דבק לדמיונו וכו' עיי"ש. ב', בגמ' (שבת קמט:) סנהדרין קב:) גבי רוחו של נבות הזרעלי שיצא מלפני ה' לפתות את אחאב על שרצחו וגם ירשו. [ואח"כ א"ל הקב"ה צא ממחיצתי וכו']. וחזינן שגם לאחר מיתה עדיין היה עמו יצר הנקמה. ג', בגיטין (נו.) אסקיה לבלעם בנגידא א"ל מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל, מהו לאידבוקי בהו, א"ל לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים וכו'. הרי שאפילו שסובל הרבה עבור רשעותו ויודע האמת שישראל חשובין מ"מ נשאר בשאיפתו הרעה להצר להם.

ד', יעויין בספ"ח (סי' תתש"ע) שכתב שרוחות הרשעים שלא היו מתעדנים בשבת, וכאשר בשבת אינן בגיהנם הם עושים מה שהיו רגילין לעשות בעוה"ז ומזיקין מה שיכולין, ולכך סמך שיר של פגעים לשיר של יום השבת, ולכך אומר בשבת 'יקום פורקן ובריות גופא' ולא ביום טוב. ומסיים שם הספ"ח והביאו הא"ר באו"ח, דמה שאותן נשמות מזיקין אין לאדם רפואה מזה ברפואות בני אדם רק הקב"ה בכבודו ובעצמו יכול להציל מאותן מזיקין. [ועפ"ז שמעתי מידידי הרב שמואל פיש שליט"א, לבאר גם מדוע נאמר היקום פורקן בלשון ארמית, כדי להראות שרק הקב"ה יכול להציל מהן, ומלאה"ש אינן מכירין בלשון ארמית (שבת יב:). ויש עוד להוסיף בנ"א, שזה בכדי שאותן מזיקין לא יבינו שמתפללים לבטל כוחם. ועפ"ז יש לבאר גם מה שאומרים בברכת המזון בירצה והחליצנו "שלא תהא צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתינו", דמשמע שדוקא היום עלול להיות יותר צרה מכל יום של חול, שמבקשים ע"ז במיוחד, ולהנ"ל מובן].

אך לכאורה ברור דכל זה אמור דוקא כשקפדנותו נוגעת לחפצי שמים, אבל כשמקפיד על דברים גשמיים במקום שאין דרך בני אדם להקפיד בזה, לכאורה זהו ממש מידה רעה, והוי לשון הרע גמור. אולם אם הוא קפדן ורוצה להיות מלמד דרדקי, ואיתא באבות (פ"ב מ"ה) ולא הקפדן מלמד, א"כ יהיה חיוב על מי שמכירו להודיע על קפדנותו. ויתכן דלפי מה שכתבתי לעיל לעולם יהיה מותר לומר על קפדנות משום התועלת שיש בזה שבני אדם יזהרו בו טפי כי הוא קשה למחול, ולא יהני בזה אפילו בקשת מחילה על קברו וכנ"ל. וצ"ע בזה לדינא.

לתגובות: z5102244@gmail.com

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

מדוע כלל ישראל סובל מעלילות דם | עצה לכפרה ביום הכיפורים

הנה בתפילות הימים הנוראים מצלינן, "כי אתה סולחן לישראל ומוחלן לשבטי ישורון", והעיר במשך חכמה [פ' אחרי מות] הערה גדולה, דהנה בכל נוסח התפילה לא נזכר כלל מטבע הלשון "שבטי ישורון", ורק בכאן, והלא דבר הוא. וצ"ב תוכן הענין בזה.

וביאור הענין, דעם ישראל חטאו במהלך הדורות בשני חטאים חמורים שעדיין לא נתכפרו לגמרי. החטא הראשון היה בן אדם לחבירו, חטא מכירת יוסף, והחטא השני היה בן אדם למקום, חטא העגל. וכמו שבחטא העגל נאמר בתורה וביום פוקדי ופקדתי [שמות לב לד], לפי שהפגם היה כ"כ חמור עד שלא נמחל להם החטא לגמרי, כך הוא הענין בחטא מכירת יוסף, שעדיין לא נמחל החטא לגמרי, לפי שהפגם היה חמור מאד.

ולפיכך, אם חלילה לישראל במשך כל הדורות חוטאים בבן אדם למקום או בבן אדם לחברו, אזי הקב"ה פוקד עון אבות על בנים, והיינו, כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, כמבואר בגמ' סנהדרין [כ"ז ב'], ולכן כשישראל חוטאים בדברים שבין אדם למקום או פוקד עליהם חטא העגל, ואם ישראל חוטאים בדברים שבין אדם לחבירו או פוקד עליהם חטא מכירת יוסף.

ולכן איתא בירושלמי [תענית פ"ד ה"ה] דאין לך כל דור ודור שאינו נוטל אונקיא אחת מחטא העגל, [ועי' בגמ' סנהדרין קב א']. וכן אמרו במדרש משלי [שוחר טוב סי' א] ר' אבין אומר בכל דור עדיין חטא של מכירת יוסף קיים. ועי' בפ"י רבינו בחיי [בראשית נ, יז], שכ', והנה אחיו בקשו ממנו מחילה, ולא באר הכתוב שמחל להם, וכבר בארו רז"ל שכל מי שחטא לחברו ועשה תשובה אינו נמחל לעולם עד שירצה את חברו, ואע"פ שהזכיר הכתוב וינחם אותם וידבר על לבם שנראה בזה שהיה להם רצוי מיוסף, מכל מקום לא ראינו שיזכיר הכתוב מחילה ביוסף, ולא שיודה להם שישא פשעם וחטאתם, ואם כן מתו בענשם בלא מחילת יוסף, ואי אפשר להתכפר עוונם רק במחילתו, ועל כן הוצרך העונש להיותו כמוס וחתום, להפקד אחר זמן בענין עשרה הרוגי מלכות. עכ"ל. ועי' עוד בדבריו [שמות ל"ח כ"ה] שכ', דגזרת המן היתה לכפר על חטא מכירת יוסף, כי מפני שידע המן חטא שבטי ישראל במכירת יוסף בעשרים כסף שהם חמשת שקלים, ועונש החטא ההוא לא נפקד עליהם עדיין, ע"כ חשב מחשבה לקנות כל ישראל לתת בשביל כל אחד מששים רבוא חמשת שקלים, ע"ש. ועי' בזה בספר אורה ושמחה להגרש"י בורשטיין [מאמר ט"ו] ע"ש. נמצא דשני החטאים הללו, חטא העגל וחטא מכירת יוסף עדיין לא נתכפרו לגמרי, והרושם והפגם שלהם עודנו קיים, ולפיכך בעת פקידה הקב"ה מעניש את עם ישראל אף על החטאים הקדומים הללו.

ובזה יבואר מה שמצינו שלשון של שער המשתלח היה משקל "שני סלעים" [יומא מ"ב

ע"א], דזה רמז למה שאמרו בגמ' שבת [י' ב'] אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל "שני סלעים" מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, ובא השעיר המשתלח לכפר גם על חטא מכירת יוסף.

ויתכן עוד, דלכן מקום הכפרה היתה לפני ולפנים בבית הכפורת וההיכל, ולא בעזרה, משום ששם זהו חלקו של בנימין, וכמבואר בגמ' יומא [יב ע"א] דתניא, מה היה בחלקו של יהודה, הר הבית הלשכות והעזרות ומה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל ובית קדשי הקדשים, ע"ש. ולכן בחלקו של בנימין ולא בחלקו של יהודה, דבנימין לא היה בחטא המכירה, אבל יהודה שהיה שותף בהמכירה וכמו שדרשו בגמ' סנהדרין [ו' ע"ב] עה"פ ובוצע ברך נאץ ה' [תהילים י' ג'], רבי מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה, שנאמר, ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו. וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה'. והיינו, דכיון שהפגם של מעשה המכירה עודנו קיים ולא נתכפר, ויהודה היה לו חלק עיקרי בזה וכמו שפרש"י, שהיה לו לומר נחזירנו לאבינו אחר שהיו דבריו נשמעים לאחיו, וכיון שכך, ממילא אי אפשר שכפרה על החטא של מכירת יוסף שהוא היה הגורם לו תיעשה בחלקו של יהודה. וזהו המבואר בספרי [פ' וזאת הברכה סוף פי"ב], מפני מה זכה בנימין [שמקום הכפרה יפול בחלקו] לפי שכל השבטים היו במכירתו של יוסף, ובנימין לא היה. אמר הקב"ה, אם אני אומר לאלו שיבנו בית הבחירה, כשהם מתפללים לפני, איני מתמלא עליהם רחמים שלא היו מרחמים על אחיהם. עכ"ל.

ובזה יבואר מה שהכהן גדול לא נכנס לקודש הקדשים עם חושן, לפי ששמות השבטים המה חקוקים על לבו לזכרון לפני ה', והשבטים בעצמם הם הזכרון, וכמ"ש התוס' [ר"ה כו, א, ד"ה כיון], מפני שיהיה בזה קטרוג, לפי שהם בעצמם לא ריחמו על אחיהם, והיו מתנגדים ושונאים זה לזה, וחטאם עדיין חקוק בכל דור לפני ולפנים, ואין קטיגור נעשה סניגור. ועי' בס' בית ישי [סי' מד].

וזוהו ביאור מטבע לשון התפילה, כי אתה "סולחן לישראל" כנגד חטא העגל שאמרו "אלה אלהיך ישראל", החטא של בן אדם למקום. ו"מוחלן לשבטי ישורון", כנגד חטא מכירת יוסף, החטא של בן אדם לחבירו, שגם הוא לא נתכפר, ע"ז אנו מתפללים ומבקשים שהשי"ת ברחמיו ימחול ויסלח על חטאים אלו. אלו תורף דברי הגרמ"ש במשך חכמה שם.

ובספר דברי יוסף להגר"י כהן [פר' וישב] הוסיף, דלכן הולכים יחפים ביוה"כ, כדי לכפר על חטא מכירת יוסף, שהיה בעבור נעלים, כמבואר בפסוק "על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים" [עמוס פ"ב] ואיתא בחז"ל [פדר"א פל"ח ובילקוט וישב רמז קמב] "ומכרו אותו לישמעאלים בעשרים כסף, כל אחד ואחד נטל שני כספים לקנות מנעלים ברגליהם. ולפיכך, וכמו שהכה"ג ביוה"כ"פ לא היה לובש בגדי זהב לפי שאין קטגור נעשה סניגור, כמו כן אין לובשים ביוה"כ נעלים בכדי לכפר בכל שנה ביוה"כ"פ על חטא מכירת יוסף.

לאור מה שנתבאר, דנוסח התפילה "ומוחלן לשבטי ישורון" עיקרו מיוסד על חטאם של שבטי ישורון בפירוד הלבבות בחטא מכירת יוסף, י"ל דזה המכוון בלשון הפסוק, "ויהי בישורון מלך - בהתאסף ראשי עם", והיינו, דבאיזה אופן יהיה בעם ישראל המכונה שבטי ישורון, מלך, רק בהתאסף ראשי עם, בהתאספם יחד באגודה אחת ושלוש ביניהם בלי פירוד ומחלוקת כלל, ואז יתקיים ומוחלן לשבטי ישורון, שיתכפר פגם חטא זה לגמרי. ולפיכך לשון הפסוק הוא, ויהי בישורון מלך, ולא כתיב ויהי ב"ישראל" מלך, להורות על ענין זה, דבשביל לזכות להגיע למצב של "ומוחלן לשבטי ישורון", צריך לקיים התנאי של בהתאסף ראשי עם, שאז נזכה שיהיה בישורון מלך, התגלות מלכותו בבריאה כולה.

שמים הוא נורא מאוד, דבגלל חטא אחד קדמון, סובלים ישראל בצרתם ובגלותם צרות ורדיפות נוראות, ומה שכ' המשך חכמה דהחטא של מכירת יוסף עדיין לא נמחל ולא נתכפר בעוה"ר, יש לציין בענין זה לדבריו הנוראים של הגר"א ווסרמן זצ"ל, במה שביאר את העובדה הנוראה שעם ישראל סבל תמיד מעלילות דם, אף שאין לזה שמץ של אחיזה במציאות, וכידוע לשקר אין לו רגלים, ואילו מעלילה זו סבלו וסובלים בניי שנים רבות לחינם, וזה לשון הגר"א בקובץ מאמרים [סי' ו], הנה ידוע כי כלל ישראל סובל תמיד מבחוך מעלילת דם, אשר הוא דבר נפלא מאוד, כי הרי הכלל הוא שכל שקר שאין בו קורטוב של אמת אינו יכול להתקיים, והשקר הזה של עלילת דם אין בו אמת אפי' משהו, ובכל זאת הוא מתקיים זה אלפי שנה בכל העולם עד היום הזה, וזהו מפלאי ההשגחה, ודבר ברור הוא כי בודאי העונש הזה על כלל ישראל הוא מכוון מידה כנגד מידה, בעד איזה עוון שנפרעין עבורו בכל הדורות, ולולי שאיני כדאי הייתי אומר כי הוא מכוון נגד העוון של ויטבלו את הכתונת בדם, ואם שגיתי ה' יכפר בעדי. עכ"ד. והיינו שהקב"ה מודד מידה כנגד מידה, וכנגד ויטבלו את הכתונת בדם, עם ישראל סובלים מעלילות דם, לפי שחטא מכירת עדיין לא נמחל, וכמ"ש המשך חכמה.

חומר ענין טבילת הכתונת בדם השעיר

והנה מדברי הגר"א הנ"ל יש ללמוד ענין נוסף, דמלבד העונש על מעשה המכירה עצמה, ישנו דקדוק דין שמים נוסף על מעשה הטבלת הכתונת בדם, דמעשה זה עצמו לבדו, הוא חמור ביותר לפי רום דרגתם של שבטי י-ה, ועל זה גופא נענשו בנפרד, ולפיכך המידה כנגד מידה בכל הדורות, עלילות דם, כנגד ויטבלו את הכתונת בדם. אלא שהגר"א סתם ולא פירש הדברים.

ויש לבאר דבריו, דהנה בפ' הנשיאים [במדבר ז, כ"ב] עה"פ ושעיר עיזים אחד לחטאת, פרש"י, לכפר על מכירת יוסף שנאמר בו וישחטו שעיר עיזים. ומשמע, דמלבד מעשה המכירה, היה גם קיטרוג במעשה שחיטת השעיר, ואשר בדמו הטבילו הכתונת. ועי' ברבינו בחיי [בראשית מ"ד י"ז] שכ', ונחשב להם לאכזריות גדול מה שטבלו הכתונת בדם השעיר ואמרו זאת מצאנו, לפיכך היה העונש בהם בגופם שהתחיל השעבוד בהם, וכו'. ע"ש. ולעיל [ל"ז ל"ב] כ' לפרש הפסוק "וישלחו" את כתונת הפסים, דוישלחו הוא מלשון בשלח יעבורו [איוב ל"ו] דהיינו לשון חרב, "וזהו אכזריותם". עכ"ל. וזה כדברי הגר"א, דהקיטרוג היה על ענין הטבלת הכתונת בדם השעיר, בנוסף להקיטרוג על

המכירה עצמה. ועי' בילקוט [ויגש קנ"א], שבנימין נשבע ליוסף, שלא עסק במכירה כלל ואמר לא נגעת בו וכו', ולא בהשלכת הבור, ולא במכירה שמכרוהו לישמעאלים, ולא בטבילה שטבלו כתנתו בדם, וכו'. ע"ש.

הכה"ג ביוה"כ מערה דם הפר לתוך דם השעיר

וגדולה מזו מצאתי חידוש פלא במלאכת שלמה על המשניות יומא [פ"ה מ"ה] שהביא מש"כ בספר חן טוב, לבאר טעם הדבר מה שהכהן גדול ביוה"כ מערה "דם הפר" לתוך "דם השעיר", וז"ל, בהזאה של חוץ עירה דם הפר לתוך דם השעיר כאילו הכל קרבן אחד הם, זה קשור בזה, שמי גרם להם עוון מכירת העגל, מכירת יוסף. א"כ מצא מין את מינו וניעור, ולכן עירה "דם הפר" לתוך "דם השעיר", להורות, שעיקר הכל היה דם השעיר, שאם לא מכרו את יוסף לא ירדו מצרימה, ולא עשו עגל. א"כ דם הפר נבלע בתוך דם השעיר, שהוא גרם לעשיית העגל. ע"כ. ומבואר בדבריו תרתי, ראשית, דבחטא של מכירת יוסף ישנו דגש מיוחד על טבילת הכתונת בדם השעיר, ולפיכך מערה דם הפר לתוך דם השעיר, דיבא זה ויכפר על זה. עוד מבואר בדבריו, דחטא המכירה הוא הגורם למעשה העגל, ולפיכך ביום הכיפורים שבו הקב"ה סולחן לישראל ומוחלן לשבטי ישראל, מערה הכהן את דם הפר לתוך דם השעיר, לרמוז שחטאים אלו לא נתכפרו עדיין, וזה כדבריו של המשך חכמה.

*

רחיצת הפה ביום הכיפורים לאיסטונים

שאלה: מי שרגיל בכל יום בקומו משנתו לרחוץ ולשטוף פיו ב"מי פה", [נוזל חריף שמועיל לניקוי הפה והשיניים], והוא מר מאוד שאינו ראוי לשתיה, ואם אינו רוחץ פיו יש לו צער גדול מאוד עד שאינו יכול להתפלל כראוי, האם מותר לרחוץ פיו ביוה"כ.

תשובה: הנה יש לדון בנ"ד מצד שני איסורים, א. איסור רחיצה. ב. שמא יבלע.

ראשית יש לדון אם שייך איסור רחיצה בחלל הפה, דאפשר דכל מה שגזרו איסור רחיצה, הוא רק בגופו מבחוץ, אבל לא בחלל פיו. אמנם במט"א [תריג ס"ג] סובר דיש גם איסור רחיצה בחלל הפה. ועפ"ז כ' לאסור גם לרחוץ בחומץ שאינו ראוי לשתיה. ולכאו' דבריו נסתרים מד' הב"י [סי' תריג] שהביא ד' הסמ"ק דביוה"כ אסור לרחוץ פיו ושיניו, משום דאפי' חצי שיעור אסור מה"ת, ושמא יבואו לו מים בגרונו. ע"ש. ומוכח מדבריו דאין בזה משום איסור רחיצה, ובטעם הדבר י"ל, דאיסור רחיצה שאסרו ביוה"כ הוא על מה שבנ"א רגילים לרחוץ כשרוחצים את גופם במרחץ וכיו"ב, אבל רחיצת הפה הוא ענין בפנ"ע, ואינו חלק מהרחיצה הכללית שאסרו חז"ל שהיא רחיצת כל הגוף.

ומיהו עדיין יש לצדד לאסור בזה, מחשש דשמא יבלע לתוך פיו. דהנה כ' הרמ"א ס"ד: ואסור לרחוץ פיו ביום הכפורים, כמו שנתבאר לעיל סימן תקס"ז סעיף ג'. ע"כ. והאחרונים ביארו דהאיסור הוא משום שמא יבלע קצת בגרונו, וכמ"ש המ"ב. וכיו"ב כ' החיי אדם [קלב ס"כ] וז"ל: ונ"ל, דבמקום צער גדול, יש להתיר אפלו בתשעה באב

רחיצת הפה במים, רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה, שלא יבוא לגרונו. וביום הכפורים, יש להחמיר גם בזה בכל מה דאפשר. עכ"ל. והיינו, דביוה"כ דח"ש אסור, א"כ יש לאסור מחשש דשמא יבלע.

אכן אי משום הא י"ל, דבמקום שרוחץ פיו במשקה מר מאוד, באופן שאף אף אם ישתה ממנו שיעור רביעית לא יעבור על איסור דאורייתא, א"כ אין לנו לחשוש כ"כ אם יבלע מעט, דאף אם יבלע מעט לא יעבור על איסור דאורייתא, והו"ל כעין גזירה לגזירה.

והנה כ' המ"ב בהל' תענית [תקסז יא] וז"ל: ובמקום צער יש להתיר רחיצת פה במים בכל ת"צ, רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו, ואפילו בט"ב יש להתיר כשהוא לו צער גדול, וביוה"כ יש להחמיר גם בזה [ח"א וכ"כ בא"ר]. עכ"ל. ולכאורה משמע דביוה"כ לא מצאנו שום עיצה להקל בזה. אכן נראה דכ"ז הוא רק במקום ששותה מים הראויים לשתיה, אבל בנ"ד שהנוזל הוא חריף ואינו ראוי לשתיה כלל, ואף אם יבלע ממנו בשגגה לא יעבור רק איסור דרבנן, י"ל דשרי, דהוי כעין גזירה לגזירה. וכנ"ל.

ויש לצרף עוד מש"כ במ"ב [ס"ק יג]: ולענין לבלוע רוקו מתיר המ"א אף ביוה"כ, דאף דקי"ל דהשותה משקין שאינן ראויין לשתיה פטור אבל אסור, הכא שאני כיון שאין כוננתו כלל לשתיה. עכ"ל. ומינה לנ"ד, שאין כוננתו לשתיה, ורק לרחוץ פיו.

ולדינא, שמעתי ממו"ר הגאב"ד הגר"א וייס שליט"א דיש להקל בזה. וכן נראה מדברי תשו' ארץ צבי פרומר ח"א [סי' פח]. וכ"כ בשו"ת עמק התשובה ח"ב [סי' מז]. אמנם מהגאון מוה"ר חיד"ו וייס גאב"ד אנטוורעפן מח"ס שו"ת ויען דוד שמעתי דאין להקל בזה כלל. וכדבריו מבואר בערוך השולחן [סי' תריג ס"א], ע"ש.

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי השנה

השימוש בסבון או אלכוג'ל בשבת וביום כיפור

השימוש בהם מצד הלכות שבת

לענין השימוש באלכוג'ל ביום כיפור, יש להקדים אם בכלל מותר להשתמש בו בשבת, ויעויין בשו"ת אגרות משה (או"ח סי' קיג) שכתב לאסור השימוש בסבון נוזלי בשבת וז"ל: "ואף בבורית שהוא לח כמים אף שהרבה נוהגין להתיר, אין ברור לי כל כך ההיתר, מכיון שנעשה מזה המלינעס (-קצף) ומתפשט הרבה יותר מכפי שהוא על ידי הרחיצה ואם כן ניכר שעדיין יש בזה קצת ממחק לא כשאר דברים לחים כמים ושמן, אף שאפשר שבדבר לח ליכא איסור ממחק, ולכן אין נוהגין בביתי היתר זה, וכן ראוי להחמיר", עכ"ל.

ונראה שכוונת האגרות משה שכיון שיש עובי בסבון נוזלי יותר משמן ושאר משקין, לכן הוא בגדר ממחק ובכלל הא דשמן עב דסימן שיש ס"א, עיין שם. וכן כתב בחוט שני (שבת פי"ד סק"ב) שכיון שלא נתבאר בשולחן ערוך (סי' שיד סי"א) מהו הגבול של 'עובי קצת' לענין ממרח יש להחמיר בסבון נוזלי עבה קצת. וכן הורה הגר"מ שטרנבוך שאסור להשתמש בסבון נוזלי בשבת.

מאידך, בבן איש חי (פ' יתרו אות טו) ובקצות השולחן (סי' קמו סוף הע' לב) ובערוך השולחן (סי' שכו סי"א) מבואר שאין איסור להשתמש בסבון נוזלי בשבת, וכן כתב הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' לח) שדברי האגרות משה צריכים עיון וקשה לרדת לסוף דעתו, אך כפי האמור כבר התירו את הדבר, עיין שם, וכן פסק בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' ע), וכן כתב בשו"ת באר משה (ח"ח סי' רמז) שהמיקל יש לו על מי לסמוך, והמחמיר תבוא עליו הברכה.

והרוצה להחמיר לא להשתמש בסבון נוזלי בשבת כתב בקצות השולחן (סי' קכו הע' יג) שיכול מערב שבת לערב הסבון במים עד שיעשה דליל ובכהאי גוונא מותר להשתמש בו, וכן כתב עצה זו בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' עט אות קכג) ובשמירת שבת כהלכתה (פי"ד סי"ח).

ואם שכח לערב הסבון עם מים בער"ש, כתב בשמירת שבת כהלכתה (פי"ד הע' קי) בשם הגרש"ז אויערבאך שמותר לערב את הסבון אם המים בשבת, ואין לחשוש לאיסור מוליד ריח, כיון דלעת האליה רבה והחכם צבי בסי' קכח במשנה ברורה ס"ק כג ודאי שרי, ואף להאוסרים שם, היינו משום דמתכוין להוליד ריח במים שנוטלים בהם את הידים, מה שאין כן כשמערב את הסבון או המי פה במים רק על מנת לדלל את הריכוז שלהם, ואינו מעוניין שהם יתנו ריח לתוך המים, לכן מותר, ועיין שם שעדיף ליתן בכוס קודם את המי פה או הסבון ואחר כך לשפוך עליהם את המים, דומיא דהא דסימן שיח

בשער הציון (ס"ק סה). אמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קלו) מחמיר לערב מי סבון במים בשבת מחשש איסור מוליד ריח.

השימוש בהם מצד סיכה האסורה ביום כיפור

ומעתה לדעת המתירים להתשמש בסבון נוזלי בשבת, יש לעיין אם מותר להשתמש בסבון או באלכוג'ל ביום כיפור, דמבואר בשולחן ערוך (סי' תריד ס"א) שביום כיפור אסור לסוך אפילו מקצת גופו, ואפילו אינו אלא להעביר הזוהמא, אבל אם הוא חולה אפילו אין בו סכנה, או שיש לו חטטין בראשו מותר. ומבואר במשנה ברורה (סק"ז) שהאיסור הוא אף שהוא לא לשם תענוג. ועוד כתב המשנה ברורה (סק"ח) שההיתר למי שיש לו חטטין הוא דוקא במקום שאין נוהגין לסוך בחול אפילו איש בריא, אבל במקום שאין נוהגים לסוך בחול איש בריא, אסור לסוך ע"ג חטטין, כשם שאסרו בשבת (סי' שכז ס"א) דמוכח דהוא משום רפואה.

והנה לענין השימוש באלכוג'ל לחיטוי הידיים שאין לו שום חולי על הידיים ואין זה רפואה ולא חולי, לכאורה יהיה אסור להשתמש בו ביום כיפור מדין סיכה שאסור ביום כיפור אף אם אינו עושה כן לתענוג כמבואר במשנה ברורה, ואם נאמר שהשימוש באלכוג'ל לחיטוי הידים דומה לסיכה למי שיש לו חטטין בראשו שמותר מדין חולי החושש, אז יהיה אסור מדין רפואה בשבת כמבואר ברמ"א (סי' שכז), שהרי אין דרך בריאים לסוך באלכוג'ל אלא רק למי שחושש להידבקות מהנגיף, וממה נפשך יהיה אסור, דאם נאמר שהאלכוג'ל זה רפואה אז יהיה אסור מדין רפואה בשבת, ואם אין זה רפואה אלא סיכה בלבד, אז יהיה אסור מדין סיכה האסורה ביום כיפור אפילו כשאינו לתענוג.

אך הגרב"צ אבא שאול בשו"ת אור לציון (ח"ד פי"ב תשובה ה) כתב לגבי שימוש ביום כיפור במשחת סבון שדוללה במים והיא כעת מי סבון שאין זה נחשב סיכה, אלא כרחיצה, ולכן באופנים שרחיצה מותרת ביום כיפור, מותר להשתמש בה.

ולגבי איסור רחיצה ביום כיפור כתב המשנה ברורה (סי' תריג סק"ב) דמדברי השולחן ערוך משמע שמשמע שמותר לרחץ כדי להעביר הזעה, כיון שאינה רחיצה של תענוג. ובטעם הדבר שסיכה חמורה מרחיצה כתב הלבוש (סי' תריד ס"א) שמפני שהנאת הסיכה מרובה, לפיכך גם כשאינו מתכוין לתענוג נחשב הדבר שמתענג הוא בכך, וכעין זה כתב המגן אברהם (סי' תריד סק"א). ורבינו מנוח (פ"ג מהל' שביתת עשור ה"ט) כתב טעם החילוק, ששונה רחיצה שדרך כל אדם לרחוץ את ידיו כשהן מזוהמות ומלוכלכות, ולפיכך יודעים כולם שאינו מתכוין לתענוג, מה שאין כן סיכה שרק העשיר והמעונג דרכו לסוך להעביר את הזוהמא והלכלוך, אם כן נראה לאחרים שהוא סך לשם תענוג.

אמנם הב"ח (סי' תריג ד"ה ומ"ש שלא) כתב להוכיח שסיכה כדי להעביר הלכלוך הריהי מותרת כסיכה למי שיש לו חטטין בראשו, לפי דרכו שסבר שרחיצה להעביר את הזוהמא אסורה. ולפי מה שכתב האור לציון שמשחת סבון דינו כרחיצה ולא כסיכה, אז בין לפי הלבוש ובין לפי הב"ח יהיה מותר השימוש בסבון להעביר הזעה, כיון שאינו

לתענוג, ואם כן כיון שגם השימוש באלכוג'ל לחיטוי הידים אינו לתענוג אלא לחיטוי, לכאורה יהיה מותר להשתמש בו ביום כיפור.

אלא שהמשנה ברורה (סי' תריג סק"ב) מסיק שמ"מ מי שאינו איסטניס ואין צריך לרחיצה זו (של להעביר הזעה) כל כך, מכון להחמיר שלא לרחץ בשביל העברת הזעה, כמו שאסור לסוך בשמן להעביר הזעה. ובשער הציון (שם סק"ד) כתב שמקורו מהמטה אפרים, שנכון לכתחילה לחוש לדעת הב"ח והט"ז והפרי חדש שמחמירין בזה, ולדעתם הא דקאמר הטור והשולחן ערוך שלא אסרו אלא רחיצה דל תענוג, לאו דוקא, ואתי רק לאפוקי היכי דרחיצה היה רק להעביר הלכלוך.

ולפי זה אפשר שיהיה מותר השימוש באלכוג'ל רק לאיסטניס, אלא שבנידון דידן מה שייך איסטניס, ואם כן לכאורה זה יהיה תלוי במחלוקת הפוסקים הנ"ל שלדעת השולחן ערוך יהיה מותר, ולדעת הב"ח והט"ז והפרי חדש שמחמירין ברחיצה גם כדי להעביר הזעה יהיה אסור.

ולמעשה פסק הגר"מ גרוס שמי שנמצא בדרגת סיכון, ומחמת כן הוא רגיל ומקפיד ברחיצת ידיו תדיר מחשש להדבקה, במקום הצורך מותר לו לחטא ידיו במי סבון או באלכוג'ל נוזלי. ועיין גם בתורת היולדת להגר"י זילברשטיין (פנ"ב סט"ו) שכתב שמותר לרופא לרחוץ ידיו לפני ולאחרי בדיקת החולה כהרגלו בכל ימות השנה.

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

"היום הקדוש" - יום הכיפורים תשפ"א

הורה לנו הבורא יתברך בתורתו: "והייתה לכם לחוקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם וגו' " והבטיחנו: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, לפני ד' תטהרו" (ויקרא ט"ז, כ"ט). אבינו מלכנו האב הרחמן, ברוב רחמיו וחסדיו יאמר לעמו "סלחתי כדבריך", אך מזכיר לכולנו האדמו"ר מקוצק זי"ע: אמנם כן, "ביום הזה יכפר", אולם עלינו מוטל: "עליכם לטהר אתכם" ! "לפני ד' תטהרו" !

ערב יום הכפורים, יום ראשון ט' תשרי

אסור בתענית (אפילו תענית חלום), אין אומרים תחנון ואין אומרים מזמור **למנצח** יענך וגו'. בסליחות מתוודים רק פעם אחת **ובני אשכנז** – אין אומרים מזמור לתודה, ואין אומרים אבינו מלכנו וכו' לא בשחרית ולא במנחה. **בני ספרד** אומרים בכל התפילות אבינו מלכנו. מצות אכילה ושתיה: כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי (ברכות ה ע"א). ולכן מצוה לאכול בערב יום הכפורים ולהרבות בסעודה ובשתייה (שו"ע תרד, א ומשנ"ב). **לרש"י** – הכנה למצווה חלק מהמצווה, על כן המצווה מן הבוקר, ולא כבר מהלילה (באור הגר"א ויד אפרים) ומצות אכילה אפילו למי שאינו מתענה רק לשיעורין, משום שהוא זקוק בוודאי להכנה רבה. ובאלף המגן תקמ"ד בשם השדי חמד, שאף חולה מסוכן ר"ל שאוכל כדרכו ביוה"כ, גם הוא במצוות אכילה בערב יוה"כ. **לרא"ש** (יומא פח) – להראות חיבתו של הקב"ה, כמלך שגזר על ילד שעשועיו להתענות יום אחד, ולפני כן, האכילו והשקו. **לרבנו יונה** (שער שביעי אות ח) – להראות שמחתנו בהגיע יום כפרתנו.

הערה: נשים גם כן במצוות אכילה בערב יוה"כ"פ, אף שהיא הזמן גרמא, כיון שהיא הכנה לתענית – "כל נפש וגו'". ויולדת וקטנות שאינן צמות – אינן במצווה. (כת"ס). החיוב והקיום: יש לאכול סעודה אחת נוספת בפת, בנוסף לסעודה המפסקת, ויש להרבות פי 2 ממה שאוכלים ביום אחר (סדור הרב ובכה"ח בשם פע"ח), ומנהג לאכול (בנוספת) דג, עפ"י מעשה המובא בטור סי' תרח ואין לאכול בשר בקר, שום, ביצים ומאכלי חלב חמים (זולת קפה או תה בחלב) ולא יין ישן – כל היום. (משנ"ב תרח, ט"ז ומט"א). המנהג לאכול אף את הסעודה הראשונה (הנוספת למפסקת) כדרך סעודת יום טוב, בפריסת מפה ונרות דולקים וכו' (אורחות חיים תרד, ד וקצה המטה תרה, ל"ז עפ"י תניא רבתי).

הערה: השדי חמד מסתפק אם חייבים באכילת פת, ובמנחת חינוך, שי"ג. שאין צריך שלא נאמר סעודה, אלא "כל האוכל ושותה", ויש נוהגים עפ"י הקבלה בשבע סעודות, מכל מקום יש להשתדל להיות במצב אכילה ושתיה במשך כל היום. (כת"ס, קיד) ומהרי"ל דיסקין אכל צימוקים כל היום.

טבילה וטהרה

נוהגים לטבול במקווה בערב יום הכפורים (טור או"ח, תר"ו) משום טהרה מטומאה (רמ"א שם, א) או משום תשובה (מג"א, שם). מדקדקים בטבילה זו משום חציצה, על כן, יש לקצוץ הציפורניים, ולנקות מתחתן, ולהתרחץ בחמים ולצחצח שיניים. יש מעדות החסידים שגם נשים ובנות טובלות לטהרה לקראת היום הקדוש והגר"ע יוסף זצ"ל הסתייג מטבילת בנות רווקות, עפ"י דברי הריב"ש, ואף לא בערב יום הכיפורים.

*

בעידן ה"קורונה" ר"ל

מי שאין באפשרותו לטבול: ישפוך על עצמו ט' קבין מים שאובים (רמ"א ומשנ"ב שם) היינו: לדעת הגר"ח - 12.5 ליטר. ויש שכתבו, שאפשר לסמוך על עמידה תחת זרם המקלחת, כשהמים יורדים על ראשו, ושתי ידיו מול לבו ברפיון, במשך כ 3 דקות רצופות, ובכוונה לטהרה לקראת היום הקדוש (שו"ת מנח"י ד, כ"א) ויש להקפיד שהמים יזרמו בזרימה חזקה (שו"ת שבט הלוי א, כ"ד).

תפילת מנחה – זמן מנחה גדולה: 1:00

תיקנו חכמים להתפלל מנחה בערב יוה"כ לפני סעודה המפסקת עם וידוי מלא ואף הנשים צריכות להתוודות בתפילת מנחה לפני הסעודה המפסקת, שאף הן מחויבות בעשרה וידויים במשך יום הכפורים. (ספר החינוך מצוה שסד: "ונוהגת מצוה זו בזכרים ובנקבות"). ואף החלש שאינו מסוגל להתפלל, לא יפחות מלומר 10 פעמים וידוי במשך יוה"כ (מהרי"ל)

וידוי נאמר בעמידה ("ויעמדו העם ויתוודו" – נחמיה ט') אא"כ זקן או חלוש, ורשאים לשבת בעיקר בווידיים שבחזרת הש"ץ. ובשו"ע תרו, צ ב: שאין חובה לפרט חטאים אישיים. והרוצה לפרט, רשאי, ולרמב"ם הוא משובח. אבל רק בלחש ולא בקול שנאמר: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהילים ט"ז), והמתבייש מוחלים לו מיד. **הכאה על הלב** באמירת הווידי אינה מעכבת. אלא שנהגו, לזכור כי הלב חומד וכו' וממנו היצרים והתאוות. וטוב לקפוץ ידו כשהאגודל מכוסה באצבעות (חיד"א מה"פלא יועץ"). ויזהר שלא יכה על לב חברו. (הגר"א דסלר זצ"ל). השוכח וידוי באחת התפילות וסיים, אינו חוזר על התפילה ואומר רק הווידי. (דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל במחזור המפורש).

סעודה מפסקת

סעודה חגיגית בהתרוממות והתרגשות (גילו ברעדה). מטבילים המוציא בדבש ויש בסוכר ויש אף במלח. אוכלים מאכלים קלים: לא דג, בשר שמן, ביצה, ולא שומשום, חמוצים, וחריפים (שום) ולא משקאות משכרים.

המסיימים את הסעודה המפסקת אחרי פלג המנחה – 5:14 לפני ברכת המזון, יתנו בפה או בלב שטרם נכנסים לתענית, לגר"ע יוסף זצ"ל אם לא קיבלו הצום בפה או בלב –

מותר עדיין לאכול. ואף מי שלא התנה מותר בשטיפת הפה. (מקראי קודש ע"פ מהרי"ל דיסקין זצ"ל).

הטמנה מערב יום כפור

בני אשכנז אסורים, להטמין מערב יוה"כ למוצאו, פרט לצורך יולדת, חולה או קטנים (משנ"ב) ואם משאירים עבור הנ"ל, מותר להוסיף גם לצורך הבריאים. ובפרט לחלשים הצריכים לאכול מיד אחרי הצום או הזקוקים מיד לשתיה חמה וכדומה (חת"ס לשבת מ) הטמינו עבור גדולים - מותר לאכול במוצאי הצום מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו. **לבני ספרד** - מותרת הטמנה לכתחילה גם לגדולים בריאים.

תוספת יום הכפורים

מצוה להוסיף מחול על הקודש ולקבל קדושת יוה"כ לפני שקיעת החמה (6:33), על כן מהראוי לקבל מזמן הדלקת הנרות ועכ"פ לכל המאוחר כ: 5:10 דקות לפני השקיעה.

הדלקת הנרות

בירושלים - 5:53 אזור המרכז - 6:08 בצפון - 6:01 ובדרום - 6:13

פורסים מפה על השולחנות ולובשים בגדי לבן ולא מתקשטים בתכשיטי זהב של שבת ויו"ט (כולל שעון) פרט לטבעת או עגילים הרגילים תמיד להיות על הגוף. מכינים נר נשמה שידלק כל יוה"כ לצורך הבדלה. ואם צריך, נר לנפטרים.

הברכה: "להדליק נר של יום הכיפורים". טעתה וברכה "של שבת" ועבר תוך כדי דיבור - יצאה. (שו"ת מהר"ם בריסק, ב, מד) יש המברכות שהחיינו בהדלקה, ואזי לא תברכנה בביהכ"נ אלא רק תשמענה מהש"ץ ותענינה אמן. בעת הדלקת הנרות צריכה אישה להיות מוכנה לקבל קדושת יוה"כ וחמשת העינויים עם נעלי יוה"כ וכו'.

יש להשתדל להגיע לביהכ"נ לזמן אמירת כל נדרי **בעוד יום**, שאין מתירים נדרים בשבת ויו"ט, בפרט מי שעדיין לא עשה התרת נדרים, ואומרים מילה במילה עם הש"ץ. הנשים, ואף הגברים שקיבלו עליהם קדושת היום ב"הדלקת הנרות" או ב"תפילה זכה", מכל מקום מתירים הנדרים ב"כל נדרי", כיון שנחשב כאילו התנו שקיבלו קדושת היום פרט ל"התרת הנדרים" באמירת "כל נדרי" (מנחת שלמה, נדרים כ"ג, ב עמ' קנ"א).

ברכת הילדים

לפני כניסת יום הכפורים נהוג לקבל ברכת ההורים ולבקש מחילה אם פגעו בכבודם (כיבוד אב ואם גם מצוה שבין אדם לחברו, שאין יוה"כ מכפר בלא פיוס - בן איש חי) והובא הנוסח בקיצור שו"ע קלא, ט"ז וחיי אדם קמד, יט ובמחזורים, ויש להשתדל לקבל ברכתם אפילו הם במדינה אחרת, דרך הטלפון וכדומה.

איחולים וסגולות לצום קל

יש אומרים שכיון שנאמר "ועניתם את נפשותיכם" אין לעשות סגולות ואין לאחל "צום קל" - שדי חמד בשם גאון אחד. אמנם, הכרעת הפוסקים: "ועניתם" היינו - שלא לאכול

ולשתות, ומותר לחזק הגוף ולאחל "צום קל" ואדרבה על כן אוכלים ושותים בערב יוה"כ – שו"ת חלקת יעקב ב, נח שו"ת צי"א ז, לב ומשנה הלכות ז, סב ואולי עדיף לאחל "צום מועיל".

לבישת "קיטל"

נוהגים ללבוש בגד לבן לתפילה ביום הכפורים (רמ"א תר"י, ד) דוגמת מלאכי השרת, ולב האדם נכנע על ידי כך. וכשהוא מיוחד רק לתפילה, אסור להיכנס בו לחדר שירותים, פרט להטלת מים בלבד, אבל המשמש גם לישיבה בסעודות ר"ה או קפטן ירושלמי לבן שלובשים כל היום - מותר להיכנס בו (משנ"ב שם, י"ח).

תפילת ערבית

בקריאת שמע, אומרים בקול רם: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", ואף בקריאת שמע של המיטה, מבלי להעיר השכנים. יש נוהגים לעמוד על רגליהם בכל תפילות יוה"כ ונשים לא תעמודנה (שו"ע תרי"ט, ה ומשנ"ב) מכל מקום, בעת אמירת הווידוי יש לעמוד, ואפילו חלשים, לכל הפחות בעת אמירת המילים: "אבל אנחנו חטאנו" (שזהו עיקר הווידוי) – שו"ע תרוז, ג. והחלשים ביותר יכולים להקל בוידוי שבחזרת הש"ץ, לאומרו בישיבה. **הערה:** מותר לבקש ביוה"כ בקשות אישיות אפילו על פרנסה או רפואה מפני שהוא חיתום הדין (אורחות רבינו ב, קס"א בשם מרן החזו"א).

הצום

מצות התורה: "ועיניתם את נפשותיכם.... מערב עד ערב....", ולדעתו של רבי יהודה הנשיא, "עיצומו של יום מכפר", על כן, מי שאין בכוחו, עדיף שישכב במיטה במשך כל יום הכפורים ויקיים מצות הצום. ומכל מקום לא יפחות מאמירת עשרה וידויים במשך היום (מהרי"ל).

מעוברות ומניקות: מתענות ומשלימות את כל התענית ביום הכפורים (שו"ע תרי"ז, א). קשה להן לצום א"כ תישאר במיטה כל היום, ואין מי שיטפל בה או בילדים, עדיף שבעלה יתפלל בבית את כל התפילות, כדי שתקיימנה הצום.

יולדת: תוך 72 שעות מגמר הלידה - לא תתענה כלל. מתום 72 השעות נאפילו הסתיימו באמצע יום הכפורים] ועד היממה השביעית ללידה: אם אומרת "צריכה אני לאכול" - מאכילים אותה. מכאן ואילך היא ככל אדם (שו"ע שם, ד ומשנ"ב, י"ג וש"ל, י"א).

מניקה: שאם תתענה יחסר חלב לתינוקה, ואינה נותנת לו תחליפי חלב נאין לנסות לתת ליוה"כ] - תשתה ל"שיעורין" - כדלהלן (הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה יוה"כ ו, ב).

חולה וכל איש ואישה שמצב בריאותם אינו תקין - יתייעצו עם רופא, האם מותרים לצום, או אם זקוקים לשתייה? ולכמה? והאם גם לאכילה? וכמה? ואז יפנו למורה-הוראה, ויקבלו את פסק הדין בשמחה, לקיים "וחי בהם", כדברי מרן החזו"ן איש לד"ר

רוטשילד זצ"ל שהנצרך לאכילה ולשתייה, יאמר בטרם מברך: "הריני מוכן ומזומן לקיים מצות ונשמרתם לנפשותיכם. ובעזרת ד' בשנה הבאה אקיים ועיניתם את נפשותיכם"

הנצרכים עפ"י דעת הרופא ודעת מורה-הוראה לאכול ולשתות **לשיעורין**, יכולים לאכול לפי הצורך כל 9 דקות - (הכרעת החזו"א ט"ל, י"ח עפ"י חת"ס) עד 30 סמ"ק מוצק (מקביל לנפח 30 גרם מים) להדגמה: מצייה וחצי לחמית (תוצרת אוסם, מחיטה מלאה, באריזה הירוקה), וזהו, פחות מ"כשיעור". וכן, לכל היותר, 40 cc נוזלים. היינו: כוסית קטנה של "לחיים", או גודל של "איגלו" (כל משקה שרוצים - מיצי ענבים ופירות, חלב, מרק צח, (ואז אולי לא יצטרכו גם לאכול - הגרש"ז אויערבך זצ"ל ב"נשמת אדם" תשי"ב, א) או לבן ויוגורט מנוערים - תורת היולדת) והצריך, אוכל ושותה בבת אחת - כנ"ל. זקוקים ליותר ישנו כל 6 דקות, כל 4 או כל 2, או ישנו בכפית ולא מהכוס.

הנצרכים ל"שיעורין" יתחילו מן הבוקר או מאז שציווה הרופא ולא ימתינו, שאזי יצטרכו חלילה ליותר מ"כשיעורין" ויצא שכרם בהפסדם - דעת מרן הגרש"ז זצ"ל בשש"כ ט"ל, סט שו"ת אג"מ ד, קכ"א ומקראי קודש. ב. **האוכלים ביוה"כ** (קטנים, יולדת חולה) - נוטלים ידיים לפת כרגיל, אין קידוש ואין חובת לחם משנה, בברכת המזון אומרים יעלה ויבא "ביום הכפורים הזה" (שו"ע תרי"ח, י) ולדעת הגר"ע יוסף זצ"ל "ביום מחילת העוונות הזה". ובברכת "מעין שלש" מוסיפים: "זוכרנו לטובה ביום הכפורים הזה (שש"כ ט"ל הערה ק"ו). השוכח הוספות הנ"ל - אינו חוזר.

השותים לשיעורין: מברכים ברכה ראשונה על השתייה הראשונה, ושוב אין מברכים, אלא אם כן, יצאו מהבית, או ישנו חצי שעה שינת קבע במטה, או הפסיקו בין שתייה לשתייה 72 דקות (שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל), וכמובן שעל שתייה בשיעורין - אין מברכים ברכה אחרונה (שו"ת מהרש"ם ו, ל"ח).

ילדים עד גיל 9 מוחים בהם שלא יצומו, מגיל 9 מחנכים לשעות, (עכ"פ להרחיק בין הארוחות). ילד וילדה בריאים מחנכים אותם לצום מגיל 11 מדרבנן, אם מסוגלים.

רחיצה

אסור להושיט אפילו אצבע למים צוננים (לתענוג) פרט לניקיון מלכלוך. **בבוקר**, אחרי הקימה, נוטלים - עד סוף קשרי האצבעות, והוא הדין אחרי שירותים (ביום - במשך התפילות). **ובלילה** אחרי התפילה - יש לגעת בנעל ואז מותר במים. **תינוקות שרוחצים יום יום** - אם צריכים ירחצו בכפפות - "אם פניו מלוכלכות קצת או שיש לו לפלוף על עינו - יכול ללחלח אצבעו במים ולרחוץ מקום הלכלוך" (משנ"ב תרי"ג, ט)

הערה: כל חיטוי ["אלכוג'ל"] או רחיצה לצורך "היגיינת ה"קורונה" - **מותרים כרגיל**.

סיכה: חמורה מרחיצה ואפילו לא לתענוג - אסורה אלא לצורך רפואה (בחומר נוזלי או במשחה בנגיעות במקום) וכן לתינוק הצריך לכך, בושם (אפילו נוזלי) מותר רק על מקום מסוים. (לבני ספרד כל שבת ויו"ט מותר בושם רק בצוואר ובידיים ולא במקום שיניחו עליו אח"כ בגד) מביאים בשמים להתרענן - לא יטפטפו על בגד, ורק על הראוי לברכת הבשמים להבדלה - מברכים

נעילת הסנדל

אסורה נעל עור. יש מחמירים אפילו רק ברצועת עור מלמעלה והפר"ח וברכ"י והגר"ע יוסף זצ"ל מקילים. רק קישוטי עור קטנים מותרים (שמענו מהגרי"י פישר זצ"ל). נעל העשויה סקאי (דמוי עור) הגרי"ש אלישיב זצ"ל מתיר והגרש"ז אויערבך זצ"ל אוסר: "משום מראית העין". מותר להניח מדרס מעור בתוך נעל גומי ופולסטיק לנוקק לכך – חלק"י ב, פג ובקצור הלכות המועדים עמ' קי"ב.

הזכרת נשמות

בני אשכנז "נהגו לידור צדקות ביו"כ בעד המתים ומזכירים נשמותיהם, שהמתים גם כן יש להם כפרה ביוה"כ" (שו"ע תרכ"א, ו) ועיקר העילוי לנשמת הנפטרים, בנתינת צדקה, לעילוי הנשמה, כנאמר: "כפר לעמך ישראל" - אלו החיים "אשר פדית" - אלו המתים. "ומשום כך נקרא "יום הכיפורים" לשון רבים, כי יום זה הוא כפרה לחיים ולמתים ר"ל ע"י תפילות ובקשות של ישראל ונתינת צדקה בשבילם" (דרכי משה סוס"י תרכ"א בשם מהר"י ווי"ל) יכולים לומר תפילת יזכור וכו' גם ביחידות, אף שלא נמצאים בציבור – גשר החיים ח"א פרק לא אות ב. **הערה:** יש לתת את הצדקה מיד למחרת יוה"כ"פ (מנהג בעל תרומת הדשן), ויש הנותנים לצדקה כבר בערב יוה"כ, ובשעת ה"זכור" אומרים: "בעבור שנתתי לצדקה בעבורם".

נעילה

יש לשמור את הכוחות לתפילה זו, שכולה: "פתח לנו שער בעת נעילת שער כי פנה היום", ואם לא עכשיו אימתי, שהכול הולך אחר החיתום, ואף החלוש מן הצום יאזור כגיבור כוחותיו ויכניס בליבו פחד על חתימת הדין, ואפילו כל השערים ננעלים, חלילה, שערי דמעות אינם ננעלים, והכל יתהפך לטובה.

ארון הקודש פתוח – אך אין חובה לעמוד (בוודאי כשחלשים) שספרי התורה כברשות אחרת – ט"ז, ורק כשמוליכים את הספר (כבכל נדרי) אסור לשבת ("ויעבור מלכם לפניכם ויעמדו") והיכול, עומד משום הידור וכבוד התורה. (חת"ס) גם נשים חייבות לכל הדעות בתפילת נעילה – שאין תפילה שהיא בקשת רחמים יותר ממנה – שו"ת יביע אומר ב, או"ח.

בתפילת נעילה, בכל מקום שנזכרת כתיבה אומרים במקום כתבינו – "וחתמינו" (רמ"א תרכב, ב ומהרי"ל). הטועה ואמר כתבינו – אינו חוזר (דע"ת, ב ושו"ת שבט הלוי ד, נ"ה).
זמן תקיעת שופר - 6:53

סיום הצום: צאת יוה"כ, בירושלים – 7:03 במרכז בדרום ובצפון - 7:05 זמן רבינו תם – 7:39

בהגיע הזמן, הצמא או החלש, וכן בני משפחה שאביהם מתעכב בבית הכנסת – רשאים לשתות מים בלבד. אף שעדיין לא התפלל ערבית, לאחר אמירת "ברוך המבדיל בין קודש לחול" (אלף המגן, ד ובשש"כ ס"ב, נ"ה בשם הגרש"ז א זצ"ל).

הטועה בערבית ואמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט" ולא נזכר תוך כדי דיבור, ממשיך בתפילתו ואינו חוזר (קיצשו"ע קכ"ט, ג חיי אדם כ"ד, י וכף החיים קי"ח, ג וכן הוא במשנ"ב קי"ז, א לעניין "המלך המשפט") כמו כן, הטועה ואמר זכרנו לחיים וכו' או בספר וכו' – אינו חוזר (שו"ע ק"ח, יב פמ"ג במש"ז י"ב וכה"ח, נח).

יש אומרים, שאין להכות על הלב ב"סלח לנו" בערבית מוצאי יוה"כ "להחזיק האמונה שנתכפרו לנו חטאינו" (קצה המטה תרכ"ד, א עפ"י מאורי אור ב"עוד למועד" דף נד ע"ב).

קידוש לבנה

"מקדשין הלבנה מיד כשיוצאים מבית הכנסת, כדי להתחיל במצווה מיד" (רמ"א תכ"ב, א מט"א תרכ"ד, ד סידור היעבץ וקיצשו"ע קל"ג, כ"ז) אף לפני טעימה, בעוד עטופים בטלית והקיטל, מפני ששמחים שיצאו בדין – משנ"ב תכ"ו, יא (מין הגרש"ז אויערבך נהג לקדש בעשי"ת – להרבות בזכות). ויש מקפידים להבדיל ולטעום דבר מה ולנעול נעליים רגילות ואח"כ לקדש הלבנה, כדי שיהא מבושם ובגדיו נאים בבואו לקבל פני המלך, מכל מקום כשכעת יש מנין ומאוחר יותר אולי לא יהיה, עדיף לקדשה מיד.

פוקדים איש את רעהו בשלום ובברכת שנה טובה וגמר טוב בשמחה ובטוב לבב כמו ביום טוב, כנאמר: "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, כי כבר רצה האלוקים את מעשיך" (קהלת ט, ז).

הבדלה

מבדילים על הכוס, ומברכים הגפן ועל הנר, אבל לא על בשמים [כשחל בחול] (שו"ע תרכ"ד, ג). **במוצאי יוה"כ** אין מברכים "בורא מאורי האש" אלא על נר שדלק כל יוה"כ לצורך להאיר ולא השתמשו בו לשום צורך אחר, והוא הנקרא "נר ששבת" (שו"ע תרכ"ד, ה), והיינו לכתחילה הנר עצמו שדלק מערב יו"כ (שו"ע הרב שם, ח עפ"י הרמ"א דרה"ח ומשנ"ב, י"ב). ומן הדין מותר אף על נר שהודלק במוצאי יוה"כ מנר ששבת (שו"ת אג"מ או"ח ד, קכב וא"א מבוטשאטש). **מי שאין לו בנמצא שום נר ששבת** ואף לא להבת גז שדלקה מערב יוה"כ ואין באפשרותו להשיג מאחרים – לא יברך "בורא מאורי האש" (משנ"ב תרכ"ד, י וביה"ל ד"ה וי"א וכו'). יש שהתירו לברך אף על אור חשמלי (עם חוט להט – נורה רגילה) שדלק כל היום (שו"ת משיב הלכה ב, קצה ושו"ת באר משה ח"ו עמ' רמ"ח).

אישה המבדילה לעצמה (או גם לחברותיה, כשאי אפשר לשמוע מאיש) – מבדילה על יין או מיץ ענבים ושותה בעצמה (שו"ת שבט הלוי ד, נ"ד) בת אשכנז לדעת המשנ"ב לא תברך ברכת מאורי האש. השותה יין או מיץ ענבים כמלוא לוגמיו פוטר שאר המשקים שישתה, במידה והם לפניו או היה בדעתו לשתותם או שרגיל בכך (אפילו לא היו בכוונתו או לפניו).

ברכת הבשמים: שו"ע תרכ"ד, ג: אין מברכים על בשמים – כיון שלא אכלו ושתו ולא הייתה נשמה יתירה.

ילכו מחיל אל חיל

אוכלים ושמחים במוצאי יוה"כ, והוא קצת יו"ט (רמ"א תרכ"ד, ה). ותוקעים יתר ראשונה בסוכה (ארחות חיים, מח) וראה להלן. ויש לומדים משניות ודיני סוכה, ובכל אופן אין להפריע מנוחת השכנים העייפים מעבודת יוה"כ.

שחרית י"א בתשרי נהגו להשכים לתפילה מוקדם יותר מבשאר ימים או עכ"פ להקדים זמן התפילה בחמש דקות, להראות עלייה אחר עלייה, ושלא יקטרג השטן, שהיינו נכנעים רק בעת שאנו צריכים לבקש על דיננו (משנ"ב תרכ"ד, ל"ד א"ר קי"ב, ז ושו"ע הרב שם)

בין יום הכיפורים לבין סוכות

נאמר בתורתנו, ויקרא כ"ג, מ: "ולקחתם לכם ביום הראשון וגו'" ודרשו חכמינו: "ראשון לחשבון עוונות", שמיום הכיפורים ועד הסוכות עסוקים כל ישראל במצוות סוכה וארבעת המינים, ואין עושים עוונות, כי מצוה בעידנא (בזמן) דעסיק בה מגינה ומצילה מכל חטא (ראה כלי יקר שם) **ימים אלו ימי שמחה**, שנחנך בהם המזבח בימי שלמה, על כן אין מתענים בהם אפילו לא ביום פטירת אביו ואמו ר"ל (יאהרצי"ט), אבל חתן וכלה מתענים ביום חופתם, אלא א"כ חלושים מצום יוה"כ, ומותר להתחתן בימים אלו, ואומרים הווידוי במנחה (פת"ש אבהע"ז ס"א, ט). **אין אומרים בימים אלו תחנון** (רמ"א תרכ"ד, ד) וכן אין אומרים יהי רצון שאחרי קריאת התורה (קצשו"ע כ"ג, כ"ז), ובערב החג אין אומרים למנצח וגו' (משנ"ב, י"ח).

קניית ארבעה מינים מהודרים

השנה שחל א' סוכות בשבת, פסול "חסר" אינו מעכב בשאר ימים. בכל זאת, מעשה בגאון הצדיק רבי זלמן בהר"ן לעווי זצ"ל כשהראו לו במוצאי יוה"כ אתרוג שהיה מהודר בכל, פרט ל"חסר", ואותה שנה חל ראשון של סוכות בשבת, ואותו שהראה האתרוג, אמר: **"מה בכך, הרי בשנה זו "חסר" כשר ?** נודעזע רבי זלמן בחרדת קודש, וגער בו: "האם אינך מאמין בביאת המשיח ? וכי אינך מצפה לו בכל יום שיבוא ? הרי מהרה נזכה ביחד עם כל בית ישראל לברך על הלולב ביום הראשון שחל בשבת כמבואר ברמב"ם לולב ז, ט"ז .

הערה: השנה, אין חובה לשלם על ד' המינים רק במזומן, ואפשר בהקפה, ובלבד שאין המוכר דחוק למעות.

בניית הסוכה

מצוה להעמיד הסוכה, וראוי אם אפשר לגמרה למחרת יום הכיפורים (רמ"א תרכ"ה, א ומג"א, א) וטוב מיד לאחר הבדלת מוצאי יוה"כ לפני האכילה להתייעץ עם בני הבית היכן וכיצד יעשו הסוכה (בכל אופן, שלא תתעכב משום כך האכילה שגם היא מצוה כביו"ט) ולמחרת מיד אחר שחרית יתחילו בעסק הסוכה וההשתדלות ברכישת ארבעת המינים (א"ר תרכ"ד, טו שו"ע תרכ"ה, א ומשנ"ב, ב).

יש המהדרין להעמיד הדפנות כבר בעשי"ת, ולהניח הסכך במוצאי יוה"כ ולגמור כולה למחרת (ברכ"י תרכ"ד, א ושע"ת, א "שכן נוהגין המהדרין והמדקדקים במצוות"). אמנם, מי שאינו מספיק לעשותה בהידור וכראוי בזמן קצר, מוטב שלא ימהר, ויעשה כפי יכולתו (מט"א תרכ"ד, טו). בתליית הסדינים והקישוטים לכל הדעות ניתן להמתין עד ערב סוכות שיישארו בניקיונם וביופיים (סוכה כהלכתה עמ' לו).

בניית סוכה בשטח שאינו פרטי: א. הבונה סוכתו בשטח של אחר, חייב לשאול ממנו רשות, כשם שאסור להיכנס ולשבת בסוכת חברו בלא קבלת רשות ממנו או מאשתו (משנ"ב תרל"ז, י). **ב.** בחצר משותפת, כל שכן רשאי לבנות סוכתו במקום שאינו מפריע ליתר השכנים, אולם כשהמקום משמש למעבר או גינה - צריך רשות מהשכנים או מועד הבית המייצג את כולם. **ג.** נוהגים לעשות סוכה ברשות הרבים [מדרכה או כביש] כשאינן הפרעה לאנשים או רכבים, כיון, שהרשויות [עכ"פ בארץ ישראל] מודעות לצורך הזמני והחולף, וכשרואים ואינם מוחים - כאילו נתנו רשות בפירוש. והרי לכל תושב העיר חלק גם ברשות הרבים, וכאילו "תנאי בית דין" כ"דינא דמלכותא" להתיר שימוש ברה"ר לצורך זה (סוכה כהלכתה ג, א).

הערה חשובה: בסוכה שדפנותיה על ידי "פסים" מדין לבד בלבד - צריך מן הדין, לעשות 4 דפנות, ואין די ב 3 דפנות בלבד (מג"א תר"ל, י"ז).

בנייה על ידי אישה וקטנים: לכתחילה, ראוי ונכון, להיזהר שלא יניחו קטנים את הסכך על גבי הסוכה וכן בת או אישה, אלא מי שחייב במצווה מן התורה, ואין צריך לומר שלא יסכך גוי, אולם בהקמת הדפנות, מותרים כל הנ"ל להעמידם אף מלכתחילה (שו"ע י"ד, א משנ"ב ביאור הלכה וכף החיים שם).

הערה: אין לקנות סוכה ממעות מעשר (ערוה"ש יו"ד רמ"ט, י). ולפני הנחת הסכך, יש לומר: "הריני הולך לקיים מצות עשיית סוכה כמו שכתוב בתורה, חג סוכות תעשה לך" (כף החיים תרכ"ה, א).

*

הסיכוך

אין לסכך לפני בניית שיעור הדפנות המכשירים סוכה - שתי דפנות ומקצת השלישית (ביכורי יעקב, ח) - משום "תעשה ולא מן העשוי". **כשיש "דופן עקומה" של סכך פסול** - [פחות משיעור 4 אמות - 1.92 ובזה מודה החזו"א לגר"ח נאה, שהוא לחומר], אין צריך להניח את הסכך הפסול לפני שמסככים, כיון שיש מקצת דופן עומד בקרקע, ולא גרע מהתחיל לסכך שלא בסמוך לדופן.

כשיש "דופן עקומה": צריכים הדפנות להגיע עד לסכך, ואין די בי' טפחים לדופן (משנ"ב תרל"ב, ד ותרל"ג, כ) ומכל מקום, כל שנשאר אוויר פחות מג' טפחים - כשר (משנ"ב שם). **כשהסכך הפסול, של ה"דופן עקומה" יש בו יותר מד' טפחים [32 ס"מ]** בסוכה גדולה - אין לאכול או לישון תחתיו (שו"ע תרל"ב, א).

חיזוק הסכך שלא יעוף

אסור להעמיד סכך, שאינו עומד ברוח מצויה, בדברים שאסור לסכך בהם (רמ"א תרכ"ט, ז ומשנ"ב), כגון להניח עליו **סולם**, אבל מותר להניח עליו **קרשים מעץ** אם אינם ברוחב ד' טפחים [32 ס"מ] ואין לחזקו בעזרת **אזיקונים** (מפלסטיק) אא"כ הסכך עומד ברוח מצויה, והאזיקונים, רק ליתר חיזוק בפני רוח שאינה מצויה, ועדיף שלא להדקם (קנה בשם). **הנחת אבנים**: לדעת הגר"ש וזנר זצ"ל - מותר, בדומה לקיר אבן (שו"ת שבט הלוי ה, ז) והגר"נ קרליץ שליט"א - אסור (חוט שני ה, א). **קשירה בחוט**: אם הוא מסיבים טבעיים, שלא השתנתה צורתם - מותר, אבל בחוטי פשתן וקנבוס [מנופצים] - אסור (שו"ע תרכ"ט, ה).

דברים החוצצים מעל הסכך

מזגן - אם בולט ד' טפחים בסוכה [32 ס"מ], אם יש בסוכה יותר מז' על ז' [70 X 70 ס"מ] - אינו פוסל, אבל אסור לשבת תחתיו. **חבלי כביסה** - לשיטת הב"ח [שאומרים "לבוד" לחומרא], כשהחוטים סמוכים זה לזה בפחות מג' טפחים [32 ס"מ] - פוסלים (שו"ת מנח"י ח, נ"ו), אבל למעשה, רוב הפוסקים, אינם חוששים לכך, ולכן, אי אפשר לחייב את השכן להסיר החבלים לסוכות (חוט שני סוכות עמ' קל"ד ו"אשרי איש" ג, כ"ה). ועפ"י שעה"צ שם, ישנה עצה, להניח סכך על החבלים ואז לכלל הדעות אינם חוצצים.

סורגים: דינם כחבלי כביסה כנ"ל ובדרך כלל יש פחות מג' טפחים בין שליבות הסורג, וניתן לסכך עליו.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

שיעורין לחולה ביום הכפורים

חולה שיש בו סכנה – מותר לו לאכול כדרכו כל צרכו.

ואם אינו בגדר חולה שיש בו סכנה רק שאם יתענה יכנס לחשש סכנה – אז יש להאכילו פחות פחות מכשיעור שלא בתוך כדי אכילת פרס (וכמובן אם לא די בכך ויש חשש סכנה יש לו לאכול כדרכו. וכפי שידוע מה שאמר מרן הגר"ח מבריסק, שהמיקל באכילה ביום הכפורים במקום חשש פיקוח נפש אינו מיקל אלא מחמיר בחשש פיקוח נפש). וראה ב'הרחב דבר' מה שביארנו שגם "חצי שיעור" הוא איסור מן התורה, אלא שבכל אופן יש ענין לאכול 'שיעורים' שאין בזה איסור כרת ומלקות.

חולי קורונה, יעשו מבעוד מועד שאלת חכם או ו/רופא יר"ש מה עליהם לעשות.

*

ה ר ח ב – ד ב ר :

האם מאכילים חולה רק פחות מכשיעור

[א] בשו"ע (תריח, ז) כותב: "כשמאכילין את העוברות או את החולה, מאכילין אותם מעט מעט כדי שלא יצטרך לשיעור".

וידועים דברי מרן הגרי"ז שכותב שדברי השו"ע אמורים לאדם שאם יצום זה יכול לגרום לו סכנה, אבל מי שהוא כבר חולה שיש בו סכנה מותר לו לאכול כדרכו. ולכן בשו"ע (שם סעיף א) כותב: "חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי כו' מאכילין אותו על פיו כו'" – ולא הוזכר שם שיעורין, מאחר שהוא כבר חולה (עי' מקראי קודש ימים נוראים סי' מא). ומשא"כ בסעיף ז מיירי בעוברות וכדומה שאינם נחשבות בעצם "חולה" ורק התענית יכול לגרום להם סכנה – ודומיא דהכי כותב השו"ע "חולה" והכונה לאדם שלפי מצב בריאותו יכול לגרום לו הצום לסכנה.

ואלו דברי הגרי"ז (חי' הגרי"ז על הרמב"ם פ"ב מהל' שביתת עשור): "והנה אאמו"ר זצ"ל הי' מורה ובא, חולה שיש בו סכנה כגון מכה של חלל וכדו' שיאכילו אותו ביוה"כ כל צרכו ולא פחות מכשיעור. ואמר הטעם דכיון שהוא כבר חולה שיש בו סכנה הרי יוה"כ נדחה לו לכל המועיל יותר לרפואתו שבכלל זה גם חיזוק גופו, וכיוון דשיעור שלם יותר טוב להחולה ממילא דגם זה בכלל פקו"נ שדוחה יוה"כ. ודברי השו"ע דמאכילין אותו פחות פחות מכשיעור – קיימי רק על חולה שעדיין אין בו סכנה רק שהרופא אומר

שאם לא יאכילו אותו ביוה"כ יכבד עליו החולי ויסתכן, כלשון השו"ע בתחילת הסימן שם, דנמצא דכל הסכנה היא רק מחמת מניעת האכילה בלבד, ובזה כיון דאפשר למנוע סכנה זו גם ע"י פחות מכשיעור אסור להאכילו שיעור שלם. אבל בחולה שכבר יש בו סכנה כל מה שמועיל יותר להחולה לקירוב רפואתו ולחיזוקו להסיר ולמעט סכנת מחלתו הכל בכלל סכנה ופקו"נ שדוחה שבת ויוה"כ, ואין אנו צריכין לדון כלל מניעת האכילה תזיקהו ותביאהו לידי יותר סכנה".

דין 'שיעורין'

ב] והנה מקור הדין של "שיעורין" הוא בסוגית הגמ' בכריתות (יג, א) שאמרו: "אכל וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה ועד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין יותר מכאן אין מצטרפין, לא התירו לאכול פחות מכשיעור לירד ולטבול ירד וטבל ועלה והשלימו מצטרף, התירו לה לעובר לה לאכול פחות מכשיעור מפני הסכנה. אמר רב פפא הכי קתני הותרו לה לעובר פחות מכשיעור אפילו טובא מפני הסכנה".

והנה כאן לא מוזכר תנאי של "כזית בכדי אכילת פרס", אולם הרא"ש ביומא (ח, יג) כותב: "אבל חולה שמאכילין אותו על פי בקיאיין, מאכילין אותו דבר הצריך לו וכדי הצריך לו כמו שאמרו הרופאים ואין מדקדקין עליו על ידי כוש ורוטב אלא להאכילו הקל הקל. וגרסינן בכריתות בפרק אמרו לו התירו לה לעובר לה לאכול פחות מכשיעור מפני הסכנה. ופריך מפני הסכנה ואפילו טובא נמי תיכול. אמר רב פפי הכי קאמר התירו לה לעובר לה לאכול פחות פחות מכשיעור כדי שלא יצטרף לכזית בכדי אכילת פרס וכן כתב בעל הלכות. ונראה שאף בחולה עושין כך כדי להקל מעליו מאיסור כרת ומלקות לאיסור בלבד"כד.

ומבואר שהרא"ש היתה לפניו הגירסא בגמרא אחרת ממה שהוא לפנינו (דהיינו שלפני הרא"ש היה כתוב שיש תנאי של צירוף לכדי אכילת פרס).

אולם יעוי' בפ"י רבינו גרשום (שם יד, ב בדפי הגמ') שכותב על דברי הגמ' שקאי על יוה"כ"פ: "התירו לעובר שהריחה ביוה"כ"פ לאכול פחות פחות משיעור כותבת מפני הסכנה", ומקשה הגמ' אפילו טובא יותר מכשיעור תאכל עד שתשוב נפשה, ומשני: "אמר רב פפא הכי קתני פחות פחות מכשיעור תאכל בכל פעם ואפי' טובא דמצוה לשנות שלא תאכל שיעור שלם ביחד" – וכותב החפץ חיים (ליקוטי הלכות) שמדבריו משמע שאין תנאי של כזית בכא"פ, וכל שאוכל בכל חתיכה וחתיכה שהוא אוכל פחות פחות

^{כד} ומבואר בדברי הרא"ש שהמטרה בשיעורין לא בא לפטור מאיסור דאורייתא – אלא להקל מאיסור כרת ומלקות לאיסור בלבד. אבל גם בחצי שיעור יש איסור דאורייתא, וכמבואר בסוגית הגמ' ביומא (עג, ב) פלוגתת ר' יוחנן וריש לקיש אם חצי שיעור אסור מן התורה, ופסק הרמב"ם (פ"ב מהל' שבייתת עשור ה"ג) "אע"פ שהוא אסור מן התורה בחצי שיעור אין חייבין כרת אלא על כשיעור". וכ"ה במשנ"ב (תריב, יא). ולכן הארכנו בזה במקו"א שאין להקל בשיעורין בשופי מאחר שגם בפחות מכשיעור יש איסור מה"ת.

וביותר יעוי' בירושלמי (תרומות פ"ו) שאמרו שם "ומודה ריש לקיש ביום הכפורים". וכותב הגר"א: "פירוש אפילו אינו אסור בהנאה מודה ר"ל דאף פחות משיעור אסור דלא כתיב בה אכילה אלא עינוי, ופחות משיעור נמי מיתב דעתו". ובמראה הפנים שם כותב: "משמע מהכא דמודה הוא ביוה"כ"פ דאסור מן התורה הוא בחצי שיעור".

מכשיעור אין חיסרון אפילו אם הכל תוך כדי אכילת פרס – כל שבכל חתיכה הוא אוכל הוא פחות מכשיעור.

אלא שכותב החפץ חיים (שם) שרוב הפוסקים חולקים – שאין לאכול פחות מכשיעור אם תוך כדי אכילת פרס זה יצטרף לשיעור.

ג] והנה הח"ח לא כותב מי הם הראשונים שמסכימים לשיטת ר"ג. אולם לכאורה כדברי רבינו גרשום כן משמע גם מלשון הרמב"ם שכותב (פי"ד מהל' מאכ"ס הי"ד) לגבי בולמוס למעוברת ש"מאכילין אותה פחות מכשיעור", וכיוצ"ב (פ"ח מהל' שאר אבות הטומאה הי"ג) "המעוברת התירו לה לאכול אוכלין טמאין פחות מכשיעור, ואף על פי שהיא אוכלת הרבה מפני הסכנה" – ולא הזכיר תנאי של כדי אכילת פרס.

והכס"מ שם מביא את דברי הגמ' הנ"ל בכריתות שיש תנאי של כדי אכילת פרס (וכנראה כך היתה הגירסא לפניו וכפי שנראה שכך היתה גירסת הרא"ש). אך בהלכות שאר אבות הטומאה כותב הכס"מ: "המעוברת התירו לה לאכול וכו' פחות פחות מכשיעור וכו' אלא הרי היא טהורה. כך היא הנוסחא הנכונה בדברי רבינו".

וע"ע ברמב"ם (פ"ב מהל' שביתת עשור) שבהלכה ג-ד מביא שאם אוכל כזית בכא"פ הרי זה מצטרף לשיעור, ואילו שם בפרק זה בהלכה ח-ט של דיני חולה לא הזכיר כן.

הקל קל תחילה

ד] ועוד מצינו ביומא (פג, א) שאמרו "תנו רבנן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל הקל" – אבל אין הכרח שהכונה גם לפחות מכשיעור, אלא לאיסור קל יותר שאין איסורו חמור כל כך (וכמש"כ הרמב"ם פי"ד מהל' מאכ"ס הט"ז ושו"ע תריח, ז). וזה לא נוגע לעצם מה שמאכילים ביוהכ"פ דברים המותרים.

למעשה

ה] ולמעשה כותב השו"ע (תריח, ז) לגבי יוהכ"פ: "מאכילין אותו כב' שלישי ביצה בינונית, וישהו כדי אכילת ארבעה ביצים". הרי שלמעשה צריך להמתין בין האכילות כדי אכילת פרס. וזה כשיטתו בכס"מ שגורס כמו הרא"ש.

חולה שאין בו סכנה

ו] ובספר החינוך (מצוה שיג) כותב דבר פלא: "ולפיכך מי שהוא חולה אף על פי שאין בו סכנה גמורה, אם יהיה חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מעט כשיעור שאמרנו, ונותנין ריוח בין אכילה ושתיה של פעם אחת לפעם אחרת כדי שיעור אכילת פרס". וכבר תמה המנח"ח שם, היכן מצינו היתר של פחות מכשיעור לחולה שאין בו סכנה (וראה במקראי קודש מש"כ בזה). ולפי"ד הגר"ח הנ"ל יתכן שהכונה לחולה שאין בו סכנה שעכשיו אין לו סכנה, ורק אם יצום יגיע לכלל סכנה ודו"ק.

וע"ע במגיד משנה (פ"ב מהל' שבת הי"ד) שכותב בשם הרמב"ן: "לפי שאם הוא שיש בו סכנה הא משמע דלכל צרכיו מחללין ואף על פי שאין במניעת דבר שעושיין לו סכנה".

וראה בביה"ל (שכח, ד ד"ה כל) שכותב עלה דלענ"ד צ"ע מאחר שלפי הנראה הרבה פוסקים חולקים על סברא זו יעו"ש. אך מאידך מביא שבדברי התשב"ץ והמאירי משמע כדבריו.

ומבואר שיש הבדל בין מי שבסכנה עכשווית למי שעדיין לא מסוכן.

על ידי שינוי

ז] וראיתי מקשים ממה שכותב השו"ע (שכח, יב): "כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת". והרמ"א כותב: "וי"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי".

ואולי יש לחלק בין הלכות שבת שנחשב רק גדר של "דחוויה" – ליוהכ"פ שנחשב "הותרה" ולכן לא צריך שינוי.

וראה באור שמח (פ"ב הל' שביתת עשור) שכותב: "דוקא באכילה דיום הכפורים, דבמידי זה איכא סכנה אם לא יאכל כשיעור ז' ימים יש בו אבידת נפש לכל אדם, ויותר ניתן לשעורין, לחולה, לכחוש, ולבריא, כל חד לדידיה, אבל ברפואה אחרת בשבת אם בקיאין אמרי אינו צריך לא מצאנו דאיהו גופי' מכריח כל הבקיאין, וצ"ע, כי סתימת הפוסקים משמע דאין חילוק".

העולה למעשה וחולי קורונה

ח] ולמעשה הבאנו את הכרעת השו"ע (תריח, ז) שגם באכילת יוהכ"פ היכן שיש היתר לחולה אין לאכול רק באופן שלא יצטרף לכדי אכילת פרס נא"כ הסכנה מצרכת לאכול יותר מזה, ע"י שו"ע שם סעיף ח ובמשנ"ב שם]. ויש להחמיר על כל דבר של ספק סכנה, וכפי שמפורסם בשם מרן הגר"ח הלוי שהיה מיקל באכילה ביוהכ"פ ואמר שאינו מיקל אלא שאדרבה הוא מחמיר בפיקוח נפש.

וכן בתקופה זו שהזמן גרמא של "מי במגיפה", יש ליזהר ולהתייעץ עם רב או רופא יר"ש מומחה, בכל הנוגע לצום יוהכ"פ לאלו שהם חולים או מאומתים לנגיף.

ובאופן כללי ע"פ הוראת הרופאים, מי שיש לו קושי בדרכי הנשימה, הוא צריך לשתות לפחות 2 ליטר נוזלים ליום. וצריך לשאול רופא אם מספיק לשתות כן בשיעורים ובהפסקות (מצד המציאות ניתן לשתות במשך יוהכ"פ הרבה יותר מ2 ליטר ע"י שיעורים), ואם הרופא אומר שזה לא מספיק יש עצה אחרת לשתות מים מרים (פגומים) וכפי שכתבנו במקו"א שזה עדיף טפי מאחר שבזה ודאי אין איסור דאורייתא. וכאמור יש לשאול רב מובהק לפני החג על כל זה, ולא להמתין עד הרגע האחרון.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

פנינה לערב יום הקדוש

במסכת חולין (קי, א) הגמרא מביאה סיפור על רמי בר תמרי שהוא היה נקרא רמי בר דיקולי מפומבדיתא, איקלע לסורא במעלי יומא דכפורי [נודמן לסורא בערב יום הכפורים], אפקינהו כולי עלמא לכחלינהו שדינהו [כולם השליכו את הכחל מהבהמות שנשחטו], אזל איהו נקטינהו אכלינהו [הלך הוא ואספם ואכלם], אייתוה לקמיה דרב חסדא [הביאוהו לפני רב חסדא] אמר ליה אמאי תעביד הכי [שאלו רב חסדא, מדוע אכלת אותם, ששם נהגו לא לאכול כחל], אמר ליה מאתרא דרב יהודה אנא דאכיל [השיב, אני בא ממקומו של רב יהודה ששם נהגו לאכול], אמר ליה, ולית לך נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם [שאלו רב חסדא, האם אינך סובר שחייב לנהוג את חומרי המקום שהגעת לשם, וכאן נהגו להחמיר], אמר ליה, חוץ לתחום אכלתינהו [השיב, אכלתי מחוץ לתחום סורא, ושם איני מחויב במנהג המקום], ובמה טויתינהו [שאלו, רב חסדא, וכיצד צלית אותו, היכן היו לך שם עצים?], אמר ליה בפורצני [השיב, מצאתי חרצנים שאצל היקבים והבערתים], ודלמא מיין נסך הויא [שאלו רב חסדא, אולי הם היו בלועים מיין נסך], אמר ליה לאחר שנים עשר חדש הוּו [השיב, שעבר על החרצנים שנים עשר חדש - ולמדנו במס' ע"ז (דף לד) לחים אסורין יבשין מותרין, ואלו הם לחים כל שנים עשר חדש], ודלמא דגול הוה [אולי היו שייכים למישהו, ויש בזה גזל], אמר ליה יאוש בעלים הוה דקדחו בהו חילפי [השיב, בודאי כבר התייאשו הבעלים מהן, שכבר גדלו בהם עשבים, מחמת שנרקבו ונעשו עפר, שאם הניחום זמן כה רב בודאי התייאשו מהם], חזייה דלא הוה מנח תפילין [ראהו שלא מניח תפילין], אמר ליה מאי טעמא לא מנחת תפילין [שאלו רב חסדא, מדוע אינך מניח תפילין?], אמר ליה חולי מעיין הוא, ואמר רב יהודה חולי מעיין פטור מן התפילין [השיבו, שהוא חולה מעיים, וחולה מעיים פטור מן התפילין, מפני שצריך לחלצן תדיר], חזייה דלא הוה קא רמי חוטי [ראהו שאין לו ציצית בטליתו], אמר ליה מאי טעמא לית לך [שאלו, מדוע אין לך חוטי ציצית לטליתך], אמר ליה טלית שאולה היא ואמר רב יהודה טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מן הציצית.

תמהים כולם מה התכונה הגמרא בסיפור זה, ומדוע הדגישו שהמאורע היה בערב יום הכיפורים.

שמעתי ממור"ר הג"ר שמואל דוד גרוס שליט"א [רבם של חסידי גור באשדוד], בשם הגה"צ רבי בנימין מנדלזון ז"ל אב"ד קוממיות. חז"ל כיונו ללמדנו בסיפור המוזר הזה, שעל כל הדברים התמוהים שנהג, היו לו הסברים, שנהג כדין וכשורה. נלמד מכאן, אף אם אתה רואה יהודי מוקשה ותמוה, ויש לך על התנהגותו הרבה קושיות. דע לך שיש

למצוא תירוץ וללמד עליו זכות בכל מצב. וזה מה שכיון רמי בר תמרי להראות בערב יום הקדוש. בכוונה נהג בעצמו הרבה דברים תמוהים, והסביר שהכל ניתן ליישב ולהסביר.

*

הערות והארות בסדר עבודת יום הכיפורים

ב' הפרוכות

אי' במשנה שקלים פ"ח והובא בגמרא חולין שב' פרוכות עשו בכל שנה. והרבה פי' שהכונה על שתי הפרוכות המבדילות לפני קה"ק. ובתוספתא שקלים מובא שבערב יוה"כ היו מחליפים את הפרוכות, לכבוד ההזאות שמזים ביום הק'.

בפירוש הרא"ש על מסכת תמיד כתב שהטעם שעשו חדשות כל שנה, לפי שנתלכלכו בעשן הקטורת. לפי זה יוצא לנו דבר תמוה, לכאורה. בכל השנה הפרוכת נשארה לא נקיה מחמת עשן הקטורת, ובערב יום הכיפורים החליפו אותה, ופרשו פרוכת חדשה, כדי שלמחרת תתלכלך בעשן הקטורת.

ואחד רצה להסביר שהכוונה על עשן הקטורת העולה ממזבח הפנימי הנמצא בהיכל, ולא מעשן הקטורת של יום הכיפורים. אולם זה לא נראה כלל, כי המזבח הפנימי היה רחוק מן הפרוכת, ולא נראה שעשן הקטורת שלו לכלך אתה הפרוכת שהייתה מרחוק.

כיצד היו הפרוכות שהיו בבית ראשון כנגד הפתח, לכאורה פרוכת א', ועי' שפ"א (נד, א) שהסתפק בזה.

*

ומתפלל תפלה קצרה בבית החיצון [בהיכל, רש"י] ולא היה מאריך בתפלתו שלא להבעית את ישראל

לכאורה יש להבין, הלא אמרו חז"ל שבשעה שנכנס לקודש הקדשים עם הקטורת, הותר לעם לעמוד בעזרה, בין האולם ולמזבח. ואם כן בשעה שהתפלל בהיכל, ראוהו כל העם שהיו בעזרה, שהוא עומד ומתפלל, ומדוע יש חשש שיפחיד את ישראל כאשר מאריך בתפילתו?

אכן הג' יעב"ץ כתב בהגהותיו שעמד בין ב' הפרוכות בשעה שהתפלל, ומציין לספרו לחם שמים ליומא (נמצא ב'משנה לחם' הנדפס בסו"ס לחם שמים). גם השפתי צדיק (ליו"כ אות כז) מעיר שלולי דברי רש"י שמפרש בבית החיצון בהיכל, היה נראה לפרש בין ב' הפרוכות. כי אחרת למה שינו חז"ל הלשון וכתבו בית החיצון, במקום בהיכל כמו בכ"מ, (וכן מדייק הג' יעב"ץ שם במשנה לחם).

ואם נכון הפירוש הנ"ל שהתפלל בין ב' הפרוכות (אף שאין זה מסתבר, שהרי היה צריך להיות מחוץ לקה"ק, ושם הוי ספק קה"ק), היה מיושב מה ששינוי שלא היה מאריך בתפלתו שלא להבעית את ישראל, כיון שהוא עמד בין ב' הפרוכות, ולא יכלו לראותו בשעת תפילתו.

ואפשר ליישב לפי דברי השפ"א ביומא נג: שמפ' על מה שהובא בגמרא מעשה בכהן אחד שהיה מאריך, דאי' שאותו כהן היה שמעון הצדיק, והאריך בתפילה לפי שראה סימן רע, שהיה זה בשנתו האחרונה שנכנס עמו זקן לבוש שחורים. וע"ז אמרו לו שלא היה צריך להאריך שעל ידי זה מבעית את ישראל, שחוששין שראה סי' רע. לפי זה אין הפי' שמפחדים שמא מת שם, אלא שמא ראה סימן רע לישראל, ולכך מאריך בתפלה, ומפני זה אמרו דלא יאריך. אולם הרא"ש מפרש כפשוטו שחוששים שמת שם. וכן כתב הרמב"ם (הל' עבודת יוהכ"פ פ"ד ה"א) ומתפלל שם בהיכל אחר שיצא תפלה קצרה שלא להבעית את העם שמא יאמרו מת בהיכל.

שוב מצאתי בספר הנפלא עבודת ישראל לרבי ישראל קמחי זצ"ל שכתב (עמ' קסה מפני קושיא אחרת), שאף כי העומדים סמוך להיכל רואים אותו עומד ומתפלל, אבל כל העם העומדים בעזרה מרחוק ואינם רואים אותו מתפלל, ידאגו בינתיים.

*

באיזה ספר תורה קרא הכהן הגדול ביום הכיפורים

לרש"י (במס' ב"ב יד, ב בד"ה 'ספר עזרה') קרא בס"ת שהיה מונח בקודש הקדשים. והתוס' (שם ע"א בד"ה שלא יהיה) כתבו שלא מצינו בסדר עבודת יוה"כ במס' יומא שהוציאו את הס"ת מקה"ק לקריאה.

שמעתי מאחד שרצה ליישב דעת רש"י, שכהן אחר הוציא הס"ת מקה"ק, ולא הכהן הגדול. לכן לא נזכר בסדר יומא, לפי שלא נעשה על ידי הכה"ג, ובסדר יומא נזכר רק מה שעשה הכה"ג עצמו.

ויש לעיין בזה, האם אין להעדיף שיכנס לקה"ק דווקא הכה"ג, כמו שמצינו בסוף עירובין שאם צריך לתקן בקודש הקדשים, עדיף לתקן על ידי כהנים ולא על ידי זרים. וצריך לי עיון.

עוד חשבתי ליישב את קושיית התוס' שלא מצינו שהוציאו ס"ת מקה"ק. יתכן שכאשר נכנס לקה"ק עם הקטורת, בצאתו הוציא עמו את הס"ת. לפי זה נתרץ מדוע לא הוציא עמו את הכף הריקנית, שתמהו ע"ז כל המפ' מדוע השאיר כף ריקה בקה"ק. לפי הנ"ל יתכן, כי אין מן הכבוד לשאת ס"ת עם הכף הריקנית. וכשנכנס אחה"צ להוציא את הכף והמחתה, הכניס עמו את הס"ת חזרה.

והראני ידידי הגר"ב וידיסלבסקי שזכיתי ב"ה לכוון בזה לרבינו הראבי"ה, בתשובותיו שנדפסו לאחרונה (בב"ב תשס"ה ע"י הרב ר' דוד דבילצקי) בסי' תתקצ"א אות י"ז כתב לבאר כן דעת רש"י.

*

תמיהה בדברי הריטב"א

אגב דאירינן בענין עבודת יוה"כ"פ אכתוב תמיהה אחת שלא מצאתי לה מענה, בחי' הריטב"א ליומא ד' נ"ט ע"א בד"ה חוץ מזו, כ' לבאר טעמו של ר"א למה דוקא באלכסון שלפניו היה נותן מלמטה למעלה כדי שלא יצטרך להתכופף בשנית, ומכיון שבקרבן הקודמת נתן מלמעלה למטה נתן כעת מלמטה למעלה. ולכאורה צ"ע בדבר, דהלא בין כה צריך לטבול אצבעו בדם מחדש, שהרי שיירי הדם שבאצבע פסולין להזאה שניה כדאי' בתוספתא יומא פ"ג ה"ב ובזבחים צ"ג ע"ב וכן נפסק ברמב"ם פ"ג מהל' עבודת יוה"כ ה"ו, וצע"ג ליישב. (ודוחק לומר שהתכופף עם הכלי יחד).

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

העבודה הנדרשת בשעת נעילה

בעומדינו בזמן המרומם של ה"נעילה", זמן החיתום, עלינו להתבונן מה היא עבודת ה' המוטלת עלינו ברגעים נשגבים אלה. כדי להקדים ולהבהיר את עומק הנקודה היסודית של עבודת היום הקדוש, עלינו להקדים כמה שאלות, המתעוררות כאשר מתבוננים במהותו של יום זה.

ראשית, יש להבין, מדוע נקרא יום זה בשם "יום הכיפורים", הלא יום זה נקבע למחילה לסליחה וכפרה, והיה ראוי לקרוא לו "יום הסליחות" או "יום המחילות", ומה טעם בחרה התורה בשם זה דווקא, על שם הפס': "כי יום כיפורים הוא לכפר עליכם", מה טמון בשורשה תיבה זו של "כיפורים", המייחד סביבה את כל מעלת היום הקדוש.

ועוד יש להבין, הרי בקריאת התורה בשחרית קראנו בתחילת פרשת אחרי מות, על עבודתו הנשגבה של הכהן הגדול ביום הכיפורים, כאשר עמל לטהר את בני ישראל מכל חטאתם. והנה במנחת כיפור, אנו קוראים לא פחות ולא יותר את פרשת העריות, שהיא החלק השני והממשיך של פרשת אחרי מות. וזה צריך הבנה, כיצד מתוך הרוממות הנשגבה של עבודת הכהן ביום הקדוש, "נופלים" אנחנו לפרשה על ציווים שמתאימים לכאורה לפחותי העם?

[ובעץ חיים הביא מהרי"ץ שקוראים כן לפי שמתקשטות הנשים ביום כיפור. ועדין הדברים צריכים ביאור: א. הלא בגמ' בסנהדרין לימדונו חז"ל כי אנשי כנסת הגדולה מיעטו את כוחו של יצרא דעריות שאינו מתגרה בקרובותיו. ב. ועוד, הלא הנשים מתקשטות אף בשאר ימים טובים, ומדוע לא תיקנו לקרוא כן אז. ג. ובפרט תמוה לכאורה, הלא ביוה"כ רוב העם נמצא בבית הכנסת, ולא בא במגע עם הנשים, ואדרבה, בשאר הימים טובים נפגשים יותר עם העולם החיצון. ד. ועוד, אם באמת רצו לתת מוסר לאדם שיתחזק ביראת ה', יכלו לקרוא לו פרשיות רבות של דברי תוכחה, ובפרשת בחומש דברים, ומדוע בחרו דווקא בפרשת ציווי העריות. וכל זה מראה לנו כי יש דברים בגו].

ועוד יש לעורר מחובתינו ביום זה. הנה, בבית המקדש, היה נכנס הכהן הגדול ביום הכיפורים לבית קודש הקדשים, המקום המקודש ביותר לעם היהודי. ויש להבין, אם ניתנה האפשרות להיכנס למקום קדוש זה, מדוע זה נעשה רק "אחת בשנה", ולא בכל זמן מרומם של חג ומועד, בו יעורר הכהן רחמים על עם ישראל לפני ה'?

ועוד יש להבין, על דבר "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות, גורל אחד לה', וגורל אחד לעזאזל". חכמים למדו כי מתיבות הפסוק: "שני השעירים", למדים כי על השעירים להיות שוים במראיהם, בגובהם ובכל צורתם החיצונית. ויש לידע מה מלמדינו דבר זה.

עוד נוסף להתבונן במה שקראנו כעת, בפרשת יונה הנביא. יונה הנביא עולה על אניה, הנקלעת לסערה בים. כדי שינצלו כולם הוא מבקש: "שאוני והטילוני אל הים". במדרש מובא כי ברגע שהטילו את יונה אל הים, מיד נח הים מזעפו. כאשר ראו כן המלחים, חזרו והרימו את יונה אל הספינה. באותו רגע שוב חזרו המים לסעור וסיכנו את כולם. הדבר חזר ונשנה כמה פעמים. ולכאורה מעשה זה צריך ביאור, אם הקב"ה כעס עליו ורצה להמיתו, מדוע באמת לא שיבר את הספינה על יושביה? ואם נאמר, כי חס הקב"ה עליהם ורצה להעניש רק את יונה, מדוע "נרגע" הים מיד כשנתנו את יונה בתוך המים קשור בחבל, הרי הוא עוד לא נזרק לגמרי אל הים ולא נגמר עונשו?

ובכלל עלינו להבין, מה המטרה שציוותה אותנו התורה להתענות ולמנוע את האכילה והשתיה מעצמינו זמן כה רב, הלא אין מטרה בצום עצמו, וכמו שקראנו בהפטרה את הפסוקים: "למה צמנו ולא ראינו", הלריב ומצה תצומו" וגו'..

וכן יש להבין, שכן יום כיפור נקבע ליום מחילה וסליחה, שום שבו ירד משה מהר סיני עם הלוחות השניות, האם יש בידיעה זו מסר היכול ללמדינו על מעלת יום נשגב זה.

אחי ורעי! הקדוש ברוך הוא הוריד את האדם לעולם מורכב מגוף ונשמה, אחוים ואגודים זה בתוך זה, כ"שלהבת קשורה בגחלת". מטבע הדברים, נמשך האדם מטבעו להנאות הגוף, אל התאוות, המאכלים הערבים, ומתוך כך מגיע אל החטא. כך כל השנה כולה, האדם משקיע יותר בגוף, ופחות בנשמה.

ואז מגיע יום הכיפורים, יום שנקבע מחילה וסליחה. הקב"ה האוהב את עמו ישראל, רוצה הוא בטובתם, לחותמם לחיים טובים ולשלום, ולפיכך חפץ הוא בתשובתם. מסיבה זו, קבעה התורה כי יש להתענות ביום זה בחמשה עינויים. מטרת העינויים היא לדכא את כוחות הגוף, כוחות החומר והגשמיות, ועל ידי כך לגלות את אורה הצח והמצוחצח של הנשמה הטהורה, החפצה ברוחניות, בזוך ובטוהר, אלקי נשמה שנתת בי טהורה...

גילוייה של הנשמה אינו ניכר כל השנה. עטוף ומסוגר הוא בכבלי תאוות החומר, והאדם טרוד כל היום וכל רגע ורגע בטרדות מירוץ החיים. יום הכיפורים נותן לאדם זמן להתבונן, לזכך את הגוף, ולגלות את הנקודה הפנימית והאמיתית של חיו, ולקבל על עצמו לחיות לפי נקודת האמת, ועם זה לבוא לפני השי"ת ולבקש על חיו.

זו מטרת הצום! אין מטרה בצום עצמו, היסורים הם רק מטרה לעורר את האדם, ולגלות את תוכיותו ופנימיותו. זה הביאור בדברי הנביא: "קרעו לבבכם ואל בגדיכם", שכן אם מי יעלה על ליבו כי העיקר הוא הצום עצמו, יאמר לו: "למה צמנו ולא ראינו".

וזה בעצם הרעיון של כניסת הכהן הגדול לקודש הקדשים ביום הכיפורים. בית המקדש, הוא בעצם מרמז פנימיותו של כל אחד ואחד מעם ישראל, וכמו שרמזו חז"ל כי מן הנאמר בפס' "ושכנתי בתוכם" ולא "ושכנתי בתוכו", כי הכוונה כאן שרצון הקב"ה הוא לשכון שתוך כל אחד ואחד מעם ישראל. הכניסה אל קודש הקדשים, זה בעצם הכניסה למקום העמוק ביותר בליבו של האדם, לנקודה הפנימית של חיו. דווקא ביום הכיפורים, אחרי שהאדם זיכך את עצמו, הכניע את כוחות הגוף והחומר, רק יכולה קליפת הגוף

לרדת, ומתוכה יבקע אור הנשמה הרוחנית. לשם יכנס האדם הקדושה, ויחזק את הרוחניות שתאפוף אותו בכל שלב ושלב מחייו.

זמן הנעילה, הוא זמן החיתום. ולא רק בגלל שעוד מעט מסתיים היום הקדוש וההזדמנות להכנס בתשובה לפני אבינו מלכנו. זמן הנעילה, מגיע אחרי שעבר על האדם רוב היום בתפילה ותחנונים, צום ומניעת אכילה ושתייה. דווקא כאשר החומר תשוש וחלש, הכח הרוחני מתחזק ועולה. זמן הנעילה הוא הזמן בו מתגלית אצל האדם נקודת האמת הפנימית של חייו, בה יודע הוא מה באמת תכלית החיים, ואז עליו להציב את האמת הזאת אל מול פניו, ולהבטיח בעיקר לעצמו, כי מכאן ואילך יוצא הוא לדרך חדשה, אדם חדש עם לב חדש ורוח חדשה, מלא קבלות טובות ותקווה לשינוי הדרך ולעליה והתחזקות ברוחניות.

כל אחד ישאל את עצמו באמת: מה המצב שלי בלימוד תורה, בקביעת עיתים לתורה, בתפילה מתוך לב נשבר, בצניעות, ביראת שמים, בהנהגה בין אדם לחבירו, בשמירת העינים ובהתרחקות מכל המכשירים הטמאים המכלים כל חלקה טובה בנפש האדם, זה מה שאני? כך הייתי רוצה להראות לפני בוראי ששלח אותי לעולם? איך אבוא לפני המלך, ואבקש להחתם לחיים טובים, אם כולי מלא חטא ופשע, עון אשמה ורשע?

ואז יקבל האדם על עצמו בקבלה חזקה כי מכאן ואילך, הוא לא אותו אדם שהיה מקודם! את נקודת האמת שבו הוא יעורר, ויקח אותה לעבודה עצמית על החלקים החלשים אצלו בעבודת ה', וכל אחד ידע על מה עליו לעבוד, לב יודעי מרת נפשו. בתורה, בקדושה, בצניעות, במידות, כל קבלה של "שינוי", היא בחינה של עבודה פנימית אמיתית, ושל עזיבת החטא, שהיא עיקר העיקרים האמיתית של עבודת יום הכיפורים הקדוש.

כמה צריכים אנו להתעורר, בענין הנורא שהתחדש בדורינו, והוא ענין המכשירים הטמאים, המקשרים את האדם בכל מקום בו הוא נמצא למקומות השפלים ביותר, וזה עיקר נסיון היצר בדורינו, דור עקבתא דמשיחא השפל, בגדר הנסיון האחרון והקשה מכולם. אפילו שמם מורה על תכונתם, "רשת" בו האדם נופל ברשת אותה טווה היצר הרע לרגליו.

האור החיים הקדוש מעיד, כי לפני ביאת המשיח יעמדו ישראל בנסיונות שאפילו כשהיו בגלות מצרים לא עמדו בהם, שכן במצרים נכנסו למ"ט שערי טומאה, אבל בדור האחרון יכנסו ישראל לשער הנ' משערי טומאה, העמוק והחמור מכולם. אין אצלי ספק, כי הדבר הנורא ששמו "אינטרנט" הוא שער החמישים משערי טומאה שהתחדש בדורינו, ושמו מעיד עליו, כי פעמים מוזכרים בו צירופי האותיות "נט" ברצף, ללמדך כי הם: שער הנ' של הטומאה. כל אדם שבשם יהודי יקרא, צריך שלא יהא לו שייכות לדבר הרע הזה. ואפילו מה שנקרא "מסונן" מתועבות, הרי הוא פותח לאדם שער להכפשות נוראיות נגד גדולי תורה ויראה, לשון הרע ורכילות במימדים אדירים ונוראים, דברים שמעולם לא היו

נכתבים בעיתון רגיל שאין הנייר סובלם, מסך המחשב סובלם, ויש להתרחק ממנו כמטחוי קשת.

זוה הרעיון של שני השעירים, שהיו שוים במראה ובקומה. השעירים כלפי חוץ היו דומים וזהים זה לזה בדיוק, ולא היה ניתן לראות הבדל ביניהם מראש. ההבדל ביניהם נראה רק לאחר שעבר הזמן וראו לאן כל אחד הולך: זה לקרבן לפני ה', וזה למיתה אכזרית בהר המשונן.

ומכאן מסר נוקב לאדם: יכול האדם להתהדר בחיצונית חרדית, לבוש של בן תורה, אל מבפנים כולו ריק. אסור לאדם לחיות לפי החיצונית, אלא לשנות אל כל פנימיותו. אם האדם "יסתפק" לטפח את חיצוניותו, הוא יוכל ח"ו למצוא את גורלו כאותו שעיר לעזאזל, שהיה נראה בדיוק כמו אחיו, ולא נראה סופו אלא רק באחריתו המרה.

מסיבה זו, נחלקת קריאת התורה לשני חלקים: ביום קוראים על עבודת יום הכיפורים הנשגבת, אבל במנחה קוראים את החלק השני בפרשה העוסק בפרשת עריות. וכל זה כדי ללמד לאדם: התעורר! אל תחשוב שאם הנך מצוי כעת בדרגת דומה למלאך, מעונה בצום ומזוכך, שכך ישאר המצב לעד. בתוככי נפשך מצוי היצר הרע, האורב לנפשך וחפץ להכשילך בחמורות שבעבירות, והנפש הלא היא הנפש הבהמית המתאוה, הנמשכת לרע ולתאוה מעצם טבעה ובריאתה, וכמו שאמרו חז"ל שהרהור עבירה הוא אחד מהדברים שאין אדם ניצול בהם בכל יום. קריאת פרשה זו, מורידה את האדם למציאות, נותנת לו את ההזדמנות להסתכל על עצמו במראה, לגלות את נקודות השפל בהם הוא אוחז, לראות את נקודת האור הפנימית שבתוכו, ולהבטיח כי מעתה ואילך ישתנה, ויחזק בעצמו את הרוחניות, בחיזוק בעבודת ה', בלימוד תורה ובמידות טובות.

לכן גם יום זה נקרא: "יום הכיפורים"! לא יום הסליחה ולא יום המחילה, משום שאין העיקר ביום הזה מחילת הקב"ה, כי אם האדם לא יראה בעצמו שום רצון להשתנות, ספק גדול אם יום הכפורים יכפר את חטאיו. עיקרו של היום הוא ה"כיפורים". פירוש המילה "כפר" ענינו הוא כיבוס וניקוי. אם האדם מקבל עצמו עצמו את עזיבת החטא, ולנקות ולכבס את חטאיו, רק אז הקב"ה יראה כי לפניו עומד "בעל תשובה" אמיתי,

מסיבה זו, נקבע יום הכיפורים ליום מקודש, מחמת שבו ירד משה רבינו עם הלוחות השניות. הלוחות השניות מורות שאע"פ שחטא האדם, יש לו "הזדמנות שניה". הנה את הלוחות השניות קיבלו ישראל בתשובה, והם בעצם כל התורה כולה שיש בידינו עד היום. אסור לאדם להתיאש ולזלזל ח"ו בהזדמנויות שה' נותן לו, ועל האדם להאמין שהוא יעשה את מה שביכולתו, והקב"ה יעזור ויסייע לו יותר מכפי טבעו, להתרומם ולעלות מכל שפלות מצבו, לדרגה גבוהה ביותר.

ואת הרעיון הזה שעל האדם לעשות את מה שביכולתו, ולהראות להקב"ה שהוא חפץ להשתנות ולהיות אדם חדש, את זה למדים מיונה. יונה ידע כי הקב"ה כועס עליו על שבורח ממנו, והוא אפילו אמר זאת ליושבי הספינה שבאו לשאול אותו על זאת. יונה ידע כי חטאו לא יתכפר לו אלא א"כ ימאס הוא בדרך הבריחה שבחר בה, וישליך את עצמו

כולו את הקב"ה, "בידך אפקיד רוחי". לכן, עצם זה שהורידו אותו לתוך הים, כבר הוריד את חרון האף, וגרם לים להרגע מזעפו, שכן הנה יונה כבר מראה שחפץ הוא לעשות תשובה ולקיים את רצון ה' ללא מחשבות, "שאוני והטילוני אל הים". יושבי הספינה שחשבו כי הנגיעה בים היא העיקר, העלוהו בחזרה, ומיד נוכחו בטעותם המרה. רק לאחר שנזרק יונה כולו אל הים, הראה הוא בכך כי הוא זורק את עצמו אל הקב"ה, ואין הוא בורח ממנו ח"ו, "ממך אליך אברח". יונה לא ידע כי הוא ינצל, ולא עשה מחשבות מה יקרה אם הוא ימות, מי יעשה את השליחות במקומו ומי יודע לנינוה על חטאיהם. הזריקה אל הים ללא חשבונות, היתה לו לכפרה. תחת החשבונות של בריחה מה', זרק את הוא עצמו אל הים בחינת "ביטול המחשבות". משכך, השגיח עליו ה' ברחמיו וזימן לו את הדג להצלתו. מיונה אנו למדים: עשה את מה שביכלתך, הראה להקב"ה כי גילת את נקודת הרוחניות שבתוכך, והנך חפץ להשנות ולהתעלות, ואז: א-ל נורא עלילה, ימציא לנו בעז"ה מחילה, בשעת הנעילה, אכי"ר.

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס שלמי חיים, מודיעין עילית

בענין ההוספות בקריאת התורה בימים הנוראים

הנה בקריאת התורה דיום ראשון של ראש השנה, קוראין פרשת פקידת שרה, כמבואר בר"ה (יא, א) דבראש השנה נפקדו שרה וחנוה (כ"כ המשנ"ב סי' תקפד סק"ו). אך הנה תמוה מאד סיום הקריאה, מאי שיאטיה לראש השנה, בענין אבימלך ושבעת הכבשות, דמה עניינם לראש השנה, ולמה לא קורין ופוסקין לפני ענין אבימלך והכבשות. והרי אינו ענין לסדר העליות והקרואים, שכן להדיא מצינו שם קראי טובא עד סוף הפרשה.

וע"ד דרוש יתכן לבאר, דהרי כתיב בפרשה שם "ויהי בימים ההם וגו'", וא"כ נראה שמעשה אבימלך היה באותם ימים שנפקדה שרה – תקופת ראש השנה ויוהכ"פ, וזה קא משמע לן, שאברהם אבינו ואבימלך עשו שלום והשלימו זה עם זה בתקופה זו – של יום הדין, שחטאים שבין אדם לחברו אפי' יוהכ"פ אינו מכפר עד שירצה את חברו, ואולי זהו המוסר השכל שרוצים להשמיענו.

והנה גם הא דקורין כמה פסוקים לפני כן, בענין גירוש ישמעאל והגר, צ"ב מדוע ואיך קשור לראש השנה. ומצאתי בס"ד בספר הנפלא "שערי הימים הנוראים" (שער ג פרק ד אות פא), שכתב הגאון רבי יהודה טשזנר שליט"א ביאור מעניין מדנפשיה בזה, בזה"ל: "כי בקריאה זו מוזכר שאברהם אבינו גירש את הגר ואת בנה, והואיל ומעשה אבות סימן לבנים, ע"כ אנו מתפללים בריש שתא שזה יהיה סימן גם לנו שנוכל לגרש את כל צאצאיו הערבים מא"י בלי מלחמה כמו שאברהם אבינו גירש את כל הערבים שבזמנו מארץ ישראל".

וכמו"כ יש לתמוה בקריאה דיום ב' דראש השנה, דפותחין וקורין בעקידת יצחק להזכיר הזכות, ומסיימין בתולדות נחור ומלכה. ותמוה עד מאד, מה 'זכו' נחור ומלכה שיקראו תולדותיהן בראש השנה.

ושאלתי זאת קמיה הגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (בעמח"ס שו"ת משנת יוסף) ואמר לי דבאמת סודות רבים ונוראים טמונים בכל קריאה וקריאה בתורה, לפי ענין הזמן וההשפעה הקשורה והתלויה בה, ואין לנו הבנה כ"כ בכ"ז, עכ"ד.

והנה שמעתי לבאר עוד על דרך הפשט, דהנה הן אמת נכון הדבר שיש די בפסוקים גם לשבעה קרואים בר"ה שחל בשבת, גם מבלי להוסיף ויהי אחרי הדברים האלה וגו', אך מ"מ צ"ל דהראשונים שתקנו לקרות כל זה, עשו כן משום שהם ידעו היכן ראוי להפסיק בין קריאה לקריאה והיכן לא ראוי. דלא בכל מקום ראוי ומתאים להפסיק.

דאמנם היה אפשר להעלות ז' קרואין ולקרות לכל אחד ג' פסוקים, אך מ"מ היו נצרכים להפסיק במקום שאינו ראוי כ"כ, וכגון בפרשה ראשונה דה' פקד את שרה, דיש שם כ"א פסוקים, אך אם יתנו ג' פס' לראשון וג' פס' לב' אז יצא פס' ו' (שבזה מסתיים קריאת

השני) "ותאמר שרה צחוק עשה לי אלוקים כל השומע יצחק לי", ואח"ז פס' ז' "ותאמר מי מילל לאברהם היניקה בנים שרה", וי"ל דכיון שזה המשך דברי שרה אז לא רצו להפסיק בין פס' ו' לז', וכיון שאומר פס' ז' ג"כ, א"כ חסר לו פסוק לשבת, ולכן צריך להוסיף הפרשה הבאה של אבימלך.

וכמו"כ אם נמשיך הלאה ג' פסוקים בכל עליה, א"כ עליית השלישי מסתיימת בקרא "ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק", ולא ראוי לסיים העליה בדבר לא טוב (ע"ז או ג"ע או ש"ד). ולכן הראשונים ידעו שלא בכ"מ מתאים להפסיק, ולכן צירפו פרשת אבימלך.

וגם בפרשת העקדה, אמנם יש פסוקים מספיקים לה' עליות, אבל אם נחשבן שלכ"א יהי' ג' פסוקים, א"כ העלי' הרביעית יהיה פסוקים יג-יד-טו, וא"כ להפסיק שם, דפס' טו זה "ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים", ואח"ז "בי נשבעתי וגו'", וא"א להפסיק באמצע הדברים, וצריך להמשיך פס' יז-יח דזה חלק מדברי המלאך, ושם כבר סמוך לסוף הפרשה וצריך לסיים עד סוף הפרשה, וחסר עליה לחמישי, לכן הוסיפו הפסוקים של אחרי פרשת העקדה, ודו"ק.

אך הנה מצאתי ביאור נאה ע"ד רמז מהגר"ש שוואב זצ"ל (הובא בשערי הימים הנוראים שם, מילואים לר"ה סימן ט אות יג), שאמר דהיה אפשר לומר דרמז בפסוקים אלו ענין ראש השנה, וכגון בשם "תחש" – שהוא ראשי תיבות "תקעו חודש שופר", וכמו כן "מעכה" – שהוא ראשי תיבות "מלך על כל הארץ".

אך כתב לבאר ג"כ באופן אחר, דהנה תמוה אמאי הושמט שם שמו של לבן הארמי, ורק כתיב שבתואל ילד את רבקה, ואילו אחיה הגדול של רבקה – לבן, הושמט. וחזונו שלא הייתה לו הזכות להכתב שם בהני קראי. וזהו ההתעוררות שעלינו ליקח, דהרי בר"ה אנו מתפללין, כתבנו בספר החיים, ואנו מקווים ומתפללים להכתב בספר החיים, ולו יצוייר שהיינו רשאים להסתכל בספר החיים בר"ה ולראות מי נכתב שם, בוודאי היינו מחזרים לראות אם שמנו כתוב שם או לא, ובראותנו ששמנו כתוב שם – היינו שמחים ומודים להקב"ה, על ששם חלקינו בספר החיים. וזה הלימוד שיש לנו ליקח מהאי פרשה, שלא לכל אחד יש את הזכות להכתב ע"י הקב"ה – אם בתורה"ק, ואם בספר החיים, ויש להרבות זכויות, ולהתחנן מלפניו – "אבינו מלכנו, כתבנו בספר החיים, למענך אלקים חיים.

ושו"ר בספר "ומתוק האור" (להגר"ש לוונשטיין שליט"א, ר"ה עמ' 385) שהביא ביאור זה מה"אודה ישראל", דתח"ש נוטריקון דתקעו בחדש שופר, ומעכה"ה – מלוך על כל העולם. והוסיף שם מה"בית יצחק", ד"ואת מעכה" ראשי תיבות – "ורבותינו אומרים תשובה מגעת עד כסא הכבוד", ודו"ק.

*

והנה מורי זקני הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת 'כנסת יהודה' - תוי"ט, ירושלים עיה"ק) כתב לי לבאר בכל זה, וז"ל: "בנוגע ליום א' דר"ה. הן ודאי נכון

הטעם שהביא המ"ב. אלא דלכן "נבחר" פרשה זו שמוזכר הפקידה. וככל שהמשך משתייך לענינא דהפרשה סדרו להמשיך עד סוף הענין. ולכן, כיון שנפקדה שרה השתלשל כל ההמשך של גירוש הגר וישמעאל, וכיון שכולם ראו 'שאברהם הוליד, ושמע בקול אשתו וגירש בכורו' באו לכרות עמו ברית. וכנראה הגדול שבהם היה 'פי-כול' שכל פיות היו נושקין אותו כמו שדרשו בר"ר וירא נד ב, "ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכול, רבי יהודה אמר פיכול שמו, רבי נחמיה אמר פה שכל צבאותיו נושקים לו על פיו, אלקים עמך, לפי שהיו אומות העולם אומרינן אילו היה צדיק לא היה מוליד, אתמהא, כיון שהוליד אמרו לו אלקים עמך, ואילו היה צדיק לא היה שומע לקול אשתו, וכיון שנאמר לו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, אמרו לו אלקים עמך, ואילו היה צדיק לא היה דוחה את בנו בכורו, כיון שראו את מעשיו אמרו לו אלקים עמך בכל אשר אתה עושה, הואיל והאלקים עמך, ועתה השבעה לי באלקים וכו' ע"כ.

"ויותר מזה ע"פ חז"ל, ענין ה'כבשות' מרמז על כל זכות קיום ישראל [קיום כל התכלית של "כי ביצחק ייקרא לך זרע"] במדבר הגדול והנורא כמו שדרשו 'בעבור תהי' לי לעדה – עדות לדור המדבר' וז"ל בר"ר [שם נד ה] רבנן אמרי רועיו של אברהם היו מדיינים עם רועיו של אבימלך, רועי אברהם אומרים לנו הבאר ואלו אומרים לנו הבאר, אמרו להם רועי אברהם כל מי שהמים עולים להשקות את צאנו שלו היא הבאר, כיון שראו המים צאנו של אברהם אבינו מיד עלו, אמר לו הקדוש ברוך הוא את סימן לבניך, מה את כיון שראו המים את צאנך מיד עלו אף בניך כיון שהבאר רואה אותן מיד יהא עולה, הה"ד (במדבר כא) אז ישיר ישראל את השירה הזאת וגו' וכו' בעבור היתה לי לעדה אין כתיב כאן אלא בעבור תהיה לי לעדה.

"וכן ביום ב' דר"ה כנ"ל. כמש"א חז"ל והובא ברש"י דמיד לאחר העקידה הצטער אאע"ה למה לא השיא את יצחק והיה אפשרות להמשיך כי ביצחק וגו', ולכן אמרה תורה שהנה נולדה וז"ל רש"י "אחרי הדברים האלה ויוגד וגו' - בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים, היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, בשרו הקדוש ברוך הוא שנולדה רבקה בת זוגו, וזהו אחרי הדברים האלה, הרהורי דברים שהיו על ידי עקידה". וע"ע רמב"ן שם שהיה זה נס גדול מאד שילדה מלכה ע"ש. ובר מן כל דין, יתכן וזה לא כבוד לתורה, לקטוע כמה פסוקים שעד סוף הפרשה.

"ובנוגע לפ' המועדים זה פשוט כנ"ל. סוכות הוא א' מסדר 'שלוש רגלים תחוג לך', ופשוט שהקריאה תכלול הכל. והא דמתחילים שור או כשב וגו' – יש לעיין בטעם מנהג זה, ותן לחכם ויחכם למצוא. ויתכן על דרך הפשט, כי כידוע כל תוכן "חג" הוא אך ורק ע"ש הקרבנות שבו, וכמש"נ אסרו 'חג' בעבותים עד קרנות המזבח. ובהכי אסברא לן מרן הגאון ר' שמואל אוירבך זצ"ל מקור וטעם לחידושו הידוע של הריב"ש דלא נהגו יו"ט עד שהוקם המשכן וז"ל בס' צ"ו 'וגם עדיין לא נצטוו בשביתת המועדות עד לאחר שהוקם המשכן'. וכ"ז מטעם הנ"ל דמהות החג הוע ענין הקרבנות. וכשל"ה משכן ל"ה קרבן [זכו העם לשמוע ממנו ד"ז בדברו בשמחת בית השואבה בהיכל ישבתנו באחד מהשנים],

ואשר לכן יתכן והתחילו לקרוא מ"ביום השמיני והלאה ירצה לקרבן" ודו"ק, עכ"ל מו"ז שליט"א.

*

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א (רב שכונת גילה, ירושלים עיה"ק) כתב לי בזה"ל: "בפסה"ק מדברים הרבה על הקשר של קריה"ת לר"ה. ענין ישמעאל הוא קבלת התשובה 'באשר הוא שם' – שהוא יסוד גדול לקבלת התשובה. ענין נחור הכל בשביל לידת רבקה שגדלה בבית ע"ז ויצאה צדיקה, ואחת מהאמהות הקדושות. וכן הלאה, יש לימוד מכל קריאה. חג האסיף בסוכות הוא שמחת האדם שאוסף את הקציר וה' נותן לו חיים ופרנסה", עכ"ל.

והנה הגאון רבי מרדכי וייס שליט"א (ר"מ בישיבת 'באר החיים', מודיעין עילית), כתב לי בזה"ל: "הנה קיבצת באופן נאה כמה וכמה מקומות שבהם לכאורה מרחיבים את קריאת התורה הדברים צדדים שאינם מעיקרו של יום, והאמת תיאמר שישנם מקומות רבים כהנה וכהנה באריכות קריאת התורה יתר על ענינו של יום, כגון בחוה"מ א' דפסח שקוראים שור או כשב וממשיכים את כל המועדים כולם, וקצת בשאר ימות הפסח, אף בשבת חוה"מ סוכות שקראו עתה, לא נזכר מענין סוכות אלא המילים "חג האסיף לתקופת השנה".

"והנה בשילהי פרק מרובה נראה שיש שני תקנות בקריאת התורה, תקנה אחת היא תקנת משה רבינו שיקראו בענינו של יום, וכדאיתא בפסחים (ו, ב) משה תיקן להם לישראל שיהיו דורשים מענינו של יום פרשת חג בחג, ועצרת בעצרת. והייתה תקנה נוספת של עזרא שתיקן לקרוא בתורה מדין ת"ת, שלא יעברו ג' ימים בלא תורה. ולפי זה י"ל דחז"ל הוסיפו פסוקים נוספים חוץ מענינו של יום, לא בשביל תקנת משה אלא להוסיף עוד בת"ת, והואיל ואינו יום של מלאכה שהרי חוה"מ אסור במלאכה מדאורייתא, על כן הוסיפו לקרוא מקראות נוספים להוסיף עוד יהלומים יקרים, שהרי כל מילה היא מצוה השקולה כתרי"ג מצוות.

"עוד י"ל, דהנה במסילת ישרים כשמביא דוגמאות לחומר דין שמים, הביא שא"א ע"ה נענש על שכרת ברית עם אבימלך בלי רשותו של מקום, אף גם זאת מבואר ברמב"ן עה"ת ששרה חטאה כששיעבדה את הגר. וברור, שאף זה היה בדקדוק של הקב"ה עם צדיקים כחוט השערה, שהרי כפי המשמעות ברש"י נראה שישמעאל רצה להרוג את יצחק, כשזרק עליו חיצים, ואף היה חשש רב שדרגתו של יצחק תיפגם בחברתו הרעה של ישמעאל, אך מ"מ דקדק עמה הקב"ה על כך. ואולי לכן קוראים פרשיות אלו בר"ה להראות חומר הדין כי נורא ואיום הוא.

"אף גבי תולדות נחור ומלכה, הנה ודאי שמסתתרים כאן דברים גבוהים ורמים אשר אין לנו בהם השגה [ובצעירותי שמעתי שיחה שלימה מחכ"א שליט"א על אותם תולדות הנזכרות שם, ותמצית הדברים – (ע"כ שזכור לי) ששורש כוחות הרע, והטומאה כנגד הקדושה, נזכרים באותם פסוקים]. וכשאנו מזכירים ביום הקדוש את כוחות הקדושה,

מזכירים לדיראון את כוחות הטומאה, כדכתיב זכור לבני אדום את יום ירושלים ערו ערו, ומיד ממשיכים זכור לאברהם ליצחק וגו', ונלע"ד שמזכירים בדווקא זה ליד זה, כדי להראות לקב"ה כביכול - תראה את ההבדל בין אותם רשעי עולם לאותם צדיקים אבות האומה, עכ"ל הגר"מ וייס שליט"א. ויש עוד להאריך בכ"ז, ועוד חזון למועד.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

**האם "אכילת בשר ושתית יין" ביום הכפורים יכולה לכפר
כמו צום?**

מכח ציווי של "ועניתם את נפשותיכם", מחויב כל איש מישראל לצום בכל שנה ביום כפור. אכן בזמן אחד ציווי זה לא נתקיים באופן מוחלט.

בגמרא (מועד קטן ט ע"א) מתוארת חנוכת בית המקדש שבנה שלמה המלך. ובגמרא שם מסופר שבאותו הזמן חגגו ישראל ארבע עשר ימים של אכילה ושתיה, שבעת ימי משתה לרגל חנוכת הבית, ולאחר מכן מיד שבעת ימי חג הסוכות ובגמרא שם נאמר וז"ל: **אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים, והיו דואגים ואומרים: שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלויה, יצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא.**

וברש"י שם ביאר לא עשו ישראל יום כפורים – **"לפי ששבעה ימים שלפני סוכות כל יום עשו שמחה ומשתה, דכתיב ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום"**.

ומבואר, שבטלו ישראל את יום הכפורים באותה השנה ואכלו ושתו בשר ויין באותו הזמן של יום הכפורים. והדבר מעורר תמיהה שאין כדוגמתה מהיכן ה"עוז" לעשות כן.

ובגמרא שם נאמר, שדרשו קל וחומר ממעשה הנשיאים בזמן חנוכת המשכן, שבזמן חנוכת המשכן חנכו אותו הנשיאים בהקרבת קרבנותיהם.

מעתה מדין קל וחומר התירו לאכל ביום הכפורים. שמה המשכן שהוא ה"קל", ש"אין קדושתו קדושת עולם", והקריבו הנשיאים "קרבן יחיד", והקריבו אף בשבת שאיסורו איסור סקילה ונמצא שנדחה איסור שבת מפני הקרבת קרבנות הנשיאים. בית המקדש שהוא ה"חמור", שקדושתו קדושת עולם, והקרבן הוא קרבן צבור, ויום הכפור עונשו הוא כרת - לא כל שכן שידחה איסורו מפני חנוכת בית המקדש ומשום כן אכלו ושתו.

ובגמרא שם שאלו, שהיו ישראל דואגים מכח שאכלו ושתו. והקשו מדוע דאגו והרי היה קל וחומר. ותרצו שחנוכת הנשיאים היה "צורך גבוה", וחנוכת בית המקדש היה "צורך הדיוט" היינו אכילה ושתיה שאכלו ושתו ומשום כן דאגו. והקשו שוב א"כ שיקריבו ולא יאכלו וישתו. ותרצו ש"אין שמחה בלא אכילה ושתיה". ושם בגמרא נאמר שלפי שהיו ישראל דואגים שעברו על איסור תורה חמור יצאה בת קול ואמרה "כולכם מזומנים לחיי העולם הבא".

ועוד שם בגמרא "ומנלן דאחיל להו", והיינו מנלן ש"נמחל להם מה שאכלו ביום הכפורים". ושם דתני תחליפא: **ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו.**

לאהליהם - שהלכו ומצאו נשיהם בטהרה, שמחים - שנהנו מזיו השכינה, וטובי לב - שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בבן זכר, על כל הטובה - שיצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא.

ובדברי הגמרא יש להקשות טובא. ויש להקשות מיניה וביה, שאכן אין קל וחומר, שאין הדברים דומים שם במשכן הוא "צורך גבוה" וכאן הוא צורך הדיוט ויקשה איך התירו אכילה ושתייה.

עוד יש להקשות, בלשון הגמרא שאחר שנתבשרו שנמחל להם העוון, שוב מה הקשו בגמרא מנלן שנמחל, ועל כך הוזקקו להביא ראיה מן הפסוק, ויקשה שהרי יצאה בת קול שכולכם מזומנים לחיי העולם הבא. ושוב ברור שנמחל להם ומה היה צריך להביא ראיה מן הפסוק שאכן נמחל להם.

ואשר יראה בזה, תחילה יש לדקדק לשון הגמרא ש"נמחל" להם מה שאכלו, ומשמע לכאורה שהיה כאן חטא בכך שאכלו ביום הכפורים אלא שמ"מ נמחל להם. וכן יש לדקדק בלשון רבינו חננאל שכתב וז"ל "כולכם מזומנים לחיי העולם הבא, **שלא נתכוונתם אלא למצוה**". ומדוקדק בלשונו שאכן היה כאן חטא, אלא משום שנתכונו למצוה שוב נמחל לכם אותו עוון.

אכן, במשך חכמה דקדק שבפסוקים (ויקרא כג כח לב), בפרשת אמור המדברים בענין יום הכפורים נכפלו הכתובים באיסור לאכל וכן באיסור לעשות מלאכה ביום כפור.

ודייק המשך חכמה שבפסוק נאמר לדורותיכם: **"כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדורותיכם בכל משבתיכם: ודייק שדווקא על איסור מלאכה נאמר "לדורותיכם" ולא על האיסור עינו לצום ביום הכפורים.**

וביאר, שהכתוב בא לרמז, שדווקא איסור מלאכה הוא "לדורותיכם" הוא לעולם ולא שייך שיותר. אכן, איסור אכילה ושתייה ביום הכפורים, שם לא נאמר לדורותיכם". וביאר, שבא לרמז על אותו יום כיפור שחנך שלמה המלך את בית המקדש שאכלו ושתו, ומשום כך לא נאמר "לדורותיכם" לפי שבא הכתוב להחריג את אותה שנה שלא היה בו איסור אכילה ביום הכפורים, מחמת שמחת חנוכת בית המקדש.

וצריך ביאור דבר זה, איסור חמור של אכילה ביום הכפורים להיכן הלך.

והנה במהרש"א שם דקדק הלשון על לשון הבת קול "כלכם" מזומנים לחיי עולם הבא. וביאר וז"ל: **משום שיש לדון שלא התענו ביוה"כ ניחא באותן שאכלו ביוה"כ לשם שמחת מצוה אבל אותן שאכלו שלא לש"ש רק לשם אכילה גסה עשו שלא כהוגן לכך יצתה בת קול בלשון הזה כולכם מזומנים כו' ר"ל גם אותן שאכלו שלא לשם מצוה מזומנים**

ומבואר בדבריו שאלו שאכלו לשם שמים אכן עשו כהוגן והיה מותר להם לאכל, אלא אף אלו שאכלו לשם אכילה גסה, אף מזומנים לחיי העולם הבא. וצ"ב הדבר.

וביאור הדבר, שהנה כתב הרמב"ם שיש חיוב לאדם להיות שמח במועדים וכתב וז"ל: רמב"ם (יום טוב פ"ו הי"ז): **וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני**

ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר +דברים ט"ז+ ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו.

וממשיך הרמב"ם שם וז"ל: והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. ומבואר, שהואיל והאדם "חייב" להיות שמח, לכך הוא חייב לאכל בשר ולשתות יין.

אמנם לפ"ז צריך עיון המשך דברי הרמב"ם שכתב וז"ל: שהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, ועל אלו נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם, ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם.

וצריך ביאור, תינח שלא נהג כראוי שלא שמחת אומללים, אולם יקשה מדוע מה שאכל בשר ויין בחג, מדוע לא קיים את מצוות שמחת המועד, ומדוע נעקרה השמחה לגמרי ונהפך הדבר ל"קלון".

והביאור בזה, שראה מה שכתב ספר החינוך (מצוה שיג): בביאור שורשי המצוה בחיוב לצום ביום הכפורים שלא לאכל ושלא לשתות. וכתב וז"ל: לפי שהמאכל והמשתה ויתר הנאות חוש המישוש יעוררו החומר להמשך אחר התאוה והחטא, ויבטלו צורת הנפש החכמה מחפש אחר האמת שהוא עבודת האל ומוסרו הטוב והמתוק לכל בני הדעת. ואין ראוי לעבד ביום בואו לדין לפני אדוניו לבוא בנפש חשוכה ומעורבבת מתוך המאכל והמשתה, במחשבות החומר אשר היא בתוכו, שאין דנין את האדם אלא לפי מעשיו שבאותה שעה, על כן טוב לו להגביר נפשו החכמה ולהכניע החומר לפניו באותו היום הנכבד, למען תהיה ראויה ונכונה לקבל כפרתה, ולא ימנענה מסך התאוות.

ומבואר, בדברי החינוך שאכילה ושתייה "יעוררו החומר להמשך אחר התאוה". ומעתה יקשה איך כתב הרמב"ם שמצוה להיות שמח על ידי אכילת בשר ושתיית יין והרי ימשך אחר התאוה.

אכן הביאור בזה פשוט שדבר פשוט הוא שאדם שנברא גשמי נהנה מאכילת בשר ושתיית יין, שזהו טבעו שנהנה מדברים אלו. ובידוע דברי רב יוסף בפסחים סו שאמר שיכינו עבורו בשר משובח ביום מתן תורה כדי שישמח בחג.

מעתה בחג הואיל ומצוה להיות בו שמח שוב, חייב לאכל בשר ויין שעל ידי כך יבא לידי שמחה.

אכן, אכילת בשר ושתיית יין יש בה צד שלילי, אכילת בשר ושתיית יין גורמת לאדם להיות נמשך אחר התאוות והוא דבר מגונה ושאין ראוי.

ומעתה ראוי לכל איש ישראלי לשים לעצמו תריס ומגן שמחד בשר ויין משמחו וחייב לשמוח, מאידך לראות ולדאוג איך לא ימשך אחר התאוות. מחמת כך כתב הרמב"ם

שאדם שאוכל במועד וחושב רק על עצמו ולא על אלמנה ויתום. שוב אין זו אכילת מצוה אלא אכילה של תאוה כל כולו רואה בהנאת עצמו וממילא היא כל כולה "קלון" שמגלה בנפשו שאין אכילה זו אכילה של מצוה אלא אכילת תאוה. ורק מתי שחושב על אומללים שוב מזכך את תאותו ושוב אכילתו הינה אכילת מצוה על אף שאוכל בשר ושותה יין.

מעתה נבא לבאר את מה שאכלו ישראל ביום הכפורים בזמן חנוכת בית המקדש.

יסוד מצוות העינוי ביום הכפורים כאמור וכפי שכתב ספר החינוך, מטרת העינוי "ואין ראוי לעבד ביום בואו לדין לפני אדוניו לבוא בנפש חשוכה ומעורבבת מתוך המאכל והמשתה. ומשום כך מצווה אדם לענות את עצמו, כדי "להכניע" את החומר" ביום הכפורים.

אכן, ופה בה יסוד גדול, לעיתים יכול להגיע אדם לאותה דרגה אף שאוכל בשר ושותה יין. שלעיל נתבאר איך אכילה של בשר יכולה להחשב ל"אכילת מצוה". אכן זה מדבר שחייב אדם להיות שמח, ומשום כך צריך הוא לאכל בשר ולשתות יין. אמנם יש דרגה יותר גבוהה שאדם אוכל ושמח לא רק כדי לשמוח. אלא שמח הוא שמחה רוחנית גבוהה ומכח זה אוכל לפי ש"אין שמחה בלא אכילה ושתייה".

ומעתה זה מה שאירע ונתחדש בזמן חנוכת בית המקדש, שבזמן זה אחרי מאות שנים מזמן שנכנסו לארץ ישראל, הוקם משכן הקבע לשכינה, בית המקדש, שמכוחה של של משכן השכינה הקבוע פה בארץ באה השפעה גשמית ורוחנית על כלל ישראל בכל מקום שהם באותו הזמן והוא מקום לסליחה ומחילה וכפי שנתבאר במאמרינו לראש השנה.

מחמת כל אלו גודל השמחה של ישראל היה גדול מאד והביטוי שלה היה בשבעה ימים של שמחה באכילת בשר ויין, שכל כולו היה שמחה של מצוה לפני ה'.

ומעתה יבואר היטב מה שהקשנו לעיל, הקל וחומר שעשו ישראל בין חנוכת המשכן לחנוכת בית המקדש. ולעיל הקשנו, מה היה תרוץ לקושית הגמרא שבזמן המשכן היה הקרבת הקרובנות צורך גבוה, ומשא"כ כאן היה הדבר צורך הדיוט.

אכן, יבואר היטב, שאכילה שמקדשת את עצמה, אכילה שמבטאת שמחה על כבוד שמים, שוב אינה נחשבת כ"צורך הדיוט" אלא "צורך גבוה", אדרבא, אדם הגשמי שאוכל בשר ושותה יין מכח השראת השכינה לא נחשב הדבר כצורך הדיוט אלא כצורך גבוה, ומשום כן אכלו ושתו ביום הכפורים.

ויש להוסיף בזה ההבדל בין חנוכת המשכן שלא מצינו שלא היה בשמחת בשר ויין כמו בבית המקדש. והביאור בכך הוא, כפי שנתבאר במאמרינו לפרשת ואתחנן, שדור המדבר היה דור אוכלי המן דור שחי עם ענני כבוד משום כך לא נחרב משכן זה לעולם, מעתה גם לא היה טעם בכך שישמחו בבשר ויין.

אכן, דור שנכנס לארץ ונלחם עליה כדרך כל הארץ כדרך בני אדם, הביטוי של שמחה הוא דווקא באכילת בשר ושתית יין כאמור שזהו דרכו של אדם.

ולפי זה נראה ליישב עוד מה שהקשנו לעיל שהרי יצאה בת קול "כולכם מזומנים לחיי עולם הבא". ושם בגמרא הקשו ומנלן שנמחל ועל זה הביאו ראייה מן הפסוק **על כל הטובה - שיצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנים לחיי העולם הבא**. ולעיל הקשנו, מה היה צורך בפסוק אחר שיצאה בת קול שכולם מזומנים לחיי עולם הבא.

אכן נראה, שאף שנתבאר שאכילה לצורך גבוה נחשבת כאכילה של מצוה, מכל מקום אפשר שהיה מותר להם לעשות כן, אמנם היה מקום לדון שאפשר שהפסידו את מחילת העוונות של יום הכפורים של אותה שנה לפי שאכלו. משום כך הביאו ראייה מן הפסוק, "על כל הטובה" שנמחל להם.

ונראה שטובה מבטא דבר שלא רק שלא היה היעדר שלא צמו, אלא מעלת יום הכפורים הגיעה להם ונמחל על עוונותיהם באותה שנה, כמו שצמו, שלולי כן אי אפשר לקרא לשנה שלא נמחלו עוונותיהם של ישראל כ"טובה".

ומכאן נראה שעל ידי מעלת האכילה לשם שמים יצרה את אותה תוצאה כמו צום, שצום הוא "הכנעת" החומר, אמנם אכילת בשר ושתית יין של אתה שנה, זככה את החומר כמו על ידי עינוי ושוב נמחלו עוונותיהם של ישראל מכח אכילה ושתיה.

והנה במהרש"א כאמור כתב שלכך נאמר על ידי הבת קול "כולכם" מזומנים שאלו שאכלו לשם שמים ודאי היה אכילת מצוה ומובן שהיה מותר להם לא להתענות, והביאור כפי שנתבאר עתה. אכן, היו שאכלו אכילה גסה, ואף להם נמחלו עוונותיהם^{כה}. וצריך לומר שלדבריו, אכילה לשם מצוה היא זאת שהופכת את האכילה ככפרה כמו צום, אמנם אלו שאכלו אכילה גסה שוב הפסידו את כפרת יום הכפורים, אמנם צריך לומר שנמחל לכולם מכח השמחה של חנוכת הבית, מכח שמחת השכינה בשמחת כלל ישראל בחנוכת בית המקדש שאף לאלו שלא עשו לשם שמים לכולם נמחל עוונם.

לתגובות ys.rabin@gmail.com

^{כה} ולדבריו יבואר היטב מה שדאגו ישראל באותה שנה, לפי שידעו שהיו אנשים בכלל ישראל שאכלו שלא לשם שמים והרי כל ישראל ערבים זה לזה.

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב

כפרת השעיר המשתלח לעומת כפרת התשובה

כתב הגר"א (פירוש חד גדיא): כלל גדול אצלנו, שכל הטובות שהיו ושיהיו, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא, את כולם ירשנו מאבותינו בעת שבירך יצחק את יעקב, ולולא הברכות חסרנו את הכל, וכולם היו לעשו. הסיבה לברכות היו שני גדיי עיזים, ורבותינו דרשו 'קח לך שני גדיי עיזים טובים', טובים, טוב לך וטוב לבניך, טוב לך שתירש את הברכות וטוב לבניך שיכו להביא שני שעירים לכפר עליהם ביום הכפורים אחד לה' ואחד לעזאזל. אומר הגר"א: ונראה דהא בהא תליא, כמו שהשעירים של יום הכפורים אחד בא לכפר ואחד בא לפייס את השטן שלא יקטרג, כך היו השעירים ההם אחד בא לרצות והשני בא לפייס את השטן.

מכאן ואילך מבאר הגר"א את כל החד גדיא, כמריבה תמידית בין עשו וחילותיו המנסים לגבור על הגדי שהוא השעיר של יעקב ולחטוף אותו לעצמם ואז הם עולים על ישראל בכח השעיר שלהם, אז ישראל חוזרים בתשובה וכח הגדי שלהם שב ועולה, עד העתיד לבוא כאשר יבוא הקדוש ברוך הוא ויסיים את הגלגל ההוא, ויבוא להר שעיר לשפוט את עשו ולשחוט את השעיר שלו לנצח.

ננסה לבאר את עומק דברי הגר"א ולפרט מקורות לדבריו. הנה כתב הרמב"ם בתחילת הלכות תשובה כי בזמן שבית המקדש היה קיים היה שעיר המשתלח מכפר על ישראל על עוונות קלות כמו עשה ולא תעשה גם ללא תשובה, ועכשיו אין שם אלא תשובה, נמנע מעמנו להשתמש בשירות הכפרה של השעיר המשתלח ונותרה לנו רק האפשרות של הכפרה על ידי תשובה. אמנם יש חולקים על הרמב"ם במסקנא זו, אבל זו היא דעתו והיא מקובלת על חלק גדול מן הראשונים בביאור הגמרא.

השאלה הנשאלת, מה פועל השעיר המשתלח בלי תשובה? כיצד יתכן שאדם ישאר בחטאו לא ישוב בתשובה ושעיר המשתלח יכפר עליו?... מנסח שאלה זו הרמ"ק בספר תומר דבורה (פ"א בביאור המידה הט') 'ונשא השעיר עליו את כל עוונותם אלל ארץ גזירה', ופירושו שהשעיר נושא עוונות ממש, וזה קשה מאוד, וכי ישראל חטאו והשעיר נושא?! את תשובתו נראה בהמשך.

יעקב ועשו נולדו תאומים, לא הייתה ביניהם שום הפרדה, ידו של יעקב אוחזת בעקב עשו, הם היו מחוברים בנקודה זעירה כחוט השערה במקום העקב, במקום הנמוך ביותר של יעקב בעקב רגלו, שם יש ממשק זעיר כחוט השערה, המחבר וגם מבדיל בין יעקב איש חלק שלא נדבק בו כלום, כל עבירה וכל עוון שיש עלי הוא חיצוני ולא נתפס בו, הוא איש תם, שלם בפנימיותו, לעשו שכולו שעיר, מלא שערות והוא מצמיד אליו כמו 'סקוטש' כל קש ותבן לכלוך ופסולת שנתקלים בו, הוא שואב וסוחף אליו כל דבר שמתעופף ונפרד ממקורו, וממנו הוא ניזון. אבל ביניהם יש 'שעיר' חוט שערה מבדיל בין שניהם.

רבי יוסף גיקטליא (שערי צדק עמ' ו') מאריך להסביר שהקרבה היא הזו היא מקום הסכנה, העבירה היא בעצם החלקה קלה אל מחוץ לגבול הקדושה אל תוך גבולה של הטומאה. לכן ארץ מצרים היא מצרנית עם ארץ ישראל וצמודה אליה, לכן הנצחון על עשו נקרא במקראות מלשון גילוח שערות, 'ויגלח ה' בתער השכירה', עשו נקרא 'קדקוד' שער מתהלך באשמיו', הוא נתפס באותו חוט שערה שמחבר אותו אל הקדושה וניזון ממי שחצה אותו ונפל אל השטח שלו, לכן הקדוש ברוך הוא מזהיר את ישראל ואומר: 'אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר, ונשמרתם מאוד אל תתגרו בם!...' יש לשמור מרחק מהמקום המסוכן דווקא בגלל הגבול המשותף שלו עם הקדושה, כי משם מקום הנפילה.

את הגבול הדק הזה בין ה'שעיר' כוחו של עשו איש שעיר, לבין יעקב המגלם את דמות האדם השלם איש תם, אנו רואים גם במה שעשו השבטים לאחר מכירת יוסף, שהם שחטו שעיר עיזים והראו את דמו ליעקב, ואמרו חז"ל כי דמו דומה לדם האדם, הוי אומר המטעה הגדול ביותר של יעקב שהוא האדם, הוא הדמיון המופלג שקשה להבחין בו בין דמו שלו הדם הקדוש והטהור, ובין דם השעיר חלקו של עשו הטמא והמשוקץ, וכל זאת משום שעירותו, הגבול הדק של השערה המפריד בינו לבין יעקב אחיו.

לעתיד לבוא הגבול הזה ימחק, נאמר 'הרחיבי מקום אהלך', 'כי ירחיב ה' את גבולך', הקדושה תתרחב על מקום השערה ההיא ותמחוק בכך את האחיזה של עשו באותו חוט שערה בו הוא נתלה.

בתיקוני זוהר (מוז, ב) מובא ביאור מעניין על המריבה שהייתה בין עשו ליעקב בעת הבאת המטעמים ליצחק כדי לזכות בברכות. בלשון הפסוק נאמר 'ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי', מטעמים הוא לשון רבים, דהיינו יצחק הוא מידת הגבורה, הוא הולך הכל לפי הדין, על כן מבקש יצחק מעשו [שאף הוא קרוב מאוד למידת הדין של אביו ומכאן הקשר החזק שביניהם, אלא שהוא ממידת הדין הקשה והמשחיתה שחוט דק עובר בינה למידת הדין הקדושה של יצחק אביו], להביא לפניו את כל המעשים שעושים ישראל בין מצוות שהם מקיימים ובין עבירות שהם עוברים, והוא מחלק עכשיו את הפרנסה לשני השעירים שני הגדיים, האחד של יעקב והאחד של עשו, כאשר עשו מקבל את הפרנסה שלו מהעבירות שישראל עוברים, מהם ניזון עשו שהוא המייצג של השטן וחיילותיו הרעים בעולמנו, ויעקב מקבל את פרנסתו מהמצוות שישראל מקיימים וזו היא פרנסתו. יצחק מזמין לפניו נתינת הברכות את כל ה'מטעמים' כדי לחלקם כל אחד למי שמגיע לו. כאשר כעת המאבק הוא נפשו של יצחק, המטרה של עשו היא להדגיש ולהביא את המטעמים מהשעיר שלו לפני אביו, כאשר רבקה משדלת את יעקב להקדים ולהביא את המטעמים מהשעיר שלו ולהדגיש אותם לעומת מטעמי השעיר של עשו אחיו.

מבאר הזוהר שבגוף האדם נוכל לראות את המאבק הזה על חיי האדם, הלב ניזון מדם נקי וצלול הבא מן המאכל הזך והמזוכך, לעומת הכבד שמזונו מגסות ופסולת הדם, כאשר ישנו מאבק בין הכבד השואב לתוכו את הדם כדי למצוץ ממנו את מזונו הגס ולהשליט על הגוף את גסותו, לבין הלב החפץ לתת לגוף מזון נקי מכל עכירות בריא

ומבריא. מבאר הנפש החיים (שער ב פ"ז) שהמאבק הזה הוא מאבק בין העבירות שרוצות להמית את הגוף ואת הנשמה ולהשתלט לאדם על כל מציאותו, לבין המצוות שרוצות להחיות את הגוף ואת הנשמה ולהשליט עצמם על מציאותו של האדם. מאבק זה נעשה אצל כל אדם יחיד, ובהסתכלות כוללת בכל משך קיומו של העולם שהאדם הוא בבואה שלו בעולם קטן, בין השעיר הרוצה להשתלט עליו ולהשליט בו חומריות וזוהמה, לבין הגדי הרוצה להשליט בו קדושה וטהרה. זה היה המאבק על הברכות של יצחק, בין שני השעירים המוגשים לפניו כמטעמים וחפצים למשוך ממנו את כח הברכה. שתי השעירים כשני התאומים יעקב ועשו, היו שוים במראה בקומה ובדמים, הם היו כתאומים, כדי להדגיש את הדמיון שממנו נוצר החילוק המתבטא בהיותם 'שעירים', תלויים בחוט השערה.

בספר 'ובחרת בחיים' על הנפש החיים (שם) מביא מהגרי"א ווינטרויב זצ"ל בשם האחרונים [אני מצאתיו בדרך מצוותיך לצמח צדק על מצות עגלה ערופה], מה החילוק בין מה שעושה תשובה למה שעושה השעיר המשתלח.

יש שתי אפשרויות להתגבר על הרע גם כשהוא בתוך האדם וגם כשהוא מתוך הבריאה. אפשרות אחת היא להתחמק ממנו על ידי שמעסיקים אותו, אפשרות אחרת היא לנצח אותו מכל וכל. על השעיר המשתלח הושמו כל עוונות בני ישראל עד שהיה נוצר להם משקל גשמי ממשי שהיה מכביד על השעיר עד שהוא לא יכל ללכת, וגם האיש עיתי הנושאו היה כורע תחת הנטל, לכן היו מציעים לו בסוכות שעל הדרך הרי מאכל והרי משתה, והיה נחשב הדבר לנס שמעולם לא הוזקק אותו נושא השעיר לאכול ולשתות על אף המאמץ הפיזי הכבד שהיה בנשיאת העוונות (ש"ך עה"ת אחרי מות).

על השעיר המשתלח לא נאמר בתורה שהוא מכפר, כי הוא איננו קרבן (ראה רמב"ן שם), קרבנות מכפרים על ידי חמש עבודות שעושים בהם, הולכה שחיטה קבלה זריקה והקטרה, בשעיר המשתלח לא עושים דבר מכל אלו, הוא איננו קרבן מכפר, הוא קרבן מעסיק, הקדוש ברוך הוא לוקח חלק אחד מחלקו אותו הוא בורר על ידי גורל ומשליך אותו אל השטן וחיילותיו, הוא חלק רע חמרי קרוב אל הגשמי, לכן יש לו משקל וכובד. השעיר השמן ההוא מידיו של הקדוש ברוך הוא מלהיב מאוד את השטן הוא עמוס ומלא בעוונות ישראל ויש בו מזון רב לינק ממנו, הוא מסתער על השעיר ונהנה מכל רגע ממה שקיבל. בעוד השטן נהנה פועלים ישראל בתפילותיהם וקרבנותיהם גדולות ונצורות, הם עומדים כמלאכים צמים מתחננים וזוכים בדין לחיי עולם הבא. אבל יש לזה מחיר, העבירות כאשר בוחרים באפשרות הזו לא נמחקות, הם נישאות 'אל ארץ גזירה', הם קיימות ומשמשות מזון לעשו, השטן וחיילותיו, כשהוא אוכל הוא פועל, הוא שבע ומלא מרץ. יש לו כח בעולם הזה, כאן בעולם השפל יש מקום לקליפות החיצוניים וכל המרעין בישיין האלו לפעול כשהם שבעים ומרומים ונותנים להם מנה של מזון עבירות. העבירות אינן מתכפרות ונמחות, הם עוברות לטיפול במקום במקום האמיתי והמרומם בעולם הבא, שם העונש הוא קשה וכואב, לעונש הלא נעים אבל הקצר והזמני של העולם הזה על ידי עשו וחיילותיו. זה כואב אבל זה זמני, זה נגמר לאחר זמן, ואז ישראל עולים על

עשו נקיים מעוונות, עד שמוגדשת הסאה, ושוב מתגבר עשו עליהם בעוונות שמקבל לארץ גזירה, כך שב הגלגל והולך וזהה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוואריך, כאותו חד גדיא, אתא פלוני ומכה את פלוני, עכשיו הוא למעלה, והנה אתא פלוני ומכה את הפלוני ועכשיו השני למעלה, כך עד סוף הסיפור לעתיד לבוא. זה המהלך של השעיר המשתלח.

התשובה פועלת את הפעולה של לעתיד לבוא, היא באה לשפוט את הר עשו והייתה לה' המלוכה, היא לא נותנת מזון לעשו, היא מונעת ממנו את המזון, היא מקנחת ומנקה את העוון, עד שהרע נמחה ומתכלה ללא יכולת קיום. התשובה איננה מסלקת את החטא למקום של פרעון זמני בעולם הזה, היא מוחקת אותו מהיסוד וגורמת בכך לכליונו של הרע.

שורש החילוק נעוץ בדרכי פעולתם, שהתשובה מעלה את האדם ואת העולם לדרגה גבוהה יותר ממה שהיו, כשהבריות שבים אל מקורם הראשון הטהור לפני שנפגם בפגמי החטא. במקום הטהרה והקדושה 'לא יגורך רע', כי אין דבר רע יורד מלמעלה והטומאה מתבטלת. לא כן פעולת השעיר המשתלח שהוא מתעסק עם העבירות, הוא אינו מעלה את האדם אלא משפיל את העבירות מחוץ לתחום השפעתם על מערכת הקדושה, באופן שתצטמצם השפעתם רק על העולם שאליו הם שייכים, אל הנוקים וההשחתה שבתחומי העולם הזה עולם העשייה ולא למעלה ממנו. [וראה בתומר דבורה (שם) שכתב שגם פעולת השעיר המשתלח נובעת מאיזה דרגה של תשובה שהוא הוידוי שמתוודה עליו הכהן הגדול, שבאותו הוידוי נופלים השערות מעל יעקב ונושרים אל מקומם בנוקבא דתהומא רבא, ושם ניזון מהם השטן וחיילותיו].

לְדַעַת – אוצר ידיעות בענייני המועד / הרב אליעזר הלוי אפל

מהו השם המפורש?

פְּשָׁהּיוּ שׁוֹמְעִים אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא מִפְּרֵשׁ יוֹצֵא מִפִּי כֶּהֵן גָּדוֹל בְּקִדְשָׁהּ וּבִטְהָרָה
(סדר עבודת יום הכפורים)

ביום הגדול והקדוש יום הכפורים, בעת עבודת היום, היה הכהן הגדול מזכיר עשר פעמים את השם המפורש, כמבואר בגמרא (יומא לז:): "ומנין שבשם, נאמר כאן כפרה ונאמרה בעגלה ערופה כפרה, מה להלן בשם אף כאן בשם".

בירושלמי (יומא פ"ג ה"ז) נתבאר הדבר בהרחבה, וזה לשון הירושלמי, "עשרה פעמים היה כהן גדול מזכיר את השם ביום הכפורים, ששה בפר וג' בשעיר ואחד בגורלות. הקרובים היו נופלין על פניהן, הרחוקים היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אלו ואלו לא היו זזים משם עד שהוא מתעלם מהן, זה שמי לעולם – זה שמי לעולם. בראשונה היה אומרו בקול גבוה, משרבו הפרוצין היה אומרו בקול נמוך. אמר רבי טרפון עומד הייתי בין אחי הכהנים בשורה והטיתי אזני כלפי כהן גדול ושמעתיו מבליעו בנעימת הכהנים. בראשונה הוא נמסר לכל אדם, משרבו הפרוצים לא היה נמסר אלא לכשרים".

יש קושי מסויים בדברי הירושלמי. בתחילה התבאר כי השומעים את השם היו שוכחים אותו מיד. לאחר מכן הובא כי הכהן מהגדול היה מבליע את השם כדי שלא ישמעו אותו הפרוצים. מה היה הצורך בכך אם כולם היו שוכחים אותו?

יש שביארו כי הפרוצים לא היו חוששים לחלל את יום הכפורים, ומיד בשמעם את השם היו כותבים אותו כדי שידעוהו גם לאחר שיתעלם מהם. ויש שפירשו כי הפרוצים היו משתמשים בשם מיד בשמעם אותו מפי הכהן הגדול, ומכוונים בו על אדם מסויים להזיקו או לצורך אחר, כך שהעלם השם לא היה מועיל רק שלא ישתמשו בו לאחר מכן, אבל לא בעת שמיעתם את השם, אשר לכן נצרך הכהן להבליעו.

ענין הבלעת השם מבואר בפירוש רבנו בחיי לפרשת אחרי, כי הכהן הגדול היה מזכיר את השם יחד עם דברים אחרים, כמו למשל כאשר היה בא להזכיר את שם הוי"ה היה אומר אליהו שהשם מובלע בו.

מקום נוסף בו הוזכר השם המפורש הוא בברכת הכהנים שהיתה בבית המקדש. כך שנינו בגמרא (סוטה לח:), "כה תברכו את בני ישראל, בשם המפורש. אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכינוי, תלמוד לומר ושמנו את שמי, שמי המיוחד לי".

השאלה המתעוררת היא, מהו אמנם השם המפורש? גם אם לא נזכה לעמוד על עמקם של דברים, ורב הנסתר על הגלוי, אך מכל מקום יש דברים שנתגלו לנו על ידי רבותינו הגאונים והראשונים, אותם נביא כאן.

לפני שנדון מהו השם המפורש, נעשה קצת סדר בענין. ידועים לנו כמה שמות אשר נזכרו בשם **שם המפורש** והם, שם בן ד' **אותיות**, שם בן י"ב, שם כ"ב, שם מ"ב ושם ע"ב. (נדגיש שהדברים הבאים אינם קבלה וסתרי תורה, כי אם דברים הנדונים בגאונים ובראשונים הידועים, כרב האי גאון, רש"י, רמב"ם, רא"ש ועוד). ונפרט –

שם בן ד' אותיות – הוא הוא השם המיוחד שם הוי"ה הנודע. ברם ניקודו של השם משתנה לפי הענין (הניקוד המקובל הוא בסך הכל ניקודו של שם אדנות, המורה כי יש לקרוא את השם בכינויו ולא ככתיבתו. ואכן כאשר יש לקרוא אלקים מנוקד השם בניקוד אלקים כידוע).

שם בן י"ב – מוזכר במסכת קידושין (ע.א.), "תנו רבנן בראשונה **שם בן שתיים עשרה אותיות** היו מוסרין אותו לכל אדם, משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה, והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים. תניא אמר רבי טרפון, פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטייתי אזני אצל כהן גדול, ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים". כאמור למעלה הרי שהשם אותו היו מזכירים בברכת כהנים הוא הוא השם המפורש.

רש"י שם כתב כי לא נודע לנו מהו שם זה. (בתיקוני הזוהר ובמקובלים מבואר כי הוא שלש פעמים שם הוי"ה בניקוד מְלֶךְ מְלֶךְ מְלֶךְ).

שם כ"ב – הוא הוא השם הנודע היוצא מברכת כהנים. הוא מוזכר בתפלה הנאמרת בימים הנוראים ובשלש רגלים בעת ברכת הכהנים, בה אנו מבקשים "שתעשה למען טהרת שמך הגדול הגבור והנורא, בן עשרים ושתים אותיות היוצאים מהפסוקים של ברכת כהנים... ותשמע תפלתי נאקתי ואנקתי תמיד, כמו ששמעת **אנקת** יעקב תמימך הנקרא איש **תם**... כשם שנתת **פסת** לחם לאכול ובגד ללבוש ליעקב אבינו הנקרא איש **תם**... כשם שנתת את **יוסף** צדיקך בשעה שהלבישו אביו כתונת **פסים** לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואיו, ותעשה עמדי נפלאות ונסים ולטובה אות...".

אנו מזכירים בתפלה זו את השמות של שם כ"ב, ורבים אינם מבחינים כלל בכך. (כאן המקום להעיר על השיבוש ברוב המחזורים בהם נדפס "ותעשה עמי נפלאות ונסים", תמורת **עמדי**, וכך נשמטת אחת מאותיות השם).

יש גם התמהים על הביטוי "כשם שנתת את יוסף צדיקך **בשעה שהלבישו אביו כתונת פסים** לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואיו", מה היא ההדגשה המיוחדת על אותו זמן של לבישת כתונת הפסים. אך היודע כי כאן מוזכר שם כ"ב יתבאר לו הענין; בספרים מבואר כי בשעה שהלביש יעקב אבינו את יוסף הצדיק בכתונת הפסים, מסר לו את השם בן כ"ב אותיות. כך מבואר בפירוש **רבנו בחיי** על התורה (בראשית לו ג), "כתונת **פסים**, שמסר לו **סוד עשרים ושתים אותיות**, עד כאן. והכוונה בזה שהלבישו ידיעת החכמה בשם עשרים ושתים אותיות כמו שלמד מפי שם ועבר, והבן זה".

גם שם זה נזכר במקורות שונים כשם המפורש.

שם מ"ב – שם זה נודע מאד, מפני היותו ראשי התיבות של תפילת "אנא בכח", תפלתו של רבי נחוניא בן הקנה הנאמרת בכל עת מצוא.

ראוי להדגיש שבספרי קבלת אשכנז, כרבי יהודה החסיד וחבריו, מוזכרת גירסא שונה מעט בשם זה. השם החמישי שבשם זה הינו חסין קדוש ברוב טובך נהל עדתך, אך בספרי חסידי אשכנז באה אות ד' תחת אות ב'. (בפיוט ליום הכפורים של רבי יהודה החסיד המיוסד על שם מ"ב נכתב "חֲסִיד קְדוֹשׁ דְרוֹשׁ טוֹבְךָ נוֹי עֲטִיוֹתֶיךָ"). הגירסא שלנו היא גירסת מקובלי ספרד התקבלה גם בקרב האשכנזים, מפני שכך מבואר בזהר הקדוש.

רבנו בחיי בפירושו לתורה מציין כי שם זה יוצא מארבעים ושתים האותיות הראשונות שבתורה (כך גם מבואר בתוספות חגיגה יא: ד"ה אין דורשין). גם ניקודו של שם זה הוא כניקוד אותן ארבעים ושתים אותיות מ"בראשית" עד "והארץ היתה תהו ובהו".

גם שם זה מוזכר בגמרא (קידושין עא.), "אמר רב יהודה אמר רב, **שם בן ארבעים ושתים אותיות** אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו, וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה אהוב למעלה ונחמד למטה, ואימתו מוטלת על הבריות ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא".

שם ע"ב – שם זה שגם מהגאונים היו שלא ידעוהו (ישנה תשובה בתשובת הגאונים כי שם ע"ב יוצא משלשה פסוקים בפרשת בשלח אך לא נתפרש), אך זכינו ורש"י פירשו במסכת סוכה (מה.), ונביא כאן את דבריו – "אני והו. בגימטריא אנא ה', ועוד משבעים ושתים שמות הן, הנקובים בשלש מקראות הסמוכין בפרשת ויהי בשלח, ויסע וגו', ויבא בין מחנה, ויט משה את ידו, ושלשתן בני שבעים ושתים אותיות, ומהן **שם המפורש** אות ראשונה של פסוק ראשון, ואחרונה של אמצעי, וראשונה של אחרון, וכן בזה הסדר כולן, השם הראשון והו וי"ו של ויסע, ה"א דכל הלילה, וי"ו דויט, ושם השלשים ושבע הוא אני אל"ף דמאחריהם, ונו"ן ראשון דהענן בחשבון של מפרע, וי"ד דרוח קדים".

רש"י קורא בפירוש לשם זה **שם המפורש**, וכן במקורות נוספים הוא הוזכר כשם המפורש.

אכן נתבארו לנו חמשה שמות אשר כולם נתכנו בשם **שם המפורש**. איזה שם מביניהם הוא הוא שהיה אומרו הכהן הגדול ביום הכפורים?

הרא"ש במסכת יומא (פ"ח סי' יט) מביא בשם **רב האי גאון**, הכותב כי השם אותו היה אומר הכהן הגדול הוא הוא השם בן ארבעים ושתים האותיות, בניקודו הידוע לו. כדעת רב האי גאון הסכימו גם אחרים. גם **רבנו בחיי** בפירושו לתורה מביא בשם **הרשב"א** כי שם זה הוא שם מ"ב – "וכשהיה כהן גדול מתודה ביום הכפורים היה אומר הכתוב הזה בתפילתו, והשם שהיה מזכיר בכתוב הזה הוא שם בן מ"ב, ולכך אנו אומרים בתפילתנו ביום הכפורים לפני ה' תטהרו, כלומר לפני שם בן מ"ב, וכן דעת מורי הרב שלמה, וכן עיקר".

גם רש"י נקט לכאורה כשיטה זו. במסכת סנהדרין (ס.), לגבי דין המברך את השם, כתב רש"י, "שם בן ארבע אותיות - שם הוא, ולא בעינן שם המפורש בן ארבעים ושתים אותיות".

גם במסכת עבודה זרה (יז:), כתב רש"י על רבי חנניא בן תרדיון, "למה נענש כך, לפי שהיה הוגה את השם באותיותיו, דורשו בארבעים ושתים אותיות ועושה בו מה שהוא חפץ".

מאידך הביא רבנו בחיי בשם רב סעדיה גאון, כי השם אותו הזכיר הכהן הגדול הוא השם המיוחד בן ד' אותיות, אשר ניקודו לא נתגלה.

כדעה זו נקט גם הרא"ש שם, והוא חולק על רב האי גאון – "ואין נראה לי דברי רב האי בזה, דכיון דילפינן בגזרה שוה מעגלה ערופה הזכרת השם של ארבע אותיות, אין לשנות, אלא כמו שנכתב בפסוק הוא מזכירו, אלא שמזכירו ככתבו והוא נקרא שם המפורש. והוא מקור לכל השמות כי כולן נאצלין ממנו".

כדעה זאת פסק גם הרמב"ם (הלכות תפלה פי"ד ה"י) – "ואומר את השם ככתבו, והוא השם הנהגה מיו"ד ה"א וא"ו ה"א, וזה הוא השם המפורש האמור בכל מקום. ובמדינה אומרים אותו בכינויו, והוא באל"ף דל"ת, שאין מזכירין את השם ככתבו אלא במקדש בלבד".

דעת האריז"ל בכמה מקומות היא כי השם המפורש הנזכר בכל מקום הוא אכן השם בן ארבע האותיות בניקוד מיוחד, וכדעת הרמב"ם והרא"ש.

בדברי הראשונים נזכרו רק שתי שיטות, האחת כי השם הנזכר כאן הוא של ד' אותיות, והאחת שהוא שם מ"ב. מאידך גם השם י"ב נזכר כשם המפורש לגבי אזכרתו בברכת כהנים.

גם שני השמות הנוספים, שם כ"ב ושם ע"ב נזכרים במקומות שונים כשם המפורש. בספר צרור המור לרבי אברהם סבע אחד מגדולי המקובלים, נזכר בפירושו כי השם אותו מזכיר היה הכהן הגדול הוא שם ע"ב. ובספרי מקובלים אחרים נכתב שהוא שם כ"ב.

איך יתיישבו כל אותם מקורות שונים לזהותו של השם המפורש? התשובה לכך היא בספר עץ הדעת טוב (לרבי חיים ויטאל), הכותב בתוך דבריו, "והתשובה לזה, במה שנודע כי כמה שמות מפורשים הם".

אכן אין כאן מחלוקת איזהו השם המפורש. הכל מודים כי ישנם כמה שמות המכונים שם המפורש, זה למעלה מזה. השאלה היא מה הזכיר הכהן הגדול ביום הכפורים.

יתרה מזאת, מעיון בדברי הרדב"ז בתשובותיו (אלף תז) נראה, כי הבין כי כל אחד מהשמות הללו היה הכהן הגדול יכול להזכיר. יכול היה להזכיר את השם הקצר בן ארבע האותיות, או את השם בן הי"ב או בן הכ"ב הארוכים יותר, ואף את שם ע"ב כולו. כל שם הולך ומפרש ומגלה יותר את סוד השם המיוחד, כך שכל השמות הם בעצם שם אחד, אשר לפעמים הוא נסתר ולפעמים הוא מגולה.

בספר אחר של הרדב"ז, ספר **מגן דוד**, הוא מבאר את הדברים יותר וכותב, "ורומו על **שם בן כ"ב** היוצא מברכת כהנים, והוא מקור הברכות וכן כתיב בך יברך ישראל, **ושמעתי כי זהו השם שהיה מבליע כהן גדול בנעימות אחיו הכהנים והוא שם המפורש והוא פי' לשם ארבע אותיות שהוא שם העצם. ושמעתי בשם הראשונים כי שם בן מ"ב הוא שם המפורש וכן משמע מדברי רש"י ז"ל והגאונים ז"ל ובשם זה קלל אלישע את הנערים וכתב ותצאנה שתיים דובים מן היער ותבקענה מהם מ"ב ילדים. ובספר חיי עולם הבא כתיב **כי שם בן ע"ב הוא שם המפורש**. ולפי דעתי **כולם דברי אלקים חיים**. כי שם בן ארבע הוא שם העצם ויתד שהכל תלוי בו, ושם בן כ"ב אותיות הוי פרושו. ועל כן נקרא שם המפורש כי שם בן ד' הוא סתום מאד. **ושם זה מפרש ומבאר אותו ושם בן מ"ב הוא פרוש יותר ארוך ויותר מפורש** כי זה בכ"ב אותיות וזה במ"ב אותיות. ושם בן ע"ב הוא **ארוך ומפורש יותר מכולם** שכן יש בו רי"ו אותיות. ולפי הפירושים ישתנו הפעולות כפי צורך העולמות ומעשה התחתונים, אשרי מי שזכה להם ולפירושם, ועליו כתוב **אשגבהו כי ידע שמי**".**

על פי חידושו של הרדב"ז נבין את מה שאמרו בגמרא בקידושין המובא לעיל כי בתחלה היו הכהנים מברכים בשם בן י"ב, ולאחר מכן שוב לא מסרוהו אלא לצנועים. וכמו שנכתב ברמב"ם (הלכות תפילה פי"ד, ה"י), "ומשמת שמעון הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש אפלו במקדש כדי שלא ילמד אותו אדם שאינו חשוב ושאינו הגון". הדברים מעלים תמיהה; הלא הדין שיש לברך בשם המפורש הוא דין מן התורה, כמו שדרשו בסוטה (לח.), "כה תברכו את בני ישראל, **בשם המפורש**. אתה אומר בשם המפורש או אינו אלא בכינוי, תלמוד לומר ושמו את שמי, שמי המיוחד לי".

אך לפי האמור אין כל תמיהה. מעולם לא ביטלו את אזכרת השם המפורש, כי אם חזרו לשם העיקרי אשר ממנו יוצאים כל שאר השמות. בתחילה אכן הזכירו שם מפורש יותר, והוא שם בן י"ב המפורש יותר את השם בן ארבע האותיות, אך משעה שראוי כי אין הדור ראוי חזרו להזכיר את השם בן ארבע אותיות, אשר גם הוא שם המפורש. רק ביום הכפורים אשר מפני גודל הזמן הוצרך הכהן להזכיר שם מפורש יותר, הוצרכו להבליעו בנעימה.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

אין דבר העומד בפני התשובה

הגמרא במסכת ראש השנה (טז:) אומרת: בראש השנה שלשה ספרים נפתחים. אחד של צדיקים גמורים. ואחד של רשעים גמורים. ואחד של בינונים. צדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים. רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה. בינונים תלויים ועומדים מראש השנה עד יום הכפורים. זכו נכתבים לחיים לא זכו נכתבים למיתה. והרמב"ם (פ"ג מתשובה ה"ב) כתב וז"ל: אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עונך, עכ"ל. והראב"ד הקשה על דבריו וז"ל: לא כמו שהוא סובר שכשאמרו רשעים נחתמין לאלתר למיתה שמיד מתים, ואינו כן כי יש רשעים חיים הרבה, אלא נחתמין לאלתר שלא ימלאו ימיהם שני הדור שנגזרו עליו. עכ"ל.

ובביאור דברי הרמב"ם כתבו האחרונים עפ"י דברי הגמרא בחגיגה (טו.) על אלישע בן אבויה שנכנס לפרד"ס וקיצץ בנטיעות, ויצאה בת קול ואמרה: 'שובו בנים שובבים, חוץ מאחר'. והדברים תמוהים שהרי אפילו מנשה שהרשיע הרבה וחסא והחטיא את הרבים, כשחזר בתשובה הקב"ה קיבלו.

ואכן הראשית חכמה בספרו (שער הקדושה פרק י"ז) כותב וז"ל: ואין לך דבר שעומד לפני התשובה, ואף אם שמעת שובו בנים שובבים חוץ מפלוני, כענין אלישע אחר, אל תחוש, שהרי אלישע אחר סוף סוף נתקבל, אפילו שלא שב, כל שכן אם היה שב שהיה מועיל לו יותר ויותר, אלא שסגרו דלתי התשובה בפניו, והיה צריך להפציר עד יפתח הפתח. וזהו מה שאמרו חז"ל כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא - בעל הבית, דהיינו הקב"ה, כל מה שיאמר לך עשה מהמצות עשה חוץ מצא, שאם יאמר לך צא מביתי ואל תכנס, כענין אלישע אחר, אל תשמע לו, אלא תכנס בתשובה, כי זה חשקו של בעל הבית אלא שמטעה אותך. עכ"ד הנפלאים¹⁰.

והשל"ה הקדוש (ועוד מפרשים) הוספו לבאר: שהקב"ה מרחם על כל בריותיו, ואף על החוטאים נגדו "חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נידח". (שמואל ב, יד, יד). ולכך שולח להם הקב"ה הרהורי תשובה בלבם, ובזה ביארו מה שאמרו חז"ל 'בכל יום יוצא כרוז משמים שובו בנים שובבים'. ולכאורה קשה שכיון שלא נמצא שום אדם ששומע את הבת קול הזאת, אם כן למה בכלל היא יוצאת? וביארו המפרשים שהנשמה של האדם

¹⁰ הרה"ק מדינוב זצ"ל (בספרו אגרא דפרקא או"א) כתב בשם החוזה מלובלין זיע"א על דברי הראשית חכמה שאילו היה אלישע משיב כיון שכן הוא, אז הנה העת והעונה לעבדך עבודה שלימה אמיתית, כיון שאין כאן קיווי לתשלום שכר, אזי תהיה עבודתי רק לעשות נחת רוח לפני מי שאמר ונעשה רצונו. אילו היה משיב כזאת היה מכופר לו, והיה מגיע למעלה גדולה עכ"ד.

שומעת את 'הבת קול'. ומכוחה עולים בלבות בני אדם הרהורי תשובה, אף שהם עצמם לא חשבו על כך.¹⁰

אמנם יש מצב שעל ידי שאדם חוטא בחטאים חמורים אינו זוכה לקבל את הבת קול הזאת, כמו מי שאומר 'אחטא ואשוב' שאמרו חז"ל עליו שאין **מספיקין** בידו לעשות תשובה. ולא אמרו שאינו יכול לעשות תשובה, אלא אין 'מספיקין' כלומר שהוא כבר לא זוכה לעזרה משמים לחזור בתשובה, כי אין מן הראוי שהקב"ה יחזר אחריו לעורר אותו בתשובה, אחר שהוא זלזל בתשובה, אבל אם הוא עצמו יעורר את עצמו לשוב בתשובה יקבלו את תשובתו. וכמו שאמרו חז"ל: 'אין לך דבר העומד בפני התשובה'.

ובזה מבואר הבת קול שהכריזה: 'שובו בנים שובבים חוץ מאחר'. כלומר שלכל חוטא הקב"ה מתאוה ששוב אליו בתשובה ואף מעוררו על כך, חוץ מאלישע אחר, שהקב"ה לא יתן לו עזרה, אלא הוא עצמו יצטרך להתאמץ לחזור בתשובה ואז הקב"ה יקבלו.

ובדומה לזה מצינו בגמ' עבודה זרה (יז.). במעשה של רבי אלעזר בן דורדיא שהרבה לחטוא וביקש מהשמים והארץ וההרים וכו' וכולם ענו שאינם יכולים לבקש עליו, **אמר אין הדבר תלוי אלא בי!** הניחראשו בין ברכיו, וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו, יצתה בת קול ואמרה ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא. כלומר שהיה צד שרבי אלעזר בן דורדיא יכל להתייאש כמו אלישע, ולשמוע מההרים והגבעות שאין לו כבר סיכוי ואיננו יכול לחזור בתשובה, אך הוא הבין שבאמת אף שאין לו שום סייעתא מלמעלה מכל מקום אם הוא יתאמץ, הרי שיצליח לשוב בתשובה.

האוהב ישראל (מאפטה) זיע"א הוסיף לומר: עפ"י מה שאמר הקב"ה למשה רבינו "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול". ופרש רש"י עדיין לא שמענו, שהתפלל משה עליהם, והוא אומר הניחה לי, **אלא כאן פתח לו פתח והודיעו, שהדבר תלוי בו**, שאם יתפלל עליהם לא יכלם. עכ"ל. כלומר שאדרבא מה שהקב"ה אמר

¹⁰ יש להוסיף שלא רק 'הרהורי תשובה' הקב"ה שולח לכל יהודי אלא בכל מעשה שאדם עושה, כל זמן שאדם לא הרשיע הקב"ה נתן בלבו 'מצפן' [מצפון] לדעת אם מה שהוא עושה זה נכון או לא, וכמו שכתב רבינו האלשיך הקדוש (שמ"א כד, ה, ו), לבאר מדוע דוד המלך בזמן שברח מפני שאול וכשהתחבא במערה ושאל נכנס בה, כרת כנף מעילו ולא הרגו מיד. וביאר הרב שבכל פעם שאדם עושה מעשה, אם אחרי כן מרגיש חרטה, הרי שמוכיח שהיה זה עבירה, אבל אם לא מרגיש חרטה הרי שאי"ז עברה, לכך דוד אמר אם יהרוג את שאול ואח"כ יתחרט על זה הרי שהיה זה עבירה, אך לא יוכל לתקן את העבר. ולזה התחכם וקרע קודם את כנף מעילו, ונתן לעמו סימן אם לא יתחרט בדבר הרי שיכול להמשיך ולהרוג את שאול כדין רודף, אבל אם יצטער הרי שזה עבירה ואי"ז רצון הבורא. ואכן הכתוב מיד מעיד שאחר שכרת את כנף מעילו "ויך לב דוד אותו על הדבר". שבא לו מיד החרטה. ולזה הבין שאי"ז מצווה ולכך לא הרגו.

וכן כשאדם בא לעשות איזה דבר שהוא חושב שזה מצוה ורוצה לבדוק אם מעשה שעושה בא מצד הקדושה או ההפך. כתב הגר"א (רות א, יח) וז"ל: והרוצה לבחון עת בוא לידו המצוה אם הוא מיצה"ר או לא, יבחין בעת עשיית המצוה. אם אבריו נעים ונדים בעת ההיא בזריזות לעשות המצוה, אז מסתמא היא מעצת יצה"ר, כי איך יוכל להיות שאברי הגוף הכבדים אשר מעפר יסודם וטבעם לילך אחרי תאוותם הגופני יתלבשו רצון לעשות, אי"ז כי אם עצת יצה"ר בכדי שילכד אח"כ ברשתו. ואם בתשוקת נפשו הפנימית להתקרב אל עושהו במצות התורה אברי הגוף כבדים, אז נראה שמדרך הטבע הוא ונתלבש יצה"ר באברי הגוף ורוצה לעכבם מלעשות המצוה. וראיה לזה מריש לקיש (בב"מ פד.) כיון שקבל עליו עול תורה בעי למיהדר ולא יכול אף כאן [אצל רות מתאמצת ללכת]. עכ"ל. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז) שבשעה שאדם הולך לעשות עבירה כל אבריו נשמעין לו, מפני שיצה"ר מולך על מאתים וארבעים ושמונה אברים. כשהוא הולך לדבר מצוה התחילו מתעצלין לו כל אבריו.

למשה שהוא רוצה להשמיד את ישראל היה זה לרמוז לו שיתפלל עליהם, וכמו כן כאן מה שהקב"ה השמיע לאחר את הבת קול היה זה לרמוז לאלישע שאדרבא עליו להתחזק לשוב בתשובה כי אז ודאי יקבלנו. נודורשי רשומות דרשו שכתוב בגמ' חוץ מאחר, ולא התפרש בבת קול מיהו אותו אחר? אלא אלישע החליט שזה הוא, ובאמת היה צריך להבין ממה ששמע את הבת קול שאדרבא זה רמוז שיחזור בתשובה וכנ"ל].

ובזה ביאור המפרשים את דברי הרמב"ם שרשעים לאלתר נחתמים למיתה, שהכוונה למה שאמרו חז"ל 'רשעים בחייהם קרויים מתים'. דהיינו שנכרתים מהקשר עם הקב"ה, ואין להם את העזרה שהקב"ה נותן לבעלי תשובה, כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (א, א) וז"ל: והתבאר בתורה, כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת ויחדש בקרבם רוח טהורה להשיג מעלת אהבתו, שנאמר "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך". (דברים ל, ב). ואומר בגוף הענין "ומל ה' את לבבך ואת לבב זרעך". (דברים ל, ו). להשיג אהבתו. עכ"ל. והעזרה הזאת נשללת מהרשע. אמנם אף רשע כזה אם יתייגע יזכה לשוב בתשובה.

לתגובות: m0527660932@gmail.com

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה'

אשדוד

למה רק כאשר השטן הולך ה' מטמין את העבירות

כתוב בפסיקתא [פיסקא דיוה"כ, פי' מו], אתה מוצא ביום הכיפורים בא שטן לקטרג על ישראל והוא פורט עוונותיהם של ישראל ואומר, רבש"ע, יש באומות העולם מנאפים וכן בישראל, יש באומות העולם גנבים וכן בישראל. והקב"ה פורט זכויותיהם של ישראל, מהו עושה, נוטל קנה של מאזנים וטוען את העוונות כנגד זכויות, ושתי הכפות של מאזנים נמצאים מעויינות [ר"ל שוות], והשטן הולך להוציא עוונות ליתן בכף העוונות ולהכריעה. מה הקדוש ברוך הוא עושה עד שהשטן חוזר ומבקש עוונות, הקדוש ברוך הוא נוטל את העוונות מתוך הכף ומטמינם תחת פורפירא שלו, והשטן בא ואינו מוצא שם עון, שנאמר [ירמיה נ, כ] "יבוקש עון ואיננו". כיון שהשטן רואה כן אמר לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע, נשאת עמך [ופירש ראז"מ: לקחת אותם מתוך הכף], אתמהה [ופירש ראז"מ: ר"ל שהשטן מתמה על אהבת הקדוש ברוך הוא לישראל עמו]. כיון שראה דוד כך אמר, היאך נושא עון ועובר על פשע ומכסה חטאתם, התחיל משבחם "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" [תהלים לב, א], עכ"ל המדרש.

והוא תמוה שהקב"ה מטמין עונותיהם של ישראל, ולמה לא עשה כן מתחילה וכי ירא מהשטן לעשות כך עד שהולך ממנו

ממה שהיצר הולך להביא עוד עבירות מוכח שהוא הגדיל להכשילם

אלא ביאר החת"ס תורת משה (דברים שיר מעון עמ' סד) ויש לפרש ידוע כי ברא הקב"ה את השטן הוא היצר הרע היורד ומסית לטובה כי כאשר נכבש אותו גדול שכרנו, משא"כ כשאין לנו שום מסית ותאוה ונהיה רק כמלאכים, אך כל זה כאשר עושה את שלו שמסית רק לפי כח כל אדם ואדם שיוכל לעמוד נגדו ולכבוש התאוה, ואם אין האדם כובש לפי מה שהוא ביכלתו, מצאהו עון וגם יש זכות לשטן מזה אם כובש אותו וזוכה על ידו, אבל אם היצה"ר מסית בכל כחו ומאודו אזי אין האדם יכול לעמוד כנגדו כי גדול כח המלאך מכח האדם והאדם אנוס הוא ורחמנא פטריה. והנה השטן הביא העונות וראה שהכף שקול ולא נתחיבו על ידו, והיה לו לשמוח מזה, אך הוא הולך לבקש להביא עוד עונות כדי שיכריע כף חובה כדי לחייבם, ניכר מתוכו כי לא היה מחשבתו בהסיתו לבני אדם לטובתם להגדיל שכרם, ולא הסית רק עד מקום שראה שיכולים לעמוד נגדו ולכבוש, רק רצה להכשילם ולחייבם וממילא בכל כחו הסית, וגדול כח המלאך משל אדם, ובני אדם אנוסים המה, וכל העונות כלא המה וזוכים בדין וברחמים.

ובספר משנה שכיר - מועדים יום הכיפורים מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו כתב וז"ל ופירש רבי אפרים זלמן מרגליות בפירושו, על הא דאמר במדרש שהקב"ה נוטל את

העוונות מתוך הכף ומטמינם תחת הפורפירא, דר"ל שמכפר עוונות ישראל בזכות הקדושים, שרואה הרוגים על שם קדשו שהם רשומים בפורפירא שלו [פורפירא הוא בגד חשוב]. מטמינם, ר"ל ע"י שסולח להם מתרוקן הכף ואינם, כאילו הם טמונים. וכל ענין זה אינו כפשוטו, רק לסבר את האוזן מה שיכולה לשמוע.

עוד כתב שם בביאור על מה שאמר המדרש 'מטמינם בפורפירא', וז"ל: והדבר מבואר במדרש רבה [פ' בשלח כ, י], נטל דמם של בני אפרים וטבל בו כליו כביכול, שנאמר [ישעיה סג, ב] "מדוע אדום ללבושך". וכן בילקוט תהלים [רמז תתסט] בשם ה'ילמדנו: "ידין בגוים מלא גויות" [תהלים קי, ו], כל נפש שהורג עשיו נוטל הדם וטובל הפורפרין שלו, וכשיושב בבימה לדון, נוטל אותו פורפרין, מראה לו גופו של כל צדיק וצדיק רשום עליו ע"ש, בזכות הקדושים אלו הקדוש ברוך הוא מכפר עוונותיהם של ישראל, כמוזכר בפיוט ובסליחות כמה פעמים. עכ"ל הגאון ז"ל שם בביאורו.

כל אלו השפיכות דמים של ישראל קדושים ששפכו הני עמלקים, וגם כל אלו הצרות שעשו לנו, וגם ע"י שנטלו כל ממונינו ועשו אותנו לעניים, שעני חשוב כמת [נדרים סד, ב] שהוא ג"כ בכלל שפיכות דמים, יתראה לפניו בבי"ד של מעלה ויכפרו לנו עוונותינו.

אבל כל זה כשאנו מצדיקים עלינו את הדין, כאמור למעלה שאנו מתוודין ואומרים להקב"ה 'אתה הצדיק ואנו הרשענו'. על כן אבקש אני מכם אחיי ואחיותיי כעת שנתאספנו לבית הכנסת ביום הקדוש להתפלל כל אלו התפילות הקדושים שתיקנו אנשי הכנסת הגדולה ולומר בו עשרה וידויין, כמבואר בשו"ע [או"ח סי' תרז], ואנו כעת בימינו שאנו מסובכין מאד בצרות שונות, מרורות כלענה וראש, ובשפלות עמוקה מאד, מה שלא ידעו מזה אבותינו ואבות אבותינו מהרבה דורות שלפנינו ולפני לפנינו, ואעפ"כ נאמר אלו וידויין מעומקא דלבנו ונצדיק עלינו את הדין, ונאמר אל הקדוש ברוך הוא בפנינו ולבנו שוין, 'אתה צדיק על כל הבא עלינו ואנחנו הרשענו ופשענו', יעלה זאת לרצון לפני אבינו שבשמים ויתפאר בנו לפני פמליא של מעלה ויתקדש שמו למעלה על ידינו, אז נהיה בטוח שהקב"ה יכפר את כל עוונותינו, ויחתום לנו את השנה הבא עלינו לטובה, שיהיה שנת גאולה וישועה. שאין לנו בקשה אחרת, וגם אי אפשר לנו רפואה אחרת על כל אלו המכות שהגיעה לנו, רק בביאת משיח צדקנו. וכמו שאמרתי ואח"כ מצאתי במדרש תהלים כן [מזמור קמז]: "בונה ירושלים ה', נדחי ישראל יכנס, הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם", והיינו שללבנו השבורה ולעצבותינו אין רפואה ותחבושת אחרת, רק ש"בונה ירושלים ה' ונדחי ישראל יכנס", אכי"ר. עכ"ל. (אולם הוא לא מיישב את שאלת החת"ס רק מבאר המדרש)

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין בטחון ותשובה

הנה יודע קו' מרן הגאון ר' ישראל סלנטר, (הובא בכוכבי אור סי' פ"ג) וז"ל, "דלכאורה קשה, דהלא ידוע דהקב"ה שוקד על טובת ישראל ורוצה בהצלחתם, ויוה"כ הוא יום שליחה ומחילה, יום שנמחלו עונותיהן של ישראל, ור"ה הוא יום הדין, אשר כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, וכל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה, וא"ב למה לא ציוה הקב"ה לעשות יוה"כ, מקודם, ואחר שיטהרו מעונותיהן יעשו ר"ה, ואז יוכלו לזכות ביום הדין לשנה טובה וברכה?"

וקושיא זו כבר דשו ביה רבים לתרץ זה בכה וזה בכה, וע"כ גם אני אענה את חלקי ליישב הענין בעזה"י. הנה ליישב קושיא זה, נקדים קצת ביאור במהותו של תשובה, ואח"כ נחזור ליישב הקו'.

הנה בפרשת תשובה (ל, א) כתיב: "והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקך שמה". וכתב הספרנו (שם) וז"ל, והשבות אל לבבך. התבונן בחלקי הסותר ותשיבם אל לבבך יחדיו להבחין האמת מן השקר ובוזה תכיר כמה רחוקת מן האל יתעלה בדעות ובמנהגים אשר לא כתורתו בכל הגוים. בעודך בגלות, עכ"ל.

והנה יש להתעורר בדברי הספרנו, דהנה כפשוטו כוונת הפסוק במש"כ "והשבת אל לבבך", היינו להתבונן על כל העבירות שעבר, וכל המצות שלא קיום. אולם לא כתב כן הספרנו, רק שהכוונה קאי להתבונן על יחוד ה'. ודבריו צ"ב דאמאי לא פי' כוונת הקרא כפשוטו?

ונראה דמבואר מדברי הספרנו יסוד גדול בענין תשובה, שעיקר התחלת התשובה הוא להשים בלבו יחוד ה', ורק ע"י זה שייך לעשות תשובה. וכל העבירות שעבר הוא רק תוצאה מזה שלא היה בלבו היחוד ה'. ואמרת לנפשי שזהו הטעם שראש השנה הוא קודם יום כיפור, דכל יום של ראש השנה העבודה הוא "מלכיות", דהיינו התבוננות בעיקר יחוד השי"ת, ולהכיר ש'אין עוד מלבדו', ושהוא מלך העולם, ואנו מחיובים לעשותו רצונו. וכיון שכן, מובן הייטב אמאי ראש השנה הוא קודם יום כיפורים, דרק אחר שהתבוננו ביחוד ה', שייך לבא לידי תשובה ביום הכיפורים.

ולהרחיב הדברים, נעתיק כאן קצת דברי חז"ל שמבואר שמהותו של תשובה הוא קירבת ה'. דאיתא ביומא (פו, ע"א): "אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך". ועי' במש"כ המהרש"א שם וז"ל, "עד כסא הכבוד שנאמר כו'. ודרשו כן דלפי ענינו ה"ל למיכתב שובה ישראל אל ה' אבל לשון עד מורה על הקירוב ממש", עכ"ל. ר"ל, שכל חטא שכל אחד עושה הוא מרחק עצמו מן השי"ת, וזהו מהותו של 'תשובה' שהחוטא שב אל השי"ת, ונעשה קרוב ודבוק להשי"ת.

וע"ע במש"כ הרמב"ם (הל' תשובה פרק ז' הל' ו') וז"ל, "גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה', ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק, התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד, וכן אתה מוצא שבלשון שהקב"ה מרחיק החוטאים בה מקרב את השבים בין יחיד בין רבים כו", עכ"ל. הרי להדיא מפורש יסוד זה בדבריו, שהחטא הוא רחוק מהשי"ת, והבעל תשובה הוא קרוב ודבוק להשי"ת.

וזהו מדוקדק הייטב בדברי הספרנו, והשבת אל לבבך יחוד ה', וממילא מזה יכיר כמה הרחקת מן השי"ת. שזהו מהותו של תשובה, להכיר כמה הרחיק עצמו מן השי"ת. שכל העבירות שעשה הוא רק משום שלא חי בדביקות וקירבת השי"ת.

יום כיפורים מכפר רק עבירות בין אדם למקום

ויוסד זה מבואר הייטב בדברי המהר"ל. דהנה תנן במתני' ביומא (פה, ע"ב): "עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. דרש רבי אלעזר בן עזריה: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, מי מטהר אתכם - אביכם שבשמים, שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל (ה') מה מקוה מטהר את הטמאים - אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל", ע"כ.

הכפרה הוא מהדביקות בהשי"ת

וכתב המהר"ל (דרוש לשבת תשובה) לבאר החילוק שיום הכיפורים מכפר דוקא עבירות שבין אדם למקום ולא עבירות שבין אדם לחבירו וז"ל, "רבי עיקבא פירש דבר זה מה שאין יום הכיפורים מכפר רק על עבירות שבין אדם למקום. ולכן אמר אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרים, כלומר שמה שישראל מטהרים ביום הכפורים הוא בשביל שיש לישראל דביקות בו יתעלה כדתיב (דברים ד, ד): "ואתם הדבקים בה' אלקיכם", ועל זה אמר: "אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרים", כי אין מעלה יותר מזה. והוסיף לומר: "ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים", שבשביל שישראל הם דבקים לגמרי בו יתעלה דבר זה עצמו הוא הסרת והסתלקות החטא מישראל, כי מאחר שהוא יתעלה לא שייך אצלו חטא מסלק החטא מן הדבקים בו, ולכך ביום הכפורים מפני ענויי נפש והסתלקות הגופניות מישראל ואז יש לישראל דבקות בו יתעלה ודבר זה הוא מסלק החטא מישראל. ולכך קאמר: "מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל", כי המקוה מטהר הטמא כאשר יתדבק בו לגמרי מבלי שום חציצה בעולם, כי המקוה לא שייך בו טומאה לכך כאשר יתבק בו לגמרי מבלי חציצה מסולק מן הטומאה. וכך הקב"ה מטהר ישראל כי הם דבקים בו יתעלה לגמרי מבלי שום חציצה והפרד כלל, והוא יתעלה מסולק מן החטא ולכך ישראל טהורים על ידי הקב"ה בעצמו. ולכך דוקא

עבירות שבינו למקום שנתרחק מן השם יתעלה, השם יתעלה מכפר על ידי שישראל דבקים בו. אבל מצד חברו לא מצד השם יתעלה אין יום הכפורים מכפר, ועל זה אמר אשריכם ישראל על הדביקות הגמור הזה מבלי חציצה כלל עד שנעשים טהורים מאתו. ואשרינו ואשר חלקנו בטהרתנו במקום טהור וקדוש הזה, אשר לא יטוהרו בו מלאכים עליונים כאשר יודע לכמי בינה, "עכ"ל הזהב של המהר"ל. ומבואר בדברי המהר"ל, "שמה שישראל מטהרים ביום הכפורים הוא בשביל שיש לישראל דביקות בו יתעלה". ודביקות הוא בטחון בהשי"ת.

הדביקות בהשי"ת הוא בטחון

הנה המשך חכמה האריך טובה (דברים י, כ) לבאר דמצות בטחון נלמד ממצות עשה של "ובו תדבק" וז"ל, "אמנם לדעתי היא מצוה פרטית כוללת כל אנשי האומה, כל אחד לפי ערכו, וזה מה שלא מצאנו בתורה רק רמזים עליה. וזהו ענין הבטחון, שהפליג ירמיהו וקלל (ירמיה יז, ה): "ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו". ודוד בכל תהלותיו אחז בה (תהלים כו, א): "בה' בטחתי וכו', וזה הענין נקרא "ובו תדבק", שכיון שיצייר האדם שהוא דבוק להשגחה העליונה מהשי"ת, ומרגיש השי"ת בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו, וכמו שדרשו על (שמות ג, ז): "כי ידעתי את מכאוביו", ובאגדת בראשית על "מה אקוב" וכו'. אז האדם בטוח ונח, ואינו דואג מאומה לעניניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו, ומרגיש בהעדריו כביכול. וזה נקרא דביקות, והיא מצוה כוללת בבחינות שונות לכל אנשי האומה בלא הבדל וכו', "עכ"ל.

עבירות הוא רק מחסרון בהדביקות בהשי"ת

ונראה לבאר, דכל חטא שאדם חטא, הוא אך ורק משום שחסור בעיקר דביקותו בהשי"ת. דמי שבאמת דבק בכל גופו ונפשו בהשי"ת, אי אפשר לו לעשות עבירות. ומי שחטא מרחק עצמו מן הדביקות בהשי"ת, וע"כ מוטלת עליו לשוב מהחטא, ולהתקרב עצמו אל השי"ת. ועי' במה שכתב הרמח"ל (אוצרות הרמח"ל דרוש הקווי) דקווי, שהוא בטחון בהשי"ת הוא תשובה וז"ל, "המקנה אפילו נכנס בגהינום יוצא ממנו, שנאמר: "וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר", יקו"ק מאיר עליו. וכמה מלאכים עליונים מעלים אותו המקנה וזה: "אבר כנשרים" ומסתלקים עמו למעלה, ותקותו היא טהרתו. "מקנה ישראל" ממש, כי הוא במדריגה עליונה שאין עושה בו פגם - "אם חטאת מה תפעל", וזהו סוד התשובה שהוא ממש שב אל מקורו, והס"א לא יכלה לו, ונאמר שובה ישראל עד ה'". כן המקוה הוא ממש בוקע בקו תקותו, ועושה נקב וסדק לעלות תחת כסא הכבוד, וזה: "לישועתך קויתי ה'", "עכ"ל. הרי, דלשון 'מקנה' הוא לשון של 'מקנה', וע"כ המקנה ובוטח בה', זהו מטהרתו מכל חטאיו ופשעיו. [ובלשון ארמי 'ביה אנא רחיצנא' פי': אני בוטח בה'. שהבוטח בה' ית' רוחץ מעליו כל עונותיו, ומנקה אותו מכל פשעיו.] וזהו דתנן ביומא (פה, ע"ב): "אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, מי מטהר אתכם - אביכם שבשמים, שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים - אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל", "עכ"ל. וזהו ממש כוונת המהר"ל שהדביקות בהשי"ת, הוא מטהרו. שהוא ובטחון חד הוא.

וכן זה מפורש בדברי הילקוט שמעוני (ישעיהו רמו שפט), "לכו נא ונוכחה (ישעיהו א, יח), דרש רבא לכו נא, "באו נא" מבעי ליה? יאמר ה', "אמר ה'" מבעי ליה? לעתיד אומר הקדוש ברוך הוא לישראל לכו נא ונוכחה, אומרים לפניו רבש"ע, אצל מי נלך. אצל "אברהם" שאמרת לו ידוע תדע, ולא בקש רחמים, אצל "יצחק" שבירך את עשו, והיה כאשר תריד, אצל "יעקב" שאמרת לו אנכי ארד עמך מצרימה, ולא בקש רחמים, אצל מי?! יאמר ה', **אמר להם הקדוש ברוך הוא הואיל ובי תליתם בטחונכם אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו**, ע"כ. ומבואר מדבריו, דבטחון בהשי"ת, מטהרו מעבירותיו, ומהותו של בטחון הוא דביקות בהשי"ת, וע"כ ע"י בטחון שב להשי"ת, בתשובה שלימה.

סליחה בקווי

איתא במדרש (בראשית רבה פ' צ"ח) וז"ל, "לישועתך קויתי ה', אמר רבי יצחק הכל **בקווי**, יסורין בקווי, קדושת השם בקווי, זכות אבות בקווי, תאותו של עוה"ב בקווי, יסורין, ה"ד (ישעיהו כו, ח) אף אורח משפטיך ה' קוינוך, אלו יסורין, לשמך זו קדושת השם, ולזכרך זו זכות אבות, תאות נפש זו תאותו של עוה"ב, חנינה בקווי (שם לג, ב) ה' חננו לך קוינו, **סליחה בקווי (תהלים קל, ד): כי עמך הסליחה, מה כתיב בתריה קויתי ה', לפי שהיה יעקב אבינו רואה אותו וסובר בו שגאולה מגעת בימיו, כיון שראה שמת מיד אמר לישועתך קויתי ה', ע"כ.**

ועי' במה שפי' העץ יוסף וז"ל, "סליחה בקווי, ר"ל הסליחה בזכות הקווי והבטחון בה' **מתרצה בתשובה למחול ולסלוח עון**", עכ"ל. והכוונה הוא כנ"ל, דמהותו של בטחון הוא להיות דבוק להשי"ת, ולקרב עצמו על מה שריחק עצמו מהשי"ת. וע"כ מי שמקוה והבוטח בהשי"ת, זוכה לסליחה ולכפרה.

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

נשכימה לכרמים / הרב גרשון יהודה וינטרוב, מח"ס זכרון פנחס, ראש כולל 'יערה' במושב יערה

איגרת ל' מספר אור ישראל

מספר מילות פתיחה. למדתי באלול השתא את האיגרת של ר' ישראל, וראיתי שיש בה חידושים עצומים שלא כל כך ידועים. נראה לי שמחמת אריכות הדברים, וגם שיש קצת קושי להבינם, שלשונו משונה מלשונונו, לא לומדים אותם מספיק. ונתעוררתי לכותבם בקצרה בלשון המדוברת, ואקווה שיביאו תועלת. כדי לקצר, ומסיבות נוספות, כתבתי רק את עקרי הדברים, עפ"י הבנתי, והמעייין בפנים ימצא עוד כהנה וכהנה. כתבתי גם מספר הערות שהתעוררתי בדבריו בסוגריים ובאות קטנה. אשמח מאד לקבל תגובות מכל סוג.

*

"ויאמר יהושע אל בניי גשו הנה". ובמדרש איכא למ"ד זקפן בין שני בדי ארון, ומ"ד סמכן בין שני בדי ארון, ומ"ד צמצמן בין שני בדי ארון.

לכל אדם יש תכונות ונטיות שונות, לטוב ולמוטב. אמנם, אפשר לכבוש את הנטיות הלא טובות, ואפשר גם לשנות אותן. אפילו בבעלי חיים אנו רואים שאפשר לכבוש את הטבעים שלהם, ואפילו לשנות אותם. [נ.א.ה. יל"ע מהסיפור המפורסם על ר' יהונתן איבשיץ והחתול, שהוכיח שאי אפשר לשנות את טבע החתול, וכמו שהסבירו שבע"ח אפשר לאלף ולא לחנך, והכונה שזה רק חיצוני, ולא השתנתה מהותו. וי"ל שאפשר לשנות עד גבול מסוים, אבל אם ישנה התעוררות גדולה לטבע הישן, חוזר לסורו. עוד י"ל עפ"י מה שיתבאר בהמשך שיש דברים מהותיים שלא ניתנים לשינוי.] השינוי נעשה על ידי לימוד והרגל, ובעז"ה יורחב בהמשך.

חז"ל אומרים – "איזהו גיבור הכובש את יצרו, שנאמר: "טוב ארך אפיים מגיבור, ומושל ברוחו מלוכד עיר". ארך אפיים זה אחד שכועס, אבל מאריך אפו, ולא מוציא את הכעס החוצה. זה נקרא כיבוש היצר. לוכד עיר, זה מי שלוכדה בתחבולות, ומשכנע את יושבי העיר לתמוך בו. כנגד זה יש את מושל ברוחו, שהוא שולט על כוחות הגוף, שיפעלו בהתאם לשכל, וזהו תיקון היצר. תפקידו העיקרי של האדם הוא לתקן את היצר, עד שכל כוחות הגוף יפעלו בהתאם לשכל עפ"י התורה.

מעלתו של אברהם אבינו ע"ה הייתה שתיקן את כל כוחותיו, עד שאמר לו ה' אחרי הברית שהוא כבר תמים, כלומר שלם ומתוקן מכל הצדדים. חז"ל מביאים מדרש – ששה דברים קדמו לבריאת העולם, יש מהם שנבראו, ויש שעלו במחשבה להבראות. האבות, עלו במחשבה. מסביר הגרי"ס שהכוונה היא שסוף מעשה במחשבה תחילה, לפני שמישהו עושה משהו, הוא חושב על הסוף, על התכלית. האבות עלו במחשבה, משום שהם התכלית, שכל העולם לא נברא אלא בשביל האדם השלם, שתיקן את עצמו.

גם אדם שתיקן את עצמו לגמרי, עדיין יחזיק גם במידת כיבוש היצר, ויהיה מורגל בה, משום שלמרות שחושב שהוא מתוקן לגמרי, עדיין יכול להיות שאם יבא לו ניסיון גדול, שלא רגיל אליו, יתברר שנקודה זו עדיין לא מתוקנת, ויתקפנו יצרו, ויצטרך לכיבוש היצר, ואם לא רגיל לזה, אזי יתקשה מאד. [א.ה. באמת ידוע מגדולי המוסר שלמרות שהיו שלמים ומתוקנים, הכריחו עצמם לעשות בכל יום פעולות נגד רצונם, כדי להיות מורגלים בכיבוש היצר.] חז"ל הורו לנו לברוח מן העבירה. איך עושים את זה? אדם יחפש בעצמו איזו תכונה או מידה מביאים אותו לעשות את העבירה, ויתקן אותה, ואז יהיה רחוק מן העבירה. את עיקר הכוחות ישקיע בתיקון העבירות שבין אדם לחבירו, שאין יוהכ"פ מכפר עליהם.

[א.ה. יל"ע בדברי הגרי"ס שכותב שאדם יכול לשנות ולתקן את כל כוחות הנפש, הרי הגמ' אומרת שמי שנולד במזל מאדים יהיה או מוהל או שוחט או שודד ורוצח, ומסבירים שאדם לא יכול לשנות את טבעו, אלא שצריך לנתב אותו לפעול על פי התורה. אולי י"ל שמזלו של האדם הוא יעודו, ואין עניין לשנותו, אלא צריך להשתמש בו כראוי, ובזה מתקן עצמו. עוד י"ל שמזלו הוא מהותו, ואי אפשר לשנות את המהות, אלא שצריך להשתמש בזה כראוי עפ"י התורה. ראיתי שהרב יונתן אבר שליט"א הגדיר שיש אופי ויש מידות, המידות תלויות בנפש הבהמית וניתנות לשינוי, ואילו האופי תלוי בנשמה, ולא ניתן לשינוי. וצ"ע מה בדיוק כלול בכל חלוקה]

ר' ישראל מביא מהרמב"ם את הדיון הפילוסופי והוויכוח שהיה, מי עדיף החסיד שלא נמשך לחטא, או זה שנמשך ומתגבר. ידועה הכרעת הרמב"ם שבמצוות השכליות עדיף מי שלא נמשך לחטא, ובמצוות השמעיות [שלא מובנות לנו] עדיף מי שנמשך לחטא ומתגבר, וכמ"ש אל תאמר אי אפשר לאכול חזיר, אלא אפשרי ואפשרי, אלא שהקב"ה אסר עלינו. ומקשה ר' ישראל על עצמו שאמר שהדרגה הגבוהה היא תיקון היצר שלא נמשך כלל לחטא, שזהו החסיד, וזה בכל המצוות, ולכאן זה דלא כהרמב"ם. [א.ה. שמעתי ליישב, שבאמת אין מעלה במי שלא נמשך מטבעו לחטא במצוות השמעיות, אבל מי שנמשך מטבעו, ועבד על עצמו, ותיקן את נפשו, הוא מעולה יותר מכובש את יצרו.]

ר' ישראל מיישב שיש שני סוגים של תיקון. במצוות השכליות התיקון צריך להיות נקודתי שיסלוד וימאס בעבירה הזו או בתאוה הזו. אמנם במצוות השמעיות התיקון הוא כללי יותר, שיגביר בעצמו את היראה ואת האהבה לה', מחד, ויחליש את כח התאוה מאידך, עד כדי כך שכל רצונו יהיה לעשות רצון ה', ולא יעלה על דעתו לעשות נגד רצונו.

התיקון הגדול והקשה ביותר הוא תיקון המידות. אחת הסיבות לקושי, משום שיש בזה סתירה פנימית, בין מה שנוגע לאדם כלפי עצמו, ומה שנוגע לבין אדם לחבירו. לדוגמא – לעצמו, אדם צריך להסתפק במועט, ואילו לחבירו, צריך לתת ולרצות שיהיה לו שפע. כמו כן במה שנוגע לכבוד. לעצמו, אדם צריך לברוח מן הכבוד, ולמאוס בו מאד, אבל במה שנוגע לחבירו, צריך לכבדו בתכלית הכיבוד. אדם צריך להרגיל את עצמו, שכאשר עוסק בעצמו, מתעוררות אצלו מידות מסוימות, וכאשר עוסק בזולתו, מתעוררות אצלו

מידות אחרות. ואל יחשוב אדם שזה בלתי אפשרי, שבאמת כך עובד מח האדם, יש דברים שאדם רוצה לזכור, ויש דברים שרוצה לשכוח, וכן בכל מידה ומידה, יש בה דבר והיפוכו.

בגיל צעיר, יותר קל לעבוד על תיקון היצר, משום שעדיין לא הושרש כל כך בהרגלים לא טובים, ומאידך קשה לו כבישת היצר, שזה נגד טבעו. בגיל מבוגר יותר, קשה לו יותר התיקון, וקל לו יותר כבישת היצר, ובפרט אם הורגל לזה. ולכן, בגיל צעיר, יתמקד בעבודה על תיקון היצר, וככל שיתקן יותר בגיל צעיר, כך יהיה לו יותר קל בבגרותו, שיצטרך פחות להילחם עם היצר ולכובשו.

חז"ל דורשים מבכל לבבך, שצריך לעבוד את ה' בשני היצרים. וקשה איך אפשר לעבוד את ה' ביצר הרע? ומסביר שאין הכוונה כפשוטו לעבוד את ה' עם היצר הרע, אלא שהשכל נקרא יצר הטוב, וכוחות הגוף שלפעמים מושכים אותו לרע נקראים יצר הרע. אדם שתיקן את כל כוחותיו, וכולם מושכים אותו לעבודת ה', נקרא שעובד את ה' גם עם היצר הרע.

מי שזכה לתקן את כל כוחות נפשו, שימשכו אל הצדק והיושר יהיה בשמחה. [א.ה. נראה לפרש שמי שצריך להיות במלחמה מתמדת עם יצרו קשה לו לשמוח, וכמ"ש רשעים מלאים חרטות, אבל מי שתיקן את כל כוחותיו, הכל בא לו בקלות ובטבעיות וקל לו לשמוח. למדנו בקללות שבאו על שלא עבדו את ה' בשמחה, ולא נתברר איך מגיעים לעבודת ה' בשמחה. רבינו גילה לנו כאן בקצרה סוד זה.]

הפסוק אומר: " שמח בחור בילדותך, ויטיבך לבך בימי בחורותיך, והלך בדרכי לבך, ובמראה עיניך" אומרים חז"ל ע"כ דברי היצה"ר, מכאן ואילך דברי היצה"ט.

[א.ה. כנראה הוקשה לרב, מה פתאום מביא שלמה את דברי היצה"ר] ומסביר הסבר מחודש, על פי מה שאמר לעיל שהיצה"ר הם כוחות הגוף, וכאשר הם מתוקנים כראוי, אזי יכול באמת ללכת אחרי העיניים והלב, שנמשכים רק לטוב, ואז הוא באמת שמח, שמח בחור בילדותך, אמנם, מכאן ואילך, בגיל מבוגר יותר, אם לא תיקן את כל כוחותיו, אזי אין מנוס אלא לשמוע בקול היצר הטוב, הוא השכל, ולכפות את כוחות הגוף המתנגדים.

בני עליה, שעובדים כל חייהם על תיקון היצר, ולא הורגלו בכבישתו, אזי אם יבא להם ניסיון של כיבוש היצר, יתקשו בו. חז"ל אומרים על אליעזר עבד אברהם שהיה שולט ביצרו כאברהם. דבר זה הוא פלא, להשוות את אליעזר לאברהם, ומה גם שחז"ל מגלים לנו שאת השליטה ביצר קיבל אברהם במתנה, וכמ"ש: "וה' ברך את אברהם בכל" – שהשליטו על יצרו, ואיך הגיע לזה אליעזר לבדו?! ומסביר הגרי"ס שעיקר עבודת אברהם הייתה בתיקון היצר ולא בכבישתו, ואכן תיקן ככל האפשר, ומכיוון שכך, הרי שלא התעסק כ"כ בכיבוש היצר, לכן היה צריך ברכה מיוחדת שיוכל גם לכבוש את היצר במידת הצורך. אליעזר, הייתה עיקר עבודתו בכיבוש היצר, ואכן הצליח בזה מאד, והצטיין בזה, אבל מאידך יצרו לא היה מתוקן, ובזה לא התקרב למעלת אברהם. מי

שהוא רק בבחינת כובש את יצרו, נמצא כל הזמן בסכנה, והיצר יכול להטעותו ולעוות עיני שכלו, וזה מה שכתוב על אליעזר "כנען בידו מאזני מרמה".

ר' ישראל מחדש שאפשר להגיע לתיקון הנפש במידה שהיא למעלה מהשכל האנושי. מידת הענווה, כשהיא בדרגה גבוהה היא למעלה מהשכל, שכן על פי שכל איך יכול אדם שהוא בדרגה הרבה יותר גבוהה מחבירו, לחשוב שהוא פחות ממנו, וכמו שכותבים חז"ל שאפי' כל העולם אומרים עליך שאתה צדיק, היה בעיניך כרשע, זה דבר המנוגד לשכל. שואל ר' ישראל – איך יכול אדם להגיע למדרגה שהיא גבוהה מהשכל, הרי כל תפיסתנו והבנתנו היא על פי השכל?!

ומסביר שיש באדם שני כוחות – השכל והרגש [הגרי"ס קורא לזה כח התפעלי, מלשון התפעלות, שמקורה ברגש]. הכח השכלי הוא קבוע ושווה אצל כל בני האדם, והוא קובע מה אמת ומה שקר. [א.ה. לפי"ז לא נכון לומר כל אחד והאמת שלו, שאמת יש רק אחת, אלא שיש כאלה שקוראים לשקר אמת, ודוק] כאשר אנו מדברים על רגשות, לא שייך אמת ושקר, שכל אחד מרגיש משהו אחר, והרגשות משתנים כל הזמן. ומסביר באופן מחודש מאד מה שהגמ' קוראת לתורה חיי עולם, ולתפילה חיי שעה. התורה נלמדת ונתפסת בעיקר בשכל, ומשום כך היא קבועה ונצחית, מה שנכון היום, נכון תמיד. התפילה היא התעוררות הנפש, והיא זמנית, שכל פעם יש התעוררות אחרת, ומשום כך נקראת חיי שעה, שכל הזמן משתנה.

תפקיד השכל הוא להבין, וללבן דברים מסופקים. תפקיד ההתפעלות היא להפנים, ולרכוש את הידיעות וההנהגות הטובות שהובנו ע"י השכל. דרכי קניית החכמה שונים מאד מדרכי תיקון הנפש. קניית החכמה נעשית ע"י השכל, שמברר את האמת. בתיקון הנפש והמידות, לא מספיק לדעת איך צריך לנהוג, אלא שצריך להטמיע ולהפנים את הידיעות בתוך הנפש, שיהפכו להיות ההנהגות הטבעיות של הנפש. הטמעה זו נעשית ע"י התפעלות הנפש, וחזרה פעמים רבות, עד שהרגל נעשה טבע. [א.ה. כאן ר' ישראל לא מדגיש את זה, אבל זה מובא במקומות רבים אחרים שזהו עיקר חידושו של ר' ישראל בלימוד המוסר, שאינו לימוד חכמה וידיעות, אלא לימוד בהתפעלות כדי להטמיע את הדברים בנפש, ולכן יש לו תנאים מיוחדים, כפי שייסד, וכידוע, ודבר זה לא מפורסם היום מספיק] כל התפעלות פועלת משהו בנפש, וככל שירבו ההתפעלויות כך יתחזקו הדברים בנפש עד שיהפכו לטבע.

השכל פועל בהתפשטות והתרחבות, להבין את כל החלקים הקשורים לעניין, אמנם הרגש אינו כן, אלא דרכו להיות ממוקד ברגש מסויים, וכאשר רגש מסויים פועל בעצמה, הוא ממלא את כולו, וכל שאר הרגשות עמומים. כאשר אדם ממוקד בעצמו, ופועל בו למשל רגש הגאווה, אזי שאר הרגשות עמומים, וממילא לא ירגיש באותו זמן בחסרונותיו, ולא במעלת חבריו, אלא כל כולו תפוס במעלת עצמו. מאידך, יכול אדם להתרכז בחסרונותיו, ולהתמלא רגש של ענווה, ובאותו זמן ישכח ממעלותיו, וזוהי הענווה. הדרך לתיקון המידות היא על ידי שילמד מוסר זמן ממושך בהתפעלות אודות מידה מסוימת, עד שהדברים יחלחלו לתוך הנפש ויקבעו בה. כאשר ירגיל עצמו הרבה

במידה זו, יוכל לפעול בעצמו לקנות מידה זו אפילו במה שהוא למעלה מהשכל. והביאור הוא שמה שעובד כאן הוא תחום הרגש, שאינו תלוי בשכל. בתחום הרגש השינויים הם קלים מאד, ולוקח זמן ממושך כדי ליצור שינוי, ולכן אל יאמר - הן אני לומד מוסר זמן ממושך ולא רואה שינוי, אלא ימשיך בזה עוד ועוד, עד שיהיה שינוי.

הדבר המפחיד ביותר הוא שמא יש פרט אחד או יותר שבו השתרש בחטא, ובדבר הזה נחשב אינו עושה תשובה [מושג זה יתבאר בהמשך בהרחבה], ומה תקוותו! אין לזה אלא עצה אחת בלבד, והיא קלה לביצוע, והיא ללמוד מוסר אודות עניין זה, עד שתתפעל נפשו וירצה לתקן עניין זה, שאז כבר נכנס בפתח התשובה, ויש לו סיכוי להינצל ביום הדין [גם זה יוסבר בהמשך]. ר' ישראל מביא פסוקים מספר יחזקאל ויסביר אותם בהמשך - "ואתה בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל, ושמעת מפי דבר, והזהרת אותם ממני. באמרי לרשע, רשע מות תמות, ולא דברת להזהיר רשע מדרכו, הוא רשע בעונו ימות, ודמו מידך אבקש. ואתה כי הזהרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו, הוא בעונו ימות, ואתה נפשך הצלת". מחדש ר' ישראל שפורענות באה על אדם מאחת משתי סיבות - א. אם נתמלאה סאת עוונותיו, ועל ידי זה נקרא רשע. ב. אפילו עשה עון אחד, אם הוא בגדר אינו עושה תשובה עליו, עפ"י השכל. [יוסבר בהמשך].

כל דבר שקורה בעולם יוצא לפועל על ידי שרשרת של סיבות ומסובבים [הסיבה היא הגורם, והמסובב הוא הנגרם]. אמנם, יש דברים שקורים ברצון ה', ויוצאים לפועל בלי שום סיבה [זה מה שנקרא נס]. גם בידיעות של העתיד ישנם שני סוגים - יש ידיעה מוחלטת, שהיא אינה אפשרית, אלא בידיעת הבורא או בנבואה ממנו. ויש ידיעה שכלית הסתברותית, שאנו משערים לפי הנתונים שבידינו כיצד יתפתח בעתיד. אמנם גם ידיעה זו היא קשה מאד, שכן יש הרבה דברים שיכולים להשפיע על התוצאה. גם בבחירת האדם יש שני סוגים - בחירה שכלית ובחירה מוחלטת. בחירה שכלית היא בחירה שתגרוור אחריה תוצאות בדרך של סיבה ומסובב, כגון שבחירה בטוב גוררת אחריה עוד ועוד מעשים טובים, שמצווה גוררת מצווה. בכתבי הרב ר' שלמה הופמן ז"ל ראיתי שמביאים שפירש זאת כמהלך של בחירה, כלומר שמלכתחילה מתכנן מהלך שלם של בחירה בטוב, ואיך כל דבר יגרוור עוד טוב. הסוג השני היא בחירה מוחלטת, שתמיד יכול לבחור בטוב, הגם שזה נגד המהלך הטבעי, ואף שזה קשה, מ"מ זה אפשרי, ונכלל בבחירה החפשית.

גם בידיעת הבחירה שהשי"ת יודע מה נבחר, יש בזה שני סוגים - א. ידיעה מוחלטת, שיודע במה נבחר, וידיעה זו כותב הרמב"ם שאיננו מבינים כיצד זה לא סותר לבחירה. הקב"ה לא מנהיג את עולמו על פי ידיעה זו, ולא מתחשב בה.

ב. ידיעה שכלית, הסתברותית, לפי מצבו של האדם, לפי טבעיו, ולפי סביבתו. הקב"ה דן לפי ידיעה זו בלבד. הפס' אומר: "את הברכה אשר תשמעו... והקללה אם לא תשמעו". אם הקב"ה יודע בידיעה שכלית שיבחר בטוב, אזי משפיע לו ברכה מראש. אמנם בקללה אינו כן, אלא רק אם לא תשמעו, כאשר לא ישמעו. חז"ל אומרים על הפסוק: "הודו לה' כי טוב" - הודו למי שגובה חובותיו של אדם בטובתו, עשיר בשורו, עני בשיו. מסביר ר'

ישראל הסבר נפלא. הקב"ה משפיע על האדם טובה וברכה לאחת משתי סיבות, או משום שעשה מעשים טובים, שבגינם מגיע לו שפע זה, וממילא זה גמול על מה שעשה, ואין בזה כ"כ טובה וחסד, או שנותן לו בהקפה, על מה שעתיד לעשות בידיעה שכלית, ונותן לו מראש על החשבון, ואז זו הטבה גמורה. כאשר הקב"ה רוצה להעניש מי שחטא, היה מקום לומר שלא מספיק שייקח ממנו את מה שקיבל על החשבון, שאת זה ודאי ראוי לקחת ממנו, משום שלא עמד בצפיות, אבל זה לא מספיק, אלא צריך לקחת ממנו גם מה שמגיע לו בדין, ורק אז זה עונש צודק, אבל הקב"ה ברוב חסדיו לא נוהג כך, אלא לוקח רק את מה שנתן כמקדמה, ומחשיב זאת כעונש מספיק. וזה ביאור מה שאמרו שגובה חובותיו בטובתו, הכוונה ממה שהוא טובה גמורה, ולא ממה שהוא גמול.

מביא דברי הירושלמי – שלושה פנקסין... של בינונים כבר ניתן להם עשי"ת, אם עשו תשובה, נכתבים עם הצדיקים, ואם לאו נכתבים עם הרשעים... וכי אין הקב"ה רואה את הנולד [א.ה.]. כוונת הירושלמי לשאול מדוע הקב"ה צריך לחכות את עשי"ת, והלא הוא יודע מה עתיד להיות, ויכול לפסוק כבר בראש השנה]... אין הקב"ה דן את האדם אלא בשעה שהוא עומד בה. ומסביר ר' ישראל שהירושלמי לא שואל מצד הידיעה המוחלטת, שהרי ביארנו שהקב"ה לא מתחשב בה, אלא שואל מצד הידיעה הסברתית, שהקב"ה מכיר את האדם, ויודע לפי מה שהוא מה עתיד לעשות. ועל זה עונה שגם על פי הידיעה הזאת לא דן אלא לפי מה שהוא עתה. [ויול"ע דבשלמא לרעה לא דן, אבל לטובה דן, וא"כ אם ניכר על האדם שעתיד לעשות תשובה, מדוע לא יכתבנו כבר בראש השנה]. גם ההגדרה אם אדם זה הוא עושה תשובה או לא, לא תלויה בידיעה מוחלטת של הקב"ה, אלא רק בידיעה סברתית, האם האדם הזה במהלך של תשובה או לא. אם הוא בגדר עושה תשובה, הקב"ה מחכה לו, אבל אם חלילה לא נראה שהולך לעשות תשובה, נחתם למיתה. מהו המודד העיקרי האם הוא בגדר של עושה תשובה, אם הוא עדיין מרגיש בחטא, יודע שהוא לא בסדר ואכפת לו מזה, אבל אם לא יודע שחוטא, או שהדחיק את זה, ולא אכפת לו יותר, אזי הוא בגדר אינו עושה תשובה, ודינו נחרץ. מודד נוסף יש בעניין, שגם אחד שלא מתעורר מעצמו לתשובה, אבל אם שומע לקול המוכיחים אותו, אזי עדיין יש סיכוי שיחזור.

כעת חוזר ר' ישראל לבאר את הפסוקים ביחזקאל שהובאו לעיל. החלק הראשון מדבר ברשע שנתמלאה סאתו, ולכן נקרא רשע, ומת ברשעו הגם שלא מחו בו. החלק השני מדבר במי שעבר עבירה, ולא עשה תשובה, שאז תלוי הדבר, אם לא מחו בו, עדיין יש תקוה, שאם ימחו בו ישוב, לכן הקב"ה ממתין לו, ולא הורגו. אבל אם מחו בו ולא שב בתשובה, אז הוא בגדר אינו עושה תשובה, ומות ימות.

מסכם ר' ישראל שיש ג' דרגות בעבודת האדם –

א. שיהיה חי מרגיש, ע"י לימוד המוסר, ויתעורר לתקן את עצמו.

ב. משם יתעלה לדרגת כיבוש היצר.

ג. ומשם ימשיך לתיקון היצר, ואז יהיה שש ושמח בעבודת ה'.

בכל אחת מהדרגות מסייעת לו התורה שהיא התבלין ליצר, ומשום כך יש בה ג' בחינות -

- א. בחינת חומה - לאדם השלם שתיקן עצמו, ושומרת עליו שלא יכשילנו היצר. [א.ה. רואים מר' ישראל שגם האדם השלם שתיקן הכל, עדיין יש מקום ליצר להכשילן]
- ב. בחינת רפואה - סם תם, למי שהוא עדיין חולה, ונאבק לכבוש את יצרו, שהתורה מסייעת לו, ונותנת לו כלי מלחמה.
- ג. בחינת חיים - שלא יאבד את ההרגשה, ושלא יגיע לבחינת מת.

כאשר היו בני' במדבר, היו תלויים לגמרי בהקב"ה, ולכן נשמרה דרגתם הרוחנית. אבל כאשר נכנסו לארץ, וישב כל אחד תחת גפנו ותאנתו, הרי שיש לחשוש מאד שמא יפלו ממעלתם, ואז גילו להם מהו סוד השמירה, היא התורה שמגינה ותומכת בכל המצבים, ולכן הכניסן בין שני בדי הארון שבו התורה, לחד מ"ד זקפן, לומר להם שהתורה היא כחומה זקופה, למי שכבר תיקן עצמו, ולחד מ"ד סמכן, למי שעדיין לא גמר לתקן עצמו וצריך סעד וסמיכה, שגם זה יקבל מהתורה, וחד מ"ד צמצמם, למי שהוא בדרגה נמוכה, שלפחות לא יאבד את ההרגשה.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל / מג"ש בכולל תורת מרדכי

המפתח בידך!

לראש ישיבה הייתה בת אחת ויחידה. כשהתחילה מלחמת העולם השנייה, ניסו רבים לברוח, אך ראש הישיבה לא נטש את הספינה, הוא נשאר עם הבחורים. אחד מהם היה אהוב עליו במיוחד ואף הצליח לברוח ועלה לארץ.

לאחר השואה בירר הבחור וגילה שראש הישיבה נספה על קידוש ה' הי"ד, אך בתו ניצלה, ורחמנא ליצלן התחתנה עם גוי ויש להם בן. אותות המלחמה פגעו ביהדותה, עד שהלכה והתנצרה, ואת בנה שלחה לבי"ס נוצרי.

הבחור, שהעריך את ראש הישיבה, לא היה מסוגל לחשוב שבתו היחידה תחייה כך את חייה, רחוקה מדרך אביה. הוא החליט להיפגש איתה במקום מגוריה בבלגיה, שלח לה מכתבים וניסה לדבר על ליבה, אך לא זכה לתגובתה. הוא ניסה להשיג את מספר הטלפון של המפעל בו עבדה וכשהצליח לתקשר איתה, היא ניתקה לו בפנים.

הוא לא וויתר. עלה על מטוס לבלגיה והגיע למקום מושבה ליד העיר גנט. הגיע אל הבית ודפק בדלת. היא פתחה, זיהתה אותו ומיד טרקה לו את הדלת בפנים.

הוא היה בהלם, אך לא וויתר, והתחיל לדפוק שוב ושוב על הדלת. בסופו של דבר היא פתחה בזעם וצעקה עליו: "מה אתה רוצה ממני?! תן לי לחיות! חתכתי את השרשרת שלי ואני לא רוצה להיות יהודיה!"

אחרי שצעקה עשר דקות, היא הפסיקה כדי לנשום לרגע, ואז הוא אמר לה: "אני צמא נורא, אולי אפשר לקבל כוס מים?" והיא אמרה "בסדר, אבל תחכה בחוץ".

"את יודעת אני עומד פה כמעט שעה, אולי את יכולה להוציא לי גם כסא?" הלב היהודי שלה התרכך, היא הכניסה אותו הביתה, אך אמרה לו "אני לא רוצה להתווכח על כלום, ולא רוצה שתחזיר אותי בתשובה!".

"בסדר", הוא התרצה. "אבל את יודעת שאבא שלך היה כמו אבא גם עבורי. ספרי לי בבקשה על הרגעים האחרונים שלו בעולם הזה".

היא התחילה לספר, ותוך כדי דיבור היא בכתה: איך באמצע התפילה הם הרגו אותו... הלב נקרע.

כאשר סיימה, קם, הלך לכיוון הדלת, ואמר: "אני הולך, אך ברצוני לומר לך רק דבר אחרון: המפתח נמצא אצלך".

היא לא הבינה, ושאלה: "איזה מפתח, על מה אתה מדבר?".

הוא לא ענה. המשיך ללכת ושב ואמר: "דעי לך, שהמפתח נמצא אצלך".

היא המשיכה ללוות אותו והתחננה "על איזה מפתח אתה מדבר?". הוא עצר, ואמר: "הייתה מלחמה עצומה בין אבא שלך לבין הצורר יימח שמו. החלום של אביך היה שהנכד שלו יהיה יהודי. אבא שלך שהיה הרבי שלי, חלם כל החיים להמשיך את שרשרת הדורות מהר סיני ולהעביר את מסורת התורה לדורות הבאים. לצורר הנאצי ימ"ש היה חלום אחר לגמרי. החלום שלו היה שהנכד של סבא שלך לא יהיה יהודי, שלא יהיו יהודים בכלל. המפתח מי ינצח במלחמה הזו, אבא שלך או הצורר, נמצא אצלך". ובמילים האלה הוא יצא מהבית.

הוא נכנס למכונית וראה אותה נכנסת הביתה, מסיטה את הווילון ומביטה בו. הוא אמר לנהג: "תתניע את הרכב, אבל עדיין אל תיסע".

אחרי כמה דקות היא רצה החוצה ואמרה: "בסדר, אני רוצה שאבא שלי ינצח. אבל איך אני עושה את זה?! התחנתני עם גוי. אם אתה רוצה, תיקח את הבן שלי ותחנך אותו להיות יהודי".

האיש ענה לה: "אבל הילד לא מכיר אותי. אקח אותו רק אם תבואי איתי לארץ". היא רצה פנימה להכין מזוודה, שניהם נסעו מיד לבית הספר הקתולי, אספו את הילד ונסעו לשדה התעופה.

רבה של ת"א הגרי"מ לאו שליט"א שסיפר סיפור זה, סיים ואמר: "אני מכיר את הבן הזה, כיום הוא אחד מגדולי הרבנים בישראל".

והמסר עבורנו: יום כיפור בפתח. האם נמשיך כמו בשנה שעברה או שנשתנה? המפתח בידינו! הבה נשתמש בו ביום הגדול הזה ונפתח את הפתח המקווה – פתחו לי פתח כחודו של מחט...

זכרו – המפתח בידינו!

גמר חתימה טובה!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

השעיר לה' והשעיר המשתלח

איתא במשנה (יומא סב.) "שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במראה ובקומה ובדמים ובלקחתן כאחד", וכן מצינו לגבי שתי ציפורים של מצורע שאמרו חז"ל במס' נגעים (פר' יד ה) "שתי ציפורים מצותן שיהיו שוות במראה ובקומה ובדמים" וכתב הרמב"ן (ויקרא יד ד ושם נג) שענין השתי ציפורים שאחת נשחטת ואחת משולחת אל פני השדה הוי דומיא דשעיר המשתלח.

ובמדרש רבה תולדות (פר' סה י) מדמה שני השעירים ליעקב ועשו, "ונשא השעיר עליו זה עשו שנאמר הן עשו איש שעיר, את כל עונותם עונות תם שנאמר ויעקב איש תם" עיי"ש. וצריכים להבין מה הדמיון בין יעקב ועשו לשני השעירים, הלא יעקב ועשו לא היו דומים כלל להדדי לא בגשמיות ולא ברוחניות, לא במראם החיצוני ולא בתוכם הפנימי, ואם כן איך שייך לדמותם לשני השעירים שהיו שוים במראה ובקומה ובדמים.

ויש לפרש הדבר לפי מה דאיתא במדרש תנחומא (קדושים פר' טו) עה"פ (בראשית כז, לח) "וישא עשו קולו ויבך" שבשביל הדמעות שבכה עשו הרשע ואמר "ברכני גם אני אבי" (שם כז, לד) זכה לכל הטוב ולגדולה והצלחה, וכן מבואר במדרש שוחר טוב (ס' פ) חז"ל "וישא קולו ויבך וגו', ר"א אומר שלשה דמעות הוריד עשו הרשע מעיניו, א' מעינו הימין וא' מעינו השמאל וא' קשורה בעיניו שנאמר ותשקמו בדמעות שלישי, שלש אינו אומר אלא שלישי. אמרו ישראל רבש"ע בשביל דמעות שהוריד אותו רשע השליט בעולם ונתת לו השלוח בעה"ז, לכשתבוא לראות עלבון בניך שעניניהם זולגות בכל יום שנאמר היתה לי דמעותי לחם יומם ולילה". ובזוהר הק' (חלק ב, יב:) איתא "אמר רבי יצחק, הגאולה של ישראל לא תליא אלא בבכי, כדי שתלמון ויכלון בכי דמעות דבכה עשו קמי אבוי, דכתיב (בראשית כז לח) 'וישא עשו קולו ויבך' ואינן דמעין אחיתו לישראל בגלותיה, כיון דיכלון אינן דמעין בבכיה דישראל, יפקון מגלותיה, הדא הוא דכתיב (ירמיה לא ח) 'בבכי יבואו ובתחנונים אובילים'".

והקשה הרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע (הובא בספר אור יצחק פר' תולדות) והלא כל דבר בטל בשישים (חולין צז:): והלא כמה אלפים ורבבות בכיות בוכים בני ישראל במשך הגלות ולמה דמעות שלנו אינם מבטלים ברוב השלש דמעות של עשו? ותירץ הרה"ק מניקלשבורג דאילו היו דמעות של בני ישראל מחמת צער וגלות השכינה היה בכוחם לבטל דמעותיו של עשו הרשע, אך כיון שדמעות בני ישראל הם גם על עניני עולם הזה אז הוא "מין במינו שאינו בטל". (וע"ע בזה בתפארת שמואל מהרה"ק מאלכסנדר לפר' תולדות).

ולפי דבריו מבואר שהשני שעירים שהיו כנגד יעקב ועשו היו בדוקא צריכים להיות שוים זה לזה, דמחמת זה גופא אנו עדיין בגלות משום שדמעותינו הוי "מין במינו"

ודומות לדמעות עשו הרשע, ולכן אינם יכולים לבטל ולהתגבר על דמעותיו, ועל זה צריכים להביא כפרה ולכן השעיר לה' והשעיר לעזאזל צריכים להיות שוים להראות יסוד זה.

אמנם הרה"ק ר' יצחק מראדוויל זי"ע (בספרו אור יצחק הנ"ל) יצא לחלוק בתוקף על דברי הרה"ק מניקלשבורג, וכתב "לדעתי אין הסברא נוטה לזה שאמר הרב שהוא מין במינו" וכתב כמה טעמים לחלוק על דבריו, ראשית דדין זה שמין במינו אינו בטיל אינו אלא באיסורין, ודמעות ישראל אף על עניני עוה"ז אין להם דין איסור, דודאי יש לישראל לבקש שיזכו לכל מה שהם צריכים בעוה"ז ולשנה טובה, שנית, ישראל שמבקש על עוה"ז אינו אלא לכבודו ית' ונמצא שדמעותיו הם מסוג אחר משל עשו הרשע ואין דומות כלל לדמעות של עשו שמבקש עוה"ז כדי למלאות תאוותו המאוסה בדברים אסורים ותועבות בשקוציהם וגלוליהם וכו' ומסיים הרה"ק מראדוויל "ובודאי הדמעות הם מין שלא במינו והדין שהבכיה שלנו תבטל הבכיה של עשו ויתגדל כבודו יתברך אמין".

ולפי דבריו הדרא קושיא לדוכתא, למה היו השעירים כנגד יעקב ועשו צריכים להיות דומות במראה ובקומה ולהיות לקיחתן כאחד, והלא יעקב ועשו לא היו דומים כלל להדדי בשום דבר והם מין בשאינו מינו.

ונראה הסבר הדברים על פי דברי הריטב"א בפירושו להגדה של פסח, שעמד על זה שיעקב ועשו נולדו תאומים וכתב בטעם הדבר (על הפיתקא ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו) "ודע באמת כי לכן יצא עשו הרשע תאום עם יעקב הצדיק בבטן אחת כדי שיבינו העולם כי צדקתו של יעקב הצדיק מעצמו באה לו לא במערכת מזל ולא בטבע אב ואם ולא מכריח אחר שהרי בבטן אחד נולדו הוא ועשו, ועשו יצא לתרבות רעה ויעקב הלך בדרך טובים" עכ"ל. (והגם שנראה שעשו היה רע מהבטן ונולד בתכלית הרע וכמו שדרשו במדרש "ויצא הראשון אדמוני" "מוכן לשפיכות דמים", ראה בספר קול יעקב מהמגיד מדובנו זצ"ל (רות פר' א) שעמד על זה וכתב דאם עשו היה מקבל תפקידו לעשות העבודה בקרבנות, לא היה מוכרח להיות שופך דמים עיי"ש).

וכגורלו של יעקב ועשו כן היה עם השעירים, שכמו שיעקב ועשו היו תאומים ונתגדלו ביחד בהריון אחד וגם "בבטן אחד נולדו", כך השעירים "לקיחתן כאחת" וכמו שיעקב ועשו נולדו באותו מערכת המזל "ובטבע אותו אב ואם" עשו בחר לצאת לתרבות רעה ויעקב הלך בדרך טובים, כן השעירים היו צריכים להיות "שוין במראה ובקומה ובדמים" ועכ"ז אחד נבחר לה' ואחד לעזאזל כדי שנדע באמת שהסיבה למה אדם אחד נתקרב לה' והשני הולך לאבדון אינו אלא משום בחירת עצמו ולא שום סיבה אחרת. ובזה יש להבין דברי הרה"ק ר' משה ליב מסאסוב זי"ע (הובא בספר היכל ברכה פר' בחוקותי עמ' רצה) שאמר שמילת "עזאזל" ר"ת "זה לעומת זה עשה אלקים" כלומר שאין הדבר נובע מאיזה דבר בחוץ ואדרבה שהיה בשניהם אותו כח ואותו יכולת, וזה לעומת זה עשה אלקים, אלא שזה בחר בטוב וזה בחר ברע.

וכן ביאר הגרש"ר הירש זצ"ל (בפירושו עה"ת ריש פר' ראה) את הפסוק (דברים יא, כט) "ונתתה את הברכה על גריזים ואת הקללה על הר עיבל" דעד היום אנו רואים החילוק בין שני הרים הללו העומדים זה בצד זה ושניהם מקבלים אותה מדה של גשם ושל חום השמש ועכ"ז הר גריזים משגשג והר עיבל שומם, וזה מראה לנו שהברכה והקללה אינם תלויות בסיבות חיצוניות אלא הן תלויות בעצמותם בכשרונם הפנימי לקבל. הר גריזים מוכשרת ומסוגלת לקבל השפע והר עיבל אינו יכול לקבל השפע.

ובזה יש לתת טעם למה שכותב השפת אמת "רחק" ו"קרוב" אותו גימטריא דהיינו שמי שנתרחק ומי שנתקרב אין זה מחמת סיבות חיצוניות אלא שזה וזה היו שוים וזה בחר להתרחק וזה בחר להתקרב והכל תלוי באדם עצמו.

ובאופן זה מביא הגה"ח ר' זלמן בארער זצ"ל (בספרו לוח ארוז כתב יד אבות פר' ג משנה י"ד) וז"ל "הצדיק הקדוש הרבי ר' הירש זצ"ל מרימנוב, בילדותו למד מלאכת החייט ועמו היה עוד עלם אחד שלמד גם כן אומנות הזאת. ולאחר ימים העלם הזה נעשה לחייט והרבי ר' הירש זצ"ל נעשה לרבי. פעם אחת הזדמן שהעלם החייט בא לרימנוב וכאשר שמע את שם הרבי ר' הירש לתהלה ותפארת הלך אצלו ושאל אותו לאמר, איך התהווה הדבר הזה שנעשיתה לרבי? והלא הלכנו יחדיו ושכבנו גם יחדיו במטה אחת ואיך נתעלה אתה יותר ממני? ויען הרבי ויאמר אליו, האמנם כן הוא, זכור אזכור הכל וכן אזכור איך ישנו יחדיו במטה אחת, אבל אנכי הפכתי את משכבי על הצד הימנית ואתה הטות משכבך לצד שמאלית".

והס"ק מרוזין זי"ע היה אומר עוד (כנסת ישראל יח.) שיכול להיות ששני אנשים עושים אותה פעולה ואחד עושה מצוה והשני עושה עבירה ואיך זה שייך, ואמר שהכל תלוי בכוונה וכדאיתא בתורה שיש תיבה אחת בתורה שבמקום אחד משמשת לדבר ההכי קדוש ובמקום אחרת לדבר ההכי טמא, והיינו שלגבי עשיית לוחות השניות כתיב (שמות לד, א) "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" וגבי עשיית עבודה זרה כתיב (שמות כ, ד) "לא תעשה לך פסל" ואיך שייך שאותו תיבה "פסל" יורה על שני דברים הפכים, רק הכל תלוי איפה כתיב התיבה "לך" ששני אנשים יכולים לעשות אותו דבר ובאחד הוא דבר שבקדושה ובשניה הוא פסל רח"ל והכל תלוי בכוונה דאם עשו רק לטובת עצמם והקדימו ה"לך" הוי כמו פסל, אבל אם עשו לש"ש ולא חשבו על טובת עצמם המרומז בתיבת "לך" אז הוה דבר שבקדושה בבחינת פסל לך שני לוחות אבנים.

וכן דרשו חז"ל (נזיר דף כג.) גבי הא דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן "מאי דכתיב כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה זה שאכלו לשום מצוה וצדיקים ילכו בהם וזה שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו בהם".

ותהלה לא-ל שמצאתי שהרה"ק ר' צדוק הכהן כתב כעין דברינו הנ"ל בספרו פרי צדיק (שושן פורים אות ב) וז"ל "מצינו בתורה מצות גורל בשעירי יום הכיפורים אף דשניהן שוין במראה ובקומה ובדמים, ולמה הוצרך הגורל, יקח הכהן אחד לה' ואחד לעזאזל?"

אכן השעיר לעזאזל איתא (בראשית רבה פ' סה) ונשא השעיר זה עשו, איש שעיר את כל עונותם עונות תם, והוא שהשי"ת מברר שהוא החייב בכל חטאי ישראל שעל ידי הרע שנמצא בו בשרש נכנס גם בלב ישראל השאור שבעיסה וכתוב 'הלא אח עשו ליעקב ואוהב את יעקב', והיינו אף שנדמה חס וחלילה במעשיו למעשה עשו וכן אם מתנהג עשו בנגלה למראה עין כיעקב השי"ת דן את הלבבות ומברר שישראל קשורים בשורש בהשי"ת מה שאין כן עשו. ולזה נצרך גורל שמורה על רצון העליון דכל שבא בנבואה הוא הארה בדעת הנביא כמו שנאמר במראה אליו אתודע. מה שאין כן הגורל שהוא רק מרצון העליון מעתיקא ואין לדעת המגריל חלק בו. וזה טעם מצות הגורלות בשעירי יום הכיפורים".

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

תשובה הוא דבר שיש לו מתירין, ולכן צריך לכפרת יוה"כ, הגם דעד יוה"כ נתבטלו רוב עבירות.

ג' שלבים לכפרה, שלישי נמחל בער"ה, שלישי בעשרת ימי תשובה, ושלישי ביוה"כ.

הטור [או"ח סי' תקפ"א] מביא בשם המדרש תנחומא [אמור אות כ"ב] על הפסוק [ויקרא כג, מ] ולקחתם לכם ביום הראשון, וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ראשון לחשבון עוונות, משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו, בא אליה בחיל לגבותו, כשנתקרב אליה בעשרה פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך, הניח להם שלישי, כיון שנתקרב יותר, יצאו בינוני העיר לקראתו הניח להם שלישי השני, כשנתקרב יותר יצאו כל בני העיר לקראתו והניח להם הכל.

כך המלך זה הקב"ה, בני המדינה אלו ישראל שמסגלים עונות כל השנה, ערב ראש השנה הגדולים מתענין ומוותר להם שלישי עונותיהם, בי' ימים בינונים מתענין ומוותר להם ב' שלישים, ביוה"כ הכל מתענין ומוותר להם הכל, עכ"ל הטור בשם המדרש תנחומא.

למה צריך לכפרת יוה"כ הרי בטיל ברוב.

והנה עד יוה"כ כבר נמחלו ב' שלישים דהיינו רוב עוונות נתבטלו, ולמה צריך מחילה ביוה"כ, הרי ביטול ברוב סגי.

דבר שיש לו מתירין ע"י תשובה, לא בטיל.

אלא דדבר שיש לו מתירין לא בטיל אפילו באלף נביצה ג ע"ב, כיוון דע"י תשובה נהפכו העוונות למותר ולזכויות, הרי הוא אינו מתבטל, וצריך לכפרת יוה"כ.

דשיל"מ שאינו בטל אי הוי מדאורייתא או דרבנן.

בפרי חדש [יו"ד ר"ס ק"ב], כתב גבי דבר שיש לו מתירין דאפילו באלף אינו בטיל זה אינו אלא מדרבנן, דהא מדאורייתא בכל מילי חד בתרי בטיל, מדכתיב אחרי רבים להטות וכמ"ש רש"י בפ"ק דביצה דאחמור רבנן בהא הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן, והרי מוכח להדיא בב"מ דף נ"ג ע"א וזה ברור עכת"ד ע"ש.

אולם בס' בנין שלמה לבעל חשק שלמה (הביאו בס' או"ה עמ' רלו להגר"י יוסף) עפ"ד הר"ן בנדרים נ"ב ע"א דבמין במינו לרבי יהודה לא שייך ביטול שהוא מעמדו ומחזקו, ולפי"ז יוצא דדין דשיל"מ דאפילו באלף לא בטיל הוא מן התורה ע"ש, להלכה נקטי הפוסקים כשי' הפר"ח.

דבר החוזר לאיסורו אי הוי דשיל"מ.

קימ"ל להלכה דחמץ בפסח אסור במשהו (טוש"ע או"ח סי' תמז) ונחלקו הראשונים בטעם הדבר.

שיטת התוספות (ע"ז דף ס"ו), והרא"ש (פסחים פ"ב סימן ה'), משום דחזינן שהתורה החמירה בחמץ, לכן גם חכמים החמירו בו לאסור אף במשהו, לעומתם הרמב"ם (פט"ו מהמא"ס ה"ט) מבאר דטעמא הוי משום דהוי חמץ דבר שיש לו מתירין, ולכן אפלו באלף לא בטיל.

תוס' והרא"ש לא ס"ל כהרמב"ם כיון דחמץ חוזר לאיסורו ולא חשיב דבר שיש לו מתירין, וכמ"ש המרדכי פסחים פרק כל שעה ס' תקע"ג, בשם רבנו חיים כ"ץ דדבר החוזר לאיסורו (כחמץ) לא חשיב דבר שיש לו מתירין, ולכן ביארו איסורו מטעם אחר.

ובעצם סברא זו פליג ארמב"ם וס"ל דכיון שאחר הפסח תהיה כל התערובת מותרת, אף שאחר שנה יאסר, מ"מ אית ליה זמן היתר, ולמה יאכלנו באיסור ימתין לזמן שהוא מותר ויאכלנו בהיתר.

מחלוקת תוס' והרא"ש עם הרמב"ם תלוי בב' טעמים למה דבר שיש לו מתירין אינו בטל.

ובביאור מחלוקת תוס' והרא"ש עם הרמב"ם, כתבו השאגת אריה ובשו"ת תורת חסד ובמנחת כהן [ח"ג פ"ב] דתליא בטעמא דדבר שיש לו מתירין לא בטיל, דפליגי בה רש"י והר"ן, דרש"י [ביצה ג ע"ב ד"ה שיש] כתב וז"ל "שיכול לאוכלו אחר יו"ט בהיתר גמור" עכ"ל, דהיינו שחז"ל לא רצו שיאכל ע"י ביטול אם אפשר שיאכל הדבר בהיתר בלא ביטול.

וכן משמע מד' הרמב"ם [ה' יו"ט ה"כ] דכתב וז"ל ביצה שנולדה ביו"ט אסורה ואפילו נתערבה באלף כולן אסורות שהרי למחר יותרו הכל, וכן בהלכות מא"ס [פט"ו ה"ט] כתב וז"ל חמץ בפסח.. שהרי אחר הפסח תהיה כל התערובת מותרת כמ"ש לפיכך אוסר בכל שהוא עכ"ל.

לעומת זה הר"ן בנדירים (נ"ב ע"א) הביא טעם אחר, והוא משום דרבנן דפליגי עם רבי יהודה בדין מין במינו (דלרבי יהודה אינו בטל מדאורייתא ואפלו באלף, ולרבנן בטל מהתורה, ומדרבנן הוא דהצריכו ס') ס"ל דאף מין במינו הדומים בעצם כיון דחלוקים בדיניהם דהאחד אסור והשני מותר בטלים ברוב מהתורה (ומדרבנן בס') אבל דברים שדומים בדיניהם חשיב מין במינו שאינם בטלים אפילו באלף, דומיא דדם הפר ודם השעיר דחשיב דם השעיר, ולא בטלו דם הפר המרובה משום דדיניהם שווים לענין דם קרבן, וכשהדינים שווים אין דין ביטול ברוב, ולהכי כל שיש לו מתירין חשיב כאילו הדינים שווים וכאילו היתר, והוה מין במינו בדינים ולא בטל מדרבנן עכ"ד, הרי מבואר תרי טעמי בטעם האיסור דבר שיש לו מתירין אינו בטל.

תשובה הוא דבר שיש לו מתירין, ולכן צריך לכפרת יוה"כ, הגם דעד יוה"כ נתבטלו רוב עבירות.

הרמב"ם אזיל בשיטת רש"י דעד שאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר והרא"ש אזיל בשיטת הר"ן, דכיון שאין המתיר חוזר לעולם להיות מותר אלא שכל שנה חוזר לאיסורו א"כ אין דינו שווה לתערובת ההיתר ואינו בגדר מין במינו, לכן לא חשיב דבר שיש לו מתירין.

וכן דנו הפוסקים האם איסור חדש חשיב דבר שיש לו מתירין או לא, דהנה לכאורה יש מקום לומר דלא חשיב איסור חדש דבר שיש לו מתירין ע"פ מ"ש הרמ"א ביו"ד סי' ק"ב ס"ד וז"ל: "דבר שיש לו היתר וחוזר ונאסר כגון חמץ בפסח לא מקרי דבר שיש לו מתירין" ומקורו במרדכי פסחים פר"ש סי' תקע"ג, משם רבנו חיים כ"צ (כהן צדק) דדבר החוזר לאיסורו מאליו כגון חמץ שחוזר לשנה הבאה לאיסור ל"ש לומר דבד שיש לו מתירין עכ"ל ע"ש.

ולפי"ז ה"ה באיסור חדש כיון שחוזר לאיסורו כל שנה, לא חשיב דבר שיש לו מתירין, וכן מצינו להדיא במרדכי (רפ"ק דביצה) בשם רבנו יו"ט דלא מקרי דבר החוזר לאיסורו לשנה הבאה כגון חדש עכ"ד ע"ש.

וכלל זה הוא נפק"מ לעוד דינים כגון: איסור מוקצה בשבת ויו"ט דחוזר לאיסורו כל שבת ויו"ט.

כשאנו חוזרים וחוטאים אחרי יוה"כ, הוה דבר שחוזר לאיסורו, ולמה מקרי תשובה דשיל"מ.

והנה בעוונותינו הרבים על אף שחזרנו בתשובה בראש השנה בעשרת ימי תשובה וביום כיפור, לשנה הבאה חזרנו ועברנו שוב עבירות, והוה חוזר לאיסורו.

בשלמא להרמב"ם ורש"י דגם אם חוזר לאיסורו מקרי דבר שיש לו מתירין א"ש הא דצריך לכפרת יום הכיפורים, הגם דבטיל שני שלישי מהעוונות לפני יום הכיפורים, לא בטיל השלישי הנותר ברוב, כיוון דהוה דבר שיש לו מתירין בתשובה, אבל לפי הרא"ש והר"ן דדבר שחוזר לאיסורו לא מקרי דבר שיש לו מתירין הדרא קושיא לדוכתא למה צריך לכפרת יום הכיפורים, למה לא נימא דבטיל השלישי ברוב.

בכל שנה ע"י התשובה אנו נולדים כבריה חדשה.

וי"ל עפ"י מה דאיתא בפסיקתא [מ"א, ה'] אמר הקב"ה עשו תשובה באלו עשרת הימים מראש השנה ליום הכיפורים, ואני מזכה אתכם, ביום הכיפורים בורא אתכם בריה חדשה, הרי מבואר דע"י התשובה בכל שנה אנו נולדים כבריה חדשה, וגם אם ח"ו עשינו עבירות בשנה החדשה, אין הפירוש שחזרנו לאיסורו מאיליו, כיוון דביום כיפור ע"י התשובה אנו כבריה חדשה, והעבירה הוא עבירה חדשה, ושפיר הוה דבר שיש לו מתירין ע"י התשובה.

וסמיכון לדבר יש להביא ראייה מתשובת הרא"ש (כלל ב') דמתיר לשתות שיכר דהוה ספק חדש ספק ישן, ואיסור חדש חשיב דבר שיש לו מתירין, והרי הרא"ש איהו בעל השיטה דס"ל גבי חמץ דלא הוה דבר שיש לו מתירין, בכל זה ס"ל דחדש הוה דבר שיש לו מתירין והוא משום דבחדש אף שאיסורו חוזר משנה לשנה, אבל גוף התבואה שלפנינו

תשובה הוא דבר שיש לו מתירין, ולכן צריך לכפרת יוה"כ, הגם דעד יוה"כ נתבטלו רוב עבירות.

אינו חוזר לאיסורו לעולם, ומותר עולמית אחר שיעבור עליו ט"ז בניסן, ולכן שפיר חשיב דבר שיש לו מתירין ויש לאסור תערבתו בכל שהו, כמו"כ לגבי תשובה הוה דבר שיש לו מתירין, ואם שוב בשנה החדשה עבר עבירות הרי אלו עבירות חדשות, דאינו חוזר לאיסורו, ואין לו שייכות לעבירות של שנה שעברה, דע"י התשובה הוה כברייה חדשה.

עד יוה"כ הגם דאיכא מחילת עוונות של שני שלישי, אבל רשימו ניכר.

ויש לבאר עוד הא דצריך לכפרת יום כיפור הגם דעד יוה"כ כבר נמחל שני שלישי מהעבירות ויתבטל השלישי, אלא דמבואר בש"ך ובב"ח דדבר שיש לו מתירין אינו בטל אפילו אם הוציאו לגמרי את גוף האיסור ונשאר רק טעם פליטתו הרי האיסור אינו בטל.

וממילא י"ל דהגם דנמחל כבר שני שלישי מהעבירות עד יוה"כ, מ"מ ימים נוראים ימי הדין הוא זמן תשובה מיראה וזדונות נעשו לו כשגגות, ורשימו ניכר, וכיוון דנשאר טעם האיסור הרי הוא אינו בטל, וצריך עדיין להגיע לכפרת יוה"כ.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

בגדר חיוב תשובה ביום הכפורים

נפסק בשו"ע בסימן תר"ז ס"א שצריך להתוודות במנחה קודם סעודה המפסקת, והביא המשנ"ב ס"ק א' את הטעם מצד שמא יחנק ולא יוכל להתוודות וכמבואר בדעת הרמב"ם, ועוד משום שמא תטרף דעתו, והוא מטעם שיכרות וכמבואר בגמ', עכת"ד. ויש להקשות כיון שיש חשש שמא ימות לפני יוה"כ א"כ מ"ש וידוי לפני סעודה מפסקת, או סעודת הבוקר או ערב לפני שיש חשש שמא יחנק וימות ללא תשובה, וצ"ב.

ויש להקדים את דעות הראשונים בחיוב תשובה ביוה"כ, שיטת הר' יונה [שער ב' סעיף י"ד] שיש מצווה מיוחדת של תשובה ביוה"כ וז"ל, ומ"ע מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביוה"כ שנאמר [ויקרא ט"ז, ל'] "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו, והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו, עכ"ל, והיינו חובת תשובה שהיא מוגדרת "כטהרה" שנא' לפני ה' תטהרו.

וע"ע בשער ד' סעיף י"ז, שהקשה הר' יונה על מה שאמרו רבותינו וז"ל, כי על כריתות ומיתות ב"ד תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין, ותיקשי שהרי כתוב "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".

ועיי"ש שכתב ליישב והתשובה בזה, כי מה שנאמר "לפני ה' תטהרו" מ"ע על התשובה שנחפש דרכינו ונחקורה ונשובה אל ה' ביוה"כ, ואע"פ שנתחייבנו בזה בכל עת החיוב נוסף ביום הכיפורים והטהרה אשר בידינו היא התשובה ותיקון המעשים וכו'.

וכך היא דעת הריטב"א בר"ה (טז): שהביא לדייק בשם הר' יונה, על הא דכתוב בינונים תלויים ועומדים עד יוה"כ, זכו נכתבין לחיים, לא זכו למיתה, והר' יונה הוסיף לדייק שלא נאמר "חטאו" נכתבין למיתה משום דהוי מילתא דממילא, שהרי יוה"כ מצוה מן התורה להתוודות ולשוב בתשובה, דכתיב "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", והנה אם עשו מצוות עשה זו זכו ונשתכרו, ואם לא עשו כן הרי עברו והרשיעו ונתחייבו.

והמקור לביאורו של הר' יונה הנ"ל, הוא מובא מהתרגום יונתן בן עוזיאל [ויקרא ט"ז, ל'] על הפסוק לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו שנא' על יוה"כ "ואתן קדם ה' תודון סורחנתכון ותידכון", עכ"ל. וע"ע בספורנו על הפסוק הנ"ל, וז"ל, אבל השגת הטהרה והסליחה הגמורה תהיה לפני ה' לבד, וזה בוידוי ותשובה, שהוא לבדו ידע אמתתם. והעולה לן בדעת הר' יונה שיש מ"ע וחיוב תשובה נפרד ביוה"כ, ומגדרי טהרה שנא' "לפני ה' תטהרו".

וגם לדעת רבי שסובר שיוה"כ מכפר בלא תשובה, הביא התוספות ישנים (דף פה: ד"ה תשובה) דמ"מ מודה רבי שאינו מכפר כפרה גמורה בלא תשובה, ולדבריו א"ש מדוע

לדעת רבי נא' תטהרו, וכן יש קרבן כפרה ביוה"כ כיון שגם לשיטתו שעיצומו של יום מכפר, בכ"ז לא הוי תשובה גמורה, ולפמש"נ בדעת הר' יונה, לא הוי "טהרה" גמורה ללא תשובה.

ויש להסתפק בדעת הרמב"ם בענין זה, דהנה הרמב"ם בהל' תשובה [פ"ב ה"ז] כתב וז"ל, יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכיפורים, עכ"ל.

ולפ"ר נראה ש"ל שיש מ"ע מיוחדת של תשובה ביוה"כ, וכמש"כ (שם) שהוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים, אולם יש לדחות שאין הכרח בדעת הרמב"ם לדין זה, מהא שלא נקט כדרכו מ"ע מן התורה לעשות תשובה ולהתוודות ביוה"כ, וכך הוכיח הכוכבי אור [לר' יצחק בלזר סי' ה'] בדעת הרמב"ם שחיוב תשובה ביוה"כ הוא אינו מ"ע מיוחדת ביוה"כ אלא בגדר של עוד זמן לבצע את המ"ע הכללית של התשובה, והיינו כיון שהוא יום סליחה ומחילה ומוכשר לתשובה, והקב"ה מצוי וקרוב ביום זה, אולם אכתי לא שמענו מדבריו שיש מ"ע מיוחדת ומסוימת ביוה"כ לחזור בתשובה [וע"ע במנחת חינוך במצוה שס"ד שנקט בדעת הרמב"ם דאכן הוי ביטול מ"ע].

ולדעת הר' יונה יש ליישב את הנוסח שחכמים קבעו לנו לומר "על חטא שחטאנו לפניך באונס" דבשלמא בשוגג יש עליו תביעה ושמץ של מזיד מדוע הגיע למצב שגגה, אולם באונס איזה תביעה יחול עליו, ולפ"ר יתכן שעצם זה שנעשה על ידו האונס הוי בגדר שאין מגלגלים חובה אלא ע"י חייב, ויש לפלפל בזה, וע"ע במש"כ בשמחת מיכאל על השו"ע ח"א סי' פ"ח, אולם לדעת הר' יונה שיש חיוב מ"ע של "טהרה", גם בחטא באונס בעינן את טהרת יוה"כ.

ושיטה שלישית מצינו בחיי אדם [כלל קמ"ג] שכתב וז"ל, ומ"ע מן התורה שיחזור בתשובה לפני יום הכיפורים, כמו שכתוב "לפני ה' תטהרו", ולכן מהראוי שיתנהג האדם בעשיית בדברים וחומרות אף שאינו נזהר בהם כל השנה עכ"ל, ומבואר לן בדעת החיי אדם שמפרש את האי קרא של "לפני ה' תטהרו" שהוא חיוב תשובה "לפני" יוה"כ, ודלא כהבנת הר' יונה שהזכרתי לעיל שחיוב הטהרה הוא ביוה"כ ולא לפני.

ויש קצת מקור ומשמעות לדעת החיי אדם שחיוב התשובה של יוה"כ חל עוד לפני יוה"כ, מהא שכתב השלטי גבורים [יומא ה', אות ב'] "כשיגיע יום הכיפורים ראוי לאדם להתעורר בתשובה ולפשפש במעשיו ביותר, כדי שיהיה נקי מחטאיו ויתכפרו עוונותיו ביוה"כ שהוא יום מחילה וסליחה, ולפיכך נהגו להשכים בלילות שבין ר"ה ליוה"כ ולהרבות בתפילה ותחנונים, ומשבר אדם לבבו לפני הקב"ה".

אדאיתנן לחידושו של החיי אדם יש ליישב את הקושיה שהזכרתי לעיל, מדוע חכמים חששו דוקא בערב יוה"כ שחכמים חששו שמא יחנק וכו', דלכאורה חשש זה שייך גם בארוחת בוקר של ערב יוה"כ, ולפמש"נ א"ש שיש חיוב מ"ע של "לפני ה' תטהרו" בפנ"ע שהוא "לפני" יוה"כ, יגיע לדרגה של לפני ה' תטהרו שהוא חיוב תשובה לפני יוה"כ, ועי"ז חכמים חששו שלא לקיים זאת בתפילה האחרונה לפני התקדש החג, ולכן א"ש מה

שהזכיר המשנ"ב שיש פוסקים שצריך להתוודות גם לאחר האכילה קודם החשכה, ונקט המשנ"ב שראוי להחמיר כדעה זו [השל"ה], וכן נהגו לומר תפילה זכה, ועיי"ש, ולפמש"נ שענין זה הוא להעמיק ולפעול דרגה של טהרה "לפני" יוה"כ.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

בין אדם לתלמידו...

בימי הסליחות נכנסתי למכולת, הרחק ממקום מגורי. שעת ערב, החנות ריקה. הבחור בקופה מביט וקורא לעברי "הו! אתה היית 'המנהל' שלי!" הבטתי בו וזהיתיו מיד. שאלתי בנועם לשלומו ולשלום והוריו, תוך שאני נוקב בשמותיהם. אמרתי לו "תמיד ידעתי שתגיע רחוק ותצליח, והנה אתה מנהל חנות!". בצאתי פלט בביישנות "למדתי בשבעה בתי ספר (!!!) אתה היית מנהל "בין הטובים" שהיו לי. ביקשתי שיסביר לי. אמר "בבית הספר אצלך היו ספרדים, תימנים, אשכנזים, ואתה בכלל - חסיד, התנהגת יפה עם כולם. היית בן-אדם." שבעה בתי ספר מלמדים על מורכבותו האישית והמשפחתית, אך גם העניקו לו 'ראייה רחבה'...

דווקא פרידתו מהת"ת לא היתה נעימה. אביו לקחו, בכעס ובאיומים, אחרי שזימנתי לשיחת 'התעוררות'. אני שמח על שבעבור 'עשור' ממקם אותי הנער בין המנהלים 'הטובים'. אבל לא הכל תמיד זוהר... לא לכל תלמיד זכרונות 'סבירים'... בערב יום כיפור אל לנו להתחמק מאחריות עם טענות 'אבל...' אלא מתוודים בלב ובפה 'אבל' אשמים אנחנו, אבל אנחנו ואבותינו חטאנו... בימי תשובה וחשבון נפש נזכור את תביעתו הנוקבת של הג"ר מאיר שפירא מלובלין 'תוך כדי עבודתו דורך הרצען על עורות, והנגר דורך על נסורת. ייזהר המלמד לא לדרוך חלילה על נשמות'. צריך סייעתא דשמיא לצאת בשלום מן הקודש. עבודת המלמד עמוסה ומורכבת. עלינו להתחזק ב'בין אדם לתלמידו', מותר לטעות - בתנאי שלומדים מהטעויות.

לבל ניפול בחבלי הייאוש עם הקושי לזכור כל 'המקרים', הנה סיפור ששמעתי מפי 'בעל המעשה'. מחנך בעל שנות ניסיון רבות ומוצלחות ערך לו 'חשבון נפש', ונזכר מתלמיד כיתתו בשנתו הראשונה, שנת סטאו'. ילד 'בעל נוכחות' תוסס ודומיננטי. לימודי אחה"צ הקשות... באמצע דומיית תפילת 'העמידה' שחרר, במודע, 'קול גופני לא נעים', והכיתה התפרקה מצחוק. המלמד סטר לו... וכעת, אחרי שנים, המצפון מעיק... איבדתי שליטה עצמית... המשפחה עברה צפונה, התלמיד התרחק מהדרך... המלמד מתייסר במצפונו, שמא לסטירה הפוגענית חלק ב'נשירה'? "אבל, הוא התנהג לא יפה" - מול "אבל אשמים אנחנו"... המחנך בוכה מול אבני הכותל בימי הסליחות, מתחנן לסייעתא דשמיא לזכות לסליחה וכפרה.

כעבור שבוע ימים, ליל ערב יוה"כ, עומד שוב מול מקום המקדש. בסיום תפילתו עולה לרחבה העליונה. מולו ניצב אברך מופתע "היית המלמד שלי בירושלים!" בלתי יאומן! נער זה, נשוא תפילותיו, עומד לפניו בחזות חרדית! המחנך פורץ בבכי!!! מבקש ממנו סליחה על 'הסטירה ההיא'. האברך מנחמו "חטפתי הרבה בחיי, כל מי שהעניש אותי -

צדק. הייתי תלמיד קשה. אכן ירדתי מהדרך למשך תקופה, אך עליתי ב"ה בחזרה. 'בסוף, העונשים רק עזרו לי...'. נפרדו בחיבוק חזק, תוך שהמחנך מודה לה' על שזיכהו להתפייסות.

אני מקנא במחנך זה. מקנא בחשבון הנפש שערך, מקנא ברצינות שמגלה לכל מקרה ולכל אירוע, חושב על כל פיסת רצועה, נסורת ונשמה שאולי דרך עליהם תוך כדי עובדתו. אני מקנא בתפילתו הזכה שיזכה לפייס תלמידו, ומקנא על שתפילתו נתקבלה, פגש בתלמידו, והסטירה הולידה חיבוק חם, וסיפור לרבים...

רבונו של עולם! עזור לנו, מחנכי ישראל. עזור לנו לשמור על יישוב הדעת. עמוד לימינו לבל ניכשל ח"ו. שמור על פינו מכל רבב, תן בליבנו שנראה מעלת תלמידינו, שפלות עצמנו, וגודל האחריות שבידינו.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת האזינו

- א. היכן הוזכרה קללה האמורה בפרשת בחוקותי (ויקרא כו, כב)?
- ב. היכן מצאנו ברש"י שחכם הוא "הרואה את הנולד"?
- ג. היכן מצאנו לשון "עקום"? ולשון "הפקר"? לשון "גידול"? ולשון "שכחה" (מלבד השורש שכ"ח)?
- ד. היכן אמר משה רבינו מעין דברי אברהם אבינו (בראשית יח, כה ברש"י ד"ה חלילה) ("שלא) יאמרו כך הוא אומנתו, שוטף הכל צדיקים ורשעים"?
- ה. היכן מצאנו מעין ההלכה מהלכות סנהדרין (רמב"ם פט"ו הלכה א') שהעדים הן הראשונים לסקול את הנידונים?

חדוותא דאפטרטא שבת שובה □ הושע יח □ יואל ב □

- ו. הושע: היכן מצאנו שאמר הקב"ה שאם ישובו ישראל יענם מצרותיהם?
- ז. יואל: היכן מצאנו לשון "השמעת קול"?

חדוותא דמועדא יום הכיפורים שחרית (ויקרא טז)

- ח. איזה דין משותף לפרה אדומה ולקרבנות יום הכיפורים?
- ט. היכן מצאנו לשון "חינוך" (עי' ברש"י שמות כח, מא)? ולשון "חתוכה"?
- י. היכן יש רמז לכך שעבירות של בין אדם לחבירו אינן מתכפרות עד שירצה את חבירו (כלי יקר)?
- יא. היכן מצאנו כפרה על חטא העתיד לבוא?

חדוותא דאפטרטא יום הכיפורים (ישעיה נז-נח)

- יב. היכן מצאנו שיש להתבטל ממלאכה ביום צום?
- יג. איזה לשון בהפטרה דרשוהו חז"ל על מלכות רומי (ב"ב י.)?

חדוותא דאפטרטא ספר יונה

- יד. היכן מצאנו בני אדם הנחשבים כבהמה לגנאי? והיכן מצאנו כעין זה לשבח (עי' חולין ה:)?
- טו. היכן מצאנו לשון "דמיון"? ולשון "מידה"?

תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא נצבים

א. איזה ביטוי הנזכר בפרשה כלפי קללה מוזכר בתורה כלפי בעלי חיים, כלפי החטא וכלפי התהום, ובנביאים כלפי ישראל וכלפי רצפת אבנים, והוא שם אחת מתולדות אבות הנזיקין?

השורש "רביץ", האמור בדרך כלל בבעלי חיים, שנאמר (כט, יט) כִּי אֶזְרָא יַעֲשֶׂן אֶף ה' וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הָהוּא וְרִבְצָה בּוֹ כָּל הָאֲלֹהִים הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה וכו'.

והוא אמור כלפי החטא שנאמר (בראשית ד, ז) לִפְתַּח חֲטָאת רִבִּץ וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ וְאִתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ וכו'.

ונאמר על התהום בברכות יוסף הן בפרשת ויחי (בראשית מט, כה) בְּרַכְתָּ תְּהוֹם רִבְצָת תַּחַת, והן בפרשת וזאת הברכה (דברים לג, יג) מִמְּגַד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רִבְצָת תַּחַת:

ובנביאים מוזכר כלפי ישראל, ביחזקאל (לד, יד) בְּמַרְעָה טוֹב אֶרְעָה אֶתֶם וּבְהָרֵי מְרוֹם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה נֹהֵם שֵׁם תְּרַבְּצָנָה בְּנֹה טוֹב וּמַרְעָה שָׁמֶן תִּרְעִינָה אֶל הָרֵי יִשְׂרָאֵל:

וכן בצפניה (ג, יג) שְׂאֵרֵית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עוֹלָה וְלֹא יִדְבְּרוּ כָזָב וְלֹא יִמְצָא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תְּרַמִּית כִּי הִמָּה יִרְעוּ וְרִבְצוּ וְאִין מִחְרִיד:

ועוד מוזכר בנביאים כלפי רצפת אבנים בישיעיה (נד, יא) הִנֵּה אֲנֹכִי מִרְבִּיץ בְּפוּךְ אֲבָנֶיךָ וְיִסְדְּתֶיךָ בְּסַפִּירִים: ופירש"י מרביץ בפור. רוצף רצפתך מאבני נופך:

והוא שם אחת מתולדות אבות הנזיקין כמבואר בחז"ל (בבא קמא ב:): תולדה דקרן מאי היא נגיפה נשיכה רביצה ובעיטה וכו'.

ב. מניין שעבדים כנעניים נחשבים "בני ברית" (עי' רש"י גיטין כג: ד"ה אף שלוחכם)?

(י-יא) מִחֻטָּב עֶצֶיךָ עַד שְׂאֵב מִימֶיךָ: לְעֵבֶרְךָ בְּבְרִית ה' וכו'.

ומבואר ברש"י (גיטין כג: ד"ה אף שלוחכם בני ברית) "לאפוקי עובד כוכבים אבל עבד בן ברית הוא דכתיב (דברים כט) מחוטב עציך וגו'".

ג. היכן מצאנו לשון "שמא"?

(כט, יז) פֶּן יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מְשֻׁפָּחָה אוֹ שֶׁבֶט וכו' ופירש"י פן יש בכם. שמא יש בכם:

ולשון "יתר" (עי' ספורנו)?

ל, ט) וְהוֹתִירְךָ ה' אֶלְקֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדְךָ וְכוּ' ופירש בספורנו והותירך ה'. יתן לך
הצלחה יתירה מכל הצלחה הקודמת^{כח}:

ד. אלו ערים מוזכרות רק בספר בראשית, בפרשתינו ובספר הושע?
הערים אדמה וצבונים.

מוזכרות יחד עם סדום ועמורה בספר בראשית בפרשיות לך לך וירא, ומוזכרות
בפרשתינו (כט, כב) כְּמִהְפֹּכֶת סֹדֶם וְעִמְרָה אֲדָמָה וְצַבּוֹנִים אֲשֶׁר הֶפְךָ ה' בְּאָפוֹ וּבְחֶמְתּוֹ.
אולם בשאר המקומות שהוזכרה סדום הוזכרה רק סדום בלבד, או סדום ועמורה, חוץ
מאשר בספר חגי (יא, ח) אֵיךְ אֶתְנֶנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגְנֶנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתְנֶנְךָ כְּאֲדָמָה אֲשִׁימֶנְךָ
כְּצַבְאִים וכו'.

ה. איזה לשון בפרשה נמצא בדברי בלעם אודות מלך המשיח?

(כט, יח) וְהִתְפַּרַּךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִי כִּי בִּישָׁרוֹת לְבִי אֵלַךְ וְכוּ' ופירש"י
במראות לבי, כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד, יז), כלומר מה שלבי רואה לעשות:
והלשון "אשורנו ולא קרוב" נאמר על מלך המשיח, כמבואר בתרגומים.

תשובות לחדוותא וילך

ו. איזה דבר נאמר באבות ובמשה רבינו, ונלמד מפסוק בפרשת משפטים, ומפסוק
בפרשה (עי' ר"ה יא.)?

שנאמר (לא, ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם וכו'.

ואמרו חז"ל (ר"ה יא.) "ר' יהושע אומר מנין שבניסן נולדו אבות וכו', מ"ד בניסן נולדו
בניסן מתו, מ"ד בתשרי נולדו בתשרי מתו, שנאמר (דברים לא-ב) ויאמר אליהם בן מאה
ועשרים שנה אנכי היום שאין ת"ל היום ומה ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך
שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש שנאמר (שמות כג,
כו) את מספר ימיך אמלא וכו'".

ז. על איזה פסוק בפרשה אמר ישעיה (ישעיה ח, יז) "וחכיתי לה"?

שנאמר (לא, יח) וְאָנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא וכו'.

ועל הכתוב (ישעיה ח, יז) "וְחִכִּיתִי לָהּ" הַמְסִתִּיר פָּנָיו מִבֵּית יַעֲקֹב וְקָוִיתִי לוֹ". כתב רש"י
"אין לך נבואה קשה כאותה שעה שאמר משה (דברים לא) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום
ההוא, ואף בו ביום הבטיחם וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו".

^{כח} וכן פירש גם לעיל (כח, יא), אמנם יעויין באבן עזרא שם שכתב "וטעם והותירך. אם תהיה רעה בארץ ורעב
מארה אתה תשאר לטובה", ומשמע ששם הביאור הוא מלשון "שיריים", וכאן באבן עזרא כתב "וטעם והותירך.
בעבור שיתן הקללות על השונאים", והיינו שכיון שיתן הקללות על העמים ישאר עם ישראל בלא קללה.

ח. איזו סתירה מצאנו לכאורה בין ב' כתובים בפרשה בעניין מסירת ספר התורה?
שנאמר (לא, ט) ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הפהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה' וכו'.
ואילו להלן נאמר (לא, כה-כו) ויצו משה את הלויים נשאי ארון ברית ה' לאמר: לקח את ספר התורה הזו וכו'.
והיינו שבתחילה נאמר שנתנה לכהנים נושאי הארון, ולאחר מכן נאמר שנתנה ללויים נושאי הארון כ"ט.

ט. איזה פסוק בפרשה מתחיל בשם ותסתיים בשם?

(לא, ג) ה' אלקיך הוא עבר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה מלפניך וירשתם יהושע הוא עבר לפניך כאשר דבר ה':
וכתב בבעל הטורים ה' אלקיך הוא עובר לפניך. הפסוק מתחיל ומסיים בשם, לומר שהקב"ה הולך לפני ישראל ולאחריהם. וכן כתיב כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלקי ישראל:

י. על איזה כתוב בפרשה אמרו חז"ל (חגיגה ה:) שהוא הוכחה מיהו מזרע ישראל?

שנאמר (לא, יז) וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם והיה לאכל וכו' ואמרו חז"ל (חגיגה ה:) "אמר רב ברדלא בר טביומי אמר רב כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם כל שאינו בוהיה לאכול אינו מהם" ופירש"י אינו מהן. מזרע ישראל דכתיב והסתרתני פני מהם (דברים לא) שצועק מצרות הבאות עליו ואינו נענה שלא יבואו: והיה לאכול. שהעובדי כוכבים שוללין ממונו:

^ט ולכאורה נראה שגם בכתוב השני הכוונה היא לכהנים ולא ללויים, כי הלא הלויים נשאו את הארון רק כאשר היה מכוסה, ואהרן ובניו היו מכסים אותו ורק אח"כ נגשו הלויים כמבואר בסוף פרשת במדבר (פרק ד) ולא היו יכולים ליתן בו או על צידו את ספר התורה.

ובמה שנקראו כאן הכהנים "נושאי הארון", עי' בספר המצוות להרמב"ם (עשה לד) "היא שצונו שישאו הכהנים הארון על כתפיהם כשנרצה לשאת אותו ממקום למקום, והוא אמרו (במדבר ז-ט) "כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו", ואע"פ שזה הצווי בא ללויים בעת ההיא, אמנם היה זה למספר מעוט הכהנים החייבין במצוה, אם כן המצוה מחוייבת לכהנים והם אשר ישאוהו כמו שנתבאר בספר יהושע ובספר שמואל".

אמנם צריך ביאור, הלא אחד מן הדברים שטעה בהם דוד בפרץ עוזא היה שנתן לכהנים לשאת את הארון, ואמרו חז"ל במדבר רבה פרשה ד אות כ) "פְּשָׁחוּ דָּוִד לִירוּשָׁלַיִם בְּאֲחִיתָפֶל וְאָמַר לוֹ: דָּוִד, לֹא הִיָּה לָךְ לְלַמֵּד מִפְּסוּק קֶטֶן שֶׁהִתְיַנְּקוֹת קוֹרְאִין (במדבר ז, ט): וְלִבְנֵי קֶהֱת לֹא נָתַן וְגו', הַלְוִיִּם נוֹשְׂאִים אֶת הָאָרוֹן וְאֵין הַפְּהָנִים נוֹשְׂאִים אֶת הָאָרוֹן וְכו'".

ועי' ברמב"ן שהשיג על דברי הרמב"ם (בהקדמה שורש ג) וכתב "זה ברור שמצות נשיאותו היא לעולם על הלויים כולם חוץ משלשה מקומות הללו שנתייחודה לכהנים על פי נביא בירדן ובהקפת יריחו ובשעת הכנסתו לבית קדש הקדשים". ונראה שזו כוונתו גם בפירוש התורה (דברים י, ח) "או יאמר כי שבט הלוי נבדל בעת ההיא להיות הכהנים מהם כי גם הם נושאים הארון וכן ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה' (להלן לא ט)".
ועי' עוד בפ"י החוקוני, שהקשה כיון שהלה בנשיאה הארון למה הזכיר כהנים. ותירץ שידע שתיכף אחר מיתתו ישאו רק כהנים, שבשעה העברה הירדן נשאו הכהנים (יהושע ג, ח-יז).

ומאיזה כתוב למדו חז"ל (ברכות לב.) שהודה הקב"ה לזכות שלימד משה על ישראל?

שנאמר (לא, כ) כִּי אֲבִיאֲנֹו אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּיו זֶבֶת חֶלֶב וְדָבַשׁ וְאָכַל וְשָׁבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְעַבְדוּם וְנֶאֱצוּנִי וְהִפַּר אֶת בְּרִיתִי:

ואמרו חז"ל (ברכות לב.) "דבי רבי ינאי אמרי מהכא (דברים א, א) ודי זהב מאי ודי זהב אמרי דבי ר' ינאי כך אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל וכו' אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן משל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא וכו' ורבנן אמרי מהכא (דברים לא, כ) ואכל ושבע ודשן ופנה וכו' אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה שנאמר (הושע ב, י) וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל"ל.

חדוותא דאפטרטא נצבים-וילך (ישעיה סא-סג)

יא. היכן נרמזה זכות האבות (2)?

(סב, ו) עַל חוּמְתֵיךָ יְרוּשָׁלַם הִפְקַדְתִּי שְׁמֵרִים כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תִּמְיֵד לֹא יִחָשׂוּ הַמִּזְכְּרִים אֶת ה' אֵל דְּמֵי לְכֶם: ופירש"י המזכירים את ה'. את זכות האבות:

(סג, א) מִי זֶה בָּא מֵאֲדוּם חָמוּץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה זֶה הַדּוֹר בְּלִבוֹשׁוֹ צָעָה בָּרַב כָּחוּ אֲנִי מְדַבֵּר בְּצַדִּיקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ: ופירש"י זה. (שהיה) הדור בלבושו וצעה ונאזר ברוב כחו והקב"ה משיבו אני הוא שעלתה לפני לדבר בצדקת האבות ובצדקת דורו של צרה וצדקתי גם היא עמהם ונגליתי להיות רב להושיע והם אומרים מדוע אדום ללבושך מדוע בגדיך אדומים:

יב. היכן מצאנו לשון "שתיקה" (3)?

(סב, א) לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחְשָׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם לֹא אֶשְׁקוּט עַד יֵצֵא כְּפָגַה צְדִיקָה וַיִּשׁוּעַתָּה כְּלָפִיד יִבְעֶר: רש"י למען ציון. אעשה ולא אחשה על מה שעשו לה:

(סב, ו) הַמִּזְכְּרִים אֶת ה' אֵל דְּמֵי לְכֶם: ופירש"י אל דמי לכם. אל תחרישו:

(סג, ה) וְאָבִיט וְאֵין עֶזֶר וְאֶשְׁתוּמִם וְאֵין סוּמְךָ וְתוֹשֵׁעַ לִי זֶרְעִי וְחַמְתִּי הִיא סִמְכַתְּנִי: ופירש"י ואשתומם. ל' שתיקה וכבר פירשתי למעלה וישתומם כי אין מפגיע:

*

^ל ולכאורה היו יכולים חז"ל להביא את הכתוב שהביאו רבנן לראיה שהקב"ה הודה לו, כי הלא אף כתוב זה הוא מדברי הקב"ה למשה, אלא שהכתוב השני מפורש יותר.

תשובות חדוותא דמועדא א' דראש השנה (בראשית כא)

א. איזה לשון בפרק זה נדרש בגימטריה (רש"י)?

(כא, ז) וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הַיְנִיקָה בָּנִים שָׂרָה כִּי יִלְדֶתִי בֵּן לְזַקְנָיו: ופירש"י מלל. שינה הכתוב ולא אמר דְּבַר, גימטריא שלו ק', כלומר לסוף מאה לאברהם:

ואיזה נדרש בנוטריקון (שבת קל. בתוס')?

(כא, ח) וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה גָדוֹל בְּיוֹם הַגָּמֶל אֶת יִצְחָק:

וכתב בתוס' (שבת קל. ד"ה שש אנכי) במדרש (שוחר טוב) למנצח על השמינית כתיב הנדרש על המילה שהיא בשמיני וכן אמרי' (פר"א פ' כ"ט) ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ביום ה"ג מל את יצחק דהיינו ביום השמיני דמילה כמנין ה"ג. ר"ת:

ואיזה נדרש בראשי תיבות (כלי יקר)?

(כא, לג) וַיִּטַּע אֶשֶׁל בְּבֵאֵר שֶׁבַע וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם:

וכתב בכלי יקר (בראשית מה, כז) "כי אברהם התחיל בלויה ויטע אשל. נוטריקון א'כילה ש'תיה ל'ויה וכו'"

וכן פי' רש"י (כתובות ח: ד"ה בבריתו של אברהם) "שגמל חסדים דכתיב (בראשית כא) ויטע אשל ר"ת אכילה שתיה ל'ויה".

ב. איזה כתוב בפרשה ניתן לדעה אחת לאמרו במוסף של ר"ה בפסוקי הזכרונות (ר"ה לב:)?

הכתוב (כא, א) וזה' פָּקֵד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמַר וכו'

ואמרו חז"ל (ר"ה לב:): "פקדונות הרי הן כזכרונות כגון (בראשית כא, א) וזה' פקד את שרה וכגון (שמות ג, טז) פקוד פקדתי אתכם דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר אינן כזכרונות, ולר' יוסי נהי נמי דפקדונות הרי הן כזכרונות וזה' פקד את שרה פקדון דיחיד הוא, כיון דאתו רבים מינה כרבים דמיא וכו'"

ג. מנין שתפילת החולה על עצמו מתקבלת יותר?

(כא, יז) אֶל תִּירָאֵי כִּי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנְּעַר בְּאֲשֶׁר הוּא שָׁם: ופירש"י את קול הנער. מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל (ב"ר נג, יד.):

ומנין שהמתפלל על חבירו נענה תחילה?

(כא, א) וזה' פָּקֵד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר: ופירש"י סמך פרשה זו, ללמדך שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחלה, שנאמר ויתפלל וגו' וסמיך ליה זה' פקד את שרה, שפקדה כבר קודם שריפא את אבימלך (בבא קמא צב.).

תשובות חדוותא דאפטרותא א' דראש השנה (שמואל-א א-א)

(ב)

ד. איזה לשון שנאמר על יעקב אבינו אודות חלומותיו של יוסף, נאמר בהפטרה?

(א, יב) וְהָיָה כִּי הִרְבֵּתָה לְהִתְפַּלֵּל לְפָנַי ה' וְעָלִי שְׁמִר אֶת פִּיךָ: ופירש"י שומר. לשון המתנה, כמו (בראשית לו יא): שמר את הדבר, (איוב יד טז): לא תשמור על חטאתי:

ה. היכן מצאנו לשון "חוזק"?

(ב, ג) אֶל תִּרְבוּ תִדְבְּרוּ גְבָהָה גְבָהָה יֵצֵא עֲתָק מִפִּיכֶם וכו' ופירש"י עתק. דבר חזק:

לשון "אנינות"?

(א, טז) אֶל תִּתֵּן אֶת אַמְתְּךָ לְפָנַי בַּת בְּלִיעַל כִּי מֵרַב שִׁיחֵי וְכַעֲסֵי דִבְרַתִּי עַד הִנָּה: ופירש"י שיחי. יש מקומות שהוא לשון אנינות לב:

ולשון "מנין"?

(ב, ג) כִּי אֶל דְּעוֹת ה' וְלוֹ נִתְּנָנוּ עֲלֵלוֹת: ופירש"י ולו נתכנו עלילות. כל מעשי האדם נמנין לפניו: נתכנו. לשון מנין, כמו: (שמות ה יח) ותוכן לבנים תתנו:

תשובות חדוותא דמועדא ב' דראש השנה (בראשית כב)

ו. היכן יש רמז לעבודת הקטורת?

(כב, ב) וַיֹּאמֶר קַח נֹא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ: ופירש"י ארץ המוריה. ואונקלוס תרגומו [לְאַרְעָא פּוֹלְחָנָא] על שם עבודת הקטרת, שיש בו מור נרד ושאר בשמים:

ז. היכן מצאנו לשון "אכילה"?

(כב, ו) וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמֵּאֲכָלֹת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ופירש"י המאכלת. סכין, על שם שאוכלת את הבשר, כמה דתימא וחרבי תאכל בשר (דברים לב, מב), ושמשכרת בשר לאכילה. דבר אחר, זאת נקראת מאכלת, על שם שישראל אוכלים מתן שכרה:

ולשון "מום"?

(כב, יב) וַיֹּאמֶר אֶל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר וְאֶל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה וכו' ופירש"י אל תשלח. לשחוט. אמר לו אם כן לחנם באתי לכאן, אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם, אמר לו אל תעש לו מאומה, אל תעש בו מום:

ח. היכן נרמזה הבטחה שנאמרה בברית בין הבתרים?

(כב, ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו שְׁבוּ לְכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וְאֲנִי וְהַנֶּעֱר נִלְכָּה עַד פֹּה וכו' ופירש"י ומדרש אגדה, אראה היכן הוא מה שאמר לי המקום כה יהיה זרעך:

תשובות חדוותא דאפטרטא ב' דראש השנה (ירמיה לא)

ט. איזו תיבה מופיעה בהפטרה במובן אחד, ובפסוק שלאחריה במובן אחר?

(יד) פה אָמַר ה' קול בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים וכו', ובמצודת ציון פירש תמרוורים. מלשון מרירות:

ובפסוק שלאחר ההפטרה נאמר (כ) הַצִּיבִי לְךָ צִיָּנִים שְׂמִי לְךָ תַמְרוּרִים וכו', ופירש"י תמרוורים. תמרים קטנים נטועים לסימן בדרך ופשוטו של מקרא עשי סימנים לדעת הדרך שהלכת בה מארץ ישראל לבבל שתחזירי באותו דרך כלומר כי ודאי תשובי משם:

י. היכן מצאנו לשון התבוננות?

(יח) כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נַחֲמֵתִי וְאַחֲרֵי הַוָּדְעִי סִפְקֵתִי עַל יַרְךָ וכו', ופירש"י הודעי. שהתבוננתי בעצמי שמעלתי אפרינו"י בלעז:

ולשון קינה (עי' רש"י ירמיה טו, ה)?

(יז) נְשֹׁמֵעַ שְׁמֵעֵתִי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסְרְתֵנִי וְאוֹסֵר כְּעֶגְלָל לֹא לָמַד הַשִּׁיבֵנִי וְאַשׁוּבָה כִּי אֶתָּה ה' אֱלֹהֵי: ופירש"י מתנודד. קומפליינט בלע"ז לשון מי ינוד לך (לעיל יט):

ולעיל מיניה על הכתוב (טו, ה) כִּי מִי יִחַמֵּל עָלֶיךָ יְרוּשָׁלַם וּמִי יִנּוֹד לְךָ וּמִי יִסּוֹר לְשֵׂאל לְשָׁלֵם לְךָ: פירש"י ינוד. יקונן:

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת האזינו

בְּשִׁיר בְּשֶׁבַת אֶכְלֵנוּ / אֶצְדִּיק כְּעָלוּ בְּאִמּוֹנֵי

בְּמִכָּה שְׁתִּינוּ וְהוֹתַרְנוּ / כְּדָבַר יְיָ

*

לְהַבְלִים לֹא יִדְמָה בְּעוֹלָמוֹ / רוּעֵנוּ אֲבִינוּ

אֶכְלֵנוּ תְּנוּבוֹת לְחֶמּוֹ / וְשָׁמְנוּ שְׁתִּינוּ

בְּהַדְלִיק נְרוֹת נוֹרָה לְשִׁמּוֹ / וְשִׁיר נִגְמַר בְּפִינוּ

אֵין בְּלִתֵּךְ אִמְרָנוּ וְעִנֵּינוּ / אֵין קְדוֹשׁ כִּי

*

בְּתַפְלָה נִזְפִּיר בְּתוֹרָה / וּמִי זוֹלַת אֱלֹקֵינוּ

קָרְאוּ יוֹם חֻמְדָּה / עִם כְּתָר שֶׁהִנְחִיל לְאֲבוֹתֵינוּ

מִכְרָנוּ ה' לְאוֹיֵב בְּצַדָּה / וּמֵאֶחָד וּשְׁנָיִם נָנוּס לְנַפְשָׁנוּ

לְהַגִּיד שְׁלֵא עוֹלָתָה עָלֵינוּ / יִשָּׂר וְאָמַת יְיָ

*

חֵן בָּנוּ רוּחַ בְּחֻסְדֵּךְ / הוּ קַל צִירָנוּ

הִרְאָה נָא אֶת כְּבוֹדֵךְ / וּמֵאֲחוֹר כְּעֵין תִּפְאָרְתָנוּ

אָב חֵתֵן דְּמִים, עֲבָדֵךְ / נִצַּל כְּשָׂבָא לְגֵאלָנוּ

לְךָ נִרְנְנָה בְּרוּחַ אִפְּיָנוּ / בְּזִמְיֵרוֹת מְשִׁיחַ יְיָ

*

בְּשִׁיר חֲמִישִׁי בְּמִקְדָּשׁ / תִּשְׁבִּיעַ וְתִמְלֵא

נִיר יִשָּׂן וְלֹא חָדַשׁ / עַל צִלְחָתָנוּ נַעֲלָה

בְּבִשׁוֹרַת נְזִיר הַנְּקָדָשׁ / קָרְבַּן הַמִּלְאָךְ יִתְעַלָּה

יְהַפֵּךְ לְאֵגֶם מִלֵּא / כְּבִרְכַת יְיָ

*

פיתרון כתב החידה לראש השנה: 'חתימה'

אם תגהל, אותך לא יפירו האחים לא הכירו את יוסף כי גידל חתימת זקן
ובדין שמים, בעדות ידך יזפירו כשאדם עולה לשמים הוא חותם על מעשיו
הופיע אמת בפתק, כשבתפלה הפצירו אמת היא חותמו של ה' ונכתבה בפתקא כשבני
ישראל בכו על היצר הרע
ובנסיון הראשון פרך שבו יגמורו אברהם בורך בנסיון לך לך, והיה ברכה שבו יחתמו
את ברכת אבות

*

כשלדעת הלכות שבת תתעורר
בחסרונו לא תצא שמא תגור טבעת ללא חותם אין להוציא שמא יטלטל
וכשהמלך הוריד ומסר לצורר אחשוורוש נתן את טבעת החותם להמן
בדם או בטיט, נזעק תשפי לברר מרדכי ביקש מאליהו שיבדוק האם הגזירה נחתמה
בשמים בטיט או בדם

*

בזמן הפרדות זוג ממרמר כשמתגרשים
מבורסיה, לאחר החרבן, אין לומר לא צריך לומר מבבל בפני נחתם
אך בשאר מקומות, בפני יאמר בשאר ארצות חו"ל צריך לומר
מפאת חסר שינה או שלא זכו למיגמר או מטעם לא שכיחי שיירות או מטעם שלא
בקיאיין

*

לסיום, לחברך אל תשפח לאחל לאחריים מתייחסים כצדיקים ומאחלים גמר חתימה
טובה
ובעשור, לעצמך, בכתב תיחל אך לעצמנו אנחנו כבינונים ומבקשים כתיבה וחתימה
אבינו המיטיב לטובה יחל ה' ייטיב לנו החתימה
ושנה טובה עלינו תחל

פולמוס

פולמוס / הרב אלימלך כהנא, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב אלימלך כהנא

אמירת 'לדוד ה' אורי וישעי' ביום כפור

בחלק מהקהילות נהוג שאין אומרים לדוד ה' אורי וישעי ביום הכפורים בשחרית
ובמוסף, מדוע?

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב דוד אריה שלזינגר, מח"ס "ארץ דשא" על מ"ב

לנוסח ספרד שאומרים שיר של יום לפני קה"ת אומרים אז לדוד
ולנוסח אשכנז צריכים לאומרו אחרי התפילה.

*

תגובה ב.

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

בדבר השאלה מפני מה אין אומרים לדוד ד' ביו"כ, שאלה זו קיימת גם לגבי שיר של
יום, ובאמת בנוסח ספרד אומרים את שניהם אחרי תפילת שחרית, וע"כ סביר להניח
שבמנהג אשכנז נשתרש הדבר בטעות נמחמת שבעבר היו אומרים בשחרית ובמוסף היו
אומרים קטורת ועלינו ואת זה ביטלו כמוש"כ מהרי"ל, ואח"כ שהעבירו למוסף לא נתנו
על לב שביו"כ זה מתפספס], וכן שמעתי מזמן מת"ח.

*

תגובה ג.

רבנים אחרים ציינו למנהג הרווח לומר גם ביום כפור:

הרב יהושע בורודיאנסקי, ראש כולל הר"ן ב"ב, מח"ס 'כוס ישועות' ומעורכי ספרי
'מנחת שלמה': בקהילתנו נוהגים לומר מזמור לדוד ה' לאחר תפילת מוסף, ואף
במחזוריים הנפוצים לבני אשכנז נדפס כן.

הרב זאב ט. פארעצקי, כולל ישיבת מיר, פלטבוש ברוקלין ניו יורק: בקהילתנו אומרים
גם ביום כפור

הרב שמואל פלאי: בביאלא אומרים תמיד לאחר שחרית כולל יום הכיפורים
הרב מנחם צבי גולדבאום, מח"ס 'מוסר דרך', 'מאיר דרך', ו'אפיקי חיים': במחזור
שלפניי מודפס מזמור לדוד ה' אורי אחרי מוסף יום הכיפורים, וכך זכור לי שנהגו בפועל
בישיבה שבה הנני מתפלל.

פולמוס / הרב יהודה לב מח"ס לב המועדים, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב יהודה לב:

מקור למנהג שצמים שלוש צומות לפני הבר מצווה או הבת מצווה

לכבוד הרבנים הגאונים.

אני מחפש, מהיכן המקור למנהג שצמים שלוש צומות לפני הבת מצווה או הבר מצווה? הגרשז"א כתב שזה טעות ואין לכך מקור, איך זה התחיל עכ"פ?

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב יוסף פליסקין, ירושלים

אם יחפש מע"כ מקור לכל מנהג שהשתרבב בטעות, תהיה לו מלאכה רבה. ישנם סיבות רבות כ"כ שיכול להשתרבב טעות, והסיבה הפשוטה ביותר היא שאבא אחד נהג להקפיד על כך אצל בניו כדי שיתרגלו לצום

*

תגובה ב.

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

בעניין המקור למנהג לצום ג' צומות לפני הבר מצווה,

פשוט לכאוי' כדברי הגרשז"א שאין כאן "מנהג" של ג' צומות,

אבל לכאוי' אין כוונתו שהוא מנהג טעות ואין לזה טעם,

דבוודאי יש לזה טעם פשוט, שהרי יש מצוות חינוך להרגילו שיקיים המצוות כשיגדל, וממילא צריך להרגיל בכל מצוה לפי העניין, וג' צומות הוא שיעור שנקטו מסברא שבערך כך הקטן יוכל להתרגל לצום.

כנלענ"ד, והבוחר יבחר

אריה ב"ר בצלאל ב"ר יעקב גלינסקי

*

תגובה ג.

הרב שמואל פלאי

הגר"ש הררי בספרו מקראי קדש בתוך הלכות יום הכפורים, כתב וז"ל:
"הגר"א נבנצל שליט"א אמר לי, שאצל יהודי גרמניה היה מנהג שאין לו מקור בפוסקים,
והוא ששלושה צומות לפני בר המצוה צריך הנער לצום. לכן ילד שנולד ב-ה' בתשרי,
היו נוהגים שהוא מתענה כל יום התענית ב-י"ז בתמוז, ט' באב וצו"ג. ומשאמרתי
שכנראה הטעם לכך כדי לבודקו אם מסוגל הוא לצום, אמר הגר"א נבנצל שמכל מקום
אין לכך מקור בפוסקים. עכת"ד."

*

תגובה ד.

הרב ישכר דוד קלויזנר

בכתבי חב"ד מוזכר ענין ג' צומות,

עי' רשימת היומן תרצ"ב – עם פענוחים, אות י"ז:

"ר' מאָניע מאָנעזסאָן בא לליובאוויטש [בפעם הראשונה] לזמן הבר-מצוה שלו. המלמד
שלו צוהו שיצום ג' ימי מקודם, ואח"כ יכנס אל הצ"צ. והי' זה בשנת [ת]ר"ט או [ת]ר"י.
הי' צם עד [השעה] 10:30 בלילה, אף שהי' בחורף, אוכל אז, ולומד כל הלילה, ישן
שעות אחדות, וכסדר הזה [נהג ב]יום ב' ו[ביום] ג'. [ו]בערב – שלמחרתו נעשה בר-מצוה
– נכנס אל הצ"צ ליחידות, אחרי שחיכה ה' שעות.

הצ"צ לקח הסטאצ'יק – מנורה. הבדלה כרוכה בעגול מושכבת – נגש אליו, אַ קוק
געטאן אין די אויגען, ויאמר: אריכות ימים ... אידישע טעג און חסידישע נעכט ... "וחזקת
והיית לאיש" ... זיווגים (אפשר שמעתי בסדר הפוך: "זיווגים ... וחזקת וכו"). היה אלמן,
ונשא [אשה] פעם ב' ["זיווגים" – לשון רבים]. מ"מ)

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין

סימנא טבא / הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים, הרב אברהם דניאל עבשטיין מח"ס מי מנוחות, הרב שמואל דוד בערקאוויטש – ברוקלין

ידוע מה שכתב החת"ס [בדרשות ח"א דף נב ע"א בהגהה] שסימנא טבא הוא כשמזדמן בשיעורא דיומא מעניין פרשת השבוע וכדומה, וע"כ יש לציין שהוא סימנא טבא מה שזדמן בסדר לימוד הדף היומי של כלל ישראל, שבשני ימים לפני ראש השנה למדו המשנה של 'ראש השנה שהיה ירא שמא תתעבר וכו' רבי דוסא בן הרכינס אומר העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה, וכו', ובערב ראש השנה למדו הדף שעוסק רובו ככולו בהלכות ראש השנה, בהזכרת ראש חודש שבו, ובדין שהחיינו בראש השנה, והוא פלא והפלא שדף זה שעוסק בהלכות ראש השנה נזדמן דייקא בערב ראש השנה, וגם בראש השנה עצמו נזכר המליצה 'חזי אנא דבתר רישא גופא אזיל' שמרמו על ראש השנה כמובא, וכל זה הוא בוודאי סימנא טבא לכל ישראל, שיהא שנה טובה, שנת גאולה וישועה.

*

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף כד.

בגמ' 'קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה ונתמלא מים סבור רבנן למימר כזרעים דמו ואסיר אמר להו רב אבא אחוה דרב בריה דרב משרשיא הכי אמרינן משמיה דרבא מים כנטעים דמו ושרי, אמר אמימר והוא דחזיין לתשמישתא אבל לא חזיין לתשמישתא לא', ופירש רש"י דראויים לשתייה, וכ"כ השו"ע [סי' שנח סעיף י], והרשב"א פירש דדי בראויים לכביסה וכמובא במשנ"ב [סי' שנח סקפ"ה ובשעה"צ סקפ"א], ויל"ע מה הטעם שרש"י פירש דווקא על שתייה ולא על כביסה, ואולי לשון תשמישתא משמע ליה תשמיש אדם ממש שזהו שתייה משא"כ כביסה הוא רק גדר הכשר, וייתכן עוד דסבי"ל לרש"י שבעינן תשמיש המותר בשבת וע"כ אין די בכביסה האסורה בשבת, ולכאו' י"ל בזה נפק"מ במים שראויים לשתייה ע"י סינון האסור בשבת אם נחשב ראוי ואינו מבטל המחיצות, וצ"ע [ועניין זה הוא נפק"מ גדולה לעניין נהרות אם פוסלות את מחיצות העירוב].

*

דף כה.

בגמ' 'העושה מחיצה על גבי מחיצה אמר רב חסדא בשבת הועיל בנכסי הגר לא קנה ורב ששת אמר אף בשבת נמי לא הועיל תסתיים, אמר רב חסדא ומודה לי רב ששת שאם עשה מחיצה על התל שהועיל מאי טעמא הואיל ובאזיר מחיצות העליונות הוא דר', לכאוי' אינו ברור כ"כ הסברא דהואיל ובאזיר מחיצות העליונות הוא דר, שהרי סו"ס היה כאן מחיצה מחמת גוד אסיק והוא מחיצה גמורה, ולכאוי' לא מעלה ולא מוריד אם יש מחיצה נוספת או יש מחיצה של גוד אסיק, וא"כ מ"ש ממחיצה ע"ג מחיצה רגילה, ויש ליישב קצת, וצ"ע.

*

דף כו.

בגמ' וישעיהו מאי בעי התם, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מלמד שחלה חזקיה והלך ישעיהו והושיב ישיבה על פתחו מכאן לתלמיד חכם שחלה שמושיבין ישיבה על פתחו, ולא מילתא היא דילמא אתי לאיגרוויי ביה שטן, יל"ע א"כ למה ישעיהו כן העמיד ואולי שאני חזקיה דנפיש זכותיה, ויותר נראה דהכוונה שלא מילתא היא בזמננו לעשות כן, אבל בדורות הקודמים היה ראוי לעשות כן שהרי ר"י אמר דבר זה שמושיבין ישיבה על פתחו ולא משמע שבאו לחלוק עליו, אלא שבאו לומר שלא מילתא היא בזמננו, ואכתי צ"ע.

*

דף כז.

רש"י ד"ה מצה 'לילה הראשונה חובת עשה היא בערב תאכלו מצות (שמות יב), ושאר כל הימים, אם רצה להסתפק בבשר בלא לחם אין חובה עליו לאכול, וברש"י במסכת פסחים דף קכ ע"א כתב 'מה שביעי רשות - דכתיב וביום השביעי עצרת דלא כתיב תאכלו מצות, שהרי הוציאו מן הכלל, אף ששת ימים רשות, שאם רוצה יכול לאכול בשר בלא לחם, או להתענות, וכאן לא הזכיר צד זה, ובאמת דברי רש"י שם פלא שיהיה מותר להתענות בחוה"מ, וצ"ע, ובאמת עיקר דברי רש"י צ"ב דמלשונו משמע שיש חיוב לאכול בשר כל יום, וא"כ הרי גם מחמת זה עצמו אסור להתענות ולנה הזכיר שיכול להתענות, וגם יקשה עיקר דברי רש"י דאטו האיסור להתענות הוא רק מחמת חיוב אכילת בשר, וצ"ע בכל זה.

*

דף כח.

בגמ' 'זרע גרגיר למאי חזי, אמר רבי יוחנן שכן ראשונים שלא היה להן פלפלין שוחקין אותו ומטבילין בו את הצלי, פלא קצת לשון זה מה לי בכך שהראשנים לא היה להם פלפלין, הו"ל בפשיטות דחזי להטביל בו את הצלי, וצ"ל דהיה נראה בעניהם דבר תמוה

לומר שראוי להטביל בו את הצלי כיון שאין בימיהם מי שיעשה כך, וע"כ אמרו שזהו מחמת שיש לנו פלפלין אבל הראשנים שלא היה להם פלפלין היו מטבילים בגרגיר.

*

דף כט.

בגמ' 'אמר מר זיתים ובצלים כדי לאכול בהן מזון שתי סעודות, ובבצלים מי מערבין והתניא אמר רבי שמעון בן אלעזר פעם אחת שבת רבי מאיר בערדיסקא ובא אדם אחד לפניו אמר לו רבי עירבתי בבצלים לטיבעין והושיבו רבי מאיר בארבע אמות שלו, לא קשיא הא בעלים הא באימהות דתניא אכל בצל והשכים ומת אין אומרין ממה מת, ואמר שמואל לא שנו אלא בעלים אבל באימהות לית לן בה, ובעלין נמי לא אמרן אלא דלא אבציל זירתא אבל אבציל זירתא לית לן בה, אמר רב פפא לא אמרן אלא דלא אישתי שיכרא אבל אישתי שיכרא לית לן בה, תנו רבנן לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו, ומעשה ברבי חנינא שאכל חצי בצל וחצי נחש שבו וחלה ונטה למות ובקשו חביריו רחמים עליו וחיה מפני שהשעה צריכה לו, לכאן סתימת הדברים משמע שהחסרון רק בעלין, אבל בהמשך הברייתא שאמרו מפני נחש שבו והזכירו הלשון חצי בצל, לכאן משמעותו יותר ברורה על האמהות, ויעוי' בפירוש רבנו חננאל שכתב 'פ'י' נחש שבצל העמוד שבתוכו שמתעגל בראשו כמין גבעול ומתקבץ בו זרע הבצל אותו העמוד נקרא נחש של בצל, ויל"ע אם זה יכול להתפרש על העלין, ויעוי' עוד בתוספות במסכת תענית [דף ל ע"א ד"ה ערב] 'דאע"ג דאין רגילין העולם לאכול בצלים חיינן כדאמר בעירובין (ד' כט.) אכל בצל והשכים ומת וכו' שקשין לכל גופו של אדם כחרבות אעפ"כ מאחר שאין עושין מהם תבשיל בעצמו אם לא ישימו או שומן או שום דבר שנותן בהם טעם אינו קרוי תבשיל כדי לאסור הביצים שמשימין עמהם, ולכאן קשה לפרש לשון זה על עלין, דבדר"כ מה שעושים תהבשיל הוא מאמהות, והתו' הביאו ע"ז הסוגיא כאן, וצ"ע, ואולי באמת הברייתא דחצי בצל מפני נחש שבו הוא גם באמהות ואינו כהסוגיא קודם וזה כוונת הר"ח והתו', ועדיין צ"ע.

*

דף ל.

תוספות ד"ה ומר סבר אהל זרוק שמיה אהל 'דוקא כשמונח הוי אהל אבל בשעת זריקה אפילו רבי יוסי ברבי יהודה מטמא דבאותה שעה לא חשיב אהל כלל מידי דהוה אעוף פורח ואטלית המנפנת דתנן באהליות (פ"ח מ"ה) דאין מביאין ואין חוצצין, לפו"ר יש בזה פלא גדול דא"כ בשעת הליכתו בשידה תיבה ומגדל לכו"ע אינו חוצץ וא"כ איך נכנס [כן העיר אבי מורין], ושמעתי מידידי ר' נתנאל שר לבאר שכוונת התו' רק על אופן כזה שמנותק לגמרי מהקרקע כעוף פורח וטלית מנפנת ורק זה נחשב "שעת זריקה" שבוה כו"ע מודו, אבל באופן של הליכה תליא בפלוגתא דאהל זרוק, ובאמת כן הוא משמעות התו' בהמשך הדברים לעניין שוורים וכלים על אדם שנראה מלשונם דהוא תליא בפלוגתא דאהל זרוק ומבואר שאי"ז האופן שכו"ע מודים דלאו שמיה אהל.

*

דף לא.

תוספות ד"ה ונתן הכסף וקם לו 'וא"ת דאמרינן במעילה (דף יד.) בונין בחול ואח"כ מקדישין אלמא מחללין מעות הקדש על הבנין וי"ל דלענין זה חשיב תלוש ולבסוף חברו תלוש אי נמי התם חשיב תלוש טפי כיון דאי לא קדיש עומד לתלישה, התי' השני צ"ב מאוד דלמה נדון לפי מה ש"אי לא קדיש" שאז הוא עומד לתלישה, שהרי סו"ס הוא "כן קדיש" ומה איכפת לן במה שהיה קורא אילו לא היה קדוש, וצ"ב.

*

דף לב.

תוספות ד"ה תאנים מתאנתי 'אף על גב דמעשר פירות מדרבנן ורב נחמן מודה דבשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו כיון דעיקר שם מעשר מן התורה חשיב לה כשל תורה, יל"ע בטעם הדבר, שהרי בפשטות משמע שהטעם דמחלקים בשליח עושה שליחותו בין דאורייתא לדרבנן, הוא משום שהדבר נחשב כספק, וקיי"ל ספק דאורייתא לחומרא וספק דרבנן לקולא, וא"כ הוא אינו מובן למה יהיה חמור יותר דרבנן שעיקרו דאורייתא, שהרי לענין ספיקו הוא לקולא ולא מצינו חומרא לעניין ספק בדרבנן שעיקרו דאורייתא, ומשמע לכאן דסבי"ל לתו' שאין כאן הלכה רגילה של ספק, אלא יש כאן הלכה מיוחדת לחלק בזה בין דאורייתא לדרבנן, וזה חידוש גדול וצ"ב גדר הדברים, וצ"ע.

*

דף לג.

תוספות ד"ה איתיביה רב בר שבא כו' 'לפ"ה דפי' לעיל גבי אילן הנוטה חוץ לד"א דלמטה מיו"ד הוי עירוב הואיל ומצי לאתויי פחות פחות מארבע צריך לחלק בין הואיל דהכא לההוא, לכאן החילוק הוא ברור מאוד ששם הנידון כשהעירוב בסמוך לו, ומובן בפשטות שהוא יכול לקחת את העירוב בביהש"מ ולאכול, בפשיטות בלי סברות של כאילו וכדו' רק שצריך שלא יהא לו איסור שיפריע לו לקחת את העירוב, וע"ז אמרינן שיכול להביאו פחות פחות מד' אמות, אבל כאן הנידון על הואיל הרבה יותר מחודש, שהרי באמת העירוב בכלל לא נמצא במקום שרוצה לשבות ואנו רוצים לדון ולומר שיחשב כאילו הניחו שם, וזה בוודאי הואיל הרבה יותר מחודש נובפרט שמדובר גם כשמחמת הריחוק לא יוכל כלל להביאו בביהש"מ, וכמו שמתבאר בתו' דף לד ע"א ד"ה ואמאי], ויל"ע אם אכן זה כוונת התו', דמלשונם משמע שלא ברירא להו חילוק בזה ורק שצריך לחלק ולכאן החילוק הנ"ל הוא חילוק פשוט ולמה לא פירשו כן, וצ"ע נואולי כי הגמ' השוותה הדברים להואיל דכלכלה שיכול לנטותה שזה ג"כ לפניו, אלא שבאמת הא גופא קשיא מה שהשותה הגמ' הואיל זה להואיל דכלכלה, וכדלקמיה, וצ"ע].

*

דף לד.

איתיביה רב בר שבא לרב פפא כיצד הוא עושה מוליכו בראשון ומחשיך עליו ונוטלו ובא לו בשני מחשיך עליו ואוכלו ובא לו, אמאי נימא כיון דאי בעי אמטויי מצי ממטי ליה אף על גב דלא אמטייה כמאן דאמטייה דמי, לפור' דבר זה הוא ממש מדרש פליאה, מה עניין הואיל זה, הרי הוא רחוק לגמרי מהמקום שצריך להניח עירובו, ומה עניינו להואיל דכלכלה שהוא דבר שבאמת יכול לעשותו בביהש"מ, והיה אפ"ל שהכוונה באמת מצד זה שיכול בבין השמשות להספיק להביא לשם את העירוב, ולכן נחשב שהעירוב נמצא שם כי יכול בביהש"מ להביא את העירוב מביתו לשם, אבל זה פלא שהרי המדובר גם כשהעירוב רחוק ממנו בשיעור שלא יוכל להספיק להביאו בביהש"מ נוכפי שמתבאר ג"כ מתוך דברי התוד"ה ואמאי], וא"כ מהו הדמיון בין הואיל זה להואיל דכלכלה, וצ"ב.

*

דף לה.

בהא דבעי מרא וחצינא מה האיסור בזה

בגמ' 'נפל עליו גל וכו' קא סלקא דעתך דאי בעי מצי שקיל ליה לימא מתניתין דלא כרבי דאי כרבי האמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות אפילו תימא כרבי לא צריכא דבעי מרא וחצינא' [ובדומה לזה הוא לקמן בדף עז ע"ב], ולא נתבאר בהדיא מהו החסרון בהא דבעי מרא וחצינא ואיזה מלאכה יש בזה, וצ"ב.

וראיתי בצפנת פענח [הלכות שבת פרק א ה"א] שביאר דאיסורו משום טרחא, והיינו שהוא בכלל עשה דשבתון וכמבואר ברמב"ן שהוא כולל כל מלאכת טורח, וז"ל שם 'ועי' עירובין ד' ל"ה ע"א ור"ה ד' ל"ב ע"ב מוכח דדבר דבעי מרא וחצינא אף דאינו מלאכה מ"מ אסור מה"ת והטעם משום שביתה מטירחא, ויעו"ש מה שמבאר עוד עפ"י יסוד זה, [אמנם במה שציין לר"ה לב ע"ב יל"ע קצת דלשון הגמ' שם משמע לכאן שהנידון על פיקוח דרבנן וכ"מ בר"ן שם, אבל עכ"פ בעירובין מוכח שהוא דאורייתא ויל"ע למה לא ציין גם לדף עז ע"ב, אמנם ייתכן ששם אינו מוכח שהוא דאורייתא דיש מקום לפרשו על דרבנן יעו"ש], אבל חידוש שלא ביארו בזה הראשנים טעם למה הוי דאורייתא.

שו"ר בתוי"ט [עירובין פ"ג מ"ד] שכתב דנראה שהוא משום חורש, [וכ"כ הרש"ש ביומא פה ע"א], וכן משמע לכאן בחי"א שבת כלל ט ס"ב שכתב שחורש חייב במחרשה או במרא וחצינא, וכ"ה בהדיא בדבריו בכלל עז סי"ד שהוא משום חופר, ואולי כן פירשו הראשנים וע"כ לא חששו לפרש, ודוחק, שו"ר בריטב"א עירובין לה ע"א שכתב דהוא מלאכה בבית משום בונה ובשדה משום חורש, אלא שקשה קצת דא"כ אין ההדגשה מרא וחצינא, ויעוי' ברשב"א ר"ה לב ע"ב שהביא דברי הגמ' בעירובין ומשמע מסתימת לשונו שהדבר תלוי במרא וחצינא ואולי סבי"ל כהצ"פ, וראיתי בפסקי רי"ד מסכת עירובין דף לה עמוד א שכתב 'לא צריכ' דבעי מרא וחצינא. שהן כלי אומנות והויא מלאכה חשובה, משמע לכאן שהכוונה מצד טרחא, אמנם בדבריו בר"ה לב ע"ב מבואר שהוא

משום סותר, ואולי זה רק על ההיא דר"ה שפירשו על כותל, וצ"ע, ולפום ריהטא מצינו שנחלקו בזה הראשנים, היינו הריטב"א והרי"ד.

העולה שיש ב' דרכים במרא וחצינא אם הדאורייתא הוא משום חורש [ריטב"א, תוי"ט וחי"א], או משום טרחא [רי"ד, וצפנת פענח], ויל"ע מה דעת הראשנים שסתמו בזה, וצ"ע בזה,

סיפור

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק ל”ח – ”החשיפה מעולם האמת”

תקציר: חיים שלום יושב ומחכה עד בוש, לדעת האם השידוך שלו יש בו ממש או שסתם תולה על בלימה, שש שנים הוא ארוס לצארטיל הויזמן וכל פעם יש עיכובים, הסיבה העיקרית לכך כי אם הכלה עוינת את החתן מהרגע הראשון, היא נאלצה להסכים לשידוך עקב הלחצים של בעלה שחושק בו מאד עקב גאונותו הנדירה, אך בשנים המאוחרות יצאו רינונים בירושלים כי החתן בעל עצבים רעועים וגם חובר אל הציונים שמתועבים על אנשי הישוב הישן, היא עושה כל שביכולתה לבטל את השידוך אלא שמנגד צארטיל הכלה רוצה את השידוך מאד, היא לא מפסיקה להתפלל על החתן שיבריא ושתזכה להתחתן עמו ולהקים עמו בית יהודי.

חיים שלום מפעיל לחצים רבים שעומדים בעוכריו, הוא שולח מכתב לכלה דרך גיסו אפרים זלמן ובו הוא מציב לה אולטימטום עד לתאריך מסוים לקבוע תאריך לחתונה ובאם לא השידוך מתבטל, המחותן רב משה יוסף שמעוניין בשידוך מאד נלחץ, הוא מתייעץ עם המו”צ הגרי”ז מינצברג שמחליט עבורו לא לענות ולתת לשידוך להתפרק מאליו.

חיים שלום חיכה עד בוש כל השבועיים, כאשר מגיע המועד הוא לחוץ מאד מזה שלא הגיע כל מענה, אבל תולה תקוות בחלום בלילה האחרון כשהתגלה בפניו אביו ז”ל לראשונה באופן מאד ברור, הוא מגלה לו כי צארטיל היא השידוך שלו שנקבע בשמים אבל יש עליו תביעות על שמתרשל בהרבה פרטים ומבקש ממנו להתחזק בלימוד וביראת שמים, למחרת הוא מחכה עד השעה שילמד עם גיסו כדי לתחקר אותו אם יש לו מענה, כשהגיע גיסו לא צריך היה לשאול הרבה, פני גיסו היו אפורים מרוב פחד, הוא לא אהב להיות בלדר שיספר את החדשות הרעות, חיים שלום לא היה צריך לנחש, הוא הבין את התשובה וקרע את בגדיו וישב על הארץ כאבל. לאחר מיכן הוא הודיע לגיסו כי החליט להיעלם לתקופה מסוימת עד שיבנה את עצמו מחדש. הוא השאיר כמה מכתבים לכל אלו שלמד איתם והתנצל על שיאלץ להיעדר, הוא ארז את מזוודתו ונעלם בלי להותיר עקיבות.

*

גב’ פינקלשטיין ירדה לה לאיטה אל פתח ביתה, כדי לבדוק את תיבת הדואר, היה זה מחזה די שכיח, אחת לשבוע הייתה בודקת את הדואר, מדי פעם קיבלה מכתבים

משרידי משפחתה ששרדו את המלחמה ושלחו מכתבים בדרך לא דרך לקרובת משפחתם שזכתה להתגורר בארץ הקודש, הפעם חיכה לה מכתב שהיה ממוען לביתה, אבל בלי שתהיה עליו כתובת חזרה, הוא גם לא היה מבויל נראה שהיה זה מכתב שהונח על ידי שליח פרטי שהכניס את המכתב לתיבת הדואר להביא לידיעתה איזה מידע חשוב.

היא פתחה את המכתב מתוך סקרנות, היא הכירה את כתב ידו של חיים שלום, הוא טרח לשלוח לה מכתב, דבר שמעולם לא עשה, כל מה שהיה לו למסור לה אמר לה תמיד בעל פה, מעולם לא נהג בחשאיות בתחום הזה.

היא נכנסה לבית רועדת כולה, מה הוא מתכוון לבשר לה? בזמן האחרון הוא מתנהג בצורה משונה מאד, מאז שרמז לה כי הוא רוצה לעזוב את השידוך לא הייתה רגועה, היא הבינה את לחציו האישיים אבל לא הצליחה להבין את הצד שלו לעזוב שידוך כל כך מוצלח, על שידוך כזה מן הראוי להתאזר בסבלנות רבה, גם לה קשה עם כל הסחבת שבאה מצד משפחת הויזמן, אבל היא הצליחה להבין את הפחד שיש למחותנת בשל כל הנפילות של חיים שלום, מאידך ידעה כי כלתה צארטיל לא תוותר בשום פנים ואופן על השידוך וזה העיקר, בטוחה הייתה כי תוך תקופה הבעיה תיפתר לרווחת כולם, לפיכך סברה כי חיים שלום עושה טעות חמורה בזה שמאיץ את משפחת הכלה להחליט במהירות.

היא מתיישבת על הכורסא הגדולה שנותרה לה כ”זיכרון מתוק” מפולין ארץ מכורתה, והחלה לקרוא את המכתב. ידיה רועדות בעת שמחזיקה את המכתב ועיניה מצועפות בדמעות עד שכמעט אינה מסוגלת לקרוא את האותיות המעוצבות להפליא.

...לכב' אמא היקרה מכל.

אין דרכי לכתוב לך מכתבים, אך הפעם ההכרח לא יגונה, חייב הייתי ליידעך ברגע האחרון, לפני שאני יוצא למקום שאיני יכול לדווח עליו מטעמים הכמוסים עמדי, האמיני לי אמא שלא הייתה לי ברירה, מרגע שהקרע קם והיה, גם אם לא בצורה פורמלית, מבחינתי אין יותר שידוך, דבר זה מביאני כי איני רוצה להיות כעת במקום הזה, קשה לי מאד מכל המצב הזה, אני חייב לארגן את עצמי מחדש ולהגשים את עצמי.

לצערי בשל צוק העיתים, אני לא מוצא את עצמי במסגרת הרגילה, בשל הרבה סיבות שאיני יכול לפרטן, דבר אחד אוכל לומר לך, אין לי שום כוונה חלילה לפרוק עול, בעזרת השי”ת אשמור על קלה כחמורה, אבל לא אחלוק את חיי בחברה שמאסה בי ואף אני מאסתי בה, אני לא יכול להתכחש לאמת שבלבבי, עלי ללכת במתווה שסללתי במשך כמה שנים, מתוך ידיעה ברורה כי זו היא משימתי ומטרתי בחיים.

אני מבקש ממך אמא יקרה, להבין ללבי, עלי כעת לשנות את מיקומי לתקופה מסוימת, עד שאחוש שאני מוצא את עצמי, שזה כולל מציאת שידוך מתאים, ברגע זה אתגלה, אני אחוש את עצמי חזק יותר ולא אפחד מהצל של עצמי, כפי שאני חש עד לרגע זה.

אני מבקש את סליחתך אם הכאבתי לך.

נפרד בצער וברוב געגועים.

חיים שלום שלא ישכחך לרגע אחד אמן.

*

גב' פינקלשטיין קראה את המכתב ולא יכולה הייתה להגיע אל עצמה, איפה הייתה כל הזמן? איך עד לרגע זה לא נפל במוחה החשד לכזה צעד? הרי כבר הייתה אצלו נפילה מסוכנת, למה לא פחדה שישב על אוולתו? אמנם רוב הזמן לא היה בבית כך שלא יכלה לראות סימנים חיצוניים, אבל היא ידעה שהוא שמור במשפחה טובה מאד, היא ידעה גם שישב ולומד עם טובי תלמידי החכמים בירושלים, בשבתות היה מדבר עמה בעניינים גבוהים מאד, בפרשת השבוע ובעוד עניינים.

כך הצליח לגנוב את דעתה, שלא תחשוד כלל כי יש לו כל מיני תוכניות שאין לה כל מושג מה טמון בחובן, לרגע לא חשדה שבנה יבטל את השידוך בלי רשותה ועוד יבשל תכנית בריחה, כמה שידעה על הטענות שהיו לו על משפחת המחותן ועל רצונו להיפרד, עדיין לא חשבה שילך רחוק כל כך, עתה באה המציאות וטפחה על פניה.

שעות ישבה ובכתה חרש על רוע הגזירה, בשביל מה בכלל ברחא לארץ ישראל, ארץ שכל כך רחוקה ממנה, עד לרגע זה היא עוד לא מסתדרת עם אופי השכונה וכל ההווי הירושלמי, את הכל עשתה בשל לחצי המחותנים, אלמלי הלחץ הייתה נותרת בפולין, אולי היה עדיף לה להיות חלק מכל מה שאירע לכל משפחתה (חלק מכובד מאד ניצל מגזירה). בלי בעלה קשה לה מאד להתרומם מעל הקרקע, נחמתה הגדולה הייתה שבנה העילוי יבנה בית בישראל ויחד עם השמחה תבוא השמחה אל ביתה, אך עתה כל החלום נגוז ואנה היא באה.

היא שכבה בחדרה שבורה ורצוצה ולא ידעה איך תוכל מעתה לנהל את חייה, יש לה עוד ילדים בבית, היא אמורה לחתן אותם עם טובי המשפחות בירושלים, עתה מי ירצה להתקרב אל משפחתה, אחרי שכשלה עם הבן הגדול שלה, אם ילך בדרכים המחודשות, יהיה לשמצה בקרב רוב תושבי ירושלים, החרדים לדבר ה', שמתרחקים כמטחוי קשת מכל המתחדשים למיניהם, בפרט מהמחותרות המסוכנות. יש בירושלים דיין אלמנות המו"צ שליט"א, היא חייבת לשפוך את שיח לבה בפניו.

*

מיום שנעלם חיים שלום הפך אפרים זלמן לצל אדם, השפעתו של גיסו מעליו הייתה ממגנטת, עד שכמעט וכל מחשבותיו מעוצבות היו על ידי גיסו, תלמיד מובהק היה לו, למרות שהיה כמעט בן גילו, אבל ההבדל המנטלי ביניהם היה כה גדול, עד שאין פלא שחיים שלום היה יכול לשמש לו כרבי בכל תחומי החיים.

עתה בלא גיסו וידידו המובהק, חש כאילו ניטל ממנו מקור חוכמתו, הוא הילך בבית כצל אדם ולא אבה להתנחם, היו ימים רבים שישב בבית ולמד לעצמו ולא אבה ללכת

לשיעורים, יגונו היה יותר פנימי, חיצונית נהג ככל אדם וכלפי חוץ לא ניכר בכי הוא זה כי נשמתו חלולה, רק הוריו ידעו עד כמה השבר עמוק.

לעומתו צארטיל אחותו נפגעה בצורה חמורה יותר, דבר זה גרם שהעמיקה את צערה בצורה יותר מוחצנת, היא נעלה את עצמה בחדרה ימים רבים, רק לצרכים דחופים ביותר הייתה יוצאת, אך מפתח ביתה מיאנה לצאת, היא לא שעתה לבקשות חברות שהתדפקו על דלתה, היא אפילו לא טרחה להסביר את עמדתה, הרמוז היה ברור, כרגע אין לה שייכות עם חברות, היא לא נטלה חלק בכל אירוע משפחתי או חברתי, נראה שרוחה ונשמתה נפגעו בצורה חמורה ביותר.

רב משה יוסף חש כי חרב ביתו, השמחה נעלמה מביתו כמעט לחלוטין, האוירה השפיעה על יתר הילדים, שני הקטרים של הבית היו צארטיל ואפרים זלמן שנחשבו כמו תאומים (צארטיל הייתה גדולה ממנו ב-11 חודש) הם עיצבו את הרוח יחד עם ההורים ונתנו לבית גוון מאד שמח. עתה כשהם עצובים ושוברים אין מי שיביא את השמחה לבית.

גם ציפורה חשה כי ביטול השידוך לא תרם לה לטובה, אם בימים הראשונים חשה כאילו הגיעה אל פסגת חייה, היא הצליחה במאבק הבלתי מתפשר, אך לאחר זמן קצר ראתה את התוצאות החמורות, שני ילדיה נכנסו לדיכאון רציני בשל עזיבת השידוך.

האם כל זה היה שווה?! אם רצתה להציל את צארטיל מגורל מר מאד, הביאה אותה אל עברי פי פחת.

לפתע התחילה לשאול את עצמה, האם באמת חיים שלום היה כל כך גרוע, האם שני ילדיה החכמים טעו עד כדי כך? צארטיל לא עד כדי כך טיפשה, אם באמת חיים שלום היה כל כך גרוע לא הייתה הופכת עולמות, אפילו נאמר שחייתה בעולם הדמיון, היא דמיינה לעצמה כי היא הולכת להיות ”אשת גאון הדור” וזה היה מקור תקוותה, אבל כל זה עולם חלומות, שהרי באמת לא הכירה אותו אפילו היכרות שטחית.

אבל אפרים זלמן למד עמו כמה שנים ומכיר אותו היטב, כל הזמן הוא לא גומר מלהלל את גיסו בכל תחום, האם גם הוא טעה?

איזה אינטרס יש לו, מלבד ”אהבת אמת” שיש לו. אולי טעתה בזה שהטתה אוזן לכל הרכלניות שרק רצו להרוס את השידוך, שלפי דברי מבינים היה אמור להיות אחד מגדולי הדור, האם בכך שעשתה כל מאמץ לרחק את השידוך לא גרמה שמצב רוחו יהיה בשפל, אולי היא אשמה לא במעט למה שעבר? ומה הביאה בריחוק, היא עלולה כעת לאבד את צארטיל ואפרים זלמן ילדיה, אי אפשר לדעת מה תהיינה ההשלכות.

היא לא תשכח את אותו יום בו פגשה את זלאטע וביילע שכנותיה ברחוב, הן ניגשו לפטפט איתה על דא ועל הא, נושא השידוך עלה באמצע כאילו באגביות, ציפורה סיפרה להן בשמחה כי ב”ה הקשר נפרם, תודות לחתן הטיפש שדחק את הקץ. זלאטע לא יכלה שלא להביע את שמחתה, כי הצליחה להביא את ”מבצע שחרור השבויה מכבלי המעגן”

לידי סיום מוצלח. היא זקפה זאת ל”קופת הזכויות” בהן תבוא לימי הדין הבעל”ט בעוד למעלה מחצי שנה.

ציפורה שאלה את זלאטע בקשר לשידוכים לשהציעה.

”וואס פאר א’פרגע? (איזו שאלה) ברגע שהרוחות ירגעו אני נכנסת לעובי הקורה, יש לי קשרים הדוקים עם משפחת אייזנשטיין, הם ירוצו לשידוך הזה, מי לא ירצה את צארטיל ”דיא פארכטספולע פון דער וועלט” (המוצלחת שבעולם) בכל תחומי החיים היא הכי מוצלחת, אם מאיזו סיבה שהיא, השידוך הזה לא ילך, יש לי הרבה הצעות נוספות באמתחתי, אל דאגה לצארטיל שלך, ילך טוב בשטח השידוכים.

אלא שדיבורים לחוד ומעשים לחוד, לאחר שיחה זו נעלמו עקבות צוות הרכלניות מהאופק, הן נזהרו שלא להראות בשעות בהן ציפורה הייתה מהלכת ברחוב, טלפונים עוד לא היו להן בביתן, כדי להרים אליהן לברר מה עם ההבטחות. עתה ידעה שכל הקשר שלהן היה כל עוד היו צריכים את הדחיפה לשבור את השידוך, מרגע שהמשימה הושלמה יש להן פרויקטים נוספים לעזור לכלל ישראל.

(אבי זצ”ל סיפר לי אבדלחט”א על חבר שהסתבך עם נוות ביתו, השלום בית חרק כמעט מהיום הראשון, היה אברך אחד שגילה מעורבות יתר בנושא, כמעט לא היה יום אחד שלא בא לברר מה קורה, הוא נתן את מיטב העצות, איך להחזיר את שלום בית למקומו, יום אחד כשבא לברר את המצב, אמר לו האובייקט: ב”ה צייתתי לכל ההוראות שלך ו”השלום בית” חזר למקומו, אשתי כבר אינה רוצה י”ב שורות, ישר כוח על כל המאמצים”. באותו רגע נפלו פני האברך, ידיו רעדו כאחוז ”קורדייקוס” מאותו יום הוא נעלם מהאופק ולא דיבר עם אותו אומלל מטוב עד רע. התברר שהפרויקט שימש שעשוע תעסוקה שנתן לעושה השלום תעסוקה טובה, מרגע שהפרויקט נגזר נעשה מובטל רח”ל).

לפתע קלטה ציפורה שחייתה בתוך בועה, היא אמללה את בתה ואת בעלה בצורה קשה מאד, למזלה הטוב, בעלה הטוב לא הגיב לכל ההצקות, הוא השתדל לשמור על הבית שיתפקד כראוי ולא יתפרק לגורמים, אבל בהיותה בתוך בועה לא הבחינה כי צארטיל בתה הבכורה קמלה מרוב צער, אם בתחילה השתדלה ציפורה לשמור על פרופיל נמוך ולא לעורר ”רוחות מלחמה” ברם לאחר מיכן כשהעמיקה את המלחמה שלה בשידוך פגעה בבתה חמורות. מי יודע אם ניתן כעת להשיב את רוחה אחרי שחלומה הגדול נגזר.

לילות הייתה ציפורה מתהפכת במיטתה במחשבות קשות שטלטלו את מצפונה שעד עתה שבת לחלוטין (מצפון נקי ללא כל שימוש) לפתע התגלה כי עדיין קיים חיישן כזה שמונע את האדם מלעשות מעשים רעים בשוויון נפש.

חלומות סיוטיים תקפו אותה כמעט מידי לילה, בחלומות התגלתה המחוננת גב’ פינקלשטיין עם פנים מאשימות, היא ייסרה אותה קשות על הרס ביתה שמתפקד בקשיים רבים בהיותה אם חד הורית, חלק בעלה רב שלמה זלמן זצ”ל שהיה ראש הבית

חסר לחלוטין ומעט הכוחות שנותרו לה החזיקו את מוסרות הבית בקושי רב, כעת בעקבות המשבר הגדול שפוקד אותה עם התרת השידוך נחלשה וביתה מתמוטט. בחלום פנתה אליה גב' פינקלשטיין כאחראית יחידה לכל השבר הגדול. ציפורה הייתה קמה מחלומות אלו מסויטת לחלוטין, לא אחת ביקשה מבעלה ר' משה יוסף לעשות לה הטבת חלום.

יום אחד כשראתה שהמצב לא מיטיב עמה, אמרה לו שיש לה הרבה יסורים פנימיים על כל מה שאירע באחרונה, האם כדאי לה להתייעץ עם איזה רופא נפש שינסה להסיר ממנה את כל הדיכאונות שתוקפים אותה בתדירות?

”אולי כדאי לנסות לפייס את חיים שלום ולהשיב את השידוך? עדיין לא מאוחר, רשמית לא הוכרז כי הקשר נותק, את זה רק אנו יודעים, אומנם שכנותיך הרכלניות קיבלו ממך הודעה מטופשת, אבל למעשה לא הייתה שבירת שידוך בצורה רשמית, לא הוחזרו מתנות ולא נשלח מכתב סליחה משני הצדדים, כך שאין כאן עזיבת שידוך פורמלית, אולי ננסה ליצור קשר עם האמא ונחדש את הקשר, נאמר לה כי אנו מתחייבים לחתונה תוך חצי שנה.

אפשר לנצל את גב' נקלבוים שיש לה קשר טוב עמה, אם האמא תדע שאנו מצטערים על כל מה שקרה תוכל לדבר עם חיים שלום בנה, הוא בוודאי יסלח לנו ואז כל הבעיות יסודרו על הצד הטוב ביותר” השיב רב משה יוסף כעונה שלא ממין הטענה, אבל הוא ידע היטב כי זוהי התשובה הנכונה לכל הדיכאונות, ברגע שהנושא יתוקן יסור כל הקפידות והבעיות מן הבית

ציפורה הזילה דמעות רבות בעת שיחת הנפש, אך הפעם לא הביעה התנגדות כבעבר, ניכר היה עליה כי מתחרטת על כל התנהגותה ומבקשת לתקן אלא שמתביישת להודות בכך בפועל, היא רמזה לו כי ידבר עם רב יצחק נקלבוים, הוא חונן בפה חתום וסגור, ניתן לסמוך שלא יצא מפיהם דבר לאיש.

רב משה יוסף לא איחר לעשות, למחרת ניגש לאחר התפילה אל רב יצחק שהתפלל עמו בכל בוקר באותו מניין, הוא רמז לו כי יש לו שיחה חשובה, הם יצאו לתור אחר פינה נסתרת מאוזן זרה, רב משה יוסף גולל בפניו בקצרה את כל הסיפור וביקש ממנו שידבר עם אשתו שתפעל אצל המחוננת להשיב את השידוך אל מכוננו. ר' יצחק היה אדם שמקצר בשיחה, בשכלו הרחב תפס את כל הנתונים ויותר משדיבר דיברו עיניו. הוא הסכים להכניס את בני ביתו לעומק העניין, אך ביקש מספר ימים כדי לכלכל את הצעדים שיתקבלו בצורה מכובדת.

לאחר יומיים ניגשה גב' נקלבוים לבית משפחת פינקלשטיין, היא הקישה בדלת וביקשה לדבר עם גב' פינקלשטיין. נערה בת 12 פתחה לה את הדלת ושאלה למבוקשה, כשאמרה לה שהיא רוצה לדבר עם אמא בנושא חשוב ביותר שלא ניתן לדיחוי, השיבה לה כי אמא חולה ואינה יכולה לקבל אותה, גב' נקלבוים ביקשה להודיע כי חברתה הטובה ביותר רוצה לדבר עמה, היא מסרה לה מס' טלפון (היה לה קו בבית וניתן רק לבודדים

באותה תקופה). לא הרחק מבית פינקלשטיין היה בית מרקחת בו יש טלפון היא תוכל לסכם עמה מתי תוכלנה לדבר.

כעבור יומיים קיבלה גב' נקלנבוים שיחת טלפון מגב' פינקלשטיין, גב' נקלבוים נזהרה לא למסור פרטים בשיחה כדי שאיש לא יבין על מה היא רוצה לדבר, היא רק העבירה לה שיש לה עמה שיחה חשובה ביותר.

לאחר יומיים נפגשו בגן העיר, בשעה שאין רגילות לטייל שם, גב' נקלבוים החלה בתחילה לדבר עמה סחור סחור, נזהרת לפגוע בנימים עדינים שעלולים להיפצע, לאחר שנפתחה שיחה שוטפת ביניהן ניגשה לתכלית, היא סיפרה לה את האמת שנשלחה מטעם משפחת הויזמן במגמה לחדש את השידוך, היא הביאה לה מכתב שנכתב על ידי רב משה יוסף ונוספה בו חתימת גב' הויזמן, המכתב היה רווי בקשות סליחה ומחילה על כל השנים בו לא נהגו כהוגן, הייתה בקשה לחדש את הקשר שלא נפרם רשמית, הם מוכנים לקבוע תאריך נישואין בעוד חצי שנה בדיוק, בחודש תמוז תש”ד, הם לוקחים על עצמם את כל הוצאות החתונה מהחל ועד כלה, המכתב הביע רוח פיוסים וכניעה מוחלטת.

גב' פינקלשטיין קראה ודמעה ללא הפוגות, המכתב נכתב מידי מאוחר, איפה היו כל השנים? כבר קרוב לשנתיים חיים שלום מתייגע בתורה ואין לו קשר עם כל החוליגנים הציוניסטיים, אך עתה לאחר כל הניסיונות שלא צלחו, עבר על חיים שלום ”רוח עוועים” מי יודע מה יהיה עתה איתו, כאשר נעלם מהאופק בלא להותיר כל עקיבות?

היא סיפרה בקול חנוק מדמעות, משפטיה היו קטועים מלאים בבכי, היא העדיפה לדבר בשפתה הפולנית שהייתה שפת אמה ובה התבטאה ביתר חופשיות, גב' נקלבוים ילידת פולין ידעה את השפה על בוריה, היא הקשיבה לכל דבריה והביעה אמפתיה מלאה, למרות שהייתה פולניה קרירה מאד הייתה מזועזעת מעומק הטרגדיה, היא קלטה כי חיים שלום ניתק קשר עם כל הסובב, מי יודע להיכן הלך ומה יהיה איתו מעתה, הסוסים ברחו מהאורווה והנעילה הייתה מאוחרת מדי.

לבסוף אמרה לה גב' פינקלשטיין, כי היא מוכנה למחול למשפחת הויזמן על כל הצרות שהמיטו על משפחתה, אבל לגב' הויזמן אין סליחה ומחילה, בשל אנוכיותה הרבה, היא הייתה מוכנה לשרוף את עצמה עם זולתה העיקר שהשידוך לא יקום ולא יעמוד, לאשה מושחתת דוגמתה אין מקום לסליחה!

היא תכתוב מכתב סליחה ומחילה לצארטיל כדי שתוכל להינשא לאיש הראוי לה, היא מבקשת ממנה מאד, לא לכבול את עצמה בכבלי העיגון, אם יחזור חיים שלום מהגלות ויתברר ששניהם עדיין לא נשואים לאחרים, היא תשמח מאד אם הקשר יתחדש, אבל היא חוששת מאד שהמצב כבר מאוחר למדי. העיקר חסר מן הספר ועליה להיות מציאותית ולא להותיר את עצמה רווקה זקנה, חלילה עלולה היא לאבד את כל סיכוייה.

שלא תעשה את שטות חייה כמו ”שרה דיא אלטע פראולין” (העלמה המבוגרת שרה) שבירושלים קראוה בשיבוש ”שורע דיא פריילע” (היא זכורה היטב לכותב השורות נ”י)

בחורה זקנה מאד שנטרפה עליה דעתה, היא טענה שהיא מאורסת לבחור עשיר שנעלם לפתע טרם פרוץ מלחמת העולם השנייה אבל ישוב אליה ללא כל ספק, כי התחייב לה על כך במכתב, הוא רק יצא לאיזו נסיעה חשובה, אבל הוא עומד כל רגע להגיע.

היא הייתה מצוידת עם עיתון בגרמנית בו היא יכולה להקריא להם על אירוע האירוסין הגדול שנערך ביניהם במינכן לפני המלחמה (אמי ע”ה לא האמינה לדבריה היא קראה את העיתון בשל שליטתה בשפה זו ולא מצאה כל רמז על מסיבה כזו לא היה כל אזכור אפילו דומה לדומה) לא היה יום שאותה ריבה שרה לא סיפרה למי שרק הטה לה אוזן, על חתונתה הקרובה, גם כשהייתה זקנה בלוייה לבושה בלואים, ולא היה שייך לעמוד בד’ אמותיה. היא נפטרה בגיל שבעים וכמה שנים ברווקתה הנצחית.

גב’ נקלבוים הייתה המומה מהגישה של גב’ פינקלשטיין שידעה לבדל את הצער שלה עם הדאגה האחראית לשלום צארטיל. היא הבטיחה להעביר את המסר כלשונו, למרות הקושי בדבר. הן נפרדו דומעות מהפגישה הקשה.

כשחזרה לביתה הייתה גב’ נקלבוים אחוזה רעדה איך תעביר את השליחות כצורתה, זה הרי פוגע מאד בגב’ הויזמן, אבל היא הרי הבטיחה לחברתה למסור את השליחות, בלי לחסר דבר. היא העבירה את דבריה לבעלה שהיה חכם מאד וידע פרק בדיפלומטיה, הוא שקל את הדברים מכל צד, לבסוף אמר לה לומר בצורה הזאת:

”הייתי שמחה מאד לחדש ימינו כקדם, אבל לרגל המצב שבני נ”י הסיק מסקנות קשות שהוא אינו רצוי לחלוטין ודבר זה פגע בו מאד, עד שלקח פסק זמן לא מוגבל, הוא לא הודיע לי מה הן תוכניותיו, נותרתי בכאב עצום מכל הפרשיה הזו, אין לי כרגע את היכולת להתרומם ולסלוח על הסיפור שפגע בי קשה, אך אני אוהבת את צארטיל ורוצה בטובתה עד מאד, על כן אני מאחלת לה כל טוב, מבחינתי היא משוחררת להתחיל פרק חדש, אם אתם רוצים מכתב מחילה עבורה, אשלח זאת על ידי שליח”.

בהודעה זו נרמז שהיא לא מוחלת לאחרים, אבל לא בצורה מפורשת [שפוגעת בחמות] כמו כן המודעה מוסרת מפורשת שצארטיל מרגע זה משוחררת להתחיל פרק חדש בחיים, זה אומר את הכל, גב’ פינקלשטיין נואשה מהשידוך, לאחר שבנה נעלם מהאופק ובאין חתן העיקר חסר מן הספר.

ההודעה התקבלה בצורה קשה בבית, רב משה יוסף היה בהלם מהצעד שעשה חתנו, מהי משמעות נטילת פסק זמן לא מוגבל בלי להודיע להיכן הוא פונה, האם זה חלילה מרמז כי פותח בפרק חיים חדש במקום בו אין מכירים אותו בלי עין ביקורתית, דבר חמור מאד לבחור צעיר בזמנים קשים ביותר בו הפיתויים גדולים ביותר. האם ידינו לא שפכו את הדם הזה?

לקחתי בחור שיכול היה להיות בבחינת ”העילוי ממייצ’ט” עליו העיד מורו ורבו מרן הגר”ח הלוי מבריסק זי”ע שהוא ראה עילויים רבים בחייו ”אובער האט אזא מעשוונעדיגער עילוי וויא דער מייצעטער גאון האב איך נאך נישט געזען” (אבל כזה עילוי

משונה כמו העילוי ממיצט לא ראיתי) במקום לטפח את הבן של רבי שלמן זלמן ידיד נפשי הלכתי והרסתי אותו לחלוטין.

“שתי טעויות עשיתי, אמר לעצמו. לפני שעזבתי את אמשינוב הזהיר אותי ראש הקהל, לא לקחת את חיים שלום לארץ ישראל כי יש שם הרבה בחורים טובים שנופלים ברשת הציידים הציוניים, לא שמעתי לקולו, חשבתי שהוא סתם חולם חלומות באסמיה, לקחתי אותו לארץ ישראל, כבר באוניה נפלתי בידי “מלאך החבלה” המשוגע משה כהן, למרות גאונותו הרבה וחסידותו המדומה, הוא הוביל אותי בעקיפין אל החכם התימני, שבלי ספק מסית ומדיח תחת מסווה קדושה, כך יצר קשר עם תלמידיו המשובשים שנטעו בחיים שלום התמים השקפות מסוכנות ביותר וכנראה שההשקפות הללו עדיין חרוטים בקרבו.

מלבד זאת צידי הנפשות שמו לב לגאונותו העצומה וארבו לו לקחת את נפשו, הוא היה אמור להיות תחת חסותי המלאה כפי שאפרים זלמן בני היה שמור, את זאת לא עשיתי. שנית לא חיתנתי אותו בזמן כשחשתי שהם ראויים להינשא, אם לא הייתי עושה עסק מהחתונה ולא מתחיל לדוש בזה, הייתי מחתן אותו בטרם התחילה כל הסאגה סביבו, הבית היה שמור, צארטיל הייתה שומרת עליו מכל משמר שלא יטה מדרך התורה והמסורה אחרי מסיתים ומדיחים”.

אם את רב משה יוסף ציער הדבר מאד, ציפורה אשתו הגיבה בכיוון ההפוך, היא מצאה חיזוק לגישתה הראשונה, כי חיים שלום הוא יצור לא יציב, הוא עושה טעויות חמורות מדי, כל מכשול שעומד בחייו מביא אותו להסקת מסקנות מרחיקות לכת, לכזה אדם מעורער בנפשו אסור היה לצארטיל להינשא, נס גדול קרה שהכל צץ לפני החתונה, עתה צריכים לחזק אותה שלא תתמוטט. התפקיד שלה לפקוח את עיניה שהקב”ה עשה לה נס גדול שהראה את מהותו של חיים שלום עוד בטרם נישאה לו, אין לה ספק, אם הייתה מתחתנת עמו הייתה סובלת מאד, כל עתידה היה נהרס לחלוטין, מי יודע אם בכלל היה הולך בדרך התורה, אין ספק שהוא עוד עתיד להיות “אחד מגדולי הציונים” ועוד צרות רבות יבואו ממנו ליהדות הנאמנה “ברוך שפטרנו מעונשו שלזה”.

אלא שבניגוד לה, צארטיל מיאנה להינחם, היא לא התווכחה עם אמה, היא הייתה מטה את אוזנה ובוכה בלי הפוגות, היא שקעה בתהומות היגון, שבועות לא דיברה עם אף אחד מהמקורבים לה, רק לאחר שאביה ישב עמה יחד עם רב מיילאך פישמן וזוגתו והרבו להוכיח לה ממאמרי חז”ל, כי היא טועה בדרכה, הם לא הציקו לה אלא דיברו אליה שכלית תוך כדי שהם מרעיפים עליה דברי נוחם ועידוד, הייתה זאת תוכחה רצופה אהבה, גישה זו הביא כי צארטיל התגברה על המשבר, אך לא הייתה מוכנה לשמוע שידוך, אין כל תחליף לחיים שלום, הוא הזיווג שלה משמים, אמרה במלוא הביטחון ולא הייתה מוכנה להטות אוזן לדעה אחרת.

כשגברו הלחצים, אמרה כי היא מבקשת שאפרים זלמן יעקוף אותה, היא לא רוצה לעמוד לו למכשול, הוריה היו אחוזי הפתעה מהגישה הקיצונית שלה, צארטיל ראתה

שהוריה לא יניחו לה לנפשה עד שתשנה דעתה, הרהרה רבות בעניין, לבסוף החליטה לגלות להם כי היה לה ”חלום אמת” היא ראתה את אביו של חיים שלום בצורה מוחשית ביותר, כאילו הוא בחיים. הוא אמר לה כי בשמים הוכרו עליה כי היא בת זוגו של חיים שלום.

כמו כן אמר לה שתאלץ לעבור הרבה ניסיונות קשים וצער רב, הוא גילה לה כי חיים שלום הוא ”נשמה גבוהה מאד” אלא שכרגע ישנם חיצונים שנאחזים בו ומנסים להטותו מדרך הישרה, אבל הסוף יהיה שהוא יתייצב לחלוטין בדרך הטובה ויזכה להיות ”אחד מגדולי ישראל” בתורה וביראה.

עליה לדבוק בשידוך גם אם הוריה ינסו לשכנעה בגודל הטעות.

חלום זה ראתה פעמיים ולכן היא מאמינה בו בכל לבה, לכך היא מודיעה לכולם כי סוגרת היא את פתחה, כפי שעושות העגונות שקושרות את פתחיהן, עד שיבואו בעליהן ויגאלו אותן מכבלי העיגון.

ההודעה של צארטיל הייתה מביכה וקשה מאד, ציפורה ספקה כפיה ברוב כאב ויאוש, בתה היקרה נטרפה עליה דעתה, מי יודע אם חלילה וחס היא כשירה להינשא, צריכים לטשטש את הסיפור, לאיש אסור לאיש לדעת כי יש לה פנטזיות והיא מערבת דמיון עם מציאות.

אך עוף השמים הוליך את הקול, כמה שניסתה משפחת הויזמן לטשטש את המציאות העגומה, היו רבים שנודע להם, איש מפי איש, ששמע מפי אשתו, ששמעה ב”שבת הנשים המוזרות בלבנה” בעת שעלתה פרשת צארטיל שנשבעה אמונים לבחור תימהוני שנעלם מן האופק ומי יודע אם אי פעם ישוב. מסקנת כולם הייתה... חוזרת כאן פרשת שרה די פריילע.

”א’גרויסע רחמונעס אויף א’מויד וואס האט זיך שטארק איינגערגעדט, זיא וועט זיין א’פראולין אויף אייביג” רחמנות גדולה על עלמה שמדומינת מאד, לבסוף תשאר עד לאחרית ימיה עלמה” אפשר לזווג אותה עם שרה דיא פריילע לכל הפחות תהיה להן חברה נאותה” הפטירו אותן ציניקניות טובות לב.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

גדולה זכות הויתור – נס ההצלה הבלתי ייאמן של הגר"ח קרייזוירט זצ"ל

נביא מעשה נורא הוד שסיפר הגאון האדיר רבי חיים קרייזוירט זי"ע. ר' חיים היה גאון עצום שכל רז לא אניס ליה, עמל בתורה בכל רגע ממש, והיה שקוע ראשו ורבו בלימוד [אגב, מרן הגראמ"מ שך זי"ע שהיה עמו פעם בחופה וכיבדו את הגר"ח בברכה, ביקש סידור, שאלו לאחר מכן מרן הרי כב' מכיר את הש"ס על הלשון, א"כ נוסח הברכה הרי מופיע בגמ' בכתובות ח. תברכו מתוך הזיכרון של הגמ' ענה לו הגר"ח: יכול אני לברך כן, אך חוששני שלא אדע איפה לסיים...]. בד בבד עסק בפיזור צדקה, בפרט לצורך הכנסת כלה וסיוע ליתומים ואלמנות, עזרתו היתה בהיקף של מיליוני דולר!

התעסקותו זו גם היא לימוד בפני עצמו, דבר זה קיבל על עצמו עשרות שנים קודם פטירתו. היה זה כשחלה במחלה הנוראה והרופאים נתנו לו חודשים ספורים, הלך למורו ורבו מרן הסטייפלר זי"ע שאמר לו שיקבל על עצמו להתעסק בהכנסת כלה, אמר לו אעשה כן, אבל מה מצא מרן דוקא בהכנסת כלה? אמר לו הרי המשנה בפאה שאומרת שאלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, מביאה רשימת דברים והיה צריך להיות שלוות המת תבוא תכף אחרי ביקור חולים - כי כך הסדר תחילה הולכים לבקר אותו כשהוא חולה ואח"כ מלווים אותו למנוחת עולמים, מה הכניסה ביניהם המשנה "הכנסת כלה"? לומר לך שהעיסוק בהכנסת כלה חוצץ בין ביקור חולים ללווית המת...

וכה סיפר הגר"ח ב'דינר' של ארגון 'עזר מציון':

"הייתי נער צעיר לימים והורי שלחוני ללמוד במרחק רב מהבית, באתי לישיבה לא היה פנימייה ואל חדר אוכל, אכלנו ימים אצל בעלי הבתים וישנו בכל מקום מזדמן, הצעירים לקח להם הרבה זמן "להתקדם" אני אכלתי אצל בעל הבית שהיה דר במרחק של כארבעה ק"מ, וישנתי בחנות ירקות מתחת לסטנד של הירקות, לאחר שבע שנים סוף סוף הסתדרתי שקבלתי בעל הבית שגר מול הישיבה ומקום שינה על מזרן בעזרת הנשים. ביום הראשון של הזמן ראיתי ניגש אלי בחור צעיר שנכנס עכשיו לישיבה, וראיתי שהוא כבד ראיה, ושאלני היכן ישן ויאכל, אמרתי לו מיד: אתה תאכל אצל בעה"ב כאן מול הישיבה ותישן בעזרת הנשים, ואני התחלתי הכל מהתחלה!!! הייתי בטוח שוויתרתי לבחור זה – אבל לאחר ששה חודשים התברר לי בדיוק מי קיבל ומי נתן...

עברו ששה חודשים, הגרמנים ימ"ש פלשו לעירנו, בוקר אחד הקיפו מאות חיילים עם נשק דרוך את חצר הישיבה, הקצינים עלו לעזרת הנשים ביקשו רשימת בחורים והחלו לקרוא אחד אחד, שאלו לשמו ולשם הוריו וכשיודעו שהוא ברשימה העמידהו על יד החלון ירו בו למות וזרקו את גופתו מהחלון, לא קשה לתאר איזה יום כיפור הלך למטה בבית המדרש, כולם בכו וזעקו אמרו וידוי והכינו עצמם למות קדושים, והנה קוראים

"קרייזוירט חיים" – עליתי לעזרת הנשים ואז נזכרתי מה עשיתי באותו עזרת נשים, פניתי להקב"ה ואמרתי: "ריבוננו של עולם! עשה כמחשבתך אך זכור לי מעשיי..." והנה אני נעמד על יד הקצין, והוא מרים אלי עיניים ושואל – "יש לך הורים?" עניתי לו "כן!" אמר לי: "גם לי יש הורים, וכשם שהוריי רוצים לראותי חי, גם הוריך רוצים, ובכן אני יורה באוויר ואתה קופץ מהחלון, מתערבב עם המתים ולאחר מכן בורח", וכך עשה!!!

שלש מאות בחורים מתו באותו מעמד ואני היחידי שנשארת בחיים, שואל אני את עצמי: האם אני ויתרתי ונתתי לבחור זה? הוא נתן לי שישים שנה של חיים במתנה!

יש במעשה זה מסר עצום, ראשית, איננו נותנים אלא מקבלים, אבל יש כאן מסר גדול יותר, ששה חודשים של מטה וארוחות, לא נתנו לר' חיים ששה חודשים של חיים, הם נתנו לו שישים שנה, - עשר שנים לכל חודש! שישים שנות חיים זה הרי עולם ומלואו, אפילו רגע של חיים אין לנו שיעור מה גדולה, מה שחז"ל אמרו שכל המקיים נפש אחת בישראל כאילו קיים עולם ומלואו, לא נאמר דוקא אם קיים נפשו עשר שנים, אפילו אם העניק לו רגע בחיים - קיים עולם ומלואו, כי רגע בחיי אדם הם נצח בשוויים, כאן קיבל ר' חיים שישים שנה! ולא סתם שישים שנה, שישים שנה של ר' חיים קרייזוירט! אלו שישים שנה בה קנה את התורה כולה, ניצל כל רגע בחייו לתורה, עבודה וגמילות חסדים, תורתו אשר יגע בה בשנים אלו נלמדים וילמדו בכל הדורות על ידי רבבות אלפי בני ישראל, מאות משפחות היתומים אשר הקים ימשיכו ויגדלו ויביאו דורות של יהודים יראים ותמימים שעושים רצון הבורא, אין היריעה יכולה להכיל כמה מיליארדי, מיליארדים של זכויות עצומים קנה מרן הגר"ח קרייזוירט זי"ע בזכות ששה חודשי הקרבה!!! עב"ד הרב צוקר.

סיפר ר' חיים שמואלביץ (שיחות מוסר שיחה ב לרגל במצב) מעשה נורא אירע בישיבת מיר בעיה"ק ירושלים תובב"א בשנת תשכ"ז היה עת מלחמה בארץ הקודש, בכל עת המלחמה למדו התלמידים בחדר האוכל ששימש להם כעין מקלט מההפצצות, אבל פחד נורא שרר שם שמא יפגע פגז בבניין הישיבה, וימוטט את הבניין כולו על יושביו, כעבור ימי המלחמה והבחורים כולם נשארו בשלימות גופם ונפשם, עלו על גג הישיבה, ומה מאוד נחרדו לראות שלשה פאגאזים גדולים אשר בכוחן למוטט את כל בניין הישיבה - מונחים בשלימות מבלי להתפוצץ וידעו כי נס עשה עמהם האלוקים.

פנה ראש הישיבה הגאון רבי חיים שמואלביץ זצוק"ל אל הבחורים ואמר: בחורים יקרים, אל תדמו בנפשכם שנס זה היה בזכותכם, אלא יודע אני אל נכון בזכות מי ניצלנו שכן בשהותי בחדר האוכל, ישבה לא הרחק ממני עגונה אחת אשר בעלה עזבה לפני כמה שנים ועד עתה עקבותיו לא נודעו היא נשארה לבדה עם חמשת עולליה הרכים ומני אז חרפת רעב מנת חלקה ובקושי מצליחה היא להאכיל את פיות עולליה מהפרוטות המועטות שהיא משתכרת מנקיון הצירות הבתים, ועתה בעת המלחמה הגיעה עם בניה לשהות בחדר האוכל, כי ביתה היה חסר כל הגנה, בעת שגברו ההפצצות פנתה ריבה זו אל אלוקיה בדמעות ואמרה אליו: ריבוננו של עולם אתה יודע בבירור שאם אבוא בדין ומשפט עם בעלי, ללא כל ספק שהצדק יהא עמי. על כן בקשתי

ממך הבה ונעשה 'הסכם' אני מוחלת בלב שלם ומוותרת לבעלי על כל העצב אשר גרם לי, ואתה תוותר ותסלח לקהל עדת ישורון, שינצלו כאן מהמלחמה וסכנותיה. סיים רבי חיים בזעקו מנהמת ליבו, רק בזכות עגונה זאת ניצלנו מהמלחמה, ומזה נלמד את כוח הוויתור, הפועל רבות אצל אבינו שבשמים. (ואנוהו עמ' רג, הרב יחיאל מאיר צוקר שליט"א)